

## תוכן העניינים:

<b>פרק א' – דיני ליל שבועות.....עמ' 3</b>	
א. ער"ח סיון / ב. ר"ח סיון / ג. ג' ימי ההגבלה / ד. ערב שבועות / ה. לימוד בערב שבועות / ו. שטיחת עשבים / ז. שטיחת עשבים בשנת השמיטה / ח. זמן הדלקת נרות / ט. מקום הדלקת הנרות / י. זמן הברכה על הדה"נ / יא. ברכת שהחיינו בהדה"נ / יב. מתי להדליק החשמל בשעת הדה"נ / יג. טענה בנוסח הברכה / יד. הדלקת נר יארציט ביו"ט / טו. להדליק סיגריה מנרות יו"ט או מנרות יארציט / טז. דיני תפילת ערבית / יז. דיני קידוש ליל שבועות / יח. חיוב אכילת בשר בסעודת יו"ט / יט. חיוב שתיית יין בסעודת יו"ט / כ. סעודת ליל יו"ט / כא. ריקודים ומחולות ביו"ט.	
<b>פרק ב' – דינים הנוגעים לשבועות שחל במוצ"ש.....עמ' 18</b>	
א. לישון בשבת ע"מ שיהיה ער בליל שבועות / ב. להביא מחזור לבית הכנסת בשבת / ג. להכין בשבת קריאת מגילת רות לצורך שבועות / ד. זמן אכילת סעודה שלישית / ה. הכנסת והוצאת מאכלים מהמקרר או המקפיא בשבת לצורך יו"ט / ו. לטאטא הבית בשבת לסעודת ליל יו"ט / ז. טבילה בשבת לכבוד יו"ט / ח. ללבוש בשבת בגדים לכבוד יו"ט / ט. שטיחת עשבים בשבת לכבוד שבועות / י. תפילת ערבית במוצ"ש וכששכח ותודיענו / יא. עשיית מלאכה לפני הבדלה / יב. אמירת הבדלה בקידוש – יקנה"ז / יג. נר הבדלה – חיבור הנרות זה לזה / יד. הפרדת הנרות זה מזה / טו. להדליק ביו"ט נר להבדלה / טז. טעה בהבדלה בקידוש – יקנה"ז / יז. להוריד את את הפח (בלעך) מהגז.	
<b>פרק ג' – דיני ואופן הכנת הנרות לצורך הדלקת נרות יו"ט.....עמ' 30</b>	
א. הוצאת דיסקיות של נרונים / ב. להוציא שעה מהזכוכית / ג. להוציא פתילה ישנה מהנר / ד. להדביק הנרות בפמוטים / ה. הכנסת הפתילה לפקק הצף / ו. הפרדת הפתיל הצף / ז. לחתוך הפתילה / ח. לחתוך הנר להתאימו לפמוט / ט. שימוש בבית קיבול לנר המבריגים אותו לפמוט / י. להשתמש בפתילות שנכבו בשבת / יא. מקום הדלקת הנרות בליל יו"ט.	
<b>פרק ד' – דיני סדר ליל שבועות.....עמ' 33</b>	
א. בענין המנהג להיות ער כל הלילה / ב. כשיטרד בתפילתו / ג. סדר הלימוד על פי קבלה / ד. מנהג העולם בסדר הלימוד / ה. אכילה ושתיה בביהמ"ד / ו. ברכה ראשונה ואחרונה על האכילה ושתיה / ז. אכילה ושתיה אחרי עלוה"ש / ח. זמן עלוה"ש / ט. נטילת ידים בעלוה"ש / י. ללמוד אחרי עלוה"ש לפני ברכה"ת / יא. טבילה בעלוה"ש / יב. טבילה במים חמים או בפושרים / יג. להתרחץ במים צוננים אחרי הטבילה ושימוש בסבון / יד. זהירות מסחיטת השער / טו. לישון לפני שחרית / טז. לקרוא ק"ש על תנאי קודם עלוה"ש.	
<b>פרק ה' – דיני ברכות השחר לניעורים בלילה.....עמ' 51</b>	
א. ברכת נט"י ואשר יצר / ב. ברכת אלקי נשמה והמעביר שינה / ג. ברכת ציצית / ד. ברכות השחר / ה. ברכת הגומל חסדים טובים / ו. ברכת התורה / ז. ברכה"ת כשישן שינת קבע בערב שבועות / ח. ישן בלילה חצי שעה או יותר / ט. מי יוציא ידי חובה / י. בירך ברכה"ת לפני עלוה"ש / יא. ברכה"ת לישן בשבועות ביום להשלים שינת הלילה / יב. אם יכול להוציא את השני באהבה רבה ידי חיוב ברכה"ת.	
<b>פרק ו' – דיני עישון ביו"ט.....עמ' 57</b>	
<b>פסקי חדב"נ עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א על דיני יו"ט.....עמ' 59</b>	
א. הפשרת מרק / ב. קנס לשכחה להדליק / ג. נסיעה ביו"ט שני / ד. פתיל צף / ה. טלטול מפתח / ו. הדלקת נר ע"י עכו"ם / ז. הדלקת חשמל ע"י עכו"ם / ח. פתיחת שימורים / ט. טלטול מנורה.	
<b>בירור הלכה בענין הקבלת פני רבו ברגל במי שיש לו ב' רבנים.....עמ' 62</b>	
<b>בירור הלכה בענין טלטול דלת שקבועה בה מצלמה בשבת.....עמ' 64</b>	
<b>מפתחות לפסקי פוסקי דורנו יבלחט"א.....עמ' 75</b>	

## תוכן הענינים לחלק ב:

**פרק ו' – דיני יום חג השבועות.....עמ'**  
א. זמן הברכה על הטלית / ב. להתפלל קודם הנץ / ג. דיני תפילת שחרית וטעיות בסדר התפילה / ד. אם מותר לבכות באהבה רבה ביו"ט / ה. דיני אמירת הלל / ו. דיני קריאת מגילת רות / ז. אקדמות / ח. עמידה בעשרת הדברות / ט. הזכרת נשמות / י. תפילת מוסף / יא. מנהג אכילת מאכלי חלב / יב. קידוש במקום סעודה על מזונות / יג. דיני בשר וחלב בשבועות / יד. לימוד ביום שבועות / טו. סעודה שלישית ומלוה מלכה ביו"ט / טז. עליה לרגל ביו"ט / יז. הקבלת פני רבו ברגל ביו"ט / יח. רחיצה ביו"ט / יט. דיני הימים שאחר שבועות.

## אקדמות מילין

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה על כל הטוב אשר גמלני, ולהוציא קונטרס גם על חודש סיון ובו דיני שבועות ויו"ט זיכני בוראי וקוני, והשנה (תשע"ח-ותשע"ט) שחל שבועות במוצש"ק הוספתי גם דינים הנוגעים לשבועות שחל במוצ"ש ודיני אופן הכנת הנרות, ומאד עמלתי ויגעתי בעזרת החונן לאדם דעת ובסייעתא דשמיא לסדר את ההלכות והמנהגים בצורה ברורה מסוכמת ע"פ כל השיטות והדינים כדי שיוכל הקורא לדעת את ההלכה למעשה עם כל פרטי הדינים בצורה קלה. ואל יפלא הקורא לראות את כמות השיטות והדעות דזהו מה שאמרו חז"ל "עשה לך רב והסתלק מן הספק" ועל כן השתדלתי להביא את כל הפוסקים והמנהגים (מה שמצאתי וראיתי או שמעתי) כדי שיוכל גם הקורא לנהוג ע"פ פסקי רבותיו. וכפי שהתחלתי בקונטרסים הקודמים גם בקונטרס זה הוספתי את פסקיו של חז"נ עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א על דיני יו"ט בתוספת הערות ציונים והוספות.

וכעת במהדורא החדשה (שנת תשע"ט) הוספנו הרבה הוספות מפוסקי זמננו שלא כתבנו במהדורות הקודמות כמו פסקי הגאב"ד מרנן הגר"מ גרוס והגר"צ פרידמן ועוד.

וראשית אודה לה' על שזיכני להוציא קונטרס זה לאור, וכן אכיר תודה מקרב לב להורי ולחמי ולכל ידידי ומכריי ואנשים שוחרי אמת אשר עוררו אותי בכתב ובע"פ במה שיש לתקן בקונטרס ולהוסיף עליו. והנה אף שעברו על כל הקונטרס תלמידי חכמים גדולים וביניהם מורי חמי הגאון רבי דוד סופר שליט"א, ואף הוסיף את הערותיו לקונטרס, מ"מ כדי שלא תצא תקלה מתחת ידי אין להורות הלכה למעשה. וה' יאיר עינינו שלא תהיה טעות מתחת ידינו. ואסיים בברכה ותודה לכל מי שיעיר לי או יתקן אותי בטעויות שמצא כדי שאוכל לתקנם במהדורא הבאה בפלי' 0583288647 או בטלי' 02-5860648.

בחמלת ה' עלי

רפאל אלחנן רבינוביץ

רח' רבי עקיבא 88 ב"ב

## פרק א' - דיני ליל שבועות

### ער"ח סיון

א. ער"ח סיון יש נוהגים להתענות בו, והוא עת רצון להתפלל האב והאם על הצלחת הבנים בתורה וזיווגם. והשל"ה הקדוש כתב תפילה מיוחדת ע"ז שנוהגים לאומרה, ונותנים צדקה לעניים הגונים ואומרים יום כיפור קטן<sup>1</sup>. וכשחל ער"ח סיון בשבת אע"פ שיש מי שסובר<sup>2</sup> שאין לומר תפילת השל"ה בשבת אלא בהרהור, מ"מ הכרעת הפוסקים<sup>3</sup> שמותר לבקש על עניני רוחניות וכן לומר את תפילת השל"ה בשבת, רק שידלג את חלק הבקשה על פרנסה<sup>4</sup>.

### ר"ח סיון

ב. מר"ח סיון אין אומרים בו תחנון ולא יה"ר שאחר קריה"ת<sup>5</sup>, ואין מתעניין בו<sup>6</sup>, ואין מספידין בהם ואין בהם הזכרת נשמות ולא צדוק הדין, אבל אומרים א-ל ארץ אפים, ולמנצח<sup>7</sup> [והספרדים אין אומרים למנצח<sup>8</sup>], ומה טוב ומה נעים אם יוכל לעשות תורתו עיקר ומלאכתו טפילה מר"ח סיון ואילך, ולפחות יעשה כך בג' ימי ההגבלה<sup>8</sup>. ולענין היתר תספורת ונישואין מר"ח סיון עי' בקונטרס על חודש אייר פ"א סעי' ח' ולפי האריז"ל בסעי' י'.

### ג' ימי ההגבלה

ג. שלושת ימי ההגבלה שתחילתם<sup>9</sup> בג' בסיון הם ימים המקודשים יותר ויש להתגבר ביתר שאת בלימוד התורה"ק כדי להכין עצמו לקבלת התורה. דבחדש זה נתבעים יותר על ביטול תורה ודברים בטלים<sup>10</sup>, ויש שכתבו<sup>11</sup> ליהרר ביותר לטבול בימים אלו, אף מי שבשאר ימות השנה לא טובל.

### מקורות וביאורים

<sup>1</sup> כתב השל"ה הק' (עניני תפילה סוף פ"א פה) וז"ל: "וביותר צריך זירוז להתפלל שיהיה לו זרע כשר עד עולם ואגב כל צרכיהם וזיווגם אומר לי שעת רצון תפילה זו בער"ח סיון הוא החודש שניתנה בו תורה ואז נקראו בנים לה' אלו קינו וראוי לישב בתענית ביום ההוא וכו' ויתנו צדקה לעניים הגונים וכו' ועכ"פ יהיה תענית גמור כל דיני תענית ציבור וזו הנוסחא של התפילה. עיי"ש. ולענין התענית בער"ח סיון כתבו תלמידי החת"ס (הובא בהל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 3) שהוא היה מתענה יחד עם כל בני הישיבה בער"ח סיון וקראו ויחל, דהחניה בהר סיני היתה ברי"ח סיון, ואמרו חז"ל מה חנייתם בתשובה אף נסיעתם מרפידים בתשובה, וזה היה בער"ח סיון. הרי שהיה צריך הכונה מיוחדת לכך מער"ח סיון. ועי' גם בזכרון יהודה מנהגי מהר"ם אש (זמן מתן תורתנו) שכתב וז"ל: "בערב ר"ח סיון היה לו יום התענית ביתר שאת מבשאר ער"ח אחרי כי הוא בימי הספירה וצריך הכנה בתשובה ובתפילה ובתענית קודם יום הקדוש יום מתן תורתנו וכו' עיי"ש.

<sup>2</sup> כ"ד הגר"ח קנייבסקי (אשי ישראל פט"ו הע' סג).

<sup>3</sup> כ"פ הגר"ש אלישיב (פניני תפילה עמ' קיד-קטו), הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה תפלה פ"ד אות יא), ס' דברי תורה (ח"ד סי' קז), וכ"כ בפסקי תשובות (על הל' שבת מהדורא חדשה- תשע"א סי' רפח אות ז' והע' 67) בשם כמה פוסקים שתחינות ובקשות אשר הותקנו לזמנים מיוחדים, וחל זמנם בשבת וביו"ט, המיקל לבקש ולהתחנן יש לו על מי לסמוך דהוא בכלל דברי השו"ע הרב (סי' רפח סי"ח וסי"ט), שכתב שמאורע שאירע בשבת רשאי להתפלל עליו ביחיד, וכתב שא"כ ה"נ מאורע של זמן מיוחד וכדוגמא לכך אחד מהדוגמאות שהביא זה תפילת השל"ה בער"ח סיון. וכ"כ בשו"ת בצל החכמה להג"ר בצלאל שטרן (ח"ה סי' מא), ובשו"ת תפלה למשה (ח"ב סי' א'), ושו"ת תפארת אדם (ח"ג סי' י"ג), וכן הוכיח הפסקי תשובות מדברי השו"ע הרב שכתב "דלא אסרו רק דברים שהם צרכי הגוף", משמע שבקשות רוחניות שהם אינם מצרכי הגוף מותר. ועי' פסקי תשובות שם.

<sup>4</sup> כ"ה הגר"ש אלישיב (פניני תפילה קיד – קטו).

<sup>5</sup> כמבואר במשנ"ב (סי' תכט סק"ח) שכל שא"א תחנון אין אומרים היה"ר שאחר קריה"ת.

<sup>6</sup> כמבואר בשו"ע (סי' תיח ס"א). ולענין תענית חתן ביום חופתו עי' במג"א (סי' תצ"ג סק"ג, וסי' תקע"ג) ובמשנ"ב (סי' תכט סק"י וסי' תקעג סק"ז).

<sup>7</sup> לוח ארץ ישראל.

<sup>8</sup> כה"ח (סי' קלא סק"ז) בשם הפר"ח ושכנה"ג ומאמ"ר וחסד לאלפים.

<sup>8</sup> כ"כ הגר"ש דבילצקי (ק"י הל' מועדים על שבועות עמ' ב ס"ה) בשם ספרי יראים.

<sup>9</sup> עי' בתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך (ח"ד סי' קט) שכתב שמיום ג' סיון מתחילים שלושת ימי הגבלה, וכתב שכן משמע במג"א (סי' תצג סק"ה) שכתב גבי איסור תספורת בספירה דכתב החשבון דל"ג יום, היינו מר"ח אייר והיינו ל' ניסן, כ"ט ימי אייר וג' ימים מסיון והיינו יום ראש ון דהגבלה דאמרינן בו מקצת היום ככולו, משמע שג' סיון הוא מימי הגבלה, מאידך במג"א ריש סי' תצד כתב שלדין הפרישה היתה ד' וה' ויום ו' מקצתו ככולו, ומשה רבינו הוסיף יום אחד מדעתו, משמע לפי"ז דבשלישי בסיון עדיין לא נהגו הגבלה.

<sup>10</sup> כ"כ מהר"ח פלאגי במועד לכל חי (סי' ח' אות ד').

<sup>11</sup> עי' במועד לכל חי (סי' ח' אות כ'), בכה"ח (סי' תצד סק"ו), וביפה ללב (ח"ב אות ח').

ד. ערב חג השבועות מסתפרים בערב לכבוד החג<sup>12</sup>, וכשטובל לכבוד החג יטול צפורניו ואף ציפורני רגליו כשהם גדולים<sup>13</sup>. ויטהר עצמו לכבוד הרגל ולכבוד מתן תורה<sup>14</sup>, דאף שי"א<sup>14</sup> שבזה"ז אין אדם חייב לטהר עצמו ברגל, מ"מ רוב הפוסקים<sup>15</sup> סוברים שגם בזה"ז חייב אדם לטהר עצמו ברגל, וכשחל בער"ש יטבול מער"ש ואף לצורך השבת<sup>16</sup>, [ולענין טבילה כשחל ערב שבועות בשבת נחלקו הפוסקים אם יש בזה איסור הכנה כמש"כ בפ"ב ס"ז], ויזמן עניים לסעודת יו"ט או שיתן לקופת צדקה המספקת לצורכי עניים אלמנות ויתומים<sup>17</sup>, דבערב שבועות החיוב ליתן לעניים יותר גדול מכל השנה<sup>18</sup>. ויכין שמחת יו"ט ויקנה בשר ויין<sup>19</sup>, ולקטנים יקנה מיני מתיקה ואגוזים וכד' במה ששמחים בו, ולאשתו משמח בבגדים או בתכשיטים נאים ובמיני מתיקה לשמחת החג<sup>20</sup>. ויש<sup>21</sup> נוהגים לאפות לשבועות לחם ארוך ולו ד' ראשים זכר לשתי הלחם.

## לימוד בערב שבועות

ה. לענין האם נכון לבטל לימוד בערב שבועות כדי שיוכל להישאר ער בלילה, צריך לעשות חשבון כולל של הפסד כנגד שכר, אבל עד כמה שיכול- ישתדל לקיים את המנהג שנהגו בו רוב הלומדים, להיות נייעורים בלילה קדוש זה<sup>22</sup>.

### מקורות וביאורים

<sup>12</sup> כ"כ הרמ"א בסי' תעא ס"ג, וכן בסי' רס ס"א לענין שבת, ובשו"ע (סי' תקפא ס"ד) לענין ראש השנה, אך העירוני שאין ללמוד מזה לכל יו"ט משום ששבת ור"ה חמור טפי, אך כאמור הרמ"א כתב כן בסי' תעא גם בעריו"ט, אך מצאתי בפמ"ג (סי' תקלא סק"ב) שכתב שאין חיוב להסתפר בעריו"ט. ואם חל שבועות ביום א' כתב במועד כל חי (סי' ה' אות ט') שמסתפרין בער"ש. ועי"ע בקונטרס על חודש אייר פ"א ס"י לגבי הנוהגים כהאריז"ל.

<sup>13</sup> עי' במט"א (סי' תרכא אות יג). ובסי' ליקוטי יהודה (על שבועות) כתב שכן נהג החידושי הרי"ם, והיינו דאף דבשאר ימים מקפידים שלא ליטול ציפורני ידיו ורגליו ביום אחד וכמאמר המגיד מישרים להב"י (על משלי פכ"ג פס' ו'), מ"מ לצורך טבילה ובפרט בחג השבועות כי ישראל מטהרים עצמם להקב"ה לקראת קבלת התורה כאשר המטהרת לבעלה ובפרט שהאריז"ל התיר בכל גווני כמש"כ החיד"א (מחזיק ברכה סי' רס) והשע"ת (סי' רס סק"ב), ובשולחן הטהור (סי' רס ס"ג) כתב שאם רצה לחשוש למחמירם די שישיר ציפורן אצבע קטנה של רגלו. ומאידך, באשל אברהם בוטשאטש (בספר מילי דחסידותא סי' נז) כתב שראוי להקפיד גם על ציפורן אצבע אחת דיד ואצבע אחת דרגל שלא יהיה ביום אחד. ומנהג זה שלא יטול ציפורני ידיו ורגליו ביום אחד כתב השו"ע הרב (סי' רס ס"ב) בשם עולת שבת שהוא משום חשש סכנה. וביסוד ושורש העבודה (שער ח' פ"א) הוסיף שהוא גם קשה מאד לשכחה. ובליקוטי מהרי"ח (סי' רס) כתב להקפיד על כך, אלא שכתב (בשבועות) משם גברא רבא דבערב שבועות מותר ביום אחד עיי"ש, וגם המט"א בסי' תרכא סי"ג כתב להקל וצ"ע. ובטעם ההיתר שלצורך טבילה מותר לקצוץ שניהם יחד י"ל ע"פ הקצוה"ש (סי' עג דבה"ש סק"ה) שכתב שגשגים מקצצות צפרני ידיהם ורגליהם כאחד לפני טבילתן משום "שומר מצוה לא ידע דבר רע". ומה שלא התירו זאת בער"ש כי בער"ש אין מצוה לטבול אלא רק לרחוץ בחמין, וכל הטבילה בער"ש אינו אלא ענין נשגב מאד אבל לא מצוה, כי רק בעריו"ט יש מצוה לטהר עצמו ברגל.

<sup>14</sup> כמבואר במשנ"ב (סי' תקכט סק"ג וסי' תעא ס"ק כב).

<sup>14</sup> השאגת אריה (סי' סז) כתב שבזה"ז אין חובת טהרה ברגל נוהגת גם אם היה לנו אפר פרה, משום שטעם הדבר שחייב אדם לטהר ברגל הוא כדי שיוכל ליראות בעזרה ולאכול קדשים, ובה"ז שאין מצוות אלו נוהגות אין חובה ליטהר, והביא שכן משמעות הרמב"ם (הל' טומאת אוכלים פט"ז ה"י) וסתירת השו"ע הוא שאין חיוב טבילה לכבוד הרגל בזה"ז שאין לנו ביהמ"ק, וכ"כ השע"ת (סי' תקכט סק"ב), ומ"מ כתב בחי"א (כלל עט ס"א) שגם בזה"ז ראוי לכל אדם לטבול בעריו"ט, זכר לזמן המקדש שהיו חייבים ליטהר כדי לעלות לרגל. וגם הגר"ש קלוגר הוכיח מהגמ' בברכות שאין חיוב טבילה בזה"ז, אמנם הגר"מ שטרנבוך בסי' מועדים וזמנים (ח"ז סי' קיח) דחה דבריו ופסק שחייב אדם לטהר עצמו במקוה ע רב הרגל וכדעת רוב הפוסקים המובאים בהע"ה הבאה.

<sup>15</sup> בטור (סי' תרג) כתב שהחיוב לטהר עצמו ברגל ובחג נוהג אף בזה"ז, וכ"כ הגר"פ ברס"ג (עשה ס"ח) והוסיף דחג השבועות חמיר טפי דבעיקרו ניתן עיי' פרישה וטבילה דבעינן קבלת התורה בטהרה, והביא להקת ראשונים שטבילה נוהג בזה"ז. וכ"כ הפרישה (סי' רמא אות ד) והצל"ח (ביצה יח. ד"ה רש"י) והשל"ה (סרק נר מצוה אות ב) שגם בזה"ז חובה ליטהר ברגל, וכן משמעות דברי הבית שמואל (אבהע"ז סי' נה סק"י) כמובא בפתי"ש שם (סק"י), וכן התבאר במשנ"ב (סי' קכח ס"ק קסה) בשם הפמ"ג שם (א"א סק"ע). ועי' בשו"ת שואל ומשיב (תליתאה סי' קכג) שכתב שבזה"ז הוא רק חיוב מדרבנן לזכר לזמן שביהמ"ק היה קיים.

<sup>16</sup> חק יעקב (סי' תצד סק"א), וא"ר בשם האריז"ל, ושל"ה הק' (ריש מס' שבועות לענין שבת).

<sup>17</sup> דכתב הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ו הי"ח) שהשותה ביו"ט ואינו מאכיל ומשקה לעניים אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו בלבד.

<sup>18</sup> כ"כ המהר"ח פלאגי' במועד לכל חי (סי' ח').

<sup>19</sup> משום דיש חיוב בבשר ויין ביו"ט כמו שיתבאר לקמן.

<sup>20</sup> שו"ע (סי' תקכט ס"ב). ועי"ע מש"כ בזה הגר"מ משה מרדכי קארפ (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 19).

<sup>21</sup> חק יעקב (סי' תצד סק"ט) בשם הכל בו. ועי' בחיד"א (בלב דוד) ובמועד לכל חי (סי' ח' אות י') שכן נוהגים אף הספרדים.

<sup>22</sup> תשובת הגר"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות ההלכה על שביעית חלק לט עמ' 374).

ו. נוהגים לשטוח עשבים בשבועות בביהכנ"ס והבתים זכר לשמחת מתן תורה<sup>23</sup>. ויש נוהגים<sup>24</sup> להעמיד בביהכנ"ס עשבים וענפים וענפי אילנות זכר למה שאמרו חז"ל שבעצרת נידונים על פירות האילן כדי שיזכיר לנו להתפלל עליהם. והגר"א ביטל מנהג זה משום חוקות הגויים<sup>25</sup>. וי"א<sup>26</sup> שביטל אף שטיחת עשבים. ויש שכתבו<sup>27</sup> שאין לחשוש לזה, כי כל מנהג שיש בו איזה טעם ואינו כחוק בעלמא אין לחשוש בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו, ועוד<sup>28</sup> שהנכרים נוהגים להעמיד אילנות גם מחוץ לבית, משא"כ אנו נוהגים רק בפנים לכן אין חשש איסור, וכן נתפשט המנהג בהרבה מקומות באר"י<sup>29</sup>, ובפרט שבזמננו י"א<sup>30</sup> שאין במקומותינו (באר"י) משום חוקות הגויים משום שמצויים אצלנו רק ישמעאלים ואין עושים כן אצלם, ובפרט ששמים רק עשבים וירק כעיקר מנהג הרמ"א ולא ענפי אילנות. אמנם יש<sup>31</sup> שהחמירו בזה גם בזמננו. ויש להקפיד לא לקצוץ ענפים מאילני פירות כי יש הסוברים<sup>32</sup> שיש איסור בקציצתם משום "לא תשחית את עצה" (דברים כ' י"ט) אף שקוצץ רק הענפים ואינו עוקר את השורש, ואף שיש מתירים<sup>33</sup> לקצוץ ענפים דסוברים שאין איסור אלא בקציצת עץ שלם אך לא בקציצת ענפים בלבד, מ"מ דעת רוב הפוסקים<sup>34</sup> שקציצת אילן שלא לצורך מצוה אסורה. ויש שמתיר<sup>35</sup> בענפים רכים ודקים כי לא גרע מעבודת הזימור

#### מקורות וביאורים

<sup>23</sup> רמ"א (סי' תצד ס"ג) בשם מהרי"ל, וכ"כ בלקט יוסף (על שבועות פ"ח הע' 23) שהתה"ד היה מפזרם בביתו ביום א' דשבועות. ועי' בהל' חג בחג על שבועות (פ"ח הע' 23) שהביא מנהגי וורמזא ששוחטים בריצפת ביהכנ"ס עשבים ומשימין בצידי ארון קודש והמגדל שושנים ופרחים ועשבים המריחים ריח טוב עי"ש. ובמנהגי החת"ס (עמ' קנד) הובא שבשבועות היה ביהכנ"ס מעוטר בירק, ועל מקומו נהגו לעשות כמין כילה מיוחדת מענפי אילן ומיני עשבים, ופעם אחת גבאי ביהכנ"ס לא הניח לקיים המנהג הנ"ל וכשראה החת"ס שנשתנה הלילה הזה מכל לילי חג השבועות ורע לו מאד על הגבאי ההוא ומצאה הקפידה מקום לחול עליו ולא השלים שנתו ר"ל.

<sup>24</sup> מג"א (סי' תצד סק"ה), וחק יעקב (סי' תצד סק"ז) [וסיים המג"א "ויתפללו עליהם", וכן הביא השו"ע הרב (סי' תצד סט"ו) את דברי המג"א "ויתפללו עליהם". מאידך, הא"ר (סי' תצד סק"ב) שהביא את דברי המג"א השמיט את "ויתפללו עליהם" והובא במשנ"ב (סי' תצד סק"י).

<sup>25</sup> כמובא בחיי"א (סוף כלל קלא) ובמשנ"ב (סי' תצד סק"י).

<sup>26</sup> דבערוה"ש (סי' תצד ס"ו) כתב שהגר"א ביטל מנהג שטיחת העשבים והאילנות מטעמים ידועים, ולא ביאר הטעם. ומשמע מדברי הערוה"ש שהגר"א ביטל אף מנהג שטיחת עשבים. וכן פסק הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ יו"ד ח"ד סי' יא אות ה). אך בחיי"א (סוף כלל קלא) ובמשנ"ב (סי' תצד סק"י) כתבו שהגר"א ביטל המנהג מלהעמיד אילנות ולא הזכירוהו לגבי עשבים ומשמע שבה הגר"א לא ביטל, וכן דייק הגר"ר משה מרדכי קארפ (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 24). מדברי המשנ"ב, וכן דעת הסטייפלר (אורחות רבינו ח"ב עמ' צט) הגר"ש אוערבאך (שלמי מועד שבועות עמ' תנט), והגר"ש אלישיב (הל' חג בחג שבועות פ"ח הע' 24) שהגר"א ביטל רק להעמיד אילנות ולא לשטוח עשבים. ולמעשה עי' בשער יששכר (ח"ב קיט:) שמנהגם דשב ואל תעשה.

<sup>27</sup> מהרש"ם (סי' תצד), שואל ומשיב בספרו יוסף דעת (יו"ד סי' שמח), ליקוטי מהרי"ח (סי' תצד) ומקורו משו"ת הריב"ש (סי' קנח). אמנם שי' הגר"א ביו"ד (סי' קנה) דלא כריב"ש דאף כשיש להם טעם יש בכך משום חוקות הגויים.

<sup>28</sup> כ"כ המהרש"ם בדעת תורה (סי' תצד).

<sup>29</sup> כ"כ בליקוטי מהרי"ח (סי' תצד), וכ"כ ביוסף דעת (יו"ד סי' שמח) דמנהגן של ישראל תורה היא.

<sup>30</sup> הגר"ש אלישיב (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 24). ואכן, כן נהגו בבית מדרשו של הגר"ש"א לעטרו בפרחים (הליכות האיש עמ' קסד).

<sup>31</sup> הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ יו"ד ח"ד סי' אות ה'), וכן מובא באורחות רבנו (ח"ב עמ' צט) שמרנן החזו"א והסטייפלר לא נהגו בכך (אע"פ שהסטייפלר צידד להיתר), והגר"ש דבילצקי (ק"י הל' מועדים שבועות עמ' ו הע' כד) כתב שכן המנהג כהיום בבתי כנסיות הישנים של אשכנזים פרושים בירושלים ובשאר עה"ק שאין שמים לא אילנות ולא עשבים. ועי' בקובץ אור ישראל (מאנסי חוברת כ' עמ' קלו) שהביא את מנהגי העדות והקהילות השונות בזה.

<sup>32</sup> משנה למלך (הל' איסורי מזבח פ"ז ה"ג ד"ה ידע שהרב) בשם הבאר שבע, וכ"כ בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' קמב אות ב').

<sup>33</sup> משנה למלך (הל' איסורי מזבח שם) חולק על הבאר שבע ומתיר, וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' ע"ו). ועי' בדרכי תשובה (יו"ד סי' קטז סקנ"א) שהביא שיטות הפוסקים בזה.

<sup>34</sup> כ"כ הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ב סי' מ') שכן דעת רוב הפוסקים. ומה שכתבנו דוקא שלא לצורך מצוה משום שלצורך מצוה (כגון למצות סוכה) הרבה פוסקים מתירים שכ"כ בפנים יפות לבעל ההפלאה (עה"ת דברים פרק כ' פסוק ט'), וכ"כ בשו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' נז-נט) בשם הפרי תואר (סי' כח סקנ"ח), וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' עו) ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' קמב אות ב') ובשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' קלד אות ב'). להרב מטשעבין בשם הפרי תואר. ומאידך, עי' בקונטרס איסור קציצת האילנות שבס' משנת יוסף (עמ"ס שביעית חלק א-ב פ"ד משנה ו') להג"ר יוסף ליברמן שמביא בארוכה נידון הפוסקים בזה ומביא עובדה מהאדמו"ר מוהר"א מבעלזא שהחמיר לא לקצוץ ענפי אילני מאכל אפי' במקום מצוה דרבים.

<sup>35</sup> כ"כ בקונטרס איסור קציצת האילנות שם (שבס' משנת יוסף שם) במכתב מהגר"י גרינוולד (גאב"ד פאפא) שכן עשה מעשה באילו ענפים ודקים של אילני מאכל מעל סוכתו והניח לקצוץ מקצת ענפים דקים כדי שלא יהיה חשש סוכה תחת האילן, ובצירוף שהוא לדבר מצוה אבל ענפים עבים לא התיר לקצוץ.

המותרת באילני מאכל משום שהדבר נותן כח צמיחה בשאר הענפים, אך בענפים עבים אין להתיר. ובעצי פרי מאכל של הפקר יש סניף להקל ע"פ השיטות<sup>36</sup> שאין בקציצתם איסור בל תשחית. עוד כתבו הפוסקים<sup>37</sup> שבכל זאת נכון לומר לנכרי שיקצוץ בענפים ולא יעשהו היהודי בעצמו עקב צוואת ר' יהודה החסיד שכתב לא לקצוץ אילני מאכל משום הסכנה שיש בדבר, ובודאי<sup>38</sup> כוונתו גם במקום שאין חשש איסור "בל תשחית את עצה".

## שטיחת עשבים בשנת השמיטה

ז. הנהגים לשטוח עשבים בביהכנ"ס לכבוד חג השבועות- אם רגילים באותו מקום להאכיל עשבים אלו לבהמות חלה עליהן קדושת שביעית ויש ליזהר שלא להפסידם על ידי פסיעה עליהן באופן ששוב לא יהיו ראויים למאכל בהמה<sup>39</sup>. אבל פרחים שמיועדים בעיקר לנוי אפי' שיש בהם ריח אין בהם קדושת שביעית ואין בהם איסור ספיחין<sup>40</sup>. ואותם הנהגים לקשט בחג השבועות את ביהכנ"ס ואת ביתם במיני פרחים, עליהם להזהר בדיני שביעית הקשורים בהם. (ובחג השבועות של השנה השמינית הוא זמן הביעור של זיתים הקדושים בקדושת שביעית, והוא הדין שמן זית מיבול זיתי שביעית<sup>41</sup>).

## זמן הדלקת נרות

ח. אע"פ שנחלקו האחרונים לענין זמן הדלקת נרות של יו"ט אם מדליקין בערב יו"ט<sup>42</sup> או בליל יו"ט<sup>43</sup>, (ויש<sup>44</sup> שתלו זאת במח'

### מקורות וביאורים

<sup>36</sup> כן ש"י הרא"ש (מסכת תמיד ס"י כח).

<sup>37</sup> הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"א ס"י שעו), וכ"כ הגר"פ פראנק (שו"ת הר צבי או"ח ח"ב ס"י קא-קב), ומוסיף שיאמר לנכרי בפירוש שאין הוא רוצה שמעשה זה יעשה בשליחותו, ובה חשש הסכנה יחול על ראש הנכרי, ובאופן כזה מתיר גם קציצת כל האילן אם צריך להעמיד שם סוכה, ועיי"ש שגם כשמיקל לענין קציצת ענפים לסכך מן הדין מותר שזה לצורך מצוה ובצירוף שאין קוצץ אלא את הענפים מ"מ יש לומר לנכרי לקוצצם. והדרכי תשובה (יו"ד ס"י קטז סקנ"א ד"ה ועי' בספר) כתב בשם שו"ת ויעתר יצחק (ס"י סד) לענין מי שעשה את סוכתו סמוך לאילן מאכל, ואחד מענפיו נוטה על הסוכה ופוסל אותה, שמותר לקצוץ משום שהוא צורך מצוה, וגם משום שאינו קוצץ את כל האילן אלא רק את ענפיו.

<sup>38</sup> כ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי"א).

<sup>39</sup> הגר"ש ז"א אורעבאך (הליכות שלמה ח"ג פי"ד ס"א ובהערות שם).

<sup>40</sup> הגר"ש ז"א אורעבאך (מנחת שלמה קמא נא, יא, ומעדני ארץ ג-ט) וכ"כ במשפטי ארץ (פי"ד בהע' סו, הובא בדיני השביעית השלם).

<sup>41</sup> עי' דיני שביעית השלם (דגל ירושלים- מהדו' תשס"ח פכ"א אות כג).

<sup>42</sup> כ"כ בנו של הפרישה בשם אמו המשכלת בהקדמתו לטור (בסוף ההקדמה לטור יו"ד) שיש להדליק נרות יו"ט מבעו"י ולא להמתין עד הלילה וצווחה אמו על הנהגים להדליק בלילה שמנהג זה נבע מחמת ליל יו"ט שני של גלויות שאסור להכין מיו"ט ראשון לשני של גלויות לפיכך מדליקין בלילה, אבל מה שנמשך מזה שאין מדליקין בערב יו"ט ראשון מבעו"י זה אינו נכון ויותר טוב מדינא להדליק הנרות ג"כ קודם תפילת ערבית ולקבל יו"ט בהדלקתן כמו שעושים לכבוד שבת, ועוד שכיון שהבערה ביו"ט היא מלאכה, עדיף לעשותה בחול ולא ביו"ט עצמו. וכן פסקו בבאר היטב (ס"י תקג סק"ד) בשם השל"ה הק', ובמט"א (ס"י תרכה ס"ג ובאלף למטה שם סקנ"ח) נימוקי או"ח (ס"י תקיד), ושכן היה נוהג אביו בעל הדרכי תשובה, וכן מבואר בפמ"ג (ס"י ר"ס משב"ז סק"ג), וכ"פ רוב פוסקי זמננו ה"ה: הגר"צ אבא שאול (שו"ת אור לציון ח"ג פי"ח תשובה א') הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ג ס"י סט בצד הגיליון), והגר"מ שטרנבוך כתב (ליקוטי תשובות והנהגות על שביעית עמ' כט אות א'), שכן ראוי לנהוג למעשה, וכ"פ הג"ר מנשה קליין (גאב"ד אונגוואר) והגר"ר מאיר ברנדסדרופר (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 266 ו-269), וכן נהגו החזו"א (אורחות רבינו ח"ב עמ' ק'), והגרא"מ שך (גיליון לאורו על פסח), וכן דעת הגר"ש אלישיב (שבועות יצחק בדיני הדה"נ פ"ו אות א' סק"ב והע' י) מכיון שצריך להדליק נרות יו"ט יחד עם אור החשמל מבעו"י ולברך על שניהם ולכן הורה שאפי' מי שנוהג להדליק בלילה ישנה את מנהגו, וידליק מבעו"י, ואינו צריך התרת נדרים. וכן פסקו הגרמ"מ קארפ (הלי' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 25) והגרמ"ש קליין (עיתורי מרדכי על שבועות פכ"ג הע' ב) מהאי טעמא.

<sup>43</sup> כ"כ בישועות יעקב (ס"י רס"ג סק"ב), וכמה טעמים נאמרו למנהג זה. א. כפי שכתב בן הפרישה בשם אמו שזה משום שבחז"ל בליל יו"ט שני הכרח הוא להדליק בלילה שהרי אסור להכין מיו"ט לחבירו, ולכן נהגו הנשים כן גם בליל יו"ט ראשון כדי שלא יטעו להדליק ביו"ט שני מבעו"י, וכ"כ הטעם במשנת יעב"ץ להג"ר בצלאל זילטי (ס"י לד). ב. במנחת שמואל (ס"י ל') וס' יהושע (פ"כ ס"י יט) והגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ז ס"י קטז) כתבו הטעם שמדליקים בלילה סמוך לסעודה כדי לציין שעיקר הדלקת הנר הוא משום סעודה. ג. במטה אפרים (ס"י תרכה באלף למטה סקנ"א) ביאר טעם המנהג, שכיון שבילל טבילה צריכה להדליק בלילה, לכן השוו מדותיהם (שלא יהיה נרגש בליל הטבילה) להדליק בכל יו"ט בלילה, ועיי"ש מה שביאר למה אין בזה איסור מלאכה. ועיי' בס' באר חנוך (פ"ח הע' 16) שכתב עוד הרבה טעמים למנהג ההדלקה בליל יו"ט.

<sup>44</sup> כ"כ במשנת יעב"ץ להג"ר בצלאל זילטי (ס"י לד) שבענין שני מנהגים אלו יש מחלוקת ראשונים בין ש"י הבעל המאור (שבת דף י' ע"ב מדפי הרי"ף) והמאירי (שבת כג ע"א) דס"ל שידליקו בלילה לבין הרמב"ם (הלי' שבת פ"ל ה"ה) דס"ל שידליקו מבעו"י. ועיי' מה שביאר הגר"נ קרליץ (חוט השני יו"ט פ"א סק"א) בדברי המאירי.

ראשונים), מ"מ ביו"ט דשבעות יש שכתבו<sup>45</sup> שידליקו אחר צה"כ, כיון שנהגו הנשים לברך שהחיינו בשעת הדח"נ, הרי הן מקבלות קדושת עיצומו של יום, וכקידוש הוא והרי שבועות שונה משאר ימים טובים שזמנם מפורש בתורה, אלא זמנו נקבע אחר שבעה שבועות ממחרת הפסח (וכלשון הרמב"ם והטור "ביום נ' לספיה"ע הוא חג השבועות") שתלה הכתוב את זמן החג לכשישלמו ז' שבועות תמימות, ולכן<sup>45</sup> גם הנשים צריכות להמתין ולא לקדש ולאכול עד צה"כ שאינן סופרות ספיה"ע, ולכן כדי שלא יקבלו קדושת עיצומו של יום, (שהוא כקידוש) מבעו"י לכן ידליקו בלילה. אמנם הכרעת גדולי הפוסקים<sup>46</sup> שנשים הנוהגות להדליק את נרות היום טוב בעו"י אף בשבועות צריכות לנהוג כן ואינן צריכות להמתין עד הלילה, [ויכולות אף לברך שהחיינו]<sup>46</sup>, שלא חוששים ליתמימות' אלא לענין תפילת ערבית וקידוש. ונשים שאינן מברכות שהחיינו בהדח"נ ודאי שיכולין להדליק מבעו"י<sup>47</sup>.

## מקום הדלקת הנרות

ט. נחלקו הפוסקים אם ביו"ט יש חיוב הדלקת נרות משום שלום בית שלא יכשל בעץ ואבן, י"א<sup>47</sup> שגם ביו"ט תיקנו להדליק ולברך שלא יכשל בעץ ואבן, ולכן אם לא הדליקה במקום הסעודה יכולה להדליק במקום שינה עם ברכה, וכמו"כ בחור ישיבה יכול להדליק בחדרו שישן שם, וי"א<sup>48</sup> שביו"ט לא תיקנו מצות הדלקה משום שלום בית, ולכן פסקו שזוג שאוכלים בליל יו"ט אצל ההורים וכד' וחוזרים לישון בביתם הקבוע, שלכתחלה ראוי שהאשה תדליק נרות יו"ט בבית ההורים במקום שאוכלים שמה, אבל אם לא הדליקה נרות בבית הוריה במקום אכילה וחזרו לישון בביתם אחרי הסעודה בליל יו"ט, אזי אם יש חושך בבית **תדליק נרות בלי ברכה**, ואם דולק בבית החשמל, **אסור לה להדליק נרות**, אולם אם תשב ליד הנרות ותאכל עוגה מותר לה להדליק נרות דנחשב שמדליקה במקום אכילה<sup>48</sup>, וכמו"כ **בחורי ישיבה לא ידליקו בחדרם** שישנים שם אלא רק בחדר האוכל. ולכן י"א<sup>49</sup> שזוג שלא יספיקו להגיע לבית הוריהם לפני כניסת החג, ויש להם ב' אפשרויות, או להדליק נרות מבעו"י בביתם היכן שישנים, או להדליק נרות בליל יו"ט בבית הוריהם ששם אוכלים סעודת ליל יו"ט, עדיף שידליקו בבית הוריהם אע"פ שידליקו בליל יו"ט, אך **מהגר"מ גרוס** שמעתי שהנהגים להדליק ביו"ט מבעו"י גם בכה"ג ידליקו מבעו"י בביתם אפי' שלא אוכלים שם.

## מקורות וביאורים

<sup>45</sup> כ"כ בלוח אר"י (בשבועות) בשם הגר"ש זלאטניק זצ"ל, וכ"פ הגר"ר מאיר ברנדסדרופר (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 269).

<sup>45</sup> כ"כ בשו"ת להורות נתן להגר"ר נתן גשטטנר (ח"י סי' לא).

<sup>46</sup> הגר"ש זאנערבאך (הליכות שלמה שבועות פ"ב ס"ב וא"ה אות ב'), הגר"ש אלישיב (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 245), והגר"ח קנייבסקי (עיטורי מרדכי על שבועות פכ"ד הע' ח), והגר"י טשזנר (שערי ימי הפסח שער יג פ"א אות ט), וכן נהגו החזו"א והסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' ק), וכ"כ והגר"מ שטרנבוך (תשובה"נ ח"ד סי' קיא), אלא שבס' מועדים וזמנים (ח"י סי' רלג) הוסיף שמ"מ לא תברך שהחיינו בהדח"נ אלא תשמע שהחיינו בקידוש, כי אין לברך שהחיינו עד צה"כ. ועי' מש"כ הגר"א זאנערבאך בס' הזכרון להגר"ש זאנערבאך (עמ' קצז הע' טו).

<sup>46</sup> כ"כ הגר"ש דבילצקי בקיצור הלי' מועדים (שבועות עמ' ח' למטה) וטעמו משום דנשים אינם בכלל מצוות ספירה ולא שייך לגביהם ענין דתמימות. ועי' תשובות והנהגות (ח"ד סי' קיא) וליקוטי תשובות והנהגות (על שבועות עמ' כט אות א') שמחלק בין תוספת קדושת היום לדין תוספת מאיסור מלאכה.

<sup>47</sup> כ"כ הגר"ש דבילצקי (ק' הלי' מועדים שם).

<sup>47</sup> כן שמעתי מהגר"מ גרוס, וכן דעת הגר"י בלוי (בעל הפתח חושן) בספרו חובת הדר (מצות הדלקת נר שבת הע' י) שכתב שאם מתארח בליל יו"ט ואוכל במקום אחר וחזר לביתו לישון ולא הדליק בביתו, כשחוזר לביתו חייב מיד להדליק נר שלא יכשל בעץ ואבן, ולענין ברכה תלוי, אם לא בירך במקום שאכל וגם אשתו לא בירכה במקום אכילה, פשוט שצריך לברך כאשר מדליק בביתו, ואם בירכו במקום אכילה, אפשר שאינו צריך לברך דמסתמא דעתו בשעת הברכה, שיחזור לביתו וידליק שם, עכ"ד. ומבואר שנקט שתיקנו ברכה ביו"ט על מצות הדלקה משום שלא יכשל בלבד, וכן הוכיח בס' עיטורי מרדכי (על שבועות-תשע"ט פ"ב הע' יג) מדברי הגר"ש זאנערבאך המובא בש"כ (פמ"ד ס"א בהערה) שפסק שאפי' שבשבת יש חיוב להדליק נר בכל החדרים משום שלא יכשל בעץ ואבן, מ"מ ביו"ט אין חיוב להדליק נר בכל החדרים, כיון שמותר לטלטל את הנר א"כ יכול להדליק נר אחר ויטלטל את הנר בכל חדר שהולך, עכ"ד, וכתב בעיטורי מרדכי שמבואר מדברי הגר"ש זאנערבאך שנקט לדבר פשוט שיש ביו"ט חיוב הדלקה משום שלא יכשל בעץ ואבן, אלא שמחדש שאין חיוב להדליק בכל חדר כיון שמותר לטלטל את הנר.

<sup>48</sup> כן מבואר במושב זקנים על התורה (פ' בא יב, טז), וכ"פ הגר"נ קרליץ (חוט שני הלי' יו"ט) והגר"מ לובין (עיטורי מרדכי שבועות-תשע"ט פ"ב הע' יג).

<sup>48</sup> כן הורה הגר"מ קליין (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"ב הע' יד).

<sup>49</sup> כן מורה מרי חמי (הגר"ד סופר שליט"א).

## זמן הברכה על הדה"נ

י. אע"פ שנחלקו הפוסקים אם ביו"ט מברכים על הדה"נ אחרי ההדלקה וכמו בשבת משום לא פלוג<sup>49</sup>, או שמברכים לפני ההדלקה כדי שיהיה עובר לעשייתן שהרי ביו"ט מותר להעביר אש<sup>50</sup>, מ"מ הנוהגים להדליק בלילה יש שכתבו<sup>51</sup> שבכה"ג בודאי תברך לפני ההדלקה, כיון שאין לומר בזה 'לא פלוג' משום החשש שמא יעשו כן גם בשבת, שהרי ההבדל בין שבת ליו"ט ניכר בעצם הדבר שמדליקה בלילה כשכבר יו"ט ולא מבעו"י. אבל כ"ז לגבי אשה שמקבלת יו"ט בהדלקתה<sup>52</sup>, וכו"ש אם מברכת שהחיינו שמקבלת יו"ט ואף תנאי לא יועיל לה<sup>53</sup>, אבל איש המדליק, [וכמו"כ בחור ישיבה שמדינא חייב להדליק נרות<sup>54</sup>], כיון שאינו מקבל יו"ט בהדלקתו<sup>55</sup>, ודאי שיברך קודם הדלקתו<sup>56</sup>.

## ברכת שהחיינו בהדה"נ

יא. אע"פ שנחלקו הפוסקים אם נשים מברכות שהחיינו בהדלקת נרות יו"ט די"א<sup>55</sup> שמברכות, וי"א<sup>57</sup> שלא מברכות, וגם אצל הספרדים נחלקו המנהגים<sup>56</sup> אם לברך שהחיינו בשעת הדה"נ, [ומי שאין לו מנהג ברור יש פוסקים<sup>58</sup> שהורו להורות לה לברך

### מקורות וביאורים

<sup>49</sup> כן סוברים המג"א (סי' רסג סק"יב) והשו"ע הרב (סי' רסג ס"ח) שיש לברך אחרי ההדלקה משום לא פלוג, ועל טענת בן הפרישה (בסוף הקדמת בן הפרישה לטור יו"ד) בשם אמו כתב שאין חכמה לאשה אלא בפלך, אך ע"י בחי"א (כלל ה' סי"א) שכתב איפכא שהנשים המברכות אחר ההדלקה עליהם נאמר אין חכמה לאשה אלא בפלך.

<sup>50</sup> גם זה כטענת אשר חבר של הפרישה (בהקדמתו לטור יו"ד) שביו"ט לא שייך הטעם לברך אחר ההדלקה כבשבת, דבשבת שאסור להדליק לפיכך מברכין רק אחר ההדלקה שאל"כ לא יוכלו להדליק שמקבלין שבת בברכה, אבל ביו"ט שמותר להעביר אש א"כ יברכו קודם ההדלקה כעיקר הדין שהברכה עובר לעשייתו. וכן פסק המשנ"ב (סי' רסג סק"יח) והביא בשעה"צ (סי' רסג סק"יח) כן בשם הדגול מרבבה (על השו"ע סי' רסג ס"ה והובא בשעה"צ ובשע"ת), הרע"א (בגליונו על השו"ע סי' רסג ס"ה), השע"ת (סי' רסג סק"י) והחיי"א (כלל ה' סי"א). וכ"פ בנשמת אברהם (על החיי"א), בערוה"ש, בחיד"א (במחזיק הובא בשע"ת סי' רסג סק"י), ובבן איש חי (פי' נח אות י'), וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובות והנהגות על שבועות עמ' נ' אות ד').

<sup>50</sup> כ"כ המטה אפרים (סי' תרכה פל"ג באלף למטה סק"נ).

<sup>51</sup> הנה לגבי שבת פשיטא שמקבלת שבת בהדלקתה, אך לענין יו"ט הסתפק הביאה"ל (סי' תקכ"ז סי"א ד"ה ספק) אם מקבלת יו"ט בהדלקתה כמו בשבת או שכיון שביו"ט אין הכל מדליקין בבת אפטר דלא נהגו להקל בזה ומסיק שלכתחילה בודאי יש להזהר לעשות הערוב קודם שתדליק הנרות כדי שתקבל יו"ט בהדלקתה אך לא הכריע למעשה. (ובזה אני תמה על מה שכתב בסי' יו"ט כהלכתו (עמ' תקנ"ד סוף הע' 16) שלביה"ל פשיטא ליה שגם ביו"ט מקבלת האשה יו"ט בהדלקת נרות דהא בביה"ל לא הכריע למעשה ואיך כתב שפשיטא ליה). ובמטה אפרים (סי' תרכה פל"ג) משמע שחל קבלת יו"ט בהדה"נ כבשבת. ולמעשה אמר לי הגאון ר' ברוך בער שוב שמדברי הפוסקים שכתבו לברך קודם ההדלקה משום שאפשר להעביר אש ביו"ט מוכח שמקבלת יו"ט בהדלקתה ולכן הוצרכו לומר שמותר להעביר אש ביו"ט דבלא זה משמע שאסור לעשות מלאכה אחר ההדלקה מכיון שמקבלת יו"ט בהדלקתה.

<sup>51</sup> כ"כ באורחות חיים (סי' רסג סק"יו), ובכה"ח (סי' תקיד ס"ק קיב), וכן בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' ט' ד"ה אולם בנידן וד"ה עכ"פ מכל), וכן בעל התעררות תשובה בתשובתו המובא בשו"ת זכר שמחה (סי' ל"ד), וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' יט) בשם עוד פוסקים, וכן פסקו הגרש"ז אויערבאך (מנח"ש ח"ב סי' נח סק"א), והגר"ב צאבא שאול (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ח תשובה ב'), וכ"כ בשו"ת אבני ישפה להגר"ח"פ פיינשטיין (ח"ה סי' עז א).

<sup>52</sup> מה שכתבנו שבחורי ישיבה חייבים מדינא בהדלקת נרות ע"י מה שכתבנו בזה בסוף הקונטרס (במהדורה הישנה-תשע"ו) באריכות.

<sup>53</sup> ואף לפי ה"ט (הובא בשעה"צ סי' תרעט סק"ב) שאיש מקבל שבת בהדלקת נרות שבת, לא מיבעיא שהמשנ"ב הכריע בשני מקומות (בסי' רסג סקמ"ב וסי' תרעט סק"א) כהפוסקים שחולקים על ה"ט וסוברים שאינו מקבל שבת בהדלקתו, אלא גם דברי ה"ט אמורים לגבי שבת אך לגבי יו"ט יש מקום לומר שאף לדברי ה"ט אין איש מקבל יו"ט בהדלקתו שהרי אף לגבי אשה הסתפק הביאה"ל שמא אינה מקבלת יו"ט בהדלקתה וצ"ע.

<sup>54</sup> כ"פ ביעב"ץ (בסידורו), בערוה"ש (סי' רסג ס"ג), ובכה"ח (סי' רסג סקס"ד), וכ"כ בא"א בוטשאטש (סי' רסג) שגם למג"א ודעימיה דלענין יו"ט מברכת האשה אח"כ, לענין אשה המדליק יודה שמברך קודם, שלעולם אין זה אצלם קבלת שבת. ואף שכתב הביאה"ל בה"ל שבת (סי' רסג ס"ה ד"ה אחר) שמשמע מדה"ח שאיש המדליק נרות שבת יברך אח"כ משום לא פלוג וכהמג"א, מ"מ לא מיבעיא שהביאה"ל מסיים לדינא בשם הרע"א והחיי"א שאף איש יברך קודם ההדלקה אלא אף ביו"ט שבאל"ה יש מחלוקת הפוסקים אם אשה תברך לפני או אחרי פשוט שבאיש המדליק שיש לו לברך ואח"כ להדליק. אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (סי' קיט) ובברכת הבית (שער מה ס"ד) כתבו כהדה"ח שגם איש המדליק יברך אח"כ.

<sup>55</sup> בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' ט' ד"ה אולם בנידן וד"ה עכ"פ מכל) ובערוה"ש (סי' תקיד ס"י) מבואר שהמנהג שנשים מברכות שהחיינו בהדלקת הנרות, וכן הובא מנהג זה במט"א (סי' תקפא סנ"ד) ובבן איש חי (שנה ב' פ' נח), וכ"כ הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קא אות א') שהיה המנהג במשך כמה מאות שנים, ושכן מנהגו היום, וכ"כ בשו"ת תשובה מאהבה (הובא גם בפסקי תשובות סי' תקיד הע' 102) בשם הקרבן נתנאל שיש להניח מנהגו, וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' יג) מאריך שלא רק שאין למחות בנשים המברכות ברכת שהחיינו בהדלקת הנרות ביו"ט, אלא אדרבה יש לחזקו ולזרזו במעוזם במנהג קדוש זה המקובל מדור דור והנוסד עליהם שמחה וקדושת יו"ט, וכן הורה הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' ק') לנשים במשפחתו לברך (ורק כשהדליק בעצמו לאחר שהתאלמן לא ברך, כיון שהתעתד לברך שהחיינו בקידוש).



כמנהג ישראל, מ"מ איש המדליק וה"ה בחור ישיבה לא יברך שהחיינו בהדלקתו דיוצא בשהחיינו שמברכים בקידוש<sup>57</sup>. ואשה שברכה שהחיינו בהדה"נ (וה"ה איש או בחור שבירכו בטעות שהחיינו בהדה"נ<sup>58</sup>) אע"פ שנחלקו הפוסקים אם מותר לענות אמן אחר ברכת שהחיינו של המקדש משום חשש הפסק בין ברכת הגפן לשתיה דיי"א<sup>59</sup> שמותר ויי"א<sup>60</sup> שאסור, מ"מ בשבועות יש שכתבו<sup>61</sup> שודאי שלא לענות אמן משום שרק בפסח וסוכות שצריך לברך שהחיינו גם על מצוות הלילה יכולות הן לענות אמן על ברכת שהחיינו שבקידוש, כיון שבשעת הדלקת אמן מברכות שהחיינו אלא על היו"ט, ואילו בשעת הקידוש יוצאות הן בברכת שהחיינו על המצוות המיוחדות ללילה, אך בשבועות שבו אין מצוות מיוחדות ללילה, וברכת שהחיינו שבקידוש אינה נאמרת אלא על היו"ט, אין לנשים לענות אמן. **ולענין זמן ברכת שהחיינו** נחלקו הפוסקים י"א<sup>62</sup> שיברכו לפני ההדלקה אחרי הברכה על ההדלקה ואין זה הפסק, וי"א<sup>63</sup> שיברכו לאחר ההדלקה.

#### מקורות וביאורים

<sup>57</sup> כן מבואר **באור זרוע** (הל' ערי"ש סוד"ה תנן פ"ב במה מדליקין), וכ"כ **המט"א** (סי' תרכה סל"ג באלף המגן סק"ט) **והמשנ"ב** (סי' רסג סקכג) שאין נשים צריכות לברך, אלא שבמקום שנהגו לברך אין למחות במברכות, וכן **בלקט יושר** (הובא בפסקי תשובות סי' תקי"ד בע' 101) לתלמיד **התרה"ד** בשם רבו כתב דאין לנשים לברך שהחיינו אלא בקידוש, וכן מסיק **בכה"ח** (סי' רסג סקמ"א) בשם כמה אחרונים, וכ"כ **הגר"מ שטרנבוך** (מועדים וזמנים ח"ז סי' קיז) בשם **הגר"ז מבריסק** שהורה שלא יברכו הנשים שהחיינו, כיון שברכה זו נתקנה לכתחילה לאומרה על היין, ובפרט אם מדליקה נרות מבעו"י שאין לה לברך, כיון שברכה זו לא תפטור את מצוות היום, שהרי אין לקיימן בזמן תוספת יו"ט אלא ביו"ט עצמו, וכ"פ **בשאלת יעב"ץ** (ח"א סי' קז) ותמה על המנהג למה לא להסמיכו לקידוש כמו בברכת שהחיינו על הסוכה, אך כתב שאין למחות בידיהם כי חשש ברכה לבטלה ליכא, שהרי אפשר לומר זמן אפי' בשוק כדאיתא בעירובין (מ:).

<sup>58</sup> **בבן איש חי** (פ' במדבר אות א) כתב שמנהג בגדד שנשים מברכות שהחיינו בשעת הדלקת נרות, אך **הגר"י פלאגי בספר יפה ללב** (ח"ג דף קיג ע"ד) כתב שהמנהג פשוט אצלנו שאין הנשים מברכות שהחיינו בהדלקת הנרות של יו"ט, שסומכות על ברכת שהחיינו ששומעות מבעליהן בקידוש, וכ"פ בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' לד), ולמעשה כתב **בשו"ת זרע אמת** (ח"א סוס"י לג) שיש בזה מנהגים שונים ונהר נהרא ופשטיה, וגם **הגר"צ אבא שאול** הורה (הליכות בת ישראל פ"ז ה"ט בהערה) שאף שיש הסוברים שבנות ספרד לא תברכנה שהחיינו בשעת הדלקת נרות יו"ט, מ"מ הנהוגות לברך לא תשנה ממנהגה, ויש לה על מי שתסמוך.

<sup>58\*</sup> כן הורו **הגר"ש אלישיב**, **והג"ר מנשה קליין** (**גאב"ד אונגוואר**) כמובא בס' בנתיבות ההלכה (חלק לח עמ' 246 ו- 267).

<sup>57</sup> כ"כ **במטה אפרים** (סי' תקצט ס"א) **ובשו"ת יגל יעקב** (סי' לט).

<sup>58</sup> עי' בפסקי תשובות (סי' תקיד הע' 106) משי"כ לגבי זה.

<sup>59</sup> כן פסקו **הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד פ"י כא אות ט' ושם סי' קא אות א'), **הגר"ש ז' אוערבאך** (שו"ת מנחת שלמה ח"ב פ"י נח אות ב'), **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ח תשובה ב'), **הגר"ח קנייבסקי** (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"ב הע' ט), **הגר"נ קרליץ** (חוט שני שבת ח"ד עמ' ק'), **הג"ר אפרים גרינבלאט** (שו"ת רבבות אפרים ח"א סוס"י קפב), **הגר"ש יודלביץ זצ"ל** (ספר יו"ט כהלכתו עמ' תקסא הע' 51), **והג"ר משה מרדכי קארפ** (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 46). והטעם, כיון שכלפי המקדש יש לברכה שייכות לקידוש, נטפלים הם לדינו של המקדש. ויש עוד טעמים להתיר עי' בפוסקים הנ"ל ואכמ"ל.

<sup>60</sup> כן פסק **הגר"צ פראנק** (שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' קנד ומקראי קודש פסח ח"ב סי' לח), וכ"פ **הגר"מ שטרנבוך** (מועדים וזמנים ח"ז סי' קיז) והוסיף, שלא לו הנהגים שמברכין לעצמן בופה"ג לפני הטעימה על היין הקידוש פשוט הוא שיכולות לענות אמן אחר ברכת שהחיינו דאין החשש הפסק. וכן דעת **הגר"צ פרידמן** (קצבי הרים עניני קידוש סי' לה אות ג) שכבר ידוע להורות כן, אלא שהוסיף, שאם אין בדעתה לשתות מהיין ודאי דמותר לה לענות, ועי"ש מה שדן מה באמת עדיף עניית אמן או שתית הכוס. ודעת **הגר"ש אלישיב** (ספר יו"ט כהלכתו עמ' תקסא הע' 53, ואשרי האיש או"ח ח"ג פ"ב ס"י) שאשה לא תענה אמן, ולכן הורה שעדיף שאשה תכוין כשהיא מברכת שהחיינו בזמן הדלקת נרות על כל מצוות היום, ולא תענה אמן בשעת הקידוש, אך בדיעבד אם אמרה אמן אינו הפסק.

<sup>61</sup> כ"כ **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ס"ט), ועי"ש **שו"ת ציץ אליעזר** (ח"י סי' יט).

<sup>62</sup> כן דעת **הגר"ש ז' אוערבאך** (הליכות שלמה מועדים ח"ב פ"ט א"ח הע' 149), **הגר"ש אלישיב** (ספר יו"ט כהלכתו עמ' תקנ הע' 5), וכ"פ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ג פ"ח ס"ב), **והגר"ח פיינשטיין** (**בשו"ת אבני ישפה** (ח"ה סי' עז ענף ב, וח"ו סי' פה ענף ח).

<sup>63</sup> כ"כ **בשו"ת פרי השדה** (ח"ג סי' קנט) **והגר"מ שטרנבוך** (הגש"פ מועדים וזמנים בדיני הדה"נ ס"ד) כיון שע"פ ההלכה אין יסוד לברכת שהחיינו דוקא בעת הדה"נ אלא בקידוש, לכן יש בזה חשש הפסק. וכ"כ **הג"ר משה מרדכי קארפ** (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 27) שלכתחילה נכון יותר לברך שהחיינו אחר ההדלקה, דבזה עדיף טפי גם מטעם שמקבלת היום סמוך להדלקה והיינו מיד אחר ההדלקה, וניכר שאין הברכה על ההדלקה אלא על היום. ועי' משי"כ **הג"ר יוסף שוב** (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 246) בענין זמן ברכת שהחיינו. ועי' לעיל הע' 53 שהבאנו דעת הפוסקים שאשה מקבלת יו"ט בברכת שהחיינו, ולפי"ז יש עוד טעם שיברכו שהחיינו אחר ההדלקה כי אם תברך לפני ההדלקה אז היא כבר קיבלה יו"ט ואז היא מדליקה ביו"ט עצמו, והרי אחד הטעמים שאשה מדליקה מבעו"י הוא כדי לימנע מלהעביר אש ביו"ט כמש"כ הפרישה בשם אמו, ולכן ראוי שתברך אחרי ההדלקה.

## מתי להדליק החשמל בשעת הזה"נ

יב. הנוהגים להדליק את החשמל בשעת הזה"נ, י"א<sup>64</sup> שבהדלקת נרות יו"ט תדליק האשה תחילה את החשמל, ולאחר מכן תברך ותכוין בברכתה על החשמל ועל הנרות, ולאחר מכן תדליק את הנרות, שאם תברך קודם לכן, שוב לא תוכל להדליקו, כיון שקיבלה עליה יו"ט, וביו"ט אסור להדליק אש רק להבעיר אש קיימת. ולגבי איש המדליק ע"י הערה<sup>65</sup>.

## טענה בנוסח הברכה

יג. אם טענה בהדלקת נרות יו"ט בנוסח הברכה ובירכה "להדליק נר של שבת", אם תיקנה עצמה תוך כדי דיבור וסיימה "להדליק נר של שבת" יצאה יד"ח, ואם נזכרה אחרי כדי דיבור נחלקו הפוסקים, י"א<sup>66</sup> שלא יצאה יד"ח וצריכה לברך שוב "להדליק נר של יו"ט", וי"א<sup>67</sup> שיצאה יד"ח כי גם יו"ט אקרי שבת.

## הדלקת נר יארציט ביו"ט

יד. נר של יארציט אם לא הדליקו בעיו"ט ידליקו עכ"פ בחדר שאוכלים בו דמוסיף אורה בחדר ויותר טוב שידליקו בביהכנ"ס ויצא מחשש נר של בטלה<sup>67</sup>. וי"א<sup>68</sup> שאם שכח להדליק נר יארציט אף בביהכנ"ס אין להדליקו ביו"ט אלא ע"י נכרי ובזמנו שיש מאור החשמל לא שייך הענין של "מוסיף אורה", ועל כן אין להדליק נר של יארציט אלא בביהכנ"ס בהיכל שמתפללים ולא בחדר צדדי משום שאפשר ששם אין בכלל כבוד ביהכנ"ס<sup>69</sup>. ובשעת הדחק אפשר להדליק אף בבית במקום שאין אוכלים משום שהוא כעין נר של מצוה שהוא לכבוד אבותיו<sup>70</sup>. (ולפי"ז אין ההיתר אלא כשמדליק לכבוד הוריו שמצוה לכבדם אף לאחר מותם אבל לא כשמדליק לזכר שאר קרובים<sup>71</sup>) ויש הכותבים<sup>72</sup> שכן המנהג להתיר בזה להדליק בבית אפי' שלא בשעת הדחק.

### מקורות וביאורים

<sup>64</sup> כ"ה הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק בדיני הדלקת נרות פ"ו אות ב.).

<sup>65</sup> הנה מה שפשוט להגרי"ש אלישיב שאשה מקבלת יו"ט בהדלקתה, ע"י לעיל הע' 52 שהבאנו שהביאה"ל הסתפק בזה, ומשמעות המט"א שמקבלת יו"ט בהדלקה ושכן לכא"ו מוכח מהפוסקים, אמנם לגבי הדלקת נרות שבת הורה הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק בדיני נר שבת פ"ד אות ג) שאין הבדל אם יקדימו להדליק את הנרות או את החשמל, כיון שבלא"ה היא מברכת אחרי ההדלקה, ונראה לבאר טעמו, שאף אם נאמר שאשה מקבלת שבת בהדלקתה ולא בברכה, מ"מ הגרי"ש לשיטתו שסובר שאפשר לצאת בחשמל ידי הדלקת נרות, ולכן כל עוד היא לא הדליקה את החשמל היא עוד לא קיבלה שבת, או י"ל שגם אם היא כבר קיבלה שבת בהדלקת הנר הראשון, אבל הדלקת החשמל לא גרע משאר הנרות שהיא מוסיפה בהדלקתה. ולפי"ז איש המדליק נרות יו"ט שאינו מקבל יו"ט בהדלקתו שהרי אף בהדלקת נרות שבת אינו מקבל שבת בהדלקתו כמבואר לעיל הע' 55 א"כ דינו כמו לגבי הדלקת נר שבת שלדעת הגרי"ש אין הבדל מה ידליק קודם, אמנם הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ד סי' סד) כתב גבי הדלקת נר שבת שתחילה יש להדליק הנרות ורק אח"כ להדליק את החשמל, מכיון שיש פוסקים שסוברים שאין לברך ברכת הזה"נ על חשמל אף שמוסיף אורה, דהברכה היא על נר שבת דוקא, וכיון שכך אינו ראוי לברך עליו, וגם נראה דבמעשה הדלקת החשמל אם מכבים ומדליקין מיד אינו חשוב בזה מעשה הדלקה לברך עליה, וכתב שכן הוא נוהג למעשה. ולפי"ז אשה שמדליקה שתכוין גם על החשמל ובעלה או אחד מבני הבית ידליק את החשמל, מאידך, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ד פ"ג שעה"צ סקנ"ז) שלכתחילה צריך להקדים להדליק את החשמל ורק אח"כ תדליק את הנרות, כיון שאם תברך רק על הנרות בעוד החשמל כבוי, כיון שאור החשמל חזק, מבטל הוא את אור הנרות ונחשב כאילו נכבו הנרות.

<sup>66</sup> כ"פ הגרי"ש אלישיב (לקט הל' יו"ט להגרי"א דינר פ"ב הע' ח), הגר"פ שיינברג (קובץ אור השבת ח"ד עמ' י), והגר"י טשזנר (שערי ימי הפסח שער יג פ"ב אות א), וכ"פ בשו"ת אבני ישפה להגרי"פ פיינהנדר (ח"ח סי' צא ענף א).

<sup>67</sup> כ"פ הגר"א הלוי רובנשטיין זצ"ל (גאב"ד אנטוורפן) בשו"ת מגדנות אליהו (ח"א סי' צו), וטעמו משום שגם יו"ט אקרי שבת כמש"כ רש"י בביצה (ב: ד"ה ואין יו"ט) ובשבועות (טו: ד"ה אין בנין), ושכ"כ המג"א (סי' תפז סק"ב ובריש סי' תפח). ועי' בשו"ת התעררות תשובה (ח"א סי' קיב) בענין אשה שטעתה ביו"ט שחל בשבת והזכירה בברכה רק של שבת. ומה שכתב הפסקי תשובות (סי' רסג הע' 157) שכ"פ גם בשו"ת התעררות תשובה בסי' קיד, הוא טעה בכפליים, חדא, שההתעררות תשובה דיבר באשה שטעתה ביו"ט שחל בשבת ולא ביו"ט רגיל, ושנית שהוא נמצא בסי' קיב ולא בסי' קיד, ואותו טעות גם היה למשנ"ב דרשו (מהדו' חדשה סי' תקיד הע' 43) אלא שהם טעו וכתבו שהוא נמצא בסי' קכב, ואינו אלא בסי' קיב, כמו שבדקתי בעצמי בכל הסימנים הנ"ל.

<sup>67</sup> ביאור הלכה (סי' תקיד ס"ה ד"ה נר).

<sup>68</sup> קיצוץ"ע (סי' צח פ"ה), ודעת תורה (סי' תקיד ס"ה) בשם שו"ת אמרי אש (סי' מ'), וכ"פ הגר"מ ברנדסדורפר (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 268) שאסור להדליק נר נשמה דהוי הבערה שלא לצורך יו"ט.

<sup>69</sup> הגר"ש דבילצקי (סי' זה השולחן סי' תקי"ד ס"ה), וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' י). ועי' בשש"כ (פ"ג הע' כז) שמסתפק אם ההיתר בהדלקת נר נשמה בביהכנ"ס הוא דוקא בדיעבד כששכח להדליק מעיו"ט, או אף לכתחילה מותר להמתין ליו"ט ולהדליק בביהכנ"ס.

<sup>70</sup> ביאה"ל (סי' תקיד ס"ה ד"ה נר) בשם הכת"ס, וכ"פ הגרי"י פישר (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 260).

<sup>71</sup> הגר"ש דבילצקי (זה השולחן שם).

טו. הנוהגים לעשן ביו"ט י"א<sup>73</sup> שאסור להם להדליק סיגריה מנרות יו"ט אם לא לצורך גדול, אך דעת רוב הפוסקים<sup>74</sup> שמסתבר שמותר להדליק סיגריה מנרות יו"ט שניתקנו בעיקרם לכל צרכי יו"ט, וביו"ט מותר להדליק אש מאש. אך נר שהודלק לכבוד נפטרים כנר נשמה ויארצייט אם הוא הודלק בבית לכ"ע מותר להדליק מהם אש לכל צורך שהוא, ואם הוא הודלק בביהכ"ס י"א<sup>75</sup> שמותר, ויש מחמירים<sup>76</sup>.

## דיני תפילת ערבית

טז. מאחרין להתפלל ערבית בכניסת שבועות בצה"כ כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות<sup>77</sup>, [אך אי"צ לאחר יותר מארבעים דק' אחרי השקיעה שאז כבר ודאי לילה<sup>78</sup>], ולפי"ז י"א<sup>78</sup> שאף נשים שאינן חייבות לספור ספיה"ע שיש להן להמתין מלהתפלל ולקדש עד הלילה. אמנם י"א<sup>78</sup> שעיקר הקפידא בזה הוא רק שלא לקדש ולאכול עד צה"כ אבל להתפלל ערבית

### מקורות וביאורים

<sup>72</sup> מנחת יו"ט (סי' צח סק"א). וע"ע שו"ת באר משה (ח"ג סי' ע"ו) להג"ר משה שטרן.  
<sup>73</sup> כ"פ הג"ר אפרים גרינבלאט (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שמה) וכ"כ הגר"ש דבילצקי (ק"י ה' מועדים שבועות עמ' יז ס"ו, וס' זה השולחן ח"ב סי' תרעד ס"ב) וכמו נרות שבת שאסור להשתמש בנרות שמושי חול כמבואר במשנ"ב (סי' רסג סק"ז), וכ"פ הגר"צ פלמן (שלמי תודה על שבועות סי' כד אות ג) משום שכתב הביאה"ל (סי' רעט ד"ה מותר השמן) דנר של יו"ט הוקצה למצותו, ואסור להשתמש בו שום תשמיש אחר ביו"ט.  
<sup>74</sup> שש"כ (פמ"ד הע' לה) בשם הגר"ש אויערבאך, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"ז סי' קטז בהגהה אות ב) דהוי כאילו התנה מעיקר שיהיה לשימוש לשאר דיני יו"ט, וכ"כ הגר"ש אלישיב (שבות יצחק בדיני נר שבת פ"ו הע' כט) שמותר לקחת אש מנרות יו"ט כדי להדליק אש לבישול, כיון שנרות אלו ניתנו לכל צרכי יו"ט, וכן צידד הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט פ"א סק"א), וכ"פ הגר"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (ח"ח סי' קעט), וכן מוכח מסי' שמחת יו"ט למהרא"ל צינץ (ביצה כב). שכתב לתרץ את קושיית הראשונים שהקשו איך מדליקים נרות ביו"ט לכבוד שבת בזמן שלא צריך כלל את הנרות, ותירץ "שהואיל וחזי לצרכו אם יצטרך להדליק אש לבשל בו, ואף דיש לו אש להבעיר בלא נר זה שמדליק לשבת, וצ"ל דמ"מ שייך בו הואיל וחזי לילך בו למקום אפל או להבעיר בו" עכ"ל, ומוכח מדבריו שניתן להבעיר אש מנרות יו"ט לצורך אוכל נפש אף שהוא שימושי חול, וכיון שסיגריה למתירים בכלל אוכל נפש א"כ מותר לו להדליק הסיגריה מנרות יו"ט, וכ"כ בס' עיטורי מרדכי (על שבועות-תשע"ט פ"ב הע' יח) בשם הגר"מ לובין שמותר להדליק את הגז מנר של יו"ט, דכמו שמותר להדליק נר מנר באופן ישיר ואסור להדליק ע"י קינסא, אפי' שרוצה להדליק מהקינסא נר מצוה מ"מ כיון שלא מדליק נר של מצוה באופן ישיר אסור, א"כ ה"ה שמדליק את הגז הוי כמו קינסא, כיון שהגז הוי סיבה להכין את האוכל לכבוד יו"ט אבל אינו מקיים מצוה באופן ישיר.

<sup>75</sup> במשנ"ב (סי' קנד סק"ו) מיירי גבי נר שהודלק בביהכ"ס שיש להתיר, ולפי"ז כ"ש נר שהודלק בבית שמותר.  
<sup>76</sup> כ"כ בכה"ח (סי' קנד סק"ז) שאף מנר של יארצייט שרבים המדליקים נר זה בביהכ"ס אומרים בפירוט שמדליקים נר זה לכבוד ביהכ"ס לע"נ פלוני בן פלוני וא"כ יש עליה קדושת ביהכ"ס.

<sup>77</sup> כן פסק המשנ"ב (סי' תצד סק"א) והביא בשעה"צ (שם סק"א) מקור דבריו מהט"ז (סי' תצד סק"א) ופמ"ג (סי' תצד משב"ז סק"א) ושי"א, ומקור דבריהם הוא במג"א (סי' תצ"ד סק"א) שכתב בשם עמק ברכה לאבי השל"ה והמשאת בנימין שקיבלו מרבם מהר"ש שאין לקדש בליל שבועות קודם הלילה משום דבעי תמימות, ואם יקדש יחסר מעט ממ"ט לספירה. וכן הביאו הפו"ח (סי' תצד סק"א) המקו"ח (סי' תצד ס"א) והשל"ה (מסכת שבועות דף קעט:) לענין קידוש הלילה. ובט"ז ופמ"ג כתבו גם דמאחרין מלהתפלל ערבית עד צה"כ, וכ"כ בחק יעקב (סי' תצד סק"א), ובשו"ע הרב (סי' תצד ס"ב), וכן הביא הא"ר דברי הט"ז. ועי' בהל' חג בחג להג"ר משה מרדכי קארפ (על שבועות פ"ח הע' 34) שמאריך ומפלפל מה החסרון בתמימות אם מתפלל קודם צה"כ ומסיק דבמקום צורך אפשר להתפלל מבעו"י והעיקר שיהיה הקידוש בלילה וכמשי"כ המג"א ושי"א. אכן למעשה מנהג העולם להמתין גם בתפילת מעריב ושני טעמים בדבר א. הג"ר נתן גשטטנר (שו"ת להורות נתן ח"ז סי' לא) כתב בטעם המנהג כדי שלא יבואו ההמונים לקדש ולאכול מבעו"י תיקנו להתפלל ערבית בלילה. ב. בליקוטי מהרי"ח (סי' תצ"ד) ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סי' נו) כתבו ליישב מנהג העולם דכיון דרבים מהמוני העם אינם ישנים כל הלילה, ואם יתפללו מעריב מבעו"י יש להם חיוב לחזור ולקרוא ק"ש, וכיון שאינם קורין בלילה זה ק"ש על המטה, חיישינן שישכחו מלקרוא עוד הפעם אחר צה"כ. ועי' משי"כ בזה הגר"מ שטרנבוך (תשובה"נ ח"ג סי' קמח).

<sup>78</sup> כן הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ה' יו"ט פכ"ב). ובירושלים נוהגים להתפלל 30 דק' אחרי השקיעה משום שבערים צה"כ יותר מוקדם מבמישור, וכן נהגו הגר"ש אלישיב (הליכות האיש עמ' קסד) והגר"י פישר (בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 318).

<sup>78</sup> כ"כ הג"ר נתן גשטטנר (שו"ת להורות נתן ח"ז סי' לא) והטעם, כיון שתלה הכתוב את זמן החג כשישלמו שבעה שבועות 'תמימות' ולכן גם הנשים צריכות להמתין כאנשים, כיון שלפני הלילה לא חל עדיין חג השבועות.

<sup>78</sup> כן דקדק המחצה"ש (סי' תצד ד"ה בליל שבועות) מדברי המג"א שהקפידא רק בקידוש ולא בתפילה, וכן הביא בערוה"ש (סי' תצ"ד ס"ג) המנהג רק גבי קידוש ולא לגבי תפילה, וכ"כ בסידור בית יעקב דעיקר הקפידא הוא שלא לאכול קודם הלילה, וכ"כ בדעת תורה (סי' תצ"ד) בשם שו"ת משאת בנימין ונחלת שבעה שתפילה צריך להקדים ורק בקידוש ממתנים, וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' נב) ובבן איש חי, וכן בסידור יעב"ץ (הובא בשו"ת מלמד להועיל סי' קח) כתב שאלו שמאחרין במעריב עד הלילה הוא דקדוק קלוש מאחורונים, אלא יש להקדים כדי להוסיף על הקידוש והוא זרזי ונשכר ומתקיים זה וזה בידו כי בעוד שמתפללים הוא כבר לילה ועיקר הקפידא שלא לאכול קודם הלילה עכ"ל. ואף שהמנהג באר"י להמתין עד צה"כ מ"מ

מבעוויי אין בכך כלום. ומי שישן בערב שבועות כיון שלדעת הרבה פוסקים<sup>79</sup> הוא חייב לברך ברכה"ת על כן יש שכתבו<sup>79</sup> שבתפילת מעריב יכוין לצאת ידי ברכה"ת בברכת אהבת עולם, ומיד אחר שגומר שמו"ע יאמר יברך וכו', ואולי אלו דברים לד"ת שבע"פ ויוצא כראוי בלא ספק, [ויכול ללמוד אף רבע שעה אחר התפילה<sup>80</sup>], או שיבקש מהעולים לתורה בשבת במנחה שיוציאו בברכה"ת. אמנם יש שהורו<sup>80</sup> שאי"צ לכוין בברכת אהבת עולם שבליילה לפטור את לימוד הלילה שהרי נפטר עוד מהיום הקודם, והוא מכיון שאם מכוונים במעריב להיפטר בברכת אהבת עולם לא יוכל לברך בבוקר כיון שכבר נפטר, ויש שהורו<sup>81</sup> שגם אדם שכיון בלילה צריך לברך בבוקר שהיא ברכה נפרדת, וטוב שישמע מאחר באופן זה לצאת מכל ספק. **וברכת אהבת עולם יכוין מאד ויאמר את הברכה בהודאה עצומה ביותר לבורא יתברך שמו, כי זה היום עשה ה' לבחור בעם קדוש משבעים אמות, וקדשם בתורת אמת ובחקים ישרים, ונגילה ונשמחה בו- באלוקותו ובתורתו ובמצותיו<sup>81</sup>, והיות ושבועות הוא יום מתן תורתנו יאמר הברכה בהתעוררות יתרה, ויכוין במיוחד בתפילות במקום שאנחנו מתפללים על לימוד התורה<sup>82</sup>, כמו בשמו"ע כשאומר "ותן חלקנו בתורתך", וכן באלקי נצור כשאומר "פתח ליבי בתורתך". ולענין תפילת ערבית שחל במוצ"ש ע"י בפ"ב ס"ח.**

#### מקורות וביאורים

בחז"ל שהיום ארוך מאד וקשה להמתין שאז כבר לא נשאר זמן ללמד בלילה ע"י **ביוסף אומץ** (סי' תתנ הובא גם בנוהג כצאן יוסף עמ' רטו) שכתב "ולא ראיתי לרבנן קיששאי בארץ אשכנז שיחושו לזה ובפרט אותם המדקדקין העומדים בבית ה' בלילות ועוסקים בתלמודם בלילה והמלאכה מרובה לפנייהם והלילה קצר עד מאד בעת ההיא ואם ימתינו בקידוש וסעודה עד אחר צה"כ וגם באכילתם יהיו קצת לקיים מצות שמחת יו"ט כו' ומתי יעשו לביתם הנצחי ולכן נראה לעשות קידוש בביהשמי"ש עי"ש עוד. וכן נהגו בבית מדרשו של **הגרי"ש אלישיב** (הליכות האיש עמ' קסד) שאין מאחרין התפילה בליל חג השבועות אלא מתפללים כרגיל חצי שעה אחר השקיעה. ועי"ש מש"כ **הג"ר משה מרדכי קארפ** (הלי' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 34) להאריך בענין זה. <sup>79</sup> כמש"כ **הטור** (סי' מז ס"א) בשם **הרא"ש**, ואע"פ שפסק **השו"ע** (סי' מז ס"א) כפי **האגור** ששינת קבע ביום אינה הפסק לברכה"ת, מ"מ כתב **המשנ"ב** (סי' מז סקכ"ה) בשם **הלחם חמודות**, **הפר"ח**, **הא"ר**, **הגר"א**, ו**החיי"א** שפסקו לברך ודלא כהשו"ע ומסיק המשנ"ב שמ"מ המברך לא הפסיד. ואף שבזמננו אין שינת קבע ביום וכל שינה ביום נחשב לשינת עראי וכמו שהורה **החזו"א**, [ולפיכך כתבו פוסקי זמננו שבזמננו נתפשט המנהג כהשו"ע שאין מברכין אחר שינת היום וכמו שפסקו **באשל אברהם בוטשאטש**, **תורת חיים סופר** (סי' מז סק"א), **כה"ח** (סי' מז ס"ק כה) בשם **בן איש חי וחסד לאברהם**, **החזו"א** (דינים והנהגות פ"א אות יג), **הגר"ש איועריבאך** (מנחת שלמה סי' יח, והליכות שלמה פ"ו הע' 6), **הדברי יציב מצאנו** (שו"ת דברי יציב ליקוטים סי' י"א), **הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"ז סי' יד), וכ"ד **הגרי"ש אלישיב** (שבות יצחק נר שבת פ"ב הע' כד) והוסיף, שאף הישן ביום עם בגדי לילה לא יברך. **ובלקט הקמח** (החדש סי' מז סקמ"ו) כתב שהמברך נכנס לחשש ברכה לבטלה]. מ"מ גם פוסקים אלו כתבו שמהנכון שיהרהר ברכה"ת בליבו [ועי' בסי' **מעורר ישנים** (סי' מז סקט"ז וסק"ג) שכתב שאם סמוך לערבית עד אז ילמד בהרהור או יאמרנו בלא הזכרת שם ומלכות כמש"כ **באשל אברהם בוטשאטש** (סי' מז) ו**בכה"ח** שם בשם **חסד לאברהם**, ו**במגיד תעלומה** (ברכות יא: ד"ה ולא נהירא) כתב שיאמר בנוסח בריך רחמנא. אמנם דעת **הגרי"ש אלישיב** (אשרי האיש או"ח ח"ב פ"ז אות ב') שלא יברך בנוסח בריך רחמנא, שבמקום ספק ברכות יש אחרונים הסוברים שגם בלשון לע"ז עובר משום לא תשא, ועוד בענין הנוסח בריך רחמנא עי"ש בפס"ת בסי' רט הע' 44 באריכות מפי ספרים וסופרים]. **ובלקט הקמח** שם הביא בשם **ס' אור חדש** שטוב יעשה אם אחר שינת קבע ביום יאמר בנוסח ב' הפסוקים שבתהילים (ק"י"ט י"ג) "עני ואבטה נפלאות מתורתך, בא"י למדני חקיד" והוי ליה כעין ברכה"ת. ועי' **בשו"ת השיב משה** (סי' ב') לבעל הישמח משה שמחלק שאם שינת היום לחזק החושים למען יוכל לחזק השכל ללימוד התורה לא הוי הפסק, אבל אם ישן לתענוג בעלמא שינת קבע ביום הוי הפסק. ועי"ש בפסקי תשובות (סי' מז אות יד) שכתב שאפשר להקל ולישון עד כפי השיעור הגדול שבשינת קבע, שהוא ב' ג' שעות (עי' מקו"ח לחו"י סי' מז, ושע"ת סי' ד' סק"י) ועל מטה כדרך שינה בלילה. ועי' בהליכות שלמה (פ"ו אות ב') בשם **הגרשז"א**, ועי"ש מה שכתבנו לקמן בפ"ה סי' בענין שינה ביום אחרי ליל שבועות.

<sup>79</sup> **הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות על שבועות עמ' ל' אות ו') וכדכתב **במשנ"ב** (סי' מז סק"ג), וכ"כ **הגר"ש דבילצקי** (קיצור הלי' המועדים שבועות עמ' י' ס"ד), וכן הורו **הגר"ח קנייבסקי** (שאלת רב עמ' שסא), **הגר"צ פלמן** (שלמי תודה שבועות סי' ו אות ה), **הגר"נ קופשיץ** (לוח הלכות והמנהגים תשע"ו עמ' 228 הע' 51), **הגר"מ קליין והגר"מ לובין** (עיתורי מרדכי על שבועות פכ"ט הע' ה והע' ח), ועי' מש"כ בזה **הגר"מ גרוס** בקובץ אגרתא דחדוותא (ח"א סי' עב).

<sup>80</sup> בקו"י וספרתם לכם להגר"מ סנדר (תשע"ו- אות ח) כתב בשם **הגר"ע אויעריבאך** שכשסומך לצאת יד"ח בברכה"ת באהבת עולם של מעריב (או באהבה רבה דשחרית) גם כשאומר יברך וכו' ואלו דברים רבע שעה אחרי התפילה וכד' עדיין יצא ידי חובתו ונקרא שלמד מיד אחרי התפילה. וכתב לי **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שזה חידוש עצום ונשגב מאד ולא משמע כן כלל במשנ"ב.

<sup>80</sup> כן הורו **הגר"ש דבילצקי** (ק"י הח' המועדים שבועות עמ' י' ס"ד) ו**הגר"ע אויעריבאך** (קונטרס וספרתם לכם להגר"מ סנדר עמ' מו אות ז).

<sup>81</sup> כ"כ **הגר"מ סנדר** בקו"י וספרתם לכם (שם) בשם **הגרי"ש אלישיב**, וכי' שגם **הגר"ח קנייבסקי** אמר לו שמספק גם באופן שכיון באהבת עולם שבמעריב ישמע מאחר בבוקר שיכן שהם ב' חיובים נפרדים, אך לא יברך בעצמו.

<sup>81</sup> לשונו של **היסוד ושורש העבודה** (שער הצאן פ"י).

<sup>82</sup> כ"כ **הגר"ש דבילצקי** (ק"י הלי' מועדים שבועות עמ' י' ס"ד).

יז. בקידוש מברך שהחיינו, ואשה שבירכה שהחיינו בהדה"נ אם תענה אמן ע"י מה שכתבנו בפ"א ס"י, ואם המקדש שכל לברך שהחיינו בקידוש, יברך מתי שנזכר וטוב שיברך על כוס יין<sup>82</sup>. ואם טעה בקידוש בליל יו"ט ואמר קידוש של שבת, או אפי' רק סיים "מקדש השבת" דינו ע"פ המבואר במשנ"ב (סי' תפז סק"ב) שקידוש דינו כתפילה, שאם נזכר שטעה תוך כדי דיבור מסיום הברכה (ושיעור תוכ"ד ע"י בפ"ב הע' 74) ולא התחיל ברכת שהחיינו, יחזור ויאמר "מקדש ישראל והזמנים", ואם עבר תוכ"ד או שהתחיל ברכת שהחיינו חוזר ומקדש שוב, ולענין אם צריך לברך שוב גם ברכת בורא פרי הגפן ע"י מה שכתבנו בפ"ב הע' 77, 78, 79, ולכאורה הוא הדין לכאן.

### חיוב אכילת בשר בסעודת יו"ט

יח. אע"פ שנחלקו הפוסקים אם יש חיוב שמחת יו"ט באכילת בשר דיי"א<sup>83</sup> דיש חיוב באכילת בשר משום שאין שמחה אלא בבשר ויין, אך רוב הפוסקים<sup>83\*</sup> סוברים שבזה"ז אין חיוב אכילת בשר אלא מצוה בלבד, מ"מ בליל יו"ט י"א<sup>84</sup> שאין מצות

#### מקורות וביאורים

<sup>82\*</sup> כ"כ הגר"צ פלמן (שלמי תודה שבועות סי' כ אות ג), וכ"כ הגר"ש דבילצקי (ק"י ה' מועדים שבועות עמ' יד הע' ז) דלכתחילה מצוה לברך על הכוס, ולכן גם אם נזכר אחר הסעודה יקח כוס יין ויברך שהחיינו ולאחר זה בורא פרי הגפן, עיי"ש.

<sup>83</sup> כן הוא משמעות הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ו הי"ח) והטור (סי' תקכט ס"ב). [אך ע"י בנשמ"א (בחי"א כלל קד נשמ"א סק"א) שהוכיח מדברי הרמב"ם דא"צ לאכול בשר וגם לשנות יין, דבחדא מינייהו סגי עיי"ש], ובנימוקי או"ח (סי' תקכט) מביא ראיה מפורשת מירושלמי דגם בזה"ז איכא חיוב באכילת בשר ביו"ט. ובשו"ת דברי משה (ח"א סי' יא) להג"ר משה הלברשטאם מביא עוד כמה פוסקים דאיכא חיוב אף בזה"ז באכילת בשר ביו"ט ועכ"פ מצוה איכא לכ"ע. ובמג"א בסי' תקכט סק"ג כתב בשם הרמב"ם שמצוה לאכול בשר ובסי' תרצו סקט"ו כתב שבזה"ז אין חיוב לאכול בשר ביו"ט, ומבואר שהמג"א למד בדברי הרמב"ם שאין אכילת בשר חיוב אלא מצוה בלבד, ובה"ה אני תמחה על מש"כ בסי' יו"ט כהלכתו (פכ"ז הע' 57) ששמע מהמג"א שאין מצוה לאכול בשר בזה"ז עד שהוצרך להביא שכבר תמה בזה בשו"ת ושב הכהן (סי' צו) ובדרכי תשובה (יו"ד סי' פט סק"ט) שלכ"ע אין חיוב לאכול בשר ואינו אלא למצוה לכתחילה. אך אחרי שהביא דברי התורת רפאל (סי' צב) שכתב שכוונת המג"א שם להקשות לפי שי' המחבר עיי"ש, א"כ אין ראיה מהמג"א שלמד בשי' הרמב"ם שאין חייב בבשר אלא מצוה, ואפשר שהמג"א למד בשי' הרמב"ם שאכילת בשר גם הוי חיוב, ומש"כ בסי' תרצו סקט"ו היינו לפי שי' המחבר שכתב בב"י (סי' תקכט ס"ב) שלא מצא מקור לדברי הרמב"ם [אך ע"י בב"ח (סי' תקכט ס"ב) שהביא סיוע לדברי הרמב"ם] ומדסתם בשו"ע ולא כתב שמצווה לאכול בשר ביו"ט משמע דלא ס"ל הכי, וכ"כ בבית הל"ל (סי' תקכט ס"ב ד"ה כיצד), ועי"ז הקשה המג"א אך השו"ע פסק בסי' תרצו ס"ז שאונן מותר בבשר ויין בפורים דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא דלשמוח בפורים דברי קבלה ניהו שהם כד"ת והרי השו"ע סובר שאין חיוב אכילת בשר בזה"ז - כ"כ בתורת רפאל לבאר דברי המג"א. ועי"מ עמ' שביאר בזה הגר"צ פרידמן (קצבי הרים עניני קידוש סי' פז הע' דש).

<sup>83\*</sup> כ"כ בבית הל"ל (סי' תקכט ס"ב ד"ה כיצד), וכן סתימת השו"ע (וכדקשה בב"י על הרמב"ם), וכ"ה דעת הראשונים (כדקלמן הע' 86\*) שמקיימים המצוה בשאר דברים.

<sup>84</sup> כ"כ השע"ת (סי' תקכט סק"ד) בשם השאגת אריה (סי' סח) שכתב שאף שמדברי הרי"ף מוכח שלא נתמעט מצות שמחה מה"ת בליל יו"ט, מ"מ קשה עליו מהגמ' בפסחים ובסוכה שמבואר שנממעט לגמרי (ועי' מה שתיירץ בזה בחי' הגר"ח הלוי סי' סח דברי הרי"ף), וכ"כ בשו"ת מהר"ם בריסק (סי' שמה) ובשו"ת עמודי אור (סי' לג). ובחמד משה (סי' תקמו אות ב) מבואר שבלייל יו"ט הראשון אין מצות שמחה אפי' מדרבנן, דכתב שם שבלייל יו"ט הראשון אין איסור לערב שמחה בשמחה, והביאו השע"ת (סי' תקמו סקט"ו) וכתב שבשו"ע משמע שלא כהמג"א, וטעמו שאין היום שמחה בלילה הראשון. וכן ביאר הגר"ש אלישיב בשי' התוס' בכתובות (מז). שהקשו על אוקימתת הגמ' שם שאיירי בקידוש את בתו ביו"ט, הא אין נושאים נשים במועד משום שאין מערבין שמחה בשמחה. ותיירצו שמוסרה לחופה שעה קלה קודם יו"ט שעדיין לא חל דין שמחת יו"ט, ומאידך כבר אסור לעשות מלאכה משום תוספת יו"ט, וא"כ אינו מונע את בתו ממלאכה וכמבואר בגמ' שם, והקשה הקוב"ש (פסחים אות רי"ב) שיש סתירה בדעת התוס', דהנה התוס' (פסחים צט : ד"ה עד שתחשך) כתבו דאין יוצאין יד"ח אכילת מצה עד שתחשך משום דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה" ומצה ומרור איתקשו לפסח, ומשמע בתוס' דאלמלא הך קרא היה אפשר לקיים מצות אכילת מצה ופסח בתוספת יו"ט, ואילו בתוס' בשמעתין מבואר דאין מצות שמחה נוהגת בתוספת יו"ט, ובמה שונה מצות מצה ממצות שמחה. והגר"ש אלישיב בשיעורו (כמובא בסי' הערות מס' כתובות מז). תירץ, דלעולם שי' התוס' דדין תוספת הוא לכל מילי וכמש"כ התוס' בפסחים, וביאור התוס' בכתובות אינו שייך כלל לדין תוספת יו"ט, אלא ביאורו הוא דהנה התוס' במו"ק (יד : בד"ה עשה) כתבו דשמחת הרגל בזה"ז אינה אלא מדרבנן כיון דיושמחת דקרא איירי בשלמי שמחה כדאיתא בחגיגה, והנה לפי שיטתם צריך להיות הדין דאין מצות שמחה נוהגת בליל יו"ט ראשון שהרי אין מצות שלמי שמחה בליל יו"ט ראשון (מכיון שאין שמחה לפניו), ולפי"ז היה צריך להיות מותר לישא נשים בליל יו"ט ראשון, והטעם שאין נושאים נשים בליל יו"ט א' זהו משום שמחת החתן שנמשך למחרתו (ביום דיו"ט), וכדאיתא במו"ק שאמרו שם מה טעם מותר לישא נשים בעריו"ט והרי יפגע ז' ימי המשתה בתוך המועד ואין מערבין שמחה בשמחה, ומשני עיקר השמחה חד יומא, ונמצא לפי"ז דשי' התוס' הנ"ל במו"ק כל האיסור לישא נשים בליל יו"ט אינו משום הלילה (דהרי בלילה אין מצוות שמחת יו"ט), אלא כל איסורו משום דעיקר שמחה חד יומא יפגע בשמחת יו"ט שלמחרתו ביום, וכ"ז שייך בלילה עצמו, אבל בתוספת יו"ט אין שום טעם לאיסור כי הרי העיקר שמחה חד יומא יסתים קודם יו"ט, דהרי אפי' אם נאמר דדין תוספת נוהג על כל מילי (וכדמשמע מהתוס' בפסחים) מ"מ פשוט דזה רק על דיני שבת ויו"ט אבל לשאר מילי פשוט דנידון כיום

שמחה מה"ת אלא מדרבנן הואיל ואין שמחה נוהגת לפניו כדאיתא בגמרא (פסחים עא. וסוכה לח.). אמנם גם בליל יו"ט יש הרבה פוסקים<sup>84</sup> שסוברים שיש מצוה באכילת בשר, [ומה שיש נוהגים לאכול מאכלי חלב בליל יו"ט עיי' הערה<sup>85</sup>], וצריך אכילת

#### מקורות וביאורים

העבר וכמשי"כ הפוסקים ביו"ד (סי' קצ"ו) דאף שקיבלו הקהל את השבת רשאית עדיין לעשות הפסק טהרה כל שלא שקעה החמה, [עיי"ש בביאור הגר"א שלגבי הדברים שאינם שייכים לשבת ודאי לאו לילה הוא], וה"ה בנידו"ד דלענין עיקר השמחה חד יומא זמן התוספת נידון לאתמול וממסתיים ה'חד יומא' בעריו"ט עכ"ד, [ועיי' מה שתיירץ קושית הקוב"ש בס' פשט ועיון להגר"מ שטרנבוך כתובת מז. שם], ומבואר שהגר"ש אלישיב למד בשי' התוס' שאין מצוה שמחה בליל יו"ט ראשון לכל מילי ומטעם זה מותר לישא נשים במועד אלולי הטעם שנמשך השמחה למחרת. ועיי' בקצבי הרים להגר"צ פרידמן [עניני קידוש סי' א אות יב] שתיירץ קושית הקוב"ש באופן אחר, עיי"ש מה שהאריך בזה. והנה אף שרק ליל יו"ט הראשון נתמעט משמחה אבל בליל יו"ט האחרון יש בו חיוב שמחה, ובשבוועות שהוא רק יו"ט אחד, מ"מ דינו כליל יו"ט ראשון דכל מה דנתמעט ליל יו"ט ראשון משמחה אי לדעת עולא בפסחים שם שסובר שהטעם שנתמעט משום שא"א לקיים בו את מצות השמחה, דשלמים ששחטן בעריו"ט א"א לקיים בהם מצוה שמחה דאין זביחה אלא בשעת שמחה, ואי לדעת רבין שסובר שהטעם שנתמעט משום שאין שמחה לפניו, מ"מ שני הטעמים שייך בשבוועות שאין שמחה לפניו וא"א לקיים בו את מצוה השמחה בשלמי שמחה, וכן אמר לי הגר"מ גרוס.

<sup>84</sup> **בשע"ת** (סי' תקכ"ט סק"ב) כתב בשם **המג"א** (סי' תקמו סק"ג) שגם בליל יו"ט יש מצוה שמחה, וכן הוא משמעות **הרי"ף** כמשי"כ **השא"ג** **והמנחת ברוך** (סי' עט), וכן כתבו **בשו"ת אבני נזר** (סי' תכג) **ובשו"ת אבני צדק** (או"ח סי' עד), וכ"כ **בעמק ברכה** (עניני שמחת יו"ט סק"ו) בשם **הגר"ח מבריסק** (חי' הגר"ח סי' סח) **והחזו"א** (או"ח סי' קכד לדף עא.), וטעם כל האחרונים הנ"ל שאף כי בגמ' (פסחים עא. וסוכה מח.) ממעטינן ליל יו"ט ראשון של חג משמחת יו"ט, דוקא משמחת שלמי חגיגה ממעטינן אבל לא משאר מיני שמחות, וכ"כ **החת"ס** (כתובת מז. וסוכה מח. בהגהה אות עג) והוכיח כן **מהתוס'** (כתובת מז. ד"ה דמסר) שכתב וז"ל "אע"ג דאמר במו"ק ושמחת בחגך ולא דאין נושאין נשים בחולו של מועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה ודרשה גמורה היא כדאמר בחגיגה דהוי מדאורייתא איכא למימר דהכי איירי שעה אחת לפני יו"ט שהוא כיו"ט לענין מלאכה דתוספת דאורייתא ובטילה באותו שעה מהמלאכה" עיי"ש, וכיון שתוס' נזקקו לומר שקידשה בעריו"ט קודם יו"ט, א"כ אם נתמעט הלילה הראשון לגמרי משמחה יכלו התוס' לומר שקידשה בליל יו"ט עצמו, שגם בלילה אין דין שמחה, ומוכח מזה שסוברים התוס' שיש דין שמחה בלילה הראשון, וכן הוכיח **המנחת ברוך** (סי' עט) מדברי התוס', אמנם עיי' **בשיעורי ר' שמואל** (כתובת מז.) שדחה ראייה זו, שאפשר שגם התוס' סוברים שאין דין שמחה כלל, אלא שלא היה נוח לתוס' לומר שמדובר בלילה הראשון כיון שאם מדובר בלילה כבר תירצה הגמ' 'אי נמי שמסרה לחופה בלילה' ואין בזה חילק אם זה לילה של יו"ט או לילה רגיל, ועיי"כ מדובר שמסר אותה ביום, ולכן הוצרך התוס' לענין של תוספת יו"ט. [ועיי' בהערה הקודמת מה שכתבתי מהגר"ש אלישיב שהוכיח משי' התוס' בדיוק הפוך מהחת"ס, שאין מצוה יו"ט בלילה הראשון]. **והצל"ח** כתב (בהשמטות לפסחים עא.) בדעת הרמב"ם שליל יו"ט ראשון לא נתמעט כלל, ויש בליל יו"ט ראשון מצוה שמחה כמו בשאר הימים והלילות. **ובשפת אמת** כתב (סוכה מח. ד"ה בגמ') שמלשון הרמב"ם שכתב "אוכלים ביום בשחרית ואחר מנחה עד הלילה" (עיי"ש ברמב"ם בפ"ו מהל' יו"ט ה"ט) משמע שאין חיוב שמחה באכילה ושתיה אלא ביום ולא בלילי יו"ט, ומסיק למעשה דודאי יש מצוה שמחת יו"ט באכילת בשר ושתית יין גם בלילי יו"ט, אלא שאם יקיים מצוה זו ביום יצא ידי חובתו ואיי"צ לקיימה שני פעמים גם בליל יו"ט וגם ביום, ולפי"ז כתב שאף אם יאכל בשר וישתה יין בלילי יו"ט נמי יצא יד"ח ואיי"צ לאכול שוב ביום. אמנם **החזו"א** (שם) הסתפק בזה האם צריך לאכול שלמים ב' פעמים ביום, א' בלילה וא' ביום, והריבוי של הלילות שהוא חייב לאכול גם בלילה, או שיוצא באכילה אחת, והריבוי הוא שיכול לצאת ידי חובתו גם באכילה של הלילה, ולא צריך לאכול ביום פעם נוספת. ולמעשה כן פסק **הגר"ב** **צאבא שאול** (שו"ת אורל"צ ח"ג סי' יח תשובה יא) שגם בסעודת הלילה יש להקפיד לאכול בה מעט בשר ולשתות מעט יין, אף שהמצוה לאכול בשר עיקרה היא ביום יותר מאשר בלילה.

<sup>85</sup> יש נוהגים לאכול סעודת יו"ט במאכלי חלב בליל שבועות, ועיי' **בדרכי תשובה** (יו"ד סי' פט סק"ט) שקורא לנוהגים כן "מתחכמים", וכותב שמנהג זה לא יתכן ע"פ המבואר בשע"ת שיש חיוב בשר גם בלילה. **והגר"מ שטרנבוך** (מועז"ז ח"ז סי' קיד) הביא עוד סימוכין להפריך מנהג זה, כי יש חיוב ביו"ט בב' סעודות בפת, דמשו"ה אם שכח יעלה ויבוא חוזר, ואי' ברא"ש (פ"ז דברכות סי' קכג) ובמעדני יו"ט שם דשמחת יו"ט בפת הוא באופן שאוכל בשר ושותה יין בהדי דפת אבל בפת בלא בשר ליכא שמחה. אמנם יש לתמוה על הדרכ"ת וליישב המנהג הזה מכמה טעמים, א. משום שכמה **ראשונים** סוברים (כמובא לקמן בהע' \*86) סוברים שאין צריך לקיים מצוה שמחת יו"ט דוקא בבשר ויין אלא יכול לקיים מצוה זו גם בשאר דברים המשמחים, ב. ועוד, שבזה"ז שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו שלמי שמחה דעת הרבה ראשונים שאין מקיימים המצוה עיי' בשר (שאינו בשר שלמי שמחה) אלא עיי' יין בלבד כמו שכתב **הגר"מ קארפ** (הל' חג חג על יו"ט ח"א פ"ב הע' 52) שכן משמע מדברי **הרי"ף** **והרא"ש** שכתבו שבזה"ז אין שמחה אלא ביין בלבד, וכן מדברי **הסמ"ג** (עשה רכט) **והסמ"ק** (עשה צה) שלא הביאו שמחה אלא ביין בזה"ז, משמע שאין גם יוצאים יד"ח בבשר אלא ביין בלבד, ג. ועוד, שגם הפוסקים שסוברים שמקיימים במצוה עיי' אכילת בשר אינם סוברים שזה חיוב אלא מצוה בלבד וכמשי"כ **הביאה"ל** (שם ד"ה כיצד) בדעת **הב"ח** (והב"ח כתב כן בדעת הרמב"ם), וכסתיתם **השו"ע** (בסי' תקכ"ט ס"ב) שלא כתב לקיים המצוה בבשר אלא ביין, וכ"כ **היש"ש** (ביצה פ"ב סי' ה) **והדרישה** (סי' תכט ס"א) בדעת **הרמב"ם**, **והמהר"ם שיק** (אבהע"ז סי' פט) בדעת **המג"א**, וכן העיר **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שדבריו אינם מוכרחים, ד. ועוד, שגם אי נימא שהרמב"ם סובר שיש חיוב באכילת בשר אפשר לסמוך על **הנשמת אדם בחי"א** (כלל קד סק"א) שהוכיח מדברי הרמב"ם דאיי"צ לאכול בשר וגם לשתות יין, דבחד מינייהו סגי, ולכן אם שותה יין די בזה בשביל לצאת ידי חובה, ה. ועוד, שגם אי נימא דצריך גם יין וגם בשר הרי כבר הבאנו בהע' הקודמת בשם **השפת אמת** שכתב למעשה דודאי יש מצוה שמחת יו"ט באכילת בשר ושתית יין גם בלילי יו"ט, אלא שאם יקיים מצוה זו ביום יצא ידי חובתו ואיי"צ לקיימה שני פעמים גם בליל יו"ט וגם ביום, ולכן אם יאכל בשר ביום יצא יד"ח ואיי"צ לאכול גם בלילה, ואף שהבאנו שם **שהחזו"א** הסתפק בזה, מ"מ השפת אמת הכריע בזה כך שכן מוכח מהרמב"ם. ומכל הטעמים הנ"ל נראה ליישב מנהגם של אלה שאוכלים מאכלי חלב בסעודת ליל יו"ט, ומי לנו גדול ממרן **הסטייפלר** שאע"פ שהקפיד לשתות יין בליל יו"ט לקיים מצוה שמחה, מ"מ בליל שבועות נהג לאכול בסעודה מאכלי חלב, כמובא באורחות רבנו (ח"ב עמ' צח) וא"א לקרא למרן הסטייפלר "מתחכם".

בשר בהמה דווקא כמש"כ הפוסקים<sup>85</sup> שאין יוצאים יד"ח בבשר עוף אלא בבשר בהמה, וי"א<sup>86</sup> שיוצאים יד"ח גם בבשר עוף, וי"א<sup>86</sup> שיכול לקיים המצוה גם בשאר דברים, ואם אין לו בשר יכול לאכול גם בשר דגים<sup>87</sup>, וצריך לאכול לכה"פ כזית בשר<sup>88</sup>, וי"א<sup>89</sup> כביצה. ומי שאכילת בשר מכבידה עליו בלימוד התורה, מאחר ואכילת בשר היא מדינא, ולהיות ער כל הלילה הוא מנהג, עדיף אכילת בשר<sup>89</sup>, אמנם יש נוהגים לאכול מאכלי חלב בלילה כמובא לעיל בהע' 85.

## חיוב שתיית יין בסעודת יו"ט

יט. עכשיו שאין ביהמ"ק קיים אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש"<sup>90</sup>, ולפי"ז צריך לשתות דווקא יין המשכר<sup>91</sup>, ואין יוצאים במיץ ענבים<sup>92</sup> אלא א"כ מערבב בו יין עד שמורגש האלכוהול היטב<sup>93</sup>. ומי שאינו סובל טעם היין אי"צ לשתות יין<sup>94</sup>, ולכן יש שכתבו<sup>95</sup> שיקח מיץ ענבים או כל משקה משכר ואם נהנה בשתייתו מקיים בכך מצוות שמחה

## מקורות וביאורים

<sup>85</sup> כ"כ **בלקט יוסר** (עמ' 157) לגבי אכילת בשר בפורים, וכ"כ בשו"ת דבר משה (ח"א סי' יא) **להג"ר משה הלברשטאם בשם היש"ש** (בעצה פ"ב), **[ובשו"ת חוות יאיר** (סי' קע"ח) כתב (הובא גם **ביד אפרים** בהגהות השו"ע יו"ד ריש סי' יא) שאף שאינו יוצא ידי חובתו בבשר של עוף, מ"מ קצת שמחה יש גם באכילת בשר של עוף], וכ"כ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ח תשובה יא), וכ"כ **הדרכי תורה** (יו"ד סי' פ"ט סק"ט) בשם **הדברי חיים מצאנז** [וע"י בדרכי חיים ושלום (אות שצה בהגה"ה) שמביא מעשה רב מהדברי חיים מצאנז כמה שהקפיד והצטער לקיים מצוות אכילת בשר בהמה ביו"ט], וכ"כ **בשו"ת דברי יציב** (ליקוטים סי' סה אות ג') לדברי יציב מצאנז, ודעת **הגרי"ש אלישיב** (אשרי האיש או"ח ח"ג פ"ב סט"ו) שלכתחילה יש להדר לאכול בשר בהמה, ואם אינו מתאפשר, טוב גם לאכול בשר עוף ואפי' 'אוהב מאכלים אחרים יותר, וכ"כ **הגר"ח קנייבסקי** (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 289) שלכתחילה יקח בשר בהמה. וע"י בס' חוהמ"כ (פרק א') שמביא את הרש"י בחגיגה (ז' : ד"ה אבל) שכי' דאין שובע אלא בבשר בהמה, ו**בלקט יוסר לתלמיד התורה"ד** כתב (עמ' 157) דבשר עוף אינו נקרא בשר ומביא את המג"א בשם הב"ח שכי' "וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה". וכ"כ **בישועות יעקב** (סי' תרח סק"ד) לענין אכילת עיוהכ"פ.

<sup>86</sup> כ"כ **בגיליוני הש"ס** (ביצה י' ע"ב) ו**ביד אפרים** (בהגהות על השו"ע יו"ד ריש סי"א), וכן פסק **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' יח), וכ"כ **הג"ר אפרים גרינבלאט בשם הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שט), אך דעתו שלכתחילה יקח בשר בהמה (כמש"כ ברבב"א ח"ג סי' תעב), וכ"כ **הגר"ר משה מרדכי קארפ** (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 18).

<sup>86</sup> כ"כ **השאגת אריה** (סי' סה) בשם הר"ן, ו**הגר"ר משה מרדכי קארפ** (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 18) כתב שכן פשטות **הרמב"ם** בס' המצוות (עשה נג) ו**בחינוך** (עשה תנח) וכמ"ש **במנח"ח**, וכ"כ **השיבולי לקט** (סי' רסב) בשם **היראים** (סי' תכז).

<sup>87</sup> ע"י מש"כ בזה **הגר"ש וואזנר** בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' יח אות יב), וע"י **מג"א** (סוס"י תק"ט) בשם **מהרש"ל** שאין שמחה כ"כ בדגים, והוא חולק עליו. <sup>88</sup> כ"כ **בנימוקי או"ח** (סי' תקכט), וכ"כ **הג"ר אפרים גרינבלאט** (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שט) בשם **הגר"מ פיינשטיין**.

<sup>89</sup> כ"כ **הגר"מ שטרנבוך** (מוע"ז ח"ז סי' קיא, ותשוה"נ ח"ה סי' קנג) שיאכל כביצה שהוא שיעור שביעה אבל לקיום מצות שמחה כתב שאם שמח גם בפחות מכזית מקיים מצות שמחה דלא גרע משאר דבר שמשמחו.

<sup>89</sup> כן פסק **הגרי"פ פיינהנדלר בשו"ת אבני ישפה** (ח"ו סי' פז ענף ג, וכן מובא בשמו בס' בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 351). אמנם ע"י לעיל הע' 85 שהבאנו **שהסטיפלר** נהג לאכול מאכלי חלב בליל שבועות, וע"י שכתבנו שהכרעת **הביאה"ל** שאכילת בשר אינו חיוב אלא מצוה בלבד.

<sup>90</sup> לשון **הביאה"ל** (סי' תקכט ס"ב ד"ה כיצד) וכמבואר בגמ' בפסחים קח. וכן פסקו **הרמב"ם** (הל' יו"ט פ"ו הי"ח) ו**השו"ע** (סי' תקכט ס"א).

<sup>91</sup> כ"כ **פר"ח** (סי' תפג ד"ה ומ"ש), וכ"כ **הגר"צ פראנק** (פסח ח"ב סי' לה) שכן מבואר ברש"י (בב"מ סו ע"ב) ע"י"ש ראייתו. וע"י בס' חוהמ"כ (פ"א הע' כד) בשם **הגר"מ פיינשטיין** שמביא סימוכים מפרשים לזה מיש"ש ודרישה (סי' תקכט), וכן מבואר **ביש"ש** (פ"ב דביצה סי' ה') שכתב וז"ל: "ואדרבא במה ישמח את עצמו אם לא שישתה וישכח רישו לשמוח ולבטוח בה"י".

<sup>92</sup> כן דעת **הגר"מ פיינשטיין** (שבות יצחק פסח פי' אות ד'), **הגרי"ש אלישיב** (שבות יצחק שם), **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ג פט"ו ס"ד), **הגר"מ שטרנבוך** (מוע"ז ח"א סי' כט), ו**הג"ר אפרים גרינבלאט** (שו"ת רבב"א ח"א סי' שכ וח"ב סי' רמו עמ' תו), וכן פסקו **הגר"ש דבילצקי** (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 293), ו**הגר"מ קליין** (עיטורי מרדכי על שבועות פכ"ה הע' ד).

<sup>93</sup> **הגרי"ש אלישיב** (שבות יצחק שם).

<sup>94</sup> כן פסק **הגר"מ שטרנבוך** (מועדים וזמנים ח"ז סי' קיא) וכמבואר **במהרש"א** בנדרים (מט ע"ב בחי' אגודת) שכתב דגם מי שנהנה משתיית היין כל שאח"כ סובל משתייתו נחשב כאשה שאין היין ראוי לו לשמחת יו"ט.

<sup>95</sup> **הגר"מ פיינשטיין** (שבות יצחק שם), **הגר"שז אורעבאך** (הילכות שלמה פסח פ"ט הע' 78), ו**הגר"ח קנייבסקי** (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 288). ו**הגר"מ קארפ** כתב (הל' חג בחג על יו"ט בדיני עריו"ט עמ' מו הע' 56) שכן נהגו **מרנן החזו"א הגרי"ז מבריסק והרב מטשעבין** שהיה קשה להם לשתות יין, ושתו מיץ ענבים לשמחת יו"ט. וע"י מש"כ בזה **הגאון רבי אלתר אליהו פישל הלוי רובינשטיין** זצ"ל (גאב"ד אנטוורפן) בשו"ת מגדנות אליהו (ח"ג סי' קלו). ו**הג"ר מאיר ברנדסדורפר** (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 269) נשאל אם אפשר לצאת מצוות שמחת יו"ט בשתיית מיץ ענבים, או שאינו מתקיים אלא ביין המשכר והשיב, דלסוברים שמיץ ענבים נחשב יין לגבי קידוש והבדלה, ה"ה שמקיימים בו מצות שמחת יו"ט.

כמו בשאר דברים שמשמחים אותו. והחיוב לשתות יין הוא רביעיית<sup>96</sup>, וי"א<sup>97</sup> דסגי בפחות מרביעית, ולפי"ז יכול לצאת בין של קידוש ידי חובת מצות שמחת יו"ט אם שתה רביעיית<sup>98</sup>. ונשים לא חייבו בשתיית יין כיון שאינן רגילות בשתייתו ואינן שמחות בו<sup>99</sup>. ולענין חיוב שתיית יין בליל יו"ט עיי' הערה<sup>100</sup>.

## סעודת ליל יו"ט

כ. מצות יו"ט צריך לכבדו ולענגו כמו בשבת, וחייב לבצוע על שתי ככרות, [וכל סעודה שעושה ביו"ט חייב לבצוע על ב' ככרות וכמו בשבת<sup>100\*</sup>], ובליל יו"ט יבצע את העליונה תחילה<sup>101</sup>, [וכשחל יו"ט בשבת יבצע את התחתונה כבכל ליל שבת<sup>102</sup>], "ויוזהר האדם מאד למעט באכילתו סעודת הלילה הזה בכל מה דאפשר, כדי שיוכל לעסוק בלימוד בלילה הזה, ותיכף אחר ברהמ"ז ילך בזריזות לביהמ"ד ולא יבטל רגע כמימרא"<sup>103</sup>, וגם בשעת סעודת יו"ט יהיה דעתו על התורה<sup>104</sup>. ובבהמ"ז יזכיר יעלה ויבוא, ואם שכח צריך לחזור ולברך, והספרדים לא חוזרים<sup>104\*</sup> אלא ספרדי ששכח טוב שיחזור ויטול ידיו ויאכל פת ויברך ברהמ"ז עם יעו"י<sup>105</sup>, אבל נשים ששכחו יעלה ויבוא ברהמ"ז, כיון שנחלקו הפוסקים<sup>105\*</sup> אם נשים חייבות בשמחת יו"ט ואם חייבות לאכול פת לכן הורו פוסקי זמננו<sup>106</sup> שלא תחזור ותברך. ומאידך, יש שכתבו<sup>106\*</sup> שלכתחילה תשמע ברכת המזון מאחר או אם אפשר לה

### מקורות וביאורים

<sup>96</sup> **שו"ע הרב** (בספר תורה אמר לבעל השו"ע הרב עמ' 198), **נימוקי או"ח** (סי' תקכט), **הגר"מ פיינשטיין** (בסו"ס זכרון שלמה אות א), **והגר"ש אלישיב** (מכתב בקובץ מבקשי תורה ח"ב עמ' רעג), וכ"ה **הגר"ש דבילצקי** (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 289) שראוי לשתות רביעית. ועיי' בס' יו"ט כהלכתו (פכ"ז הע' 63) שכתב שמדברי **היש"ש** הנ"ל משמע דלא סגי ברביעית אלא צריך לקבוע סעודתו על היין וגדר החיוב בזה היא כמש"כ **בשו"ת מהר"ם אלשקר** (סי' קו) דבמקום לשתות מים בסעודה ישתה יין.

<sup>97</sup> **הגר"מ שטרנבוך**, **הגר"נ קרליץ** (חוט שני יו"ט פכ"ב ס"א) **הגר"ש וואזנר** ו**הגר"ח קנייבסקי** (לקט הלי' יו"ט מהגר"א דינר פ"א הע' ב'). וכן הורה **הגר"מ שך** (גליון לאורו על פסח) שאין הלכה של שתיית יין רביעית יין במועד אלא הוא חיוב דין ושמחה, שזה כל אחד ואחד לפי מה שהוא שמח, ולא נאמרו בזה דיני שיעורים של שתייה.

<sup>98</sup> כ"פ **הגר"ש אלישיב** (לקט הלי' יו"ט שם). אמנם בשם **הגר"ח קנייבסקי** הובא (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 289) שאמנם הוא יוצא אבל מצד שני אין עושים מצוות חבילות חבילות.

<sup>99</sup> **שאגת אריה** (סי' ס"ה), וכ"כ **הגר"מ שטרנבוך** (מועדים וזמנים ח"א סי' קיא).

<sup>100</sup> בס' שלמי תודה (סוכות עמ' תתנט) **להג"ר בן ציון פלמן** הביא בשם **הקהילות יעקב** שאם אפשר מצוה לשתות רביעית יין בלילה כמו ביום. ועיי' לעיל הע' 82 ו-83 שנחלקו בזה האחרונים.

<sup>100\*</sup> תשובת **מרן הגר"ח קנייבסקי** לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ בספרו קונטרס גם אני אודך (ח"ב תשובה קג).

<sup>101</sup> **שו"ע** (סי' רעד ס"א).

<sup>102</sup> **כ"ה הגר"ש אלישיב** (מבקשי תורה יו"ט עמ' תנד-כו), וביאר שאף שלגבי ליל הסדר כתב הבאר היטב (סי' תעה סק"ב) שגם כשחל בשבת בוצע את העליונה, אין ללמוד מליל הסדר לשאר ליל יו"ט שחל בשבת. מאידך, **הגר"צ פרידמן** (קצבי הרים עניני קידוש סי' עו) הוכיח מפסח שחל בשבת שגם ביו"ט שחל בשבת בליל שבת בוצע על העליונה.

<sup>103</sup> לשונו של **היסוד ושו"ש העבודה** (שער הצאן פ"י).

<sup>104</sup> כ"כ **החיד"א** (עבודת הקודש סי' כז אות ז).

<sup>104\*</sup> כ"פ **הבן איש חי** (פ' חוקת אות כא) **והכה"ח** (סי' קפח סקכ"ד), **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ג פ"ח תשובה ט) **והחזו"ע** (הלי' יו"ט עמ' שח), לחוש לשי' **התוס'** (סוכה כז.) **והרשב"א** (ברכות מט.) שסוברים שדוקא בליל פסח וליל סוכות חוזר אבל בשאר סעודת יו"ט אינו חוזר, וספק ברכות להקל.

<sup>105</sup> כ"כ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ג פ"ח תשובה ט).

<sup>105\*</sup> כן נחלקו **הרעק"א** (שו"ת רעק"א בהשמטת לסי' אי) **והשאגת אריה** (סי' סה), שהשאג"א סובר שנשים חייבות במצות שמחת יו"ט שכן ביאר **הלחם משנה** (פ"ד מהלי' מעשה הקרבנות הי"ד) בשי' **הרמב"ם**, **ורעק"א** כתב שדעת **הראב"ד** (פ"א מהלי' חגיגה ה"א) שאין לה חיוב לשמחה, אלא הוא חיוב המוטל על בעלה לשמחה והוסיף שאף לפי הלחם משנה בשי' הרמב"ם שחייבת היא בשמחה ומ"מ אינה חייבת לאכול פת, אך **הפתחי תשובה** כתב (סי' קפח ס"ו) שחייבת לאכול פת. ולמעשה אף כי הסיכמו גדולי הפוסקים לשיטתו של השאג"א [עיי' פסקי תשובות (סי' תקכט הע' 17) שהביא כן בשם כמה מגדולי הפוסקים] מ"מ עיי' בהע' הבאה שהורו הפוסקים להלכה כהרעק"א. ועיי' מש"כ בזה **הגר"צ פלמן** (שלמי תודה שבועות סי' יא-יב).

<sup>106</sup> כן פסק **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"ד סי' יח), וכן הורה **הגר"ש אלישיב** (מבקשי תורה יו"ט עמ' רמא) שהלכה כרעק"א, שאף אם נשם חייבות בשמחה, מ"מ אינן חייבות באכילת פת, ולכן אינן צריכות לחזור ולברך כששכחו יעלה ויבוא, אבל הרוצה להחמיר על עצמה תיטול ידה שנית לסעודה, ותאכל ותברך ברהמ"ז ותזכיר יעלה ויבוא, וכ"פ **בשו"ת זכר שמחה** (סי' כז) משום ספק ברכות להקל.

<sup>106\*</sup> כ"כ **הגר"מ קארפ** (הלי' חג בחג על יו"ט עמ' פח הע' 15), וטעמו, שאף רעק"א כתב שקשה לחדש דבר זה שלא נזכר בפוסקים ושאר האחרונים חלקו עליו, וכיון שהמשנ"ב לא הביאו אית לן למינקט דמדינא חייבות בזה, ועיי"ש מה שהאריך בזה, וכן מצד **הגר"צ פרידמן** (קצבי הרים עניני קידוש סי' פז אות ג עמ' תרצג) עיי"ש.



תיטול ידיים ותאכל שוב פת ותברך על ברהמ"ז עם יעו"י, אבל אם אינה יכולה ואין לה ממנו לצאת בברהמ"ז צריכה מדינא לנהוג כאיש בזה ולחזור ולברך. ומי שטעה בברהמ"ז של יו"ט (או ר"ח) ואמר רצה והחליצנו במקום יעלה ויבוא ונזכר מיד, יש לחזור לפסוק אחרון של רחם נא ויזכיר כדין<sup>107</sup>.

### ריקודים ומחולות ביו"ט

**כא.** נהוג בהרבה ישיבות לערוך ריקודים ומחולות בחג מתן תורה ומנהג יפה הוא ואין לערער עליו כי כבודה של תורה שעוסקיה שמחים בה כיום שנתנה לנו הקב"ה בהר סיני, לפיכך מותר לרקוד בו אע"פ שהוא יו"ט<sup>108</sup>.

---

#### מקורות וביאורים

<sup>107</sup> כן הורה הגר"ש דבילצקי (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 293).

<sup>108</sup> הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פי"ב אות יד). ואף שמבואר בשו"ע (סי' שלט ס"ג) שאין לרקוד בשבת ויו"ט, מ"מ כתב בס' תורת הישיבה (פט"ו הע' 4) שבחג השבועות שהוא זמן נתינת התורה אין כל איסור בכך, וכפי שהתירו הפוסקים לרקוד ולטפח בשמחת תורה וכמבואר בב"י ובמשנ"ב (סי' של"ט סק"ט). ובס' שלמי מועד (עמ' תס ועי' בעמ' קסה) מובא שבן ישיבה שאל את הגרש"ז אויערבאך על מה סמכו לרקוד בני הישיבות בחג השבועות והשיבו בזה"ל: בחתונה שלך אתה רוצה שירקדו, אף הקב"ה רוצה שירקדו ביום הנישואין שלו שהוא יום קבלת התורה. וע"ע בשו"ת דברי יהושע (ח"ב סי' מב), ושו"ת יחו"ד (שם בהשמטות).

## פרק ב' - דינים הנוגעים לשבועות שחל במוצ"ש

### **לישון בשבת ע"מ שיהיה ער בליל שבועות**

א. כתב המג"א<sup>1</sup> [הובא גם במשנ"ב<sup>2</sup>] בשם ספר חסידים (ס' רסו) "לא יאמר נילך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במוצ"ש, שמראה בזה שנח וישן בשביל ימות החול". וג' טעמים נאמרו בטעם האיסור. א. "ודבר דבר", שאסור לדבר בשבת על ענינים של ימות החול שאסור לעשותם בשבת<sup>3</sup>. ב. משום זלזול בכבוד השבת, כי השינה היא אחד מתענוגי השבת<sup>4</sup>, ואין לו לומר שאעשה זאת לצורך ימות החול, כי פוגע בזה בכבוד השבת<sup>5</sup>. ג. משום מכין משבת לחול<sup>6</sup>. ולפי"ז כשרוצה לישון בשבת בשביל שיהיה לו כח להיות ער במוצ"ש לצורך דבר היתר, או אפי' לצורך דבר מצוה, כגון ליל שבועות שחל במוצ"ש ורוצה לישון כדי שיהיה לו כח להיות ער ללמוד בלילה, יש שכתבו<sup>7</sup> שמותר לו לומר כן בפיו, ויש שכתבו<sup>8</sup> שאין לומר בפה אבל מותר לחשוב כן.

### **להביא מחזור לבית הכנסת בשבת**

ב. ו"א<sup>8</sup> שאסור להביא מחזור לבית הכנסת בשבת אחרי צהרים בשביל תפילת ערבית של ליל חג השבועות, אלא אם כן יעיין במחזור גם בשבת, וי"א<sup>9</sup> שמותר להביא מחזור לביהכ"נ בשבת גם בלי לעיין בו בשבת משום שלא מוכח שמביאו לשבועות.

### **להכין בשבת קריאת מגילת רות לצורך שבועות**

ג. מותר לבעל קורא להכין קריאת מגילת רות בשבת לצורך שבועות שהוא למחר ואין בזה משום איסור מכין דהא מצוה קעביד<sup>9</sup>, ואפי' אם ניכר מתוך מעשיו שהוא לצורך יו"ט, מותר מכיון שגם עכשיו נהנה ממנו<sup>10</sup>.

#### מקורות וביאורים

<sup>1</sup> סי' רצ ס"ק, וסי' שז סק"א.

<sup>2</sup> סי' רצ סק"ד.

<sup>3</sup> כן הוא הטעם ע"פ המג"א ועיי"ש בסי' שז סק"א לגבי צורך מצוה שאסור לעשותו בשבת כגון כתיבת חידו"ת שגם אסור לומר שמחר אכתב חידו"ת, ועיי"ש במשנ"ב סק"א שמביא בשם כמה פוסקים להתיר בזה.

<sup>4</sup> דבענין שינת הצהרים בשבת כבר כתב השו"ע (סי' רצ ס"א) שאם רגיל בשינת הצהרים אל יבטלנה כי עונג הוא לו. ועי"פ תורת הקבלה יש ענין בשנת הצהרים בשבת, אפי' למי שאין רגיל בו בימות החול, שכי"כ הכה"ח (שם סק"ו) עי"פ כתבי האריז"ל. ובבני יששכר (מאמר השבתות מאמר י' אות ו') כתב שבשבת ישן בלילה וביום, ובשלחן הטהור (סי' רלט זר זהב סק"ג) כתב שבשבת קודש שינת הצהרים זכה וטובה לנשמה, ולדברי הכל יש לזהר שלא ימשך בשינה ולא ירבה בו יותר מדאי כמבואר במשנ"ב (שם סק"ג). ועי' בדרשות רבינו יונה (ריש פ' ויקהל) ובשלי"ה הק' (מס' שבת) ובראשית חכמה (שער הקדושה פ"א) ובסדר היום (סי' סעודה ג') מה שכתבו בזה. ועיי"פ פס"ת (מהדורא חדשה - תשע"א סי' רמב הע' 41) כמה מגונה ומכוער אלו אשר בכוונה ישנים פחות בימות החול הקרובים לשבת כי באפשרותם להשלים שעות שינה מרובות יותר בשב"ק שיש בזה זלזול בכבוד שב"ק, אלא א"כ תי"ח וצורבא מרבנן העוסק בימות החול בשעות אלו בתורה אז רשאי להרבות בתענוג הגוף בשבת עיי"ש עוד. ובענין מה שהאריז"ל היה יושן בשבת ב' וג' שעות עי' בפס"ת שם בשם הרבה ספרים שאין ללמוד מזה לעניינינו שאין לנו לידמות לקדושי עליון אשר השיגו מראות אלוקים בשנתם לאין ערוך ממה שהשיגו בהקיץ.

<sup>5</sup> כ"כ הטעם בא"ר (סי' שז סק"א) ובפמ"ג (סי' רצ במ"ז ס"ק).

<sup>6</sup> ערוה"ש (סי' רצ ס"א). ועי' בפס"ת (סי' רצ הע' 20) מה שהקשה עליו שפשוט שאין זה איסור הכנה ונשאר בצ"ע.

<sup>7</sup> כ"כ בתורת השבת (סי' רצ סק"ב, וסי' שז סק"א), וכ"פ הגר"צ אבא שאול (שו"ת אורלי"צ ח"ג פ"ח בביאורים להלכה יא) שלפי הא"ר מותר לומר נישן בשבת שיהיה כח ללמוד בליל שבועות, משום דהוי דבר מצוה, וכ"כ הגר"ש דבילצקי (ק"י הל' מועדים שבועות עמ' ה הע' כ) בשם א"ז נדברו להגרי"ב זילבר (ח"ד סי' מו אות ב) שכתב שמותר לומר כן בכדי ללמוד בלילה, דהאיסור הוי משום ממצוא חפצך דשרי לצורך מצוה. אמנם כ"ז שייך רק לדעת המג"א שהאיסור הוא משום דבר דבר, אבל לטעם הא"ר והפמ"ג לא שייך ההיתר הנ"ל.

<sup>8</sup> ערוה"ש (שם), וכ"פ הגר"מ"ש קליין (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"א הע' י) וכ"כ הפס"ת (שם הע' 24) עי"פ הא"ר והפמ"ג, ופשוט שלטעם המג"א ג"כ אסור וכמפורש בדבריו, אף שלא כתב במפורש לגבי צורך מצוה.

<sup>9</sup> כ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ח הע' קפב).

<sup>9</sup> כ"כ הגר"ח"פ פיינהנדלר בשו"ת אבני ישפה (ח"ו סי' פו ענף ג) שכיון שיש בו תפילת מנחה ומשניות ושאר לימודים שאפשר ללמוד בהם גם ביום השבת, אין לומר דמוכח מילתא שהוא לצורך הלילה, ומותר להביאו דבר בשבת לביהכ"נ בלי שישתמש בו בשבת, עיי"ש.

<sup>9</sup> כ"ה עי"פ המחצה"ש (סי' שח סק"ו) והשע"ת (סי' תרצ"ג סק"ב) שהתירו ללמוד מגילת אסתר בשבת אפי' שכוונתו לצורך ימות החול.

<sup>10</sup> ששי"כ (פכ"ח הע' קסח) בשם הגר"ש"ז אויערבאך.

ד. אין לאכול סעודה שלישית לפני חצי שעה אחר חצות<sup>10</sup>, ולכתחילה טוב יותר לאכול סעודה שלישית [חצי שעה]<sup>11</sup> קודם זמן מנחה קטנה שאז יוכל לאכול ולקבוע סעודה כמה שירצה<sup>12</sup>, אך אז מן הדין יש להתפלל מנחה קודם<sup>13</sup>, ואם שכח או עבר ולא קיים סעודה שלישית קודם זמן מנחה קטנה יכול לקיים אח"כ, אך אז מצוה לכתחילה לזהר שיאכל רק מעט פת כדי שיאכל בלילה לתאבון<sup>14</sup>, והיינו יותר מכביצה פת שהוא שיעור סעודה שלישית<sup>15</sup>, אכן באמת הוא יכול לאכול יותר, אך שלא יהיה שיעור קביעות סעודתו כרגילותו בחול<sup>16</sup>. ויש נוהגים<sup>17</sup> שמחלקים את סעודת הצהריים לשניים, מברכין ברהמ"ז אחר מאכל הביצה עם בצלים, ומפסיקים מעט בד"ת או ביציאה לחוץ, וחוזרים ונוטלים שוב ידים וגומרים הסעודה, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה כמבואר במג"א (סוסי"י רטו<sup>18</sup>), כיון שעושה כן מחמת שמחוייב מדינא לאכול סעודה שלישית, וכן נהג הראש"ש ז"ל<sup>19</sup>. ויש הכותבים<sup>20</sup> שע"פ הזוה"ק והאר"ז"ל יש לקיים סעודה שלישית דוקא אחר תפילת מנחה, ולכן אין לחלק סעודת הצהריים לשתיים, אלא יש להתפלל מנחה ואח"כ לאכול סעודה ג'. אבל ע"פ הלכה מותר לאכול קודם מנחה אלא שיותר טוב להתפלל מנחה קודם<sup>21</sup>. ובישיבת פוניבז' תלויה הוראה ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל שמתפללים מנחה קטנה ואוכלים כביצה או קצת יותר ומקיימים בזה סעודה שלישית.

### הכנסת והוצאת מאכלים מהמקור או המקפא בשבת לצורך יו"ט

ה. אסור להכין כלום משבת ליו"ט, לפיכך אין לערוך את השולחן ולהניח כלי סעודה<sup>22</sup>, וי"א<sup>23</sup> שכמו"כ אסור להוציא דברים מהמקור או מהמקפא עד שתחשך, ויש<sup>24</sup> מקילים בזה, וכן אסור להוציא חלות קפואות מהפריזר בשבת אחרי צהריים בשביל שיפשירו לאכול את החלות בסעודת ליל יו"ט, ורק בשעת הדחק מותר להוציא את החלות, בתנאי שיוציא את החלות מוקדם

מקורות וביאורים

<sup>10</sup> שו"ע (סי' רצא ס"ב). ובמשנ"ב (שם סק"ז) כתב שאם התחיל קודם ונמשכה סעודתו אחר זמן זה יצא.

<sup>11</sup> חצי שעה ע"פ הביאה"ל (סי' תקכט ס"א ד"ה ממנחה).

<sup>12</sup> שעה"צ (סי' תקכט סק"ט).

<sup>13</sup> עי' מ"ב (סי' רצא סק"י וסק"א). וכתב בלוח ההלכות והמנהגים (תשע"ו עמ' 311 הע' 9) שהסומך בכל השנה לאכול לפני תפילת מנחה או מעריב כשמתפלל במנין קבוע, יכול גם כאן לסמוך ע"ז אם יש לו מנין קבוע.

<sup>14</sup> משנ"ב (סי' תקכט סק"ח).

<sup>15</sup> שעה"צ (שם) וכפי שהוכיח מהגר"א.

<sup>16</sup> כ"ה בקיצור השל"ה (עמ' קנו), ובדרכי חיים ושלום (אות תקיח), ובשערים המצוינים בהלכה (סי' קג קונט"א סק"ב).

<sup>17</sup> המג"א הביא שם את דברי התוס' שסוברים שיש בזה משום ברכה שאינה צריכה אך כ' שלא קיי"ל הכי. וקצת צ"ע דברי המג"א בסי' קסה סק"ב שלכא' סותר דבריו ש' שם גבי היוצא מביהכ"ס ובא ליטול ידיו לסעודה שיזהר לא ליטול בפעם הראשון נטילה גמורה, אלא רק מעט משום נקיות, דאם יטול נטילה גמורה נטהרו ידיו בפעם הראשון ושוב אין שייך לברך על נטילה שניה. ומה ש' השל"ה הק' שטוב שיגע במנעלו או יחכך בראשו לפני נטילתו השניה ואז יתחייב בברכה כתב המג"א לחלוק עליו משום דהוא גורם ברכה שאינה צריכה [אמנם בבן איש חי (פי' שמיני ס"ט) ובכה"ח (שם סק"ד) כתבו לנהוג כן וישבו קושיית המג"א על השל"ה, דכל שבא לחייב עצמו בברכה כדי לצאת אליבא דכ"ע לא נקרא זה גורם ברכה שאינה צריכה] ואילו בסי' רטו כתב המג"א שמשום סעודת שלישית לא הוי ברכה שאינה צריכה. ומבואר מדבריו דס"ל דכל שגורם ברכה מחמת סיבה מסוימת לא הוי ברכה שאינה צריכה ואיך כתב בסי' קסה דהוי ברכה שאינה צריכה. ואולי יש לחלק דבסי' קסה יש לו אפשרות לצאת מספק בלי לגרום ברכה ע"י שבנטילתו הראשונה לא יטול נטילה גמורה וכפי שכתב המשנ"ב (שם סק"ב) בשם המג"א, משא"כ בסעודה שלישית, אך עדיין צ"ע כי גם בסעודה שלישית יכול למנוע ברכה שאינה צריכה ע"י שלא יחלק את הסעודה לשנים וצ"ע. ולמעשה מבואר בשו"ע (סי' קעד ס"ז) ובפוסקים שכל שגורם ברכה שאינה צריכה כדי לינצל מספק אין הוא בכלל חשש ברכה שאינה צריכה, וע"ע פרטי הדינים בזה בסי' רטו במשנ"ב ובפס"י (שם אות יד).

<sup>18</sup> כמובא בשו"ת הרא"ש (סי' כב ס"ד) שהיה נוהג לעשות כן אם כבר הגיע זמן מנחה ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה, מאחר שעשה כן משום חיוב ג' סעודות. אמנם כבר כתבנו בהע' דלעיל שהמג"א הביא בשם התוס' (שבת קיח: ד"ה במנחה) שסוברים לא לחלק הסעודה לשניים משום ברכה שאינה צריכה. ובשו"ע הרב (סי' רצא ס"ד) ובמשנ"ב (סי' רצא סק"ז) כתבו לחשוש לשיטת התוס' לכתחילה.

<sup>19</sup> כה"ח (סי' תקכט ס"ק טז), וערוה"ש (סי' רצא ס"ד).

<sup>20</sup> כה"ח (שם).

<sup>21</sup> כמבואר במשנ"ב (סי' תרסז סק"ה).

<sup>22</sup> כ"פ הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פ"י הע' לג), והגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ב הע' קלב), וע"ע מש"כ באורחות שבת (ח"ב פכ"ב הע' רסז ורסח) בשם החי"א.

<sup>23</sup> כ"פ הגרש"ק הכהן גראס בשו"ת שבת הקהתי (ח"א סי' קנח) והגרש"ז גרוסמן (סי' הלכות המועדים פ"ב הע' 101), וכ"פ הגר"ח פ"י פנינהנדרל בשו"ת אבני ישפה (ח"ו סי' פו ענף ה) שלצורך מצוה מותר, ולכן אין להקל להפשיר אוכל כי אם לצורך יו"ט שני או חג אחר שחל במוצ"ש.

שיהיה שהות זמן שהחלות יכולים להפשיר ויכול להנות מהם בשבת, כיון שלא ניכר שמוציא את החלות עבור יו"ט, וכמו"כ אסור להוציא בשבת בשר קפוא מהפריזר שיפשיר עבור ליל יו"ט, אפי' שהבשר מבושל ואינו מוקצה, וכן אסור להוציא מרק קפוא שיפשיר בשביל לאכול בליל יו"ט, דכיון שאין דרך לאכול בשר ומרק קר, ניכר שמוציא לאכול בליל יו"ט<sup>20</sup>, אבל מותר להכניס דברים למקרר לאחר סעודת היום שלא יתקלקלו<sup>21</sup>. אמנם משקאות אסור להכניס למקרר כדי שיהיו קרים בליל יו"ט

#### מקורות וביאורים

<sup>20</sup> כ"ז כתב בס' עיטורי מרדכי (שבועות תשע"ט פ"א הע' ג-ד) בשם הגרמ"ש קליין, ובשם שו"ת יורו משפטיך (ח"א עמ' רנא).

<sup>21</sup> כן התירו בשו"ת מהרש"ג (סי' סא), ובשו"ת באר משה (ח"ח סי' רב) להג"ר משה שטרן, ובס' שלמי תודה להגר"צ פלדמן (יו"ט סי' יט סק"א) וטעמם דכל מה שהוא בגדר הצלה מותר. והגר"ש אלישיב התיר (אשרי האיש ח"ג פ"ג סנ"א) כמו שאפשר להכניס אוכל לארון דזה נחשב לסידור הבית ולא כהכנה למחר. ועיין במהרש"ג שם שסידר דבריו שלהכין לצורך חול במקום הפסד או הצלה אינו בכלל איסור הכנה, וז"ל: "הא דאין מציעין את המיטות ואין מקפלין הכלים מש"ק על מוצ"ש היינו דוקא באם כוונת העושה להרויח הזמן שלא יצטרך לעשות בימות החול, כמו בהצעת המטה דלעולם היה לו להציע המטה במוצ"ש קודם השינה, ורק יען שבשבת פנוי, רוצה לעשות דבר זה בשבת כדי להרויח הטירחא או הזמן במוצ"ש, זהו שאסור וכו', אבל במקום שאם לא יעשה הדבר בשב"ק אזי לא יכול לעשותה כלל, נמצא שאין כוונת העושה להחליף עבודת יום חול בעבודת שב"ק, ככה"ג לא גזרו חז"ל" עכ"ל. ועיין שם שהביא ראיה לדבריו ממה דאי' בגמ' בשבת (קכד.) ונפסק בשו"ע (סי' שח ס"ד) שכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפי' אינו אלא לצורך הכלי שלא ישבר או יגנב. והיתר זה הוא אפי' כשאין צריך את הכלי בשבת. ולכאוי' קשה איך מותר לטלטל הכלי מחמה לצל כדי שלא ישבר ובכך לשמור הכלי שיהיה לו לימות החול והרי בכך הוא מכין משבת לחול, ובהכרח שטעם הדבר לפי שאם לא יביא את הכלי בשבת יפסד הכלי ושוב לא יוכל לטרוח בו בחול, שנמצא שטלטול הכלי בשבת לא מרויח לו זמן ביום חול, ואופן זה לא נאסר משום הכנה. ועוד ראיה מביא המהרש"ג ממה שפסק בשו"ע (סי' שמא ס"א) שאין להתיר נדר אצל חכם בשבת לולא שהתרת הנדר היא לצורך השבת, ומ"מ בעל מיפר נדרי אשתו בשבת ואפי' נדרים שאינם צורך השבת, לפי שאם לא יפר באותו יום שוב לא יוכל להפר, ומוכח מזה שהיתר הפרת נדרים שלא לצורך השבת הוא, שכיון שאם לא יפר באותו יום שוב לא יוכל להפר נמצא שבהפרתו אינו מרויח זמן של אחר השבת ואופן זה לא נאסר משום הכנה. ועוד ראיה מביא ממה דאי' במשנה בסוכה (מב.) ונפסק בשו"ע (סי' תרנד ס"א) דמותר להחזיר הלולב למים ביו"ט אף כשכבר קיים המצוה ולא יזדקק לו אלא לאחר יו"ט, ובהכרח שכדי שלא יתקלקל ויפסד הותר גם הכנה בשבת לחול. ובאמת שכן מוכח גם ממה דאי' בביצה (ג.) ונפסק בשו"ע (סי' שכב ס"א) שמותר לכפות כלי על ביצה שנולדה ביו"ט כדי שלא תשבר ואפי' שהביצה אסורה באכילה ביו"ט וכפיית הכלי אינה לצורך יו"ט. וכן משמע ממה דמבאר בשו"ע (סי' שו ס"א וסי' שז ס"ח) שמחשיך בשבת עד סוף התחום כדי שיוכל מיד במוצ"ש לשמור פירותיו מחוץ לתחום. וכן מוכח מדברי המג"א שכתב (סי' שכא סק"ז) בטעם ההיתר שפסק השו"ע (סי' שכא ס"א) ומקורו בתשובת הרשב"א (ח"ד סי' עג) שמותר לשרות ירק תלוש במים בשביל שלא יכמוש ואפי' כשאין בדעתו לאכול הירק בשבת, שיש שביארו שהוא מכיון שהותר הכנה לצורך חול כשיש בדבר הפסד. אמנם המג"א בעצמו חולק ומבאר שטעם ההיתר לשרות הירק במים הוא משום שכיון שהירק מוכן לאכילה היום, לא ניכר במעשיו שעושה כן לצורך חול, ובאופן זה לא אסרו את ההכנה, וכ"כ הטעם בשו"ע הרב (שם ס"ו). אלא שמצינו בכמה מקומות בפוסקים שמוכח שאין להתיר הכנה בשבת לחול אפי' במקום פסידא, וכגון מהא דאי' בגמ' ביצה (לה:) ונפסק בשו"ע בה"י יו"ט (סי' תקיג) שהותר ביו"ט לשלשל פירות מהגג דרך ארובה בכדי שלא יפסדו הגשמים, ואף שיש בזה טירחא שלא לצורך יו"ט הקילו במקום ההפסד, אך בשבת לא התירו וכנפסק בשו"ע בה"י שבת (סי' שלח ס"ז) ומבואר שבשבת לא התירו אף במקום הפסד. אך יש לדחות דמהא דחזינן דביו"ט התירו הכנה במקום פסידא ובשבת אסרו, שאין הטעם הוא רק משום איסור הכנה, אלא משום טירחא גדולה, והיינו דביו"ט התירו אפי' טירחא גדולה במקום פסידא, ובשבת לא התירו טירחא גדולה במקום פסידא ומשמע שטירחא קלה מותר אפי' בשבת אע"פ שיש בזה הכנה משבת לחול. אמנם גם טירחא מועטת מצינו בכמה מקומות בפוסקים שלא התירו במקום פסידא, וכגון מהא דפסק במשנ"ב (סי' שיט ס"ק ס"ב) שאסור לקלוט את השמן מעל החלב בשבת אף במקום הפסד אם לא ע"י עכו"ם, וזה אע"פ שאין בזה טירחא גדולה. וכן מוכח מדברי המג"א המובא במשנ"ב (סי' תד ס"ק מ"ג) שסובר שאסור להוציא פת מתנור לצורך חול, אע"פ שאם לא יוציא את הפת יבא לידי הפסד. אמנם בשם הא"ר כתב המשנ"ב שמותר מטעם זה שיבוא לידי הפסד. וכן יליע ממה דאי' בעירובין (לח:) ונפסק בשו"ע (סי' תטז ס"ב) שאסור להכין עירוב תחומין מיו"ט לשבת ע"י אמירה שקונה שביטה במקום מסוים, וזה אע"פ שאם לא יערב ביו"ט שהוא ער"ש לא יוכל שוב לערב, ומבואר שאיסור הכנה שייך גם בדבר שאם לא יעשו לא יוכל שוב לעשותו. ועי' בשו"ת עטרת משה (חיו"ד סי' קג) מה שהאריך לבאר בזה. אמנם מצינו יסוד ומקור לדברי המהרש"ג מדברי המאירי (שבת קכד: ד"ה כלי) שכתב שהטעם שמותר לטלטל כדי שלמאכתו להיתר אפי' שאין לו בו שום צורך לשבת, לפי שמ"מ צריך הוא לזה שלא יפסד, ומבואר מדבריו שהטעם שאין איסור הכנה בטלטול כלי שלא לצורך השבת הוא משום שהצלת כלי מהפסד נחשב צורך השבת. אך עדיין אינו ראיה לכל סוגי ההכנה משבת לחול דיתכן דהסברא בדברי המאירי הוא כמו שביאר מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל (שש"כ פכ"ה הע' קצ ובח"ג שם) שהטעם שמותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל, ואין טלטול זה נחשב כהכנה לימות החול, כיון שכל פעולה שאין בה טרחא וגם רגילים לעשותה מבלי לחשוב אם תצא ממנה תועל לימות החול, אינה נחשבת כהכנה לימות החול. ולפי"ז יתכן שהביאור בדברי המאירי שכי' וצריך הוא לזה שלא יפסד כוונתו שכיון שאין לו בזה תועלת מיוחדת רק לימות החול, אלא הוא מטלטל הכלי עכשיו כי קעת הוא רוצה לשמור על הכלי שלא יפסד ולא רק בשביל שיצא לו מזה תועלת לימות החול, א"כ נחשב הוא צורך שבת ואין בזה איסור הכנה לחול, אך דבר שהוא עושה אך ורק במיוחד לצורך ימות החול, וכגון להוציא פת מהתנור בשביל יום ראשון זה אינו נחשב צורך שבת כי אם צורך חול שבה יליד אם מותר ההכנה בשבת במקום פסידא. אמנם אחר העיון בדבר המג"א נראה ברור שאין ראיה לאסור הכנה במקום פסידא דהמג"א לא מייירי במקום פסידא, אלא כתב שאסור להוציא פת מתנור לצורך חול, ורק הא"ר כתב שבתנורים שלו אם ישאירם יתקלקל הפת ולכן מותר דהוא הפסד, ויתכן דגם המג"א מודה דבתנורים כאלו דאם ישאיר הפת בתנור יתקלקל הפת שמותר. אלא שמדברי המג"א בסי' שכא (סק"ז) שכתב שאסור להדיח בשר שלא נמלח ביום השלישי לשחיטתו כיון שהבשר אינו ראוי לאכילה בשבת לא הותר לטרוח בהדחתו לצורך חול, ומוסיף המג"א 'ואפי' ע"י עכו"ם אין להקל דליכא פסידא כל כך דיכול לאכול צלי' ומשמע מלשונו שאם היה בזה פסידא היה מותר רק ע"י עכו"ם. וכן משמע מהמשנ"ב (סי'

אלא א"כ מכניס בעוד היום גדול ויש אפשרות להנות ממנו גם מבעו"י<sup>22</sup>, ויש שהסתפקו<sup>23</sup> אם כשנותן בקבוק אחד לצורך שבת אם מותר לתת הרבה בקבוקים גם ליו"ט כמו בהדחת כלים בשבת דמדיחים הרבה כלים אף שאין צריך אלא לאחד, ולמעשה אסור גם בכה"ג<sup>23</sup>, ומ"מ בהוצאת מאכלים קפואים מהמקפיא אם מוציאים את המאכלים בעוד היום גדול באופן שיוכל להנות מאכילת המאכל במשך השבת יש מקילים<sup>24</sup>. ובכל אופן אסור להניח מאכל, כגון שניצל, על הסיר לחימום לצורך יו"ט [אפי' באופן שאין בזה איסור חזרה כבתחילה בשבת<sup>24</sup>].

## לטאטא הבית בשבת לסעודת ליל יו"ט

ו. מותר לטאטא ולסדר את הבית בשבת אחרי הצהרים ואין בזה איסור הכנה<sup>25</sup>.

## טבילה בשבת לכבוד יו"ט

ז. אלו הנוהגים להקל בטבילה בשבת ורוצים לטבול בשבת לכבוד יו"ט<sup>25</sup>, יש פוסקים שהורו<sup>26</sup> להתיר משום דבשבת עצמו נתוסף בו קדושה ע"י הטבילה ואין בזה משום הכנה, ויש פוסקים<sup>27</sup> שאוסרים, והוא משום דהתוספת קדושה שטבל בשבת ע"י הטבילה לא שייך אלא רק ביחידי סגולה ולא סתם אנשים דעלמא ויש בזה איסור הכנה משבת ליו"ט.

## מקורות וביאורים

שכא ס"ק כא) שכתב שלפ"ז קצב שמוכר הרבה בשר שאם יזדקק למכור הבשר לאכילת רק צלי יש בדבר הפסד שמותר לו להדיח ע"י עכו"ם, ומשמע שגם במקום הפסד מותר רק ע"י עכו"ם. ועיי"ש שכתב בשם הא"ר והנודע ביהודה שא"א ע"י עכו"ם מותר גם ע"י ישראל, וכן בדברי המשנ"ב שהבאנו לעיל גבי נטילת השומן מעל החלב, מבואר שבמקום פסידא מותר ע"י נכרי, ומשמע שע"י ישראל אסור גם במקום פסידא. ומכלל האמור חזין דהכנה משבת לחול במקום פסידא הוא מח' הפוסקים, דלדעת הא"ר מותר, ולדעת המג"א מותר רק ע"י עכו"ם, ואף שמדברי המשנ"ב שכתב שמותר ליטול השומן מעל החלב במקום פסידא רק ע"י עכו"ם משמע שפוסק כדעת המג"א, מ"מ אינו מוכרח דכבר ביאר החילוק בזה מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שש"כ פכ"ח הע' רג ובח"ג שם) שנטילת שומן מעל החלב נחשבת כעין תיקון בגוף הדבר ואסור לעשות כן לצורך חול, משא"כ הדחת בשר שאינה אלא להמשיך את המצב הקיים כדי שיוכלו למולחו לאחר מכן. [נצ"ב הסברא בזה דמה לי תיקון בגוף הדבר ומה לי המשך המצב הקיים, הרי בסופו של דבר שניהם זה הפסד ולמה שלא יהיה מותר וצ"ב]. ונמצא דכיון דנהוג עלמא לסמוך על דברי הא"ר והמהרש"ג להתיר הכנה במקום פסידא, ונראה גם שזה הטעם שנוהגים להכניס מאכלים למקרר ולמקפיא בשבת אף אם אינן צריכים לשבת וכגון בסעודה שלישית או בשבת שחל בעריו"ט ומכניס המאכלים בשבת לצורך יו"ט. ועיין בשו"ת עטרת משה לתלמיד המהרש"ג (חיו"ד סי' קנג) שהאריך לבאר ולהוכיח מכמה מקומות שאין דברי רבו אמורים אלא באופן שלא היה יכול להכינו ערי"ש, ולכן כיון שגם לאחר השבת לא יוכל לעשותה, התיירוהו בשבת משום פסידא, אך דבר שהיה באפשרותו לעשותו מערי"ש אין היתר לעשותו בשבת.

<sup>22</sup> כ"כ בשו"ת קנין תורה (ח"ב סי' קטו). ובשו"ת אבני ישפה להגר"ח פ"פ פיינהנדלר (ח"ו סי' פו ענף ו) הסתפק בזה וכתב שעדיף שישתה מכל בקבוק מעט כדי לצאת מן הספק.

<sup>23</sup> הגר"צ פלמן (שלמי תודה שם).

<sup>23</sup> כן הורה הגר"מ ש"קליין (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"א הע' ט) שדוקא בכוסות ומיטות הוי היתר מיוחד.

<sup>24</sup> כ"כ בשו"ת קנין תורה (שם). וכן הורה הגר"מ סירוטה דומיא דמש"כ הביאה"ל (סי' תקד ד"ה ביו"ט) עיי"ש. והגר"צ פלמן (שלמי תודה שבועות סי' יט סק"א) הסתפק בזה, וכן התיר הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"ג סי' נ) לגבי הוצאות מאכלים ביו"ט לשבת או ליו"ט שני ובלבד שלא יהיה בזה טירחא, אך כאשר זה טירחא יעשה זה באופן שלא נראה עבור הלילה כגון שיאכל מזה היום וכד'.

<sup>24</sup> כ"פ הגר"ש אלישיב (אשרי האיש שם).

<sup>25</sup> כן הורה הגר"מ ש"קליין (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"א פ"א הע' יב).

<sup>25</sup> דבעצם ענין טבילה בשבת נחלקו הפוסקים דבביה"ל (סי' שכו ס"ח סוד"ה אדם) כתב שלפי מש"כ המהרי"ל דיפה נוהגות הנשים שאינן טובלות שלא בזמן משום חשש סחיטה, נראה דגם טבילה בעלמא (שאינה של תומאה) יש למנוע, ודי לנו במה שמקילין לטבול בשבת היכא דהוא צריך לטבילה. אך עי' בקצוה"ש (סי' קלג ק"ח) דמקשה על הביאה"ל ומסיק דאין להחמיר כלל שלא לטבול ומסיק שאדרבה מצוה קעביד, וכן מובא להיתר ביסוד השורש העבודה (שער שמיני סוף פרק שישלי). ובשולחן הטהור (סי' רס ס"ז) כתב וז"ל: "מצוה וחייב לטבול שחרית קודם הטבילה ביום השבת ע"פ מרן האר"י, ומי שעובר על דבריו בלי שום אונס שרי ליה למיקרי עבריינא כי כל דבריו אפי' דבר קטן הוא מה שמע לא מפי שרף אלא מפי הקב"ה בעצמו" עכ"ל. וכן שמעתי שהגר"ש אלישיב היה נוהג לטבול בשבת (ועיי' באשרי האיש א"ח ח"ב פ"ד אות ז'), וכן נהג הסטייפלר כמובא באורחות רבנו (ח"ב עמ' צח).

<sup>26</sup> כ"ד הגרש"ז אויערבאך (שולחן שלמה סי' רצ א), הגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובה"נ על יו"ט), והגר"מ ש"קליין (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"א הע' יא), וכן שמעתי ששאלו את הגר"מ גרוס על כך, והשיב שמותר לטבול בשבת משום דיש לו בזה תוספת קדושה גם בשבת, וכששאלו לגבי מי שלא מרגיש התעלות בטבילה זו בשבת והשיב שאעפ"כ מותר, וכן אמר לי הגר"ר משה מרדכי קארפ שאף מי שלא מרגיש את התוספת קדושה בטבילה בשבת מותר לו לטבול ואין בזה איסור הכנה, וכ"כ בפסקי תשובות (הל' שבת מהדורה חדשה – תשע"א סי' רצ הע' 26 וסי' תמד הע' 85) ובסי' ערי"פ שחל בשבת (פ"ב הע' נג) שאין בזה איסור הכנה, והביא ראיה לזה. אמנם עי' הע' הבאה מש"כ בשם הקנה נושם שדחה הראיה שהביא בסי' ערי"פ שחל בשבת. אמנם

## לבוש בשבת בגדים לכבוד יו"ט

ח. בגדי יו"ט יהיו מהודרים יותר משל שבת<sup>28</sup>, וכשחל יו"ט במוצ"ש, לא ילבש בגדי יו"ט בשבת סמוך לחשיכה משום שנראה כמכין משבת ליו"ט, [וגם זלזול בשבת<sup>29</sup>], אלא ילבשם מבעו"י ויכוין בהם גם לכבוד שבת או שלא ילבשם עד שיהיה ודאי לילה<sup>30</sup>, או שילבשם כאשר קם ממנוחתו ומחליף את בגדי המנוחה בבגדים אחרים, וכן לגבי הבגד העליון, דאם אינו לובשו בביתו וכשיוצא מביתו סמוך לחשיכה בא ללבושו, מותר לו אז ללבוש את הבגד העליון של יו"ט<sup>30</sup>. ויש שהורו<sup>31</sup> ללבוש את בגדי יו"ט מער"ש, שכן אם ילבשם רק ביו"ט יש בכך זלזול בכבוד השבת. ומסתבר שמותר ללבוש פראק לכבוד יו"ט ולהחליט שהוא גם לכבוד שבת<sup>31</sup>.

## שטיחת עשבים בשבת לכבוד שבוועות

ט. אם חל שבוועות ביום ראשון אין לשטוח עשבים בשבת, כיון שכוונתו לצורך יו"ט ואין שבת מכין ליו"ט, אלא ישטחם ביו"ט גופא או בער"ש<sup>32</sup>.

## תפילת ערבית במוצ"ש וכששכח ותודיענו

י. כשחל שבוועות במוצ"ש לכל הדעות יש להקפיד שלא להתפלל רק אחר צה"כ כדי שלא יבואו לעשות מלאכה לצורך יו"ט<sup>33</sup>, ומזכיר בתפילה "ותודיענו"<sup>34</sup>, ואם שכח אינו חוזר<sup>35</sup>, ואפי' אם התחיל רק ותתן לנו ה' אלוקינו אינו חוזר<sup>36</sup>, ויש שפסקו<sup>37</sup> שכל

### מקורות וביאורים

**הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובה"נ) התיר מטעם אחר משום שעיקר זמנה סמוך ליו"ט והיינו שבת ומותר נמי להוסיף לכבוד יו"ט דעיקר האיסור הוא מפני זלזול בכבוד שבת אמנם כאן דהוא זמנו אין זה זלזול.

<sup>27</sup> כן הובא באורחות רבנו (ח"ב עמ' צח) **שהסטייפלר** החמיר בזה. וכן **בשו"ת קנה בושם** (ח"ב סי' כב וכג) **להגר"ר מאיר ברנדסדורפר** אוסר לטבול בשבת שחל בעריו"ט משום מכין, ולא רק שאוסר בעיו"ט שחל בשבת אלא גם ביו"ט שחל בער"ש אוסר לטבול ובסוף דבריו כתב וז"ל "דאולי יש יחידי סגולה שזוכים להרגיש את התוספת קדושה ששורה עליהם מחמת טבילה זו, ומקדימים לטבול בשבת לצורך שבת עצמו, כדי למהר ולהקדים עצמם בקבלת התוספת קדושה מחמת הטבילה, אין הכא נמי דהיה כאן מקום להקל בזה, אבל זה לא שייך רק ביחידי סגולה ולא בסתם אנשים בעלמא וכו'". והנה מבואר מדבריו שרק מי שטובל גם בשביל שבת עצמו מותר לו לטבול בשבת, וכ"כ בפסקי תשובות (המובא בהע' הקודמת) שההיתר הוא כיון שבשבת עצמו ג"כ מקבל תוספת קדושה ע"י הטבילה, אך הגר"מ ברנדסדורפר כתב שזה לא שייך אלא רק ביחידי סגולה ולא בסתם אנשים דעלמא ולפי"ז מש"כ בפסקי תשובות להתיר מטעם זה אין זה לשאר אנשים אלא ליחידי סגולה בלבד. גם מה שהוכיח בס' ער"פ שחל בשבת (המובא בהע' הקודמת) מהמשנה בביצה שבית הלל אומרים שכלים מטבילין מלפני השבת ואדם בשבת והיינו ביו"ט שחל להיות אחר השבת וכתב שמבואר מדבריהם דאין בטבילה איסור הכנה, ויכול לטבול ממחרת בשבת לצורך יו"ט כבר הוכיח כן השואל להגר"מ ברנדסדורפר ודחה דבריו להוכיח איפכא דבגמ' מבואר טעם ההיתר משום דנראה כמיקר וכמצטנן ורוחץ לתענוג ולא לשם טבילה, וביאר דכל עיקר ההיתר היינו משום דלא ניכר כלל דלטבילה קא מכין, אבל היכא דניכר הדבר דלטבילה לצורך יו"ט קא מכין, יהיה מאיזה טעם הוא טובל את עצמו, בודאי דאיכא בזה משום איסור הכנה משבת ליו"ט. ולפי"ז בזמננו שהתבטל האי היתרא דאדם נראה כמיקר דהאידיא לא נהגו להקל, ורק לצורך מצוה מתירים לטבול בשבת וכמ"ש בתרה"ד (סי' רנה), א"כ יהיה אסור לטבול בשבת משום דניכר שלטבילה קא מכין ויש בזה איסור הכנה. עוד כתב שם שמה שרצה השואל להוכיח מהאחרונים ההיתר, זה רק באופן שאינו ניכר להדיא שהוא נעשה לצורך יו"ט, וכיון דלפום ריהטא נראה דלצורך שבת הוא נעשה תו לא אכפת לן בחשבתו דעיקר כוונתו בזה הוא לצורך יו"ט כמו שיראה המעיין בדברי האחרונים, אבל לטבול לכבוד יו"ט בשבת הרי זה ניכר שמכין משבת ליו"ט. ולפי דבריו יוצא שמי שרגיל לטבול כל שבת יהיה מותר לו גם בשבת זו אף אם כוונתו בטבילה זו גם לכבוד יו"ט אך מי שאינו טובל בשבת ורק עכשיו טובל לכבוד יו"ט יהיה אסור לו משום מכין משבת ליו"ט. ועיי' בפסקי תשובות במהדורה החדשה (תשע"ה סי' שבע' 145).

<sup>28</sup> **שו"ע** (סי' תקכט ס"א).

<sup>29</sup> **חק לישראל** להגר"י וועלץ (סעי' נב בשם הפוסקים).

<sup>30</sup> כ"כ **הכה"ח** (סי' תקכט ס"ק כג), וכ"ה **הגר"ש אלישיב** (פסקי הגר"ש להגר"י ישראלזון או"ח ח"א עמ' קנה הע' 11).

<sup>30</sup> כן הורה **הגאון רבי צבי פרידמן** (קונטרס עמק הלכה ח"ב סי' יג אות ו) דכאשר בלא"ה הוא מחליף בגדים או שבא ללבוש הבגד העליון, אין הדבר נראה כמכין.

<sup>31</sup> כ"ה **הגר"ח קניבסקי** (מבקשי תורה יו"ט עמ' ריב) בשם אביו **מרן הסטייפלר**, וכ"כ **הגר"ש דבילצקי** (ק' ה' מועדים שבוועות עמ' ה סט"ו) שהאחרונים האריכו בזה והסכימו שזאת הדרך המובחרת בכדי שלא לבוא בשבת לידי חשש איסור הכנה משבת ליו"ט, ושכן המנהג, וכן הביא בשם ספר חק ישראל דיני ער"פ שחל בשבת להגר"י וולץ שכתב שם תשובת גדול אחד דאין לזוז ממנהג העולם ללבשם בער"ש ושכן המנהג.

<sup>31</sup> עיי' מש"כ בלוח ההלכות והמנהגים (תשע"ו עמ' 311 הע' 2) בשם **הגר"נ קופשיץ**.

<sup>32</sup> **משנ"ב** (סי' תצד סק"ט).

<sup>33</sup> **מט"א** (סי' תקצט ס"ב) וטעמו לפי שעיניהם של הציבור נשואות אל התפילה בביהכנ"ס ויבואו לעשות מלאכה.

זמן שלא סיים הברכה האמצעית חוזר ל"ותודיענו", וי"א<sup>38</sup> שיכול לאומרה היכן שנזכר כל זמן שהוא עדיין בברכה האמצעית. ואין אומרים 'ויהי נועם- ואתה קדוש'<sup>38</sup>, וגם לא אומרים 'ויתן לך'<sup>39</sup>.

### עשיית מלאכה לפני הבדלה

**יא.** הנשים ראוי שיתפללו ערבית משום הבדלה שבתפילה, ואם אינן מתפללות ורוצות לעשות מלאכה [וה"ה מי ששכח "ותודיענו" בתפילה] אם כי<sup>40</sup> יש המצריכים לומר כל נוסח ההבדלה בלא שם ומלכות "ברוך המבדיל כו' בין אור לחושך כו' בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת, הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדשתך ברוך המבדיל בין קדש לקדש", מ"מ הכרעת המשנ"ב (סי' רצט סקל"ו) והפוסקים<sup>41</sup> שדי שיאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש' בלא שם ומלכות. ואשה שברכה על הדלקת הנרות בליל יו"ט שחל במוצ"ש ולפני ההדלקה נזכרה שלא אמרה 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש', י"א<sup>41</sup> שתהרהר בליבה ותדליק נר אחד, ואח"כ תאמר בפה ותדליק את שאר הנרות, וי"א<sup>42</sup> שקודם שתדליק תאמר ברוך המבדיל, ואין בזה הפסק.

### אמירת הבדלה בקידוש - יקנה"ז

**יב.** במוצ"ש ליל שבועות מקדש ומבדיל יחד על כוס אחד- וסדר הברכות יקנה"ז: **יין** בורא פרי הגפן, **קידוש** של יו"ט, **נר** בורא מאורי האש, **הבדלה** המבדיל בין קודש לקודש וכו', **זמן** שהחיינו<sup>42</sup>. ואין צריך למלאות הכוס על גדותיה שתישפך כפי שנוהגים בהבדלה<sup>43</sup>, משום דטעמי הענין לא שייכי במוצ"ש שחל ביו"ט<sup>44</sup>. וגם הנוהגים לעשות כל השנה קידוש בישיבה והבדלה בעמידה, מ"מ יעשו קידוש יקנה"ז בישיבה, כיון שההבדלה נגררת אחרי הקידוש<sup>44</sup>, אך הספרדים הנוהגים כל השנה לעשות קידוש

מקורות וביאורים

<sup>34</sup> **שו"ע** (סי' תצא ס"ב).

<sup>35</sup> **משנ"ב** (שם סק"ד).

<sup>36</sup> כ"כ **המט"א** (סי' תקצט ס"ז), וכ"כ **הגרש"ז אויערבאך** (הליכו"ש תפילה פט"ז דף' אות ד') שאף שלכא"ו היה נראה שדינו כמש"כ השו"ע בסי' תרצד ס"ד לענין 'אתה חוננתנו', שכל זמן שלא סיים את הברכה יחזור, מ"מ כבר הורה זקן **המטה אפרים**, ושוב אין להחמיר ולחזור. וכ"כ **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' כג אות ב') וביאר בדעת המט"א, שכיון שכבר התחיל 'ותתן לנו ה' אם יחזור ויאמר "ותודיענו" נמצא שמפסיד קצת את אמירת ה' שאמר, וכיון שיכול להבדיל על הכוס הרי זה לא יחזור, ומ"מ אם חזר ואמר אין מוחין בידו.

<sup>37</sup> כן פסק **הגרמ"ש קליין** (עיטורי מרדכי על שבועות- תשע"ט) וביאר, שהמט"א בסי' תקצב שפסק שאם לא אמר ותודיענו בתחילת הברכה שאינו צריך לחזור, אזיל לשיטתו בסי' תקפב דס"ל שלא לקלקל את הזכרת השם, אבל לפי מה שפסק המשנ"ב כמו שי' הפמ"ג שיחזור לתחילת וכל החיים, לפי"ז ה"ה הכא אם שכח לומר ותודיענו, יחזור ויאמר ואח"כ יאמר ותתן לנו ה"א, ויש להורות למעשה שיחזור ויאמר ותודיענו, וכן פסק **בשו"ת יחו"ד** (ח"א סי' צא).

<sup>38</sup> כ"פ **הגר"ש דבילצקי** (ק"י ה'ל' מועדים שבועות עמ' יא ס"ט).

<sup>38</sup> ע"פ **הרמ"א** (ריש סי' רצה).

<sup>39</sup> **מנהגי מהרא"ק** (אות יב הו"ד בסי' ער"פ שחל בשבת עמ' רג).

<sup>40</sup> **א"ר בשם פסקי תוס'** (הובא בשעה"צ סי' רצט סקמ"ז).

<sup>41</sup> **מהר"י ווייל, מג"א, תוס' שבת, שלחן עצי שיטים, והגר"ז** (הובא בשעה"צ שם).

<sup>41</sup> כ"כ **הגר"ר שמאי קהת הכהן גראס** (דומ"ץ דק"ק בעלזא) בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו סי' קנג) ע"פ **הא"א בוטשאטש** (סי' רצט) שכי' שיוצא יד"ח גם בהרהור ברוך המבדיל וכו'. ושמעתי **מהגר"מ גרוס** שאם כי דברי הא"א בוטשאטש זהו חידוש גדול, אך כיון שכתב כן נוהגים לסמוך על דבריו.

<sup>42</sup> כן הורה **הגאון רבי צבי פרידמן** (קונטרס עמק הלכה ח"ב סי' יג אות א) שהואיל ואסור להדליק הנר קודם אמירת 'ברוך המבדיל', אמירה זו היא צורך ההדלקה ואינה הפסק, וכעין מש"כ החזו"א (דמאי סי' טו סק"ה) שהמברך על פרי ונזכר שאינו מעושר, יעשר בין הברכה לאכילה, דהואיל וזה צורך האכילה אי"ז הפסק.

<sup>42</sup> **שו"ע** (סי' תעג ס"א).

<sup>43</sup> שש"כ (פס"ב סט"ו הע' כו) בשם **הגרש"ז אויערבאך**.

<sup>44</sup> עי' **בשש"כ** (שם) **ובס' ער"פ שחל בשבת** (עמ' קעא הע' לא).

<sup>44</sup> כמש"כ **במשנ"ב** (סי' רחצ סקכ"ח וסי' תעג סק"ג). והיינו, דנוהגים לעשות קידוש כל השנה בישיבה כמש"כ **הרמ"א** (סי' רעא ס"ו) שיותר טוב לישב בקידוש, אמנם **במקו"ח לחו"י** (סי' רעא) כתב שיש לעמוד בקידוש, וכ"כ **היעב"ץ** בסידורו שכן נהג אביו **החכם צבי**. אך לענין הבדלה כתב **הרמ"א** (סי' רצו ס"ו) לאומרו מעומד, וכן נהגו **החפץ חיים** (סי' ח"ח הרב ישר ח"ג עמ' תתקיג) **והגר"ז מבריסק** (הגש"פ מבית לוי) להבדיל בעמידה, אמנם **הגר"א** בביאורו (סי' רצו סק"ז) ובמעשה רב (אות קג) הכריע שהעיקר **כהשו"ע** (סי' רצו ס"ו) שמבדיל מיושב, וכן נהגו **החזו"א** (מעשה איש ח"א עמ' קכח) **הסטיפלר** (ארחות רבנו ח"א עמ' קכט) **והגר"ש אלישיב** (איש על העדה-תשע"ג עמ' מב) להבדיל בישיבה, ואף שמצינו בביאור **הגר"א** (סי' כה סק"ל)

בעמידה והבדלה בישיבה יעשו קידוש יקנה"ז בעמידה<sup>45</sup>. ואין מברכים על הבשמים<sup>45\*</sup>, [ואם טעה וברך על הבשמים, י"א<sup>46</sup> דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך הגפן, וי"א<sup>47</sup> דלא הוי הפסק ולא יחזור], ובברכת מאורי האש כתבו הפוסקים<sup>48</sup> שמותר להם לענות אמן על ברכת הנר ואין זה הפסק משום שהמברך חייב בברכה זו וכך קבעו אותה בסדר זה<sup>49</sup>, ועוד שהרי יש שיטות שיכולות לברך בעצמן, א"כ ודאי שענית אמן על ברכת בעה"ב אינה הפסק<sup>50</sup>. [ובדיני הנר עיי' סעיפים הבאים], ונוהגים שלא להביט בציפורניים מול האש בהבדלה של מוצ"ש שחל ביו"ט<sup>51</sup>, [ואם נהנה מהנר לפני שבירך יכול לברך ולהסתכל שוב<sup>52</sup>], ואף שבכל מוצ"ש נהגו הנשים שלא לשתות מכוס של הבדלה מ"מ בכוס זה שהוא גם לקידוש המנהג שהנשים שותות הימנו<sup>53</sup>, ויש

#### מקורות וביאורים

שמביא בשם מהר"י וייל והג' סמ"ק להבדיל מעומד, ומטעם זה כתב הגר"ש דבילצקי (סי' זה השולחן), דמש"כ הגר"א להבדיל מיושב היינו כשהוציא אחרים יד"ח שהיו גם שותים יין הבדלה שלו, מ"מ עיי' בשו"ת נדברו להגר"ב זילבר (ח"ה סי' נג) שהביא דברי הגרש"ד ודחה דבריו עיי"ש.

<sup>45</sup> כ"כ הכה"ח (סי' תעג סק"ב). והיינו, דהרבה ספרדים נוהגים ע"פ הקבלה כמש"כ הכה"ח (סי' רעא סקס"ב) בשם **שער הכוונות** ופרי עץ חיים לקדש בעמידה, וכמש"כ גם בסידור השל"ה (בשם סי' המוסר פ"ד) שקידוש צריך להיות בעמידה, כקידושי כלה שהיא בעמידה, והכל עומדים לכבודה, כ"ש לכלה העליונה, על כן אל יקל בעניל לעמוד לכב' השי"ת ולכבודה. ומה שנוהגים הספרדים לישב בהבדלה הוא משום שנוהגים **כהשו"ע** (סי' רצו ס"ו) שפסק להבדיל בישיבה, וכ"כ **בכה"ח למהר"ח פלאגי** (סי' לא אות לח) בשם מדרש תלפיות שע"פ המקובלים יש לישב בהבדלה, וכ"פ **בכה"ח** (סי' רצו סק"מ) ו**בשו"ת יחו"ד** (ח"ד סי' כו). אמנם **בבן איש חי** (ש"ב פי' ויצא אות כא) כתב שמנהג מקומו להבדיל מעומד.

<sup>45\*</sup> כמש"כ **המשנ"ב** (סי' תעג סק"ג).

<sup>46</sup> כ"כ **הגר"ב** **פלמן** (שלמי תודה שבועות סי' כז) עיי"ש ראיותיו, ועיי' בזה בקונטרס דבר טוב מכתב הגר"ח זוננפלד.

<sup>47</sup> כ"ד **הגר"ש** **אוערבאך** (שש"כ פס"ב הע' מט) שיתכן שאינו נחשב להפסק בין ברכת בורא פרי הגפן לשתית היין, כיון שברכת הבשמים היא כבוד למצוה, וכמי שמצינו שמנהג הספרדים בברית מילה לברך על הבשמים לאחר ברכת בורא פרי הגפן.

<sup>48</sup> כ"ד **הגר"ש** **אוערבאך** (הליכו"ש פסח פט"ז א"ה הע' 34), **הגר"ש אלישיב** (הגש"פ ע"פ פסקיו עמ' 23), ו**הגר"נ קרליץ** (סי' ער"פ שחל בשבת עמ' רנו). אמנם **הגר"ש דבילצקי** (ק"י ה' מועדים שבועות עמ' טו הע' יג) בשם **הויגד משה** (עמ"ל עמ' רצג) שלכתחילה נכון שאשה לא תענה אמן על ברכת מאורי האש ועל ברכת ההבדלה, אך כתב שאינו אלא לכתחילה בעלמא, דהרי קיי"ל דמעיקר הדין יכולות להבדיל לעצמן.

<sup>49</sup> כן ביאר הטעם **הגר"ש** (שם).

<sup>50</sup> כן ביאר הטעם **הגר"ש** (שם). ובטעם הדבר שיכולות לברך בעצמם משום שברכת הנר זה ברכת הנהנין כמבואר ב**אורחות חיים** (להרא"ה מלונין אות טז) ו**בכל בו** (בהל' הבדלה מובא בא"ר סי' רחצ סק"ג) ו**בספר המכתם** (פסחים קו). ו**בליקוטי מהר"ח** כתב שסתימת כל הפוסקים שהוא ברכת השבח. ואף אי נימא שברכת הנר זה ברכת המצוות מ"מ לא גרע מכל מצוות עשה שהז"ג שאפי' שפטורות שיכולות לברך כמש"כ **הרמ"א** (סי' תקפט), ומש"כ **הביאה"ל** (סי' רצו) שיותר נכון לומר שאינה חייבת בברכת הנר לכו"ע, כוונתו לומר שאינה חייבת לברך ברכה זו, אבל אם תרצה רשאת לברך כמש"כ **הקצוה"ש** (סי' צו הע' יב) ו**הבירור הלכה** (סי' רצו), ודלא כמש"כ **בלוח אר"י** (במוצאי ר"ה שנת תרצ"ה) בשם **הגר"ש זלטניק** (הובא גם בלוח ההלכות והמנהגים-תשע"ח עמ' 20 הע' 87) שמשמע מדברי המשנ"ב שאין ראיות לברך את ברכת הנר בעצמן, והוא ש"י יחידאה וכל הפוסקים חולקים על זה ופוסקים שאשה הרוצה לברך את ברכת הנר רשאית לברך כמש"כ **הכה"ח** (סי' רצו סקנ"ה), **הדעת תורה** (סי' רצו), **הבן איש חי** (שנה ב' פי' ויצא אות כד), **הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ חו"מ ח"ב סי' מז אות ב), **הגר"ש אלישיב** (קרא עלי מועד עמ' נ הע' לא), **הגר"ב** **אבא שאול** (שו"ת אורל"צ ח"ב פכ"ב אות ג), **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"ו סי' מב), **הגר"מ שטרנבוך** (תשוה"נ ח"א סי' רס ומועז"ז ח"י סי' כז וח"א סי' מח), **הג"ר משה שטרן** (שו"ת באר משה ח"ד סי' כח), **הגר"ד הורביץ בשו"ת קנין תורה** (ח"א סי' פח), וכ"כ **בשו"ת ציצ' אליעזר** (ח"י סי' מג) ו**בשו"ת ויען יוסף** (ח"א סי' קכד) ו**בשו"ת יחו"ד** (ח"א סי' כז), ועיי' מש"כ בזה **הגר"מ דייטש** בשו"ת נתיבות אדם (ח"א סי' יא).

<sup>51</sup> כ"ה במנהגים שבסוף **שו"ע הרב** (ח"ד עמ' נז) שאין מביטים בציפורניים רק מסתכלים לאור הנרות שבשולחן, וכ"כ **בויגד משה** (סי' טו, טז), וכן הורה **הגר"ש** **אוערבאך** (הליכו"ש פסח פ"ט א"ה הע' 155), וכן נהג **הגר"ש וואזנר** (קובץ מבית הלוי ח"ב עמ' נא).

<sup>52</sup> תשובת **הגר"ח קנייבסקי** לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ בספרו קונטרס גם אני אודך (ח"ב תשובה פה).

<sup>53</sup> כ"ד **הגר"ח זוננפלד** (סי' מרא דארעא דישראל ח"ג עמ' קמה), **הגר"ש** **אוערבאך** (הליכו"ש פסח פ"ט אות מז), ו**הגר"ש וואזנר** (קובץ מבית הלוי ח"ב עמ' נא), וכ"כ בספר שמירת גוף ונפש (ח"ב סי' קלא הע' ה). וראיתי בשו"ת מגדנות אליהו (ח"ב סי' י"ז וסי' כ"ה) להג"ר **אלתר אליהו הלוי רובינשטיין** זצ"ל (גאב"ד אנטוורפן) שכתב על דברי ההר צבי (המובא בהע' הבאה) שהא דחיוב מספק לא הוי הפסק תלוי הוא במח' הא"ר והט"ז (בסי' תרכ"ד) שרק להט"ז כשחייבים מספק לא הוי הפסק, אבל בא"ר מפורש שגם כשחייב רק מספק הוי הפסק, וכי' שכן משמע מהמשנ"ב (בסי' תרכ"ד סק"ד) שפסק בפשיטות דיכול לברך על הבשמים באמצע הבדלה, כיון שרבים מהאחרונים ס"ל שיברך על הבשמים באמצע ההבדלה, ומשמע דס"ל שאינו הפסק בחיוב גמור. ובאמת הק' המגד"א (שם, בסי' י"ז) אם נימא שטעם המנהג שאשה אינה שותה מיין הבדלה הוא מצד מה שכי' הגר"א מלצר זצ"ל, א"כ היאך הנשים שותות מיין של יקנה"ז בליל הסדר, ולכן כי' שבע"כ שאין זה הטעם, אלא הוא מהטעם שכי' השל"ה הק' (במס' שבת) עיי"ש הטעם. [ועוד הרבה טעמים נאמרו למנהג זה, ועיקרם ע"פ הסוד, עיי' בפסקי תשובות על הל' שבת (מהדו' חדשה תשע"א סי' רח"צ), ובסי' שמירת הגוף והנפש (ח"ב סי' קל"א הע' ד') שהביאו את כל הטעמים בזה]. אך כי' שאפשר ליישב גם ע"פ הטעם של מרן הגר"א זצ"ל שבהבדלה אין מצוה לתת מזה לבני ביתו א"כ שפיר יכולים לחשוש להפסק, אבל ביקנה"ז שיש מצוה שישתו מצד קידוש לא חוששים להפסק. אך בלוח ההלכות והמנהגים (תשע"ו עמ' 315 הע' 37) כתב בשם **הגאון רבי דב אהרן זלזניק שליט"א** (מרא דאתרא דשכונת רמת שלמה) שהשיב להגר"א רובינשטיין זצ"ל שמליל הסדר אין ראיה כי' שם אינן מברכות על הכוס ששותות לכן יכולות לשתות את הכוס המונחת לפניהם כי' עלה חלה רק בורא פרי הגפן. ולמעשה, במכתבו של **הגר"ח זוננפלד** לבעמח"ס משנה



שהקפידו<sup>54</sup> שלא ישתו הנשים, דהטעם שאין הנשים נוהגות לשתות מכוס של הבדלה דשמה פטורות הן מהבדלה ונמצא שהאמן שעונות על ברכת הבדלה הוא הפסק בין בפה"ג לשתיה, וטעם זה שייך גם ביקנה"ז. ולענין נשים בעניית אמן על ברכת שהחיינו ואם הוא הפסק ע"י לעיל פ"א ס"י.

## נר הבדלה - חיבור הנרות זה לזה

יג. כשמברך על הנר, יחזיק שני נרות כדי שיהא אבוקה<sup>55</sup>, ויש פוסקים שהורו<sup>56</sup> שיש להחזיק את שני הנרות זה ליד זה מבלי שיתחברו הלהבות כיון שאם יחברו אותם קרוב הדבר שיכשלו באיסור כיבוי בכך שיגרמו לטפטוף השעוה. וי"א<sup>57</sup> שיש לחבר את השלהבות זו לזו ואין לחוש שמא יטפטף מהשעוה מכמה טעמים<sup>58</sup>, ומ"מ יזהר שלא יגעו הנרות בעצמם זה בזה שמא ידבקם זה לזה ויבוא לידי איסור ממחק<sup>59</sup>. ויש נוהגים<sup>60</sup> לברך על נר אחד.

## מקורות וביאורים

שכיר (הו"ד בס' מרא דארעא דישאל ח"ג עמ' קמ"ה) כתב וז"ל: כן ראיתי לפום ריהטא בסוף הספר שהביא מדברי הגאון ר' דוד לאקענבאך (ראב"ד דק"ק פרשבורג) שנסתפק במוצ"ש שחל ביו"ט אם מותר לנשים לשתות כוס של קידוש כיון שם הבדלה אמרו עליו, ואני תמה הרי בשנה זו הבעל"ט אמרו על כוס ראשון קידוש והבדלה, וכי יש הו"א שלא ישתו? הרי מחויבת בד' כוסות, ומיניה יל"ד לכל יו"ט, עכ"ל. אך ע"י בס' **שמירת הגוף והנפש** (שם) שהעיר על דבריו דמה הדמיון בין פסח לשאר ימים טובים, בפסח נשים חייבות בד' כוסות, ואילו בשאר הימים טובים אין לה שום חיוב לשתות מהכוס של קידוש, והוא הידור מצוה בעלמא. אכן, בהליכות שלמה (פסח פ"ט א"ה אות מ"ז) כתב בשם **הגר"ז אויערבאך** דכמו שבכל מוצ"ש הכריע המשנ"ב (סי' רצ"ו סקל"ה) דמותרת האשה להבדיל מפני שיכולה להמשיך על עצמה חיוב, ולא חייש להפסק בין ברכת בופה"ג להשתיה, והיינו משום דהמשכת החיוב על עצמה מהני אף לענין זה, ה"נ בנידו"ד מהני המשכת החיוב גם לענין זה דלא ניחוש להפסק בין הקידוש לשתיה ע"י ברכת ההבדלה. ואף דנהגו הנשים שלא לשתות מכוס ההבדלה וא"כ לכאורה היה עדיף מטעם זה שישמעו הבדלה מבעה"ב, כוס יקנה"ז שאני ואין לחוש לכך, דההבדלה טפלה לקידוש, וכמו דמצינו דיש מתירין משום דסברא זו דקידוש עיקר לברך יקנה"ז על הפת אף דסתם הבדלה אין עושין על הפת, ה"ה לענין שתיית הנשים מכוס זה, דכיון דתורת יין קידוש ל"ן זה, אין לחוש. עכ"ד. ובפרק ט"ז ציינו למש"כ **בלוח אר"י** (בתחילת חודש תשרי) שהעיר הגר"ז זלניק דלמ"ב אין הנשים רשאיות לברך בעצמן על האש כשעושות הבדלה והוא מחשש הפסק, שהרי הביאה"ל (סי' רצ"ו ד"ה לא יבדילו) הסתפק אם נשים חייבות בברכה זו וא"כ אם תברך יהיה בזה משום הפסק בין הברכה לטעימה, וא"כ חזינן מדבריו שגם באמן ביקנה"ז יש להחמיר משום ספק. אך כ' שכמה פוסקים כתבו דאף לספיקו של הביאה"ל רשאיות עכ"פ לברך ככל מצות עשה שהז"ג. ומ"מ הביאו טעם נוסף ממרן הגר"ז א"ה למה שנוהגות הנשים לענות אמן על ברכת האיש, דנהי דאין לומר דחשיב גם לדידה מעיקר סדר ההבדלה שאז אין לחוש בכה"ג להפסק, שהרי סדרו על הכוס ותו לא, מ"מ כיון דסו"ס המברך חייב בזה וקבעוה בסדר זה, שפיר תענה גם האשה אמן. וע"ע מה שהאריך בזה הגר"א רובינשטיין בשו"ת מגדנות אליהו שם.

<sup>54</sup> כ"כ הטעם **הגר"צ פראנק** (שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' קנד) בשם **הגר"ז מלצר**, אך כתב שיל"ע קצת בזה, דהרי סוכ"ס היא חייבת להבדיל מספק, וגם חיוב מספק הוא חיוב ותו לא הוא הפסק. וע"י בהע"י הקודמת מה שכתבנו בשם המגדנות אליהו. **ומורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) העיר שגם אם הם פטורות מ"מ מותר להם להבדיל כמבואר **במשנ"ב** (סי' רצו סקל"ה), אמנם כ"ז לשי' **הב"ח** ושכן הסכים **המג"א** המובא במשנ"ב שם, אך פשוט דברי **הרמ"א** שאין רשאיות לברך אע"פ שזה מצוות עשה שהז"ג, ובטעם הדבר ביאר **הט"ז** (סי' רצו סק"ז) ששאני מצוות דאורייתא שיכולים לקבל על עצמן כחובה ממצוות דרבנן שלא.

<sup>55</sup> כ"כ **באלף המגן שבמט"א** (סי' תר סק"ג) בשם **יסוד ושורש העבודה** (שער ט' פ"ה).

<sup>56</sup> כ"ד **הגר"ז אויערבאך**, **והגר"י קמינצקי** (יו"ט שני כהלכתו פ"א הע' 50), וכן החמיר בזה **הגר"ש וואזנר** (באר המועדים ח"א סי' יז) שלא לקרוב, אלא מנהגו לברך ולהסתכל על הנרות יו"ט, וכן נהג **הגר"מ קליין** (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"ד הע' ה), וכ"כ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורל"צ ח"ג פ"ח תשובה ו') שלא יחבר שני נרות, אלא יברך על נר אחד.

<sup>57</sup> כ"כ **הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"ה סי' כ' אות ל'), וכ"ד **הגר"ש אלישיב** (יו"ט שני כהלכתו שם הע' סח), **הגר"ר משה שטרן** (שו"ת באר משה ח"ח סי' קפד), **הגר"ר מנשה קליין** (**גאב"ד אונגוואר**) בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' ריז), **והגר"ר מאיר ברנסדורפר** (שו"ת קנה בשם ח"א סי' ל'), וכן נהג **הסטייפלר** (אורחות רבנו ח"ב עמ' קיא), וכ"ז מהטעמים המבוארים בהערה הבאה.

<sup>58</sup> **הגר"מ פיינשטיין** (שם) כתב הטעם שאין לחוש להיתוך הנרות כשמקרבם זה לזה, מפני שהוא פסיק רישא דלא ניח"ל וגם אין דרך היתוך בכך, וגם אין כל תועלת בטיפת החלב שנמסה, ולכן אין על כך שם מלאכה, ועוד שכיון שעושה כן כדי להאיר, וע"י כך נהנים מהאור, נחשב הדבר כצורך אוכל נפש ולכן אין להתחשב בכך שנגרמת מלאכה אחרת. והגר"ש א"ה ביאר הטעם שאין לחוש שמא יטפטף מהשעוה, כיון שאינו מחזיק את הנרות זמן רב, ועוד שבאיסור גרם כיבוי ביו"ט יש להקל שאין בכך אלא איסור דרבנן שהרי הכיבוי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ועוד שאין זה פסיק רישא שיטפטף.

<sup>59</sup> יו"ט שני כהלכתו (שם) בשם **הגר"ש אלישיב**.

<sup>60</sup> כ"כ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורל"צ ח"ג פ"ח תשובה ו'), **הגר"צ פלמן** (שלמי תודה סי' כ אות ד), וטעמים משום החששות שבחיבור הנרות והפרדתם, וכ"כ בס' חק לישראל [וועלץ] בדיני ער"פ שחל בשבת ע"י.

יד. הנוהגים לחבר הנרות, הורו הפוסקים<sup>61</sup> שמותר גם להפרידם ואין בכך משום כיבוי כיון שאין מטרת קירוב הנרות שיתחברו ויהיו מדורה אחת אלא רק שיתקרבו שתי להבות נפרדות זו לזו כדי שיחשבו כאבוקה, ולפיכך אין הפרדתם נחשבת כלקחת עץ ממדורה שכתב המשנ"ב (סי' תקב סק"ט) שאסור. אמנם י"א<sup>62</sup> שאם מפריד את הנרות יש בכך חשש איסור כיבוי, ולכן יש נוהגים<sup>63</sup> שמדליקים גפרור ומניחים אותו ע"ג שלהבת הנר ואין מפרידין אותו.

## להדליק ביו"ט נר להבדלה

טו. יש פוסקים<sup>64</sup> שאוסרים להדליק נר להבדלה כיון דהוי נר של בטלה משום דבא רק להידור ומצוה בעלמא ואי"צ לו להאיר, ומאידך יש פוסקים שהורו<sup>65</sup> שמותר להדליק נר נוסף לאבוקה אף שהוא רק לצורך מצות הבדלה, ואף בזמננו שיש חשמה ואין צריכים את אור הנר, [ויש שכתבו<sup>66</sup> שבדוקא נכון להקפיד להדליק נרות אחרים או גפרורים כיון שהיום שיש חשמה ומדליקים נרות יו"ט רק לכבוד ולא להאיר, א"א לברך שהרי צריך לברך בומה"א על נר שהודלק להאיר ולא שדולק לכבוד, אמנם יש המיישבים<sup>67</sup> המנהג שאין מקפידים על כך], ויש שהורו<sup>68</sup> שכשיש לאדם שתי אפשרויות לעשות אבוקה עדיף לקרב שני נרות זה לזה מלקרב שני גפרורים זה לזה כיון שאין כל הנאה מהגפרורים ונמצא שהדלקתם היא רק לצורך מצוה, שהחמירו בה כמה

### מקורות וביאורים

<sup>61</sup> כ"ד הגר"ש **אויערבאך והגר"ש אלישיב** (יו"ט שני כהלכתו פ"א הע' סח) שמותר, משום שהנרות דולקים כפי שהיו, וכ"פ הגר"מ **מ קארפ** (הל' חג בחג שבועות פ"ח הע' 42), והפס"ת (סי' תקיד הע' 29), וכן **הסטייפלר** לא חש לזה (אורחות רבינו עמ' קיא), וגם הגר"נ **קרליץ** (חוט שני יו"ט פ"ג אות ד') צידד שיתכן שמותר להפריד את הנרות לאחר ההבדלה גם אם קירבם בכוונה, אם עושה כן מחמת שאינו רוצה שתדלק אבוקה בביתו, כיון שעושה זאת כדי שיהיה לו אור מתוקן ביו"ט, ונחשב הדבר כצורך יו"ט, אך למעשה לא הכריע בדבר. **ומורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) כתב עוד טעם להתיר ע"פ המבואר **בשעה"צ** (סי' תקב סק"ג) שדבר שאין דרכו להתמעט כל כך מותר, וא"כ ה"ה בזה שמותר. ועי' מש"כ בזה **הגר"צ פלמן** (שלמי תודה שבועות סי' כ אות ד).

<sup>62</sup> כ"כ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ שם), וכן הורה **הגאון רבי צבי פרידמן** (קונטרס עמק הלכה ח"ב סי' יג אות ד), וכ"כ **בויגד משה** (סי' יט אות ט"ו) בשם כמה פוסקים, וגם **הגר"מ קארפ** (הל' חג בחג שם) כתב בשם **הגר"ח קנייבסקי** שנהגו אצלם להחמיר בזה [ואולי הכוונה אצל החזו"א, שהרי הסטייפלר לא חש לזה כמובא באורחות רבינו עמ' קיא וצ"ע].

<sup>63</sup> **הגר"מ קארפ** (הל' חג בחג שם) בשם **הגר"ח קנייבסקי** שכן נהגו אצלם.

<sup>64</sup> **במאמר מרדכי** (סי' רחצ סק"ב) כתב שאין מדליקין שום נר להבדלה כיון דיש ריבוי נרות יו"ט, וכן **בשו"ת ריב"א מתלמיד החת"ס** (אבהע"ז חו"מ סי' קז) כתב "מברכין על נר שעל השולחן ואין מדליקין נר כמו בכל מוצ"ש בחול משום נר של בטלה, וכ"פ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ג פ"ח סי' יו), וכן מובא מהנהגת **הגר"ז** המובאת בהוספות שבסוף שו"ע הרב (ח"ג ח"ד עמ' נז), וכן החמירו בזה **הגר"ש אויערבאך** (הליכו"ש פס"ח עמ' רמג), **הגר"ש אלישיב** (הליכות האיש עמ' קסח), **והגר"ש וואזנר** (באר המועדים סי' יז), וגם **הגר"ר אפרים גרינבלאט** (שו"ת רבב"א ח"ד סי' קכד אות יד) **והגר"צ פלמן** (שלמי תודה יו"ט סי' כ אות א') כתבו שכן המנהג להחמיר.

<sup>65</sup> כ"ד **הגר"ש דבילצקי** (סי' ער"פ שחל בשבת פכ"ב אות ל), **הגר"נ קרליץ** (חוט שני יו"ט פ"ג סק"ג אות ד'), **והגר"ר מנשה קליין** (**גאב"ד אונגוואר**) כמובא בס' בנתיבות ההלכה (חלק לח עמ' 267), וכן הורה **הגאון רבי צבי פרידמן** (קונטרס עמק הלכה ח"ב סי' יג אות ד), וכ"ד **הגר"ר אפרים גרינבלאט** (שו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' קכד), **והגר"מ קארפ** (הל' חג בחג השבועות פ"ח הע' 44) שמותר כיוון שמדליקו לשם מצווה, ואינו גרוע מנר של מילה שמותר להדליקו ביו"ט כמב' במשנ"ב (סי' תקיד סק"ל) וברכת בומה"א ג"כ מצוה היא, והגר"מ קארפ הוסיף, שאם בתשו' כת"ס (סי' סה) התיר להדליק נר יארציט דחשיב של מצוה, כש"כ באבוקה שנהנה לאורו בודאי הוי מצוה. והגר"מ קליין והגר"מ קארפ הוסיפו עוד טעם להתיר, דזה שמסתכל על הציפורניים חשוב כנהנה מזה, אמנם טעם זה צ"ע לפי המנהג שנהגו לא להסתכל על הציפורניים ביקנה"ז כמובא לעיל הע' 52. ובשש"כ (פס"ב הע' לא) כתב בשם **הגר"ש אויערבאך** שהסתפק אם מותר להדליק ביו"ט רק בשביל הידור מצוה של אבוקה, שהרי למעשה זה רק כדי לברך על אבוקה שמאירה יותר, אבל לא כדי ליהנות מהאור. ובזה טעות נפל במשנ"ב של דרשו שכתבו בשני מקומות (בסי' רחצ מס' 7, ובסי' תקיד מס' 28) בפשיטות בשם הגרשז"א (וציינו לשש"כ הני"ל) שמותר, שהרי המעיין בשש"כ יראה שהגרשז"א רק הסתפק בזה. ושוב מצאתי בתיקונים ומילואים (בשש"כ שם) שכי' שמסתבר שמותר. ועי' הליכו"ש (פסח סוף עמ' רמג) שהגרשז"א נהג להחמיר ולא להדליק. וגם **הגר"מ גרוס** אמר לי שאם כי ידוע שהגרשז"א הסתפק בזה מ"מ המנהג להדליק. ועי' מש"כ בזה **הגר"ר זבולן שוב** (שערי זבולן ח"ז סי' קז אות ג-ד).

<sup>66</sup> כ"כ **בשו"ת ציצ' אליעזר** (ח"י"ד סי' מב) ועוד טעם כתב ע"פ **הרבינו יונה** (ברכות נג ע"א) שגר העשוי גם להאיר וגם לכבוד אין מברכין עליו בומה"א, ובנרות יו"ט איכא ביה הני תרתי עי"ש.

<sup>67</sup> **הגר"צ פלמן** (שלמי תודה יו"ט סי' כ אות א') כתב בשם **הגר"נ קרליץ** דמ"מ יש בנרות הרגש כאילו הם לאורה ושפיר דמי, **והגר"ר נתן גשטטנר** כתב (שו"ת להורות נתן ח"י סי' לב) שכיון שנהגו כל ישראל לברך עליהם ברכת הנר הרי זה כהודלק בכוונה לצורך כך, וכנר המדליק לצורך הבדלה ששפיר מברך עליו בומה"א, **והגר"מ שטרנבוך** (תשוה"נ ח"ב סי' קסה) כתב באופן אחר, דכיון שצריך לסעודה נר המאיר יפה ודולק יפה הו"ל גם בזמננו נר להאיר.

<sup>68</sup> **הגר"ש אלישיב** (יו"ט שני כהלכתו פ"א הע' סח).

פוסקים, ויש לחוש לאוסרים, משא"כ נרות שהרי נהנה מהם. וכשמברך על נרות שהודלקו לכבוד יו"ט אם הנרות נמצאים בתוך זכוכית [-הכוסיות או בתוך ויטרינה] יקפיד להתקרב אליהם ולראות את השלהבת בלא הפסק הזכוכית<sup>68</sup>. ולכן יש מהדרין שמכינים מבעוד"י נר קלוע בפמוט לצורך הבדלה<sup>69</sup>, (והיום ישנו נר אבוקה חד פעמי והוא עדיף על הכל). ויש שנתנו<sup>69</sup> עצה להכין מער"ש חתיכה משאריות אבוקה של הבדלה, ובו תדליק האשה א' מנרות יו"ט. ויש שיעצו להכין נר שמן עם פתיל צף ולהכניס ב' פתילות בתוך שעם אחד והאשה תדליקו לנרות יו"ט ואח"כ יברך עליו בהבדלה ויעלה גם לאבוקה, ודבר זה אפשרי בכל סוגי הנרות ויל"ד בזה<sup>70</sup>. אמנם על נר יארציט או נשמה אין לברך כיוון שצריך לברך על נר שהודלק להאיר ולא שהודלק לכבוד<sup>71</sup>.

## טעה בהבדלה בקידוש - יקנה"ז

**טז.** כשמבדיל על הכוס - יקנה"ז וטעה והקדים את ברכת הקידוש לברכת היין י"א<sup>72</sup> שאין צריך לחזור, וי"א<sup>73</sup> שצריך לחזור, כיון שעשה כדעת בית שמאי ושלא כדעת ב"ה ולא יצא. ובברכה מסיים "ברוך וכו' המבדיל בין קודש לקודש", ואם טעה ואמר המבדיל בין קודש לחול יתקן עצמו תוכ"ד [ובשיעור תוכ"ד עי' 74] ויאמר "המבדיל בין קודש לקודש", ואם נזכר לאחר כדי

## מקורות וביאורים

<sup>68</sup> כמב' בשו"ע ובמשנ"ב (סוסי"י רחצ).

<sup>69</sup> כ"כ הגר"מ קארפ (הלי' חג בחג שבועות פ"ח ס"כ), וכן מובא בלוח הלכות ומנהגים (תשע"ו- עמ' 314 הע' 32).

<sup>69</sup> הגר"ש דבילצקי במילואים לספר ער"פ שחל בשבת (פכ"ב). וכתב בלוח ההלכות והמנהגים (תשע"ו עמ' 315 הע' 34) שאף שיש להעיר דלכא' מרבה בהבערות כיון דבכל ער"ש ויו"ט האשה מדליקה עם פתילה אחת, וגם ביו"ט נאסרו ב' הבערות כשאפשר בהבערה אחת בלא טורח כמובא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' טז אות ב) ע"פ החק יעקב (סי' תסא סק"ד), מ"מ כבר כתב הגר"מ קארפ (הלי' חג בחג הלי' יו"ט פ"ב הע' 43) להתיר כיון שעיי"ז יש להבה יותר גדולה נמצא שמרבה בכבוד יו"ט.

<sup>70</sup> כ"כ בלוח ההלכות והמנהגים (תשע"ו עמ' 315) ועיי"ש בהע' 35 מש"כ שיש לדון בזה.

<sup>71</sup> כמב' במשנ"ב (סי' רחצ סק"ל), ועי' בפס"ת (הלי' שבת מהדורא חדשה- תשע"א סי' רחצ אות ח').

<sup>72</sup> תוספת שבת (סי' רחצ ס"ב).

<sup>73</sup> שו"ע הרב (סי' תעג ס"א).

<sup>74</sup> מצינו חמשה מקומות במשנ"ב שיש סתירה לכאן ולכאן דבסי' רו סק"ב ובשעה"צ שם סק"י וכן בסי' תפז סק"ד ובשעה"צ שם סק"ג ובסי' תקפד סק"ז כתב ששיעורו בשלוש תיבות, 'שלוש עליך רבי', ואילו בסי' רסז סק"ט כתב ששיעורו הוא ד' תיבות, 'שלוש עליך רבי ומורי', ובסי' קכד סק"ל הביא ב' השיטות ולא הכריע. והורה הגר"ח קנייבסקי (שער העין תשובה לג) שהעיקר הוא ששיעורו הוא ג' תיבות אחרי שכן סתם המשנ"ב בשני מקומות וכן דעת רוב האחרונים. ומש"כ המשנ"ב בסי' רסז סק"ט ששיעורו ד' תיבות תירץ בשיח הלכה (ח"ב סי' קיח אות ג'). ששם גם אם לא יתקן הרי יצא ידי"ח, ואינו מפסיד שום דבר גם אם יתקן תוך שיעור אמירת ד' תיבות וירויח שתיקן לפי הדעות שהשיעור הוא ד' תיבות. ולמעשה מצאתי שזה מחלוקת ראשונים בדגמ"ב בב"ק (עג): הגירסא היא 'שלוש עליך רבי ומורי', ואילו בירושלמי (ברכות פ"ב ה"א, ומועד קטן פ"ג ה"ז, ונוזר פ"ד ה"א, ושבועות פ"ב ה"ג) הגירסא היא 'שלוש עליך רבי', וכתב הרא"ש (בב"ק סי' ז', ושבועות פ"ד סי' טז, ונוזר כ: ד"ה והוא) שהגירסא בב"ק 'שלוש עליך רבי' וכתב שם בפלפולא חרריפתא (אות ז') שכן עיקר, והיינו שכך הרא"ש פוסק, (וכ"כ רעק"א בגיליון השו"ע יו"ד פי' רמב סט"ז שלשי' הרא"ש הגירסא בב"ק היא בלי מורי), וכן הוא ברי"ף (פ"ד דשבועות), וכן איתא ברש"י (שבועות לב. ד"ה תלמיד, ובנוזר כ: ד"ה יתיב) וברשב"ם (בב"ב קכט: ד"ה והלכתא), ובתוס' (בב"ב קכט: ד"ה והלכתא, ונוזר כ: ד"ה יתיב ופסקו תוס', בב"ב שם, ובתמורה כה:), וכן הוא בריטב"א (נדרים פז, ובב"ב קכט: ד"ה וכל) ובמאירי (בבית הבחירה פ"ד דנוזר) ובסמ"ג (מצות לא תעשה סי' ט"ז וסי' רמא) וברוקח (סי' ריג) ובאגודה (שבועות סי' כ', ונוזר סי' ז') ובערוך (ערך ת"ק ב') ובר"י בן חכמון (בב"ב קכט:), וכן הוא בתשובת ר' יהודאי גאון המובא בכל בו בשו"ת שלו (דף קט.), וכן פסק הרמב"ם בחיבורו (הלי' שבועות פ"ד ה"ז) ובפירוש המשנה (פ"ד דשבועות ופ"ד דנוזר) ובזה הקשה העמודי אש (סי' ב' אות ט') על הבית יוסף שכתב (חומ"מ סי' ל"ח) וז"ל: "כתב הרמב"ם פ"כ מהלי' עדות דתוכ"ד הוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב שהיא 'שלוש עליך רבי ומורי' עכ"ל. וזה אינו דלא מיבעיא שבפ"כ מהלי' עדות בכלל לא כתב השיעור של תוכ"ד אלא כאמור מפורש להדיא ברמב"ם בפירוש המשנה ובחיבורו שהוא ג' תיבות. אמנם ברמב"ם בהלי' ת"ת (פ"ה ה"ה) וז"ל: "ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנין הרועים ומחזירין זה לזה, אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי, ואם נותן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי' עכ"ל. ואולי בגלל שכתב הרמב"ם שכשמחזיר לו שלום הוא בד' תיבות לכן כתב הב"י בשם הרמב"ם שהוא ד' תיבות ומה שצ"ק לפ"כ מהלי' עדות הוא כדברי הרעק"א (שם על הרמב"ם וביו"ד סי' רמב סק"ב) שכתב שהרמב"ם בהלי' עדות לא כתב כמה השיעור משום שסמך את עצמו על מה שכתב בהלי' ת"ת לענין כמה הוי כדי דיבור. ולכן גם הב"י פסק בשו"ע (יו"ד סי' רמב) ששיעורו הוא ג' תיבות וצ"ע. והנימוק"י סותר עצמו ממקום למקום דבנדרים (פז. ד"ה והלכתא) כתב ששיעורו הוא ד' תיבות ואילו במועד קטן (פרק אלו מגלחין) ובב"ב (קכט:) כתב ששיעורו הוא ד' תיבות, וכבר הקשה עליו בעמודי אש (סי' ב' אות ט') והוסיף להקשות גם על התניא רבתי שגם סותר עצמו מסי' ל' שכתב ששיעורו הוא ד' תיבות לסי' סד שכתב ששיעורו הוא ג' תיבות, ולכן כתב לתמוה על כל האחרונים שכתבו ששיעורו הוא ד' תיבות דמבואר להדיא בכל הראשונים ששיעורו הוא ג' תיבות, ואף הנימוק"י שכתב בנדרים ששיעורו הוא ד' תיבות מ"מ במועד קטן ובב"ב כתב שהוא ג' תיבות. אמנם מצאתי בר"ח (שבועות יז. ד"ה ירושלמי) שכתב להדיא ששיעור תוכ"ד הוא 'שלוש עליך רבי ומורי', וגם הרעק"א (או"ח סי' סוסי"א) בשם התבואת שור (יו"ד סי' יט סק"ב) וכן הפמ"ג (מש"ז סי' סוס ג"ג) הוכיחו מרבינו יונה ששיעורו הוא ד' תיבות מהא דכתב (ריש פ"ב דברכות) שאמירת ברוך ה' המבורך הוא פחות מכדי דיבור, ומבואר שכדי דיבור

דיבור, אם כי יש מי<sup>75</sup> מפוסקי זמננו שמסתפק שיתכן שיצא שהרי עכ"פ אמר לשון הבדלה, מ"מ כיון שלא הכריע בדבר וכמה מפוסקי זמננו<sup>76</sup> סוברים שלא יצא וצריך לחזור ולברך ברכת הבדלה כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים, לכן אם כי כדי לצאת מספק ראוי שישמע הבדלה מאחר ויכוין לצאת מ"מ אם לא מצא מי שיוציאנו יבדיל שוב. ולענין ברכת 'בורא פרי הגפן' יש המסתפקים<sup>77</sup> אם צריך לחזור ולברך, ולמעשה הורו הפוסקים<sup>78</sup> שכל זמן דלא הסיח דעתו מהברכה ולא הפסיק בדיבור, שאינו מענין קידוש והבדלה לא יחזור ויברך על הגפן, ויש<sup>79</sup> שתלו זאת במח' המג"א ורעק"א בסוסי" רע"א עיי"ש.

#### מקורות וביאורים

הוא ד' תיבות אך כבר דחה דבריהם בעמודי אש משום שביד שאול (סי' רמ"ב סק"א) כתב דהפלוגתא אי הוי ג' תיבות או ד' תליא בזה, אם התלמיד מותר לשאול בשלום רבו או דוקא לחזור יעוי"ש, וא"כ אין ראיה מר"י דהוא אזיל לשיטתו דס"ל דהתלמיד אסור לשאול בשלום רבו, ואינו מותר רק לחזור בשלום רבו, וא"כ הוי ד' תיבות, משא"כ לדידן דקיי"ל דהתלמיד מותר לשאול בשלום רבו, א"כ הוי כדי דיבור ג' תיבות. ולמעשה כן כתוב ברבינו יונה בדף יח: (בברכות) שמבאר את דברי הגמ' שאמרו כדי שאילת תלמיד לרב וז"ל: דהיינו כדי חזרת תלמיד לרב, ששיעורו הוא ד' מילים כמשי"כ הרמב"ם בפ"ה דת"ת ה"ה עכ"ל. ומבואר כדברי העמודי אש. ועל דרך זה דחה גם העמודי אש את דברי הקהלת יעקב בתוס' דרבנן (אות ה' סי' שיד) וכן בשו"ת בית יעקב (סי' מז) שהוכיחו מר"ת שהוא ד' תיבות יעוי"ש. ולמעשה פסק השו"ע (יו"ד סי' רמב סט"ז) ששיעורו הוא ג' תיבות, וכן פסקו **רוב האחרונים** ה"ה: שו"ת הרדב"ז (ח"ב בלשנות הרמב"ם סי' קס"ג), ושו"ת מהר"ם מיינץ (סי' פ"ה), ושו"ת מהר"ש שבשארית יוסף (סי' כ"ח), ופרישה ושו"ד (יו"ד סי' ריס ק"ו), וכ"כ הש"ך בסי' רנ"ה סק"ה בדעת התוס' בב"ק, עג: ד"ה ולית הלכתא), וסמ"ע (סי' פ' סק"ח, וסי' קצ"ה סק"יט) ואורים ותומים (סי' קצ"ה סק"י), ונתיה"מ (סי' קצה בחידושים סקט"ז), ומג"א (סי' רו סק"ד), וחיי"א (כלל נט ס"ז), ועטרת צבי (סי' קצה סק"י), והג' חדשות לסמ"ג למהר"י צציטלש (סי' פ"ו), ומנחת ביכורים (בתוספתא נדרים פ"ה), ומחצית השקל, וא"ר בשם הלחם חמודות, ושו"ע הרב, וכן פסק בעמודי אש (סי' ב' אות ט'). אך כאמור התבואת שור והפמ"ג הוכיחו מר"י ששיעורו הוא ד' תיבות וכן הם פסקו, וכן פסקו ה"ח (או"ח סי' רו סק"ג) והלבוש (שם) ואור חדש (דיני ברכת הנהנין שער ו') והגהות רע"א (לח"מ סי' כ"ט ס"א) והליכות עולם (חולין נתיב הוראה פאר הלכה סק"ד דף יא.), וכ"כ בשו"ת הרשב"י (סי' תק"ה) בדעת הטור אך כבר העיר העמודי אש שבטור לא נמצא כן, וכ"כ העטרת רא"ש בדעת המג"א, אך כאמור במג"א מבואר שהוא ג' תיבות, וכבר הקשה עליו כן **בעמודי אש**, ופסק ששיעורו הוא ג' תיבות. ולמעשה זה שכתבנו שהמשנ"ב ברוב המקומות כתב ששיעורו הוא ג' תיבות ולכן בשעה"צ סי' ר"ו סק"י כתב שכ"כ רוב האחרונים ודלא כהט"ז שכתב ד' תיבות, וכן בשעה"צ בסי' תפ"ז סק"ג כתב שכ"כ רוב האחרונים בסי' רו ולפלא על הפמ"ג שכתב ד' תיבות. ולכן נראה לי שמה שכתב המשנ"ב בסי' רסז סק"ט ששיעורו הוא ד' תיבות מלבד מה שתיירץ בזה השיח הלכה כמש"כ לעיל גם נראה לי שהדין שכתב שם הוא מהפמ"ג כמו שציין המשנ"ב בסוף דבריו והרי הפמ"ג סובר ששיעורו הוא ד' תיבות, אך יל"ע מדברי השעה"צ בסי' תפ"ז סק"ג שכתב "ולפלא על הפמ"ג שכתב ד' תיבות" וצ"ע. ועי' בספר **עמודי אש** (סי' ב' אות ט') שהאריך בזה להוכיח ששיעורו הוא ג' תיבות ודחה כל האחרונים שסוברים שהוא ד' תיבות. **ובשד"ח** (כללים מע' ת' אות ח') **פאת השדה** (מע' ה' סי' ג'), וכן **בדברי יחזקאל** (סי' ז' אות כ') הסתפקו האם משערים כדיבור של אדם בינוני או כל אחד ואחד לפי דיבורו, ובשו"ת מבשר טוב (סי' כ"א) הוכיח מהירושלמי שדין תוכ"ד משערים לפי כל אדם לעצמו מלבד אולם משערים לפי אדם בינוני, ועי' דברי יחזקאל בהרחבה (סי' כז אות טז, וסי' יז אות ב'). ועכ"פ כתב **בפסקי תשובות** (סי' רו אות ט') שהשיעור הוא בין שניים לשלוש שניות **ובס' שער העין** (פ"ד סוף הע' יד) כתב שאפי' לאומרו לאט הוא לא יותר משניה וחצי ונשאר בצ"ע.

<sup>75</sup> **הגר"ר אפרים גרינבלאט** (שו"ת רבב"א ח"ו סי' ת"י), וכן באשרי האיש (פ"ד אות ה' הע' קס"א) בס' דרוך יקרא (עמ' של"ט) ובמבקשי תורה (ספר זכרון להגרש"א, עמ' תשל"ח) ובשערי הוראה (קובץ ח' עמ' ק"ח) כתבו בשם **הגר"ש אלישיב שהסתפק** אם זה נקרא הבדלה כיון שהזכיר 'המבדיל' בחתימתו, והוא ענין החתימה שאנו דנים בה שהוא בא להבדיל, וזה מה שעשה, ומצד מה שקיי"ל שסגי בפתיחה נכונה זה רק אם לא חתם כלל, אבל היכא שחתם שלא כדין, גרע, וצריך לחזור, אלא דכאן מהני חתימה כזאת משום הזכרת הבדלה, ויצא ידי חובה. **ולא הכריע בדבר**. וכ"כ בס' הערות (עמ"ס חולין דף כו:) בשמו שבדיעבד לא יחזור משום סב"ל, ולכן חשבתי כ"ז מצאתי בקובץ תל תלפיות (גליון ס"ח עמ' כ"ז) שכי' **הגאון רבי מרדכי גרוס** שמרן הגריש"א זצ"ל אמר לו שמי שסיים את ההבדלה שביקנה"ז ואמר המבדיל 'בין קודש לחול' במקום 'בין קודש לקודש' **שלא יצא יד"ח**, וצ"ע. ואפשר שהגריש"א הורה פעם כך ופעם כך וצ"ע.

<sup>76</sup> כ"פ **הסטייפלר** (אורחות רבנו ח"ב עמ' קיא), **הגרש"ז אויערבאך** (שש"כ פס"ב הע' מז), **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קיח), **הגר"נ גשטטנר** (שו"ת להורת נתן ח"א סי' לא), **הגר"צ פלמן** (שלמי תודה שבועות סי' טו), **והגאון רבי צבי פרידמן** (קונטרס עמק הלכה ח"ב סי' יג אות ב).

<sup>77</sup> באורחות רבינו (שם) לא נתבאר אם צריך לחזור ולברך הגפן, אך **הגר"צ פלמן** (שלמי תודה שם) צידד לומר שכן יחזור ופלפל במח' המג"א ורעק"א בסוסי" רע"א ומסיים בצ"ע.

<sup>78</sup> כ"כ בשש"כ (שם) בשם **הגרש"ז אויערבאך**. **והגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל שם) כתב שמסתבר שזה לכ"ע (והיינו אף לרעק"א) שאינו צריך לחזור ולברך בפ"ה, **והגר"צ פרידמן** (קונטרס עמק הלכה ח"ב סי' יג אות ג) הביא דברי השבט הלוי.

<sup>79</sup> עי' בלקט ה' יו"ט וחיה"מ **להגר"א דינר** (פ"ז הע' יג) וציין למ"ב (סי' רע"א סקע"ח) ולשעה"צ (שם סקפ"ד) שפסק כהמג"א שאין צריך לחזור ולברך עיי"ש.

### להוריד את הפח (בלעך) מהגז

יז. במוצאי שבת שהוא יום טוב מותר להוריד מהגז את הפח (בלעך) שהונח על גבי האש, משום שהוא לצורך אוכל נפש דשרי כמו שכתב המשנה ברורה (סי' תקי סקט"ו)<sup>80</sup>.

## פרק ג' - דיני ואופן הכנת הנרות לצורך הדלקת נרות יו"ט

### הוצאת דיסקיות של נרונים

א. להוציא דיסקיות של נרונים מכוסית זכוכית כדי לתת בה נר חדש, הורו פוסקי זמננו<sup>1</sup> שמותר, משום שאין לה חשיבות, ונחשב כטלטול לצורך אוכל נפש. ויש מי שמחמיר בזה<sup>1</sup>.

### להוציא שעה מהזכוכית

ב. להוציא שעה שנשארה בפמוט הורו פוסקי זמננו<sup>2</sup> שמותר, משום שאין הוצאתה נחשבת כטלטול מוקצה, וכיון שאין לשעה מועטת זו חשיבות, ונחשבת היא כלכלוך שבסיר, שמותר להסירו כדי לנקותו משום שהוא בטל וטפל לסיר, ויש<sup>3</sup> מחמירים בזה.

### להוציא פתילה ישנה מהנר

ג. להוציא פתילה ישנה מהנר כדי להכניס בו פתילה חדשה מותר<sup>4</sup>. ויש מסתפקים בזה<sup>5</sup>, ויש שמחמיר בזה<sup>5</sup>. ולכן, הטוב ביותר הוא להוציא ע"י מזלג כי למבואר במשנ"ב הרי זה כטלטול מן הצד לצורך דבר המותר<sup>6</sup>.

### להדביק הנרות בפמוטים

ד. המדליק בנרות שעה אסור לחמם הנר מתחתיו כדי להדביקו לפמוט משום חשש שמא יבוא למרח<sup>6</sup>, וכשאינו לו עצה אחרת יש מתירים משום שלא גרע ממכשירי אוכל נפש, ובתנאי שלא היה יכול להכין מעריו"ט<sup>7</sup>. אבל אסור לתחוב הנר בכוח לתוך הפמוט כדי להתאימו לגודל הפמוט<sup>7</sup>, אמנם יש המתירים<sup>8</sup> לתחוב הנר לתוך נקב הפמוט, אף שע"י משתפשף הנר ומתאים עצמו לגודל בית קיבולו, מ"מ כיון שהוא ממחק כלאח"י ודרך שינוי ולצורך מצוה לכן יש להתירו ביו"ט.

#### מקורות וביאורים

<sup>1</sup> כ"ייד הגרש"ז אויערבאך, הגר"ש אלישיב (אורחות שבת ח"ב פ"יט הע' רפ), והגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט ס"א סק"ב), וכ"כ בפס"ת (סי' תקא הע' 5) ע"פ הרעק"א עי"ש.

<sup>1\*</sup> הגר"ר דוד בהר"ן (אורח דוד הע' 279 סעי' רכב, הובא גם בס' מאורי אש השלם פ"א ענף ו' אות ה) אוסר להוציא את הפתילות הישנות מאתמול משום מוקצה.

<sup>2</sup> חיי"א (כלל צב ס"ב), וכן אמר מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל בשם אביו מרן הגרש"ז זצ"ל (אורחות שבת שם וכ"ה בשש"כ פ"יג סמ"ג). וכ"ייד הגר"ש אלישיב (אורחות שבת שם ובהל' חג שבועות ס"ח הע' 30), והגר"ר משה שטרן (שו"ת באר משה ח"ח סי' קל וע"י בסי' קעט שם). וע"י בשו"ת אבני ישפה להגר"ח פ"ינהנדלר (ח"ו סי' פה ענף ה) שכתב שכמו"כ מותר לשפוך מים רותחים על הפמוט כדי לנקותו מהשעוה שנדבקה בו, עי"ש.

<sup>3</sup> באורחות רבינו (ח"ב עמ' קה) כתב בשם הסטייפלר שאמר דלפי מה שנתבאר בסי' שמ (ס"ג ביה"ל ד"ה שעל הקלף) לכא"ו יש לאסור להציא החלב מהשפורפרת בסכין וכד' משום ממחק, ואפשר נמי משום תיקון מנא כמבואר שם בשם הרעק"א ומסיים בצ"ע.

<sup>4</sup> כ"כ הרעק"א (סי' תקא בהערות לט"ז סק"ז ד"ה בהא) וטעמו כיון שטלטול מוקצה לצורך אוכל נפש מותר כמב' בשו"ע סי' תקט ס"ז. וע"י הערה הבאה.

<sup>5</sup> הגרש"ז גרוסמן כתב (סי' ה' המועדים פ"ז הע' 10) דבזמננו שיש מאור החשמל ואין הנרות עשויים לצורך אוכל נפש אלא לכבוד יו"ט בנרות ביהכנ"ס לכאורה יש מקום לאסור. וגם הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פ"יג הע' פז) הסתפק בדבר אך כתב שיתכן שמותר להוציא את הפתילה, כיון שיתכן מצב שיהיה צורך אוכל נפש באור הנרות באם יכבה אור החשמל. וכע"ז גם דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני שם) שאף שבזמננו אין אור הנרות נצרך עבור הסעודה כיון שדולק אור חשמל מ"מ נחשבת הדלקתם כצורך אוכל נפש, כיון שיש בהדלקתם כבוד יו"ט מחמת ריבוי אורם. וכע"ז כתב הפס"ת (סי' תקטו הע' ב') לדחות דברי סי' המועדים.

<sup>5\*</sup> כן הוא דעת הגר"ד בהר"ן (המובא לעיל בהע' 1\*).

<sup>6</sup> כ"כ מורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א), וכ"ייד הגרמ"ש קליין (עיתורי מרדכי על שבועות פ"ב הע' טז) דכיון שבזמננו בלא"ה יש הרבה אור ע"י חשמל א"כ לא נחשב שמדליק נרות לצורך אוכל נפש, לכן יותר ראוי להוציא עם כפית דהוי טלטול מן הצד.

<sup>6\*</sup> מג"א (סי' תקיד סק"ו) ומשנ"ב (שם סק"יח). ובערוה"ש (שם) כתב דגם השפשוף ע"מ להדביקו הוא ממרח דאוריתא. אך ע"י בנשמת אדם (כלל צב סק"א) שנתקשה מהיכי תיתי לחשוש שמא יבוא למרח.

<sup>7</sup> כ"כ הגר"ח פ"ינהנדלר בשו"ת אבני ישפה (ח"ו סי' פה ענף ב), אך הוסיף שכ"ז בתנאי שלא היה יכול להכין מאתמול וכגון שלא היתה לו שהות, או שלא ידע שיהיה כל כך הרבה שעה שלא יוכל להדליק הנרות, עי"ש.

<sup>7\*</sup> הגרמ"מ קארפ (הלכ' חג בחג השבועות פ"ח הע' 29) כתב שכן משמע מהמג"א, ובשש"כ (פ"יג סמ"ח) כתב לאסור זאת משום מחתך, והעתיקו באורחות שבת (פ"א סל"ט).

## הכנסת הפתילה לפקק הצף

ה. להכניס ביו"ט פתילה לבית קיבול מחורר כדי ליצור פתיל צף [והיינו להכניס את הפתילה לפקק] הורו הפוסקים<sup>9</sup> שמותר. ויש מי שאוסר<sup>10</sup> משום איסור תיקון כלי, ולכן לכתחילה יכניסם מבעו"י משום שמצוי גם שיש חורים בפקק שאינם נקובים כל צורכם ובהכנסת הפתילה לפקק גומר תיקון החורים והוי מתקן מנא<sup>11</sup>.

## הפרדת הפתיל הצף

ו. חתיכות שעם של פתיל צף המחוברות יחד אסור להפרידם משום מכה בפטיש, ועשיית כלי לא הותר אפי' לצורך אוכל נפש<sup>12</sup>.

## לחתוך הפתילה

ז. אין חותכין הפתילה לשניים, דהוא בכלל תיקון מנא<sup>13</sup>, וה"ה אם היתה ארוכה ביותר ואין נאה לו וחותר ממנה כדי לקצרה ג"כ אסור<sup>14</sup>, ויש מי שכתב<sup>15</sup> שלא אסרו לקצר את הפתילה אלא אם א"א להדליק בה כשהיא ארוכה ביותר, אבל אם אפשר להדליק בה גם בלי לקצרה ומקצרה רק כדי שתהא נאה יותר אין זה בכלל תיקון מנא ומותר לעשות כן, ורק אם כשחותך כוונתו לעשותה שתי פתילות, אף שיכול להשתמש בה בלי לחותכה, אסור.

## לחתוך הנר להתאימו לפמוט

ח. אסור לחתוך ולקצר קצהו התחתון של נר כדי להתאימו לגודל בית קיבול של הפמוט<sup>16</sup>. ויש שמתיר<sup>17</sup> אם יעשה זאת ע"י שינוי כגון בציפורני ידיו או בכף וכד', אבל לא ע"י סכין שכן הרגילות לחותכו תמיד.

### מקורות וביאורים

<sup>8</sup> כ"כ בשש"כ (שם הע' קנא) בשם הגרש"ז אויערבאך שיתכן להתיר כיון שזהו דרך תשמישו והוא רק כלאח"י אפשר דיש להקל, וכ"י הגר"נ קרליץ (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 276), וכ"כ הגר"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (ח"ח סי' קסח).

<sup>9</sup> כ"כ בשו"ת עמק תשובה (ח"י סי' לג), וכ"י הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פל"ג הע' מט), הגר"ש אלישיב (הל' חג בחג השבועות פ"ח הע' 31) הגר"ע אויערבאך (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 291), והגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט פ"א סק"ב), וכ"כ הגר"ש ואזנר (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' קכח אות טו', וקובץ מבית לוי ח"ב עמ' יא) שנראה שמותר, ואין בכך משום איסור מכה בפטיש, מפני שלא נעשתה בכך ככלי חדש וכפתילה שונה, ורק נעשתה פעולה כדי להציף את הפתילה ע"ג השמן, והינו שהוא רק כדבר חיצוני ואינו אלא להחזיק הפתילה. ובפס"ת (סי' תקיד הע' 84, ובהל' שבת סי' שיז אות ה') כתב בשם שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' כז) ושו"ת ציץ אליעזר (חט"ו פי' יז, וחט"ז סי' ז' וסי' טו) ג"כ להתיר כיון שמדינא ליכא איסור בנין בכלי העשוי לשימוש חד פעמי, כיון שהחיבור הוי לפי שעה, ואף כי אחר השימוש זורקו כשהוא מחובר, זה מחמת עצלות וחוסר ענין כיון שבלא"ה זורקו, א"כ ה"ה בנידון דפתיל צף שהוא כלי העשוי לשימוש לפי שעה והחיבור הוא לפי שעה, ואף שאסור לעשות פתילות מצמר גפן וכד' משום איסור תיקון מנא וכן אסור לחתוך פתילה לשניים, זהו משום שבעצם עשיית הפתילה וחיתוך הניר יש בו משום תיקון מנא, משא"כ בפתיל צף איסור תיקון מנא ע"י עשיית החיבור בין הפתילה לפקק, וכאן שחיבור זה אינו אלא לפי שעה, אינו בגדר חיבור ואין בו איסור. ועיין עוד בענין חיבור כלים לשימוש חד פעמי בשבת באריכות גדולה בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' יג) ובשש"כ (פל"ג הע' מט) בשם הגרש"ז אויערבאך, ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונט"א סי' ה' אית לה), ובשו"ת ישועות משה (ח"ג סי' לג), ובשו"ת עטרת משה (ח"א סי' פא), ומש"כ בזה הגר"צ אבא שאול (שו"ת אורל"צ ח"ב פל"ו אות יט), והגר"ר אברהם יפה שלזינגר (גאב"ד זינבה) בשו"ת באר שרים (ח"ד סי' מב). ועי' בס' יו"ט כהלכתו (פ"ב הע' 60).

<sup>10</sup> הגרש"ז גרוסמן כתב (סי' הלכות המועדים פ"ג סי"ח) לאסור משום דשאני מפתילה מוחזקת ע"י חוטי ברזל שאין מבטל הפתילה שם, שהרי עשוי להוציא הפתילה ולהכניס אחרת, וגם כדי לנקות את הפתילה ולהניחה שם לשימוש חוזר, משא"כ בפתיל צף שמבטלה שם וכך נשארת, ולכן יש בו משום איסור בונה. ובס' יו"ט כהלכתו (פ"ב הע' 127) כתב שכן היה דעתו של הגרמ"א פריינד והמחזה אליהו (הגר"ר פסח אליהו פאלק) שחשיב תיקון כלי ואסור בשבת.

<sup>11</sup> כן מסיים הגרמ"מ קארפ (הל' חג בחג שבועות פ"ח הע' 31) אחרי שהביא הפוסקים להתיר, וכ"כ גם בקובץ שערי הוראה (חלק ח' עמ' קח) ובאשרי האיש (ח"ג פ"א הו"ד בס' יו"ט כהלכתו פכ"ו הע' 34) בשם הגר"ש אלישיב שאסור לגמור נקיבתם משום מכה בפטיש.

<sup>12</sup> כ"כ בספר יו"ט כהלכתו (פכ"ו הע' 33) והוסיף שיש בזה גם משום מלאכת מחתך שלא הותר במתוך.

<sup>13</sup> שו"ע (סי' תקיד סי"ח).

<sup>14</sup> מ"ב (שם סקל"ט).

<sup>15</sup> כ"כ הגר"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (ח"ב סי' צט) וטעמו, דבשו"ע הרב שמשם הוציא המשנ"ב דין זה לא הזכיר "ואין נאה לו", אלא כתב כד-פתילה שהיא ארוכה ורוצה לקצרה אסור לקצרה ביו"ט בין בסכין בין באור ואפי' רוצה לפרק מקצתה בידו אסור מפני שהוא כמתקן, ותיבות "ואין נאה לו" הוסיף המשנ"ב מדייליה כביאור על דבריו.

<sup>16</sup> כ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פ"ג סמ"ב) ע"פ המשנ"ב (סי' שכב סק"ח) דיש בזה איסור מחתך.

<sup>17</sup> כ"כ הגר"ר משה שטרן (שו"ת באר משה ח"ח סי' קסח).

ט. כלי העשוי להחזיק הנר ע"י שמכניסים הנר לשפופרת בעלת קפיץ ומבריגים מלמטה על הפמוט, אם כי יש<sup>18</sup> הדן להקל בזה כיון שעשוי לפתוח ולסגור תמיד, מ"מ הורו הפוסקים<sup>19</sup> שאסור להבריגו ביו"ט משום תיקון כלי. ויש שכתב<sup>20</sup> שע"י נכרי, או אם יבריגו ברפיון ולא בחוזקה שמותר לכ"ע.

### להשתמש בפתילות שנכבו בשבת

י. פתילה שנדלקה בשבת ונכבית (כשלא הבהב מע"ש) נחלקו הפוסקים<sup>21</sup> אם מותר להדליק ביו"ט, ולכן<sup>22</sup> לכתחילה טוב ונכון לצאת ידי הכל ולהכין מבעו"י פתילות חדשות שיהיו על יו"ט, ואם לא הכין יראה עכ"פ להדליק הפתילות מצד שני. וי"א<sup>23</sup> שבפתילות שלנו אין חילוק בין לא נדלקו- לנדלקו, ולכן אצלינו פשיטא שמותר. וי"א<sup>24</sup> שהמנהג בפתילות שלנו שגם צריכין הבהב כדי שיתפס האש היטב בהם, אבל בנרות סטארין שלנו או בפתילות צפות, אין חילוק בין הבהב ללא הבהב, ומותר<sup>25</sup> להוציא את הפתילה הישנה כדי להכניס את הפתילה החדשה ואינה מוקצה.

### מקום הדלקת הנרות בליל יו"ט

יא. חל שבועות במוצ"ש מדליקין אחר צה"כ, ויכולים להדליק בברכה אף במקום שיש חשמל<sup>26</sup>, [ויכוונו בברכתם גם על אור החשמל<sup>27</sup>], וע"י הע"י<sup>27</sup>, ודוקא אם מדליקים במקום שאוכלים, אך אם מדליקים במקום שלא אוכלים ורק ישנים שם נחלקו בזה הפוסקים כמו שנתבאר בפ"א ס"ט, אמנם יש מדקדקות להדליק נרות במקום חושך שמשתמשים שם ולברך אף עליהם<sup>28</sup>.

מקורות וביאורים

<sup>18</sup> ע"י בנטעי גבריאל (פכ"ח ס"ז) הסברות שכתב להתירא.

<sup>19</sup> הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ב עמ' יא), וכ"כ בשו"ת בית אבי (ח"א ס"י לו).

<sup>20</sup> פס"ת (סי' תקיד אות טו).

<sup>21</sup> ברמ"א (סוס"י תקא וסי' תקיד ס"ג) פסק כדעת המקילין (שהם האור זרוע בשם רבינו ישעיה, והשלטי גיבורים והמאירי והשיטמ"ק בשם רבינו שמשון, וכ"פ הפר"ח והא"ר שהעיקר כהרמ"א כמובא בשעה"צ סי' תקא סקמ"ב) ואמנם הבית יוסף והרא"ש והר"י אוסרים (כמובא בשעה"צ שם). ובביאור מחלוקתם ע"י במשנ"ב שם (סי' תקא סקל"ד).

<sup>22</sup> כן מסיים המשנ"ב (שם סקל"ד), והוסיף בשעה"צ (שם סקמ"ג) שגם הא"ר והפר"ח שמתירים כתבו שהמחמיר תע"ב.

<sup>23</sup> כ"כ הערוה"ש (סוס"י תקא).

<sup>24</sup> כ"כ הגרמ"מ קארפ (הל' חג בחג שבועות פ"ח הע' 32).

<sup>25</sup> כ"כ הט"ז (סי' תקא סק"ז הו"ד גם בשו"ע הרב שם ס"יח) וכי שלא אמרי' שהפתילה הישנה מוקצה היא, שלענין זה סמכין על השו"ע ושאר הפוסקים שמתירים להדליק בפתילה הישנה, ואינה מוקצה. וברעק"א (בהגהות על הט"ז שם) התיר משום שהדלקה לצורך אורה נחשבת כצורך אוכל נפש ומותר לטלטל לצורך אוכל נפש. ואף שיש מסתפקים בזמננו שאין מדליקים אלא לריבוי אור, מ"מ כבר כתבנו בהע' הבאה סברת הפוסקים שגם כבוד יו"ט נחשב צורך אכילה.

<sup>26</sup> כן הורה הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט פ"א סק"א וע"י שבת ח"ד פ"ג סק"ח אות ט') שאף בזמננו שדולק בבית אור חשמל, מ"מ כיון שיש ריבוי אור ע"י הנרות והשפעתם ניכרת [והיינו כשעומדים הנרות על השולחן או בסמוך לו וגורמים תוספת אורה- (כמובא בחוט השני שם)] מותר להדליקם בליל יו"ט, כיון שיש בכך משום כבוד יו"ט. אמנם הגר"מ פיינשטיין כתב (שו"ת אג"מ או"ח ח"ה סי' כ' אות ל') שאין שום הנאת אור מהנרות במקום שדולק או חשמל, והטעם שנוהגים העולם היתר להדליק נרות ביו"ט (כשחל במוצ"ש) בעוד שהחשמל דולק, הוא משום שיש בעצם דליקת הנרות משום כבוד השבת, וכבוד זה נחשב צורך אכילה. וכ"ד הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פמ"ג הע' קעא) והוסיף, שהדלקת נרות נחשבת כמנהג חשוב, שקיבלו ישראל על עצמם לעשותו אפי' כשאין צורך והנאה מאורם וסיים שעדיין צ"ע, וכ"ד הגרמ"ש קליין (עיתורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"ב הע' יב) דכל מה שפסק השו"ע שלא מברכים על תוספת אורה, דוקא ב' בעלי בתים שאוכלים יחד, דכיון שהדליק הראשון לשם מצות נר שבת, לכן השני לא יברך כיון שאין תוספת הנאה ושמחה בנרות של השני, משא"כ בצירוי שדולק חשמל, כיון שהחשמל לא הודלק לכבוד יו"ט, מודה שו"ע שאפשר לברך כיון שיש בהדלקה זו תוספת בכבוד יו"ט, שהרי החשמל לא הודלק לכבוד יו"ט, וכן מובא סברא זו בשו"ת אבני ישפה להגר"ח פ"ב פיינהנדלר (ח"ו סי' עא ענף ב).

<sup>27</sup> כ"כ הגרמ"מ קארפ (הל' חג בחג שבועות פ"ח הע' 28), והוסיף, שאף שלא נעשה בחשמל מעשה ההדלקה לחוד שהרי מדליקים ע"י שעון, מ"מ כיון שנעשה מעשה הדלקה בנרות לכ"ע יכולים לברך ולכוין גם ע"ז. ומורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) העיר, היכן יש ברכה על מצוה שאין עושה שום מעשה מצוה, הרי נחלקו הפוסקים אם צריך לברך קודם הדלקה משום עובר לעשייתו.

<sup>28</sup> ת"ח אחד אמר לי שמרן הגר"ש אויערבאך ז"ל אמר לו שכשחל יו"ט במוצ"ש או בער"ש הוא לא נוהג לברך על הדלקת נרות יו"ט או שבת כיון שיש חשמל דלוק, ובכל שבת ויו"ט רגיל הוא נוהג לכבות את החשמל לפני ההדלקה, אך הוא אמר לו שזה לא הוראה כללית והוסיף שאי אפשר לומר זאת לנשים.

<sup>28</sup> כ"כ הגרמ"מ קארפ (שם) דבזה יוצא לכ"ע ואף למנהג הספרדים שאין מברכים על תוספת אורה כמבוי בשו"ע (סי' רסג ס"ג).



**בענין המנהג להיות ער כל הלילה**

א. איתא בזוהר הקדוש שחסידי הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן<sup>1</sup>, ומנהג זה נתפשט בכל אר"י ובכל המלכות אין נקי, כולם כאחד מגדולים ועד קטנים, וכן קיימו וקיבלו עליהם ועל זרעם<sup>2</sup>, ומנהג אבותינו שמושיבים התינוקות ללמוד בשבועות לפי שניתנה בו תורה<sup>3</sup>, והטעם למנהג להיות ער בלילה הזה ולעסוק בתורה הוא לפי שבשעה שקיבלו ישראל את התורה היו ישראל ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעירם משינתם ע"י קולות וברקים כמבואר בפרקי דר"א (פמ"א), וע"י עסק התורה בליל זה מתקנים הדבר<sup>4</sup>, וטעמים נוספים למנהג זה ע"י הערה<sup>5</sup>, וגם מי שמחמת שיהיה ער כל הלילה או רובו, יישן ביום כמה שעות והלימוד ביום יהיה מעט, מ"מ אין לו ללכת לישון ויעשה מאמץ להיות ער בלילה זה<sup>6</sup>, ואף אם ע"י שיהיה ניעור בלילה ישתבש עליו ע"י כל סדר היום שלאחריו וקשה עליו הדבר ביותר, מ"מ כלל גדול הוא בכל כגון דא, שהנהגה שנתפשטה ונתקבלה בקרב כל היראים והלומדים, יש להזהר בעצמו וכן לחנך את ביתו להתייחס לכך בכובד ראש ולהשתדל לילך בדרך זו, ולכן כיון שכך מנהג הלומדים בכל המקומות, ואם לא ינהג כן אולי יחשב הדבר בעיני בניו ובני ביתו כקלות ח"ו, עליו להשתדל לקיים המנהג על אף הקושי<sup>7</sup>, וכל מי שבליילה לא ישן כלל ועיקר והיה עוסק בתורה, מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק<sup>8</sup>, וזוכה לבנים ובני בנים תלמידי חכמים<sup>9</sup>, ויהיה לו לסימנא טבא דלא ינום ולא יישן מזלו וכו', ועושה תיקון לשכינה, ומתקן פגם הראות<sup>10</sup>, וניצול מכרת אותה השנה שכן אותיות כתר הוא כרת וכו' ומלאכי השרת מכתירין לנשמתו בכתר תורה אשרי לו בעוה"ז וטוב לו לעוה"ב<sup>11</sup>, ודוקא כשלא דיבר שיחה בטילה, וצריך שמירה גדולה בלילה זה שכל עת שיש אסיפה מאנשים הרבה דרכו להכשילם בדברי חול כו' ויזהרו לומר כל סדר הלימוד של הלילה בחשק גדול ושמחה רבה והתלהבות גדולה כי הלימוד בלילה זה עושה פרי גדול למעלה וממשיך לקדש האדם קדושה וטהרה<sup>12</sup>, והניעורים יזהרו שלא יעסקו בדברים בטלים ושחוק כי אז נאה להם השינה ונאה לעולם<sup>12</sup>, ונכון ליזהר לא לדבר שום שיחה

**מקורות וביאורים**

<sup>1</sup> כ"כ במשנ"ב (סי' תצד סק"א) בשם המג"א, וכן הובא מנהג זה בשל"ה הק' (מס' שבועות), ובד"ח (דיני חג השבועות ס"ב) ובמאמ"ר (סי' תצד סק"א), ובחמדת ימים (ח"ג בחלק שבועות פ"ב), ובסדר היום (דיני חג השבועות), וביפה ללב (סי' תצד סק"ב).

<sup>2</sup> כ"כ השל"ה הקדוש (מס' שבועות) ע"ש.

<sup>2</sup> לשון הרוקח (שבועות סי' רצו) ע"ש, וכ"כ הא"ר (סי' תצד סק"א).

<sup>3</sup> כ"כ המשנ"ב (שם) בשם המג"א.

<sup>4</sup> בישועות יעקב (סי' תצד סק"א) כתב טעם אחר, וז"ל: "ולו נראה הטעם פשוט ע"פ מה שכתבתי כמה פעמים בשם מדרש תנחומא, שכתב בהא דקאמר השי"ס (שבת פח.) שכפה על ישראל הר כגיגית ובאונס קבלו התורה וכו' דתורה שבכתב קבלו ברצון, ותורה שבע"פ לא רצו לקבל עד שהיו אנוסים מפי המקום ב"ה, וידוע כי לילה זמן עסק תורה שבע"פ ויום זמן עסק תורה שבכתב, ואמרו במדרש מאין היה משה אימת יום וכו' על כן לתקן זה שלא רצו לקבל עסק תורה שלומדים בלילה והיינו תורה שבע"פ על כן הם נעורים כל הלילה לדבק עצמם בעסק תורה שבע"פ עכ"ל. והטעם ע"פ קבלה מובא בסדר היום (שם) בשם הזוהר בזה"ל: "כי התורה נחשבת לכלה ובני ישראל לחתן, וכל מי שהוא מבני מהימנותא ומבני היכלא דמלכא צריך לעסוק כל הלילה במיני קריאות לקשט הכלה בתכשיטיה להכניסה לחופה למחרת יום הבא" עכ"ל.

<sup>5</sup> כ"כ בסי' הניעור כל הלילה (פ"א הע' 37) בשם הגר"ח קנייבסקי, וכתב שמנהג זה נתפשט ונתקבל בכל כלל ישראל, ומובא בגמ' בב"מ (פו:) "לעולם אל ישנה אדם מן המנהג", ומה שנהג הגר"ש אלישיב לישון בליל שבועות אמר לי מורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) משום שזה היה מפריע לו בלימוד למחרת, וע"י שהיה יושן היה לומד יותר למחרת בהתמדה עצומה, וזאת מלבד שגם בלילה הזה היה יושן פחות מתמיד.

<sup>6</sup> כן מובא בסי' הליכות שלמה (שבועות פ"ב הע' 13) שפעם אמר תלמיד להגר"ש"ז אויערבאך שלפי טבעו אם יהיה ניעור בלילה ישתבש לו סדר היום שלאחריו וכו', והשיב לו כ"ל. וע"י גם בסי' שערי ימי הפסח להגר"י טשזנר (שער יב פ"א אות ט-י) שכתב שאף שבבית בריסק לא היו מקפידים על המנהג להיות ניעור כל הלילה בשבועות, דמאי שנא משאר לילות, וגם אינו עדיף מללמוד ביום, מ"מ לכתחילה אין ראוי לפרוש מן הציבור ע"ש.

<sup>7</sup> כ"כ המשנ"ב (שם) בשם שו"ע האריז"ל (כוונת שבועות ס"ב), ושם הוסיף שהוראות הוויות האדם היא בלילה הזה, וכע"ז כתב בשער הכוונות (ענין חג השבועות דף פט), והובא בבה"ט ובברכ"י (סי' תצד סק"א).

<sup>8</sup> כ"כ בחמדת ימים (ח"ג בחלק שבועות פ"ב) בשם המקובלים, וכ"כ הגר"ח פלאגי' במועד לכל חי (סי' ח אות טז).

<sup>9</sup> לשונו של הגר"ח פלאגי' במועד לכל חי (שם).

<sup>10</sup> כ"כ בסי' קיצור השל"ה (מס' שבועות) בשם השערי ציון.

<sup>11</sup> כ"כ הבן איש חי (פי' במדבר).

<sup>12</sup> כ"כ היעב"ץ, והגר"ח פלאגי' (מועד לכל חי סי' ח אות כ).

בטילה כל הלילה<sup>13</sup> עד אחר אמירת "כתר" במוסף<sup>14</sup>, ומי שמאד עייף ומשום כך אינו יכול ללמוד, ינוח ראשו מעט על אצילי ידיו וכד' ולא מושכב, כדי שלא יאריך יותר מדאי בשינה, ואח"כ יקום בזריזות להמשיך בלימודו עד שיאיר היום<sup>15</sup>.

### כשיטרד בתפילה

ב. אם מחמת שיהיה ער כל הלילה לא יתפלל למחרת תפילת שחרית כראוי כגון שבשעת התפילה יתנמנם או שיתפלל בלא כוונה, וי"א<sup>16</sup> שבליילה ילך לישון קצת או אפי' כל הלילה מאשר לא להתפלל כראוי, ולכל הפחות יראה להיות ניעור רוב הלילה או עכ"פ עד חצות<sup>17</sup>.

### סדר הלימוד ע"פ קבלה

ג. נהגו ע"פ הזוה"ק ללמוד בחצי הראשון של הלילה תנ"ך, ובחצי השני של הלילה תורה שבע"פ<sup>18</sup>, ותורה שבע"פ הנאמר כאן, וי"א<sup>19</sup> שהוא דברי קבלה בלבד כגון ספר הזוהר ושאר סודות התורה, וי"א<sup>20</sup> שהוא גם מדרש, וי"א<sup>21</sup> שהוא גם משנה, וי"א<sup>22</sup>

#### מקורות וביאורים

<sup>13</sup> כ"כ באור צדיקים (סי' לב) ובכה"ח (סי' תצד סק"א) בשם אחרונים.

<sup>14</sup> כ"כ בס' כתר שם טוב (עניני חג השבועות), ובזוהר חי להרה"ק מקומרנא בהקדמה בשם הבעש"ט זי"ע, כי בעת אמירת כתר עולין כל קישוטי כלה שעשה בלילה, וכ"כ הגר"ש דבילצקי (ק' הל' מועדים שבועות עמ' כ ה' ד) בשם סידור תפילות וכו' ליקוטי צבי (בעניני שבועות) בשם הבעש"ט הקדוש זצ"ל, שלא להפסיק בשום דיבור מהתחלת התיקון בלילה עד למחר לאחר קדושת מוסף ע"ש.

<sup>15</sup> כ"כ בסדר היום (דיני חג השבועות).

<sup>16</sup> כ"כ היעב"ץ בסידורו (סדר ליל חג השבועות סי"ב) וז"ל: "מי שאינו בטוח בעצמו שלא יטרד בתפילתו למחרת שלא יישן כל הלילה מוטב שישן קצת כדי שלא יצא שכרו בהפסדו" עכ"ל, וכ"כ הפלא יועץ (מאמר עצרת) וז"ל: "יותר טוב שינוח מעט בלילה או ישכב כל הלילה ולא יקרא ק"ש ותפילה כשהוא מנמנם" עכ"ל, וכ"כ הגר"ח פלאגי' במועד לכל חי (סי' ח סכ"א) וז"ל: "מי שאינו יכול לסבול התפילה להתפלל כראוי יותר טוב שישן מעט" עכ"ל, ועי' גם בחיד"א שכתב (בספרו קונטרס שמחת הרגל למגילת רות לימוד א' ד"ה וכבר) וז"ל: "והגם אשר זכה לנדר שינה מעיניו ויאיר את הלילה הקדושה הזו, הכל הולך אחר החיתום, להתפלל התפילה וק"ש כהוגן, ולאזור חיל לא ינום ולא יישן, פן יתנמנם בק"ש או בברכות ולא ידע מאי קאמר, ובמקום שעמד כי חבלי שינה טורפין תפילתו, ואז יצא שכרו בהפסדו כי זלזול בק"ש ובברכות וערבה כל שמחת לימוד הלילה כי ביטל ק"ש ובירך ברכות לבטלה על כן יתגבר כארי לעבוד ה' בשמחה וגם ה' יתן הטוב לא ימנע טוב להולכים בתמים" עכ"ל, וכ"כ הגר"ש אלישיב (הליכות האיש עמ' קסד) והגר"פ פיינהנדלר בעל השו"ת אבני ישפה (בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 351) שבכה"ג יותר טוב שישן בלילה.

<sup>17</sup> כ"כ הגרמ"מ קארפ (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 57) בשם ס' כתר שם טוב (ח"ד).

<sup>18</sup> בזוה"ק פ' אמור (דף צח) כתב וז"ל: "דאורייתא דבעי ליה למלעי בהאי ליליא, אורייתא דבעל פה" עכ"ל, והיינו שהתורה שצריך לעסוק בלילה הזו, הוא תורה שבע"פ, ואילו בזוה"ק בהקדמת פ' בראשית (דף ח.) כתב וז"ל: "רבי שמעון הוה יתיב ולעי באורייתא בליליא דכלה אתחברת בבעלה (והיינו בליל חג השבועות), דתנינן כל אינון חבריא דבני היכלא דכלה איצטריכו בהווא ליליא וכו' למעליב אורייתא, מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובמדרשות דקראי וברזי דחכמתא" עכ"ל, וביאר רבי חיים ויטאל בהגהותיו לזוהר פ' אמור וז"ל: "עי' בפ' בראשית דף ח דקאמר תנ"ך, ואולי רצה לומר דגם כן תורה שבע"פ צריך ללמוד" עכ"ל, והיינו, שהתורה שצריך ללמוד בלילה הזאת הוא בתנ"ך ובדרשות הפסוקים ובסודות החכמה וגם בתורה שבע"פ, וכ"כ במפורש בעל החמדת הימים (ח"ב בחלק שבועות פ"ג) וז"ל: "וכבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל לנדר שינה מעיניהם בליל התקדש החג הקדוש הזה ועומדים על עמדם כל הלילה ועוסקים בתורה שבע"פ רוב הלילה לקשט את הכלה וכו', ומנהג התיקון הקדוש הזה נתקן ע"פ דברי הזוהר פ' בראשית וז"ל ר' שמעון וכו', ובפ' אמור דף צח וכו', וכה משפטו להיות קורא מתחילת הלילה עד חצות בתורה נביאים וכתובים וכו', כי עד כאן אין להוסיף ואין לגרוע משש פסוקים, ג' פסוקים ראשונים וג' אחרונים מכל פרשה ופרשה וכו', אמנם לתיקון המטרונותא שהוא מחצות עד הבוקר צריך ללמוד תורה שבע"פ, וכן מתבאר מאמר פ' בראשית דאמר למלעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובדרשות דקראי וברזי דחכמתא וכו'" עכ"ל, וכ"כ במטה משה (סי' תרצד) וז"ל: "נהגו קדמונים משרתי עליון שלא לישון בליל השבועות, ועכשיו בב' לילות, ובכל לילה קורין בתורה בנביאים בכתובים ומדלגים בתלמוד ובאגדות וקורין בחכמת של סתרי תורה עד אור הבוקר" עכ"ל.

<sup>19</sup> כמבואר בשער הכוונות (ענין חג השבועות דף פט) אחרי שכתב ללמוד תנ"ך כתב וז"ל: "ואח"כ שאר הלילה בסודות התורה ובספר הזוהר כפי השגת שכלך" עכ"ל, וכ"כ בעל הספר שער יששכר (במאמר חג הביכורים אות כג) דתורה שבע"פ הנאמר בזוהר פ' אמור היינו סודות התורה וספר הזוהר.

<sup>20</sup> כ"כ החיד"א (בספרו לב דוד פל"א) וז"ל: "ובכן ישתקע ולא יאמר שום לימוד בליל הקדושה הזו עד אשר יקראו מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים, ואח"כ ילמדו במקום שליבם חפץ בזוהר הקדוש ובמאמרי המדרשים המודפסים אצל התיקון כי בזה יצאו ידי חובת אמרי קדוש בספר הזוהר" עכ"ל.

<sup>21</sup> כמבואר בשל"ה (מס' שבועות), ובסדר היום (דיני חג השבועות), וביוסף אומץ (אות תתנב), וכ"כ בשרף פרי עץ (שער חג השבועות) בשם ס' כנפי יונה וז"ל: "ובתורה שבע"פ תקרא משנה א' מכל התחלת המסכתא, ובזוהר פ' אמור מוכח דעיקר עסק הלילה הוא בתורה שבע"פ, וביום בתורה שבכתב" עכ"ל, ועי' בס' הל' חג בחג להגרמ"מ קארפ (על שבועות פ"ח הע' 58) שהביא המעשה הנורא ממרן הב"י שהובא בשל"ה שלמדו משניות בחבורה ונגלה עליהם המגיד מגורו של הב"י ואמר להם גודל מעלתם וחשיבותם אצל הקב"ה ע"ש. אמנם עי' בהע' שהבאנו שיש שכתבו לא ללמוד משניות בלילה הזה.

שהוא גם גמרא, ומ"מ רוב הנוהגים ע"פ הקבלה נהגו כדברי השל"ה שהוא דברי קבלה ומשנה, והיינו תיקון ליל שבועות<sup>23</sup>, אלא שעיקר העסק יהיה בתורה שבע"פ<sup>24</sup>, ויש ספרדים הנוהגים לומר הסדר המסור במחזור "קריאי מועד", ומנהג הרבה ספרדים לומר אידרא רבא ואידרא זוטא מהזוה"ק<sup>25</sup>, ויש נוהגים לומר אחר התיקון מנין תרי"ג מצוות שחיברו הש"ך<sup>26</sup>, ויש לומדים בספר המצוות לרמב"ם או של הר"ש אבן גבירול או ספר חרדים<sup>27</sup>, או כל ספר אחר שסידר תרי"ג מצוות<sup>28</sup>, ונחלקו המקובלים<sup>29</sup> אם ללמוד משניות בלילה זה, ויש שכתבו<sup>30</sup> להשתדל ללמוד בליל שבועות בעשרה, כדי שיהיה השראת השכינה בשעת הלימוד.

## מנהג העולם בסדר הלימוד

ד. כאמור לעיל מנהג החסידים והספרדים ההולכים ע"פ הקבלה לומר תיקון ליל שבועות<sup>30</sup>, ויש שכתבו<sup>31</sup> שגם מי שיודע ללמוד

<sup>22</sup> כ"כ הגר"ח פלאגי (מועד לכל חי סי' ח סי"ב) שמכיון שכתוב בזוהר ללמוד דרשות דקראי ורזי דחכמתא, יש ללמוד המדרש רבה ומשה על אל האלוקים ומדרש ראה אנכי ה' אלוך, וגמרא בשבת פרק רבי עקיבא שהם דרשות המקראות ואח"כ האידרא בפי' נשא שהוא רזי דחכמתא.  
<sup>23</sup> כמש"כ השל"ה בס' שבועות (עמוד התורה) וז"ל: "החרדים לדבר ה', ישתדלו שיהיה מנין ביחד, דכל ביה עשרה שכינתא שריא, צריך ללמוד חלק מתורה, נביאים, כתובים, ששה סדרים, ספר יצירה, זוהר, תרי"ג מצוות, והנה כל תורה שבכתב, צריך לקרות ששה פסוקים מכל סדרה וסדרה, וכן מכל ספר מכ"ד ספרים, דהיינו ג' פסוקים ראשונים וג' פסוקים אחרונים וכו', מתחיל בבראשית וכו', אח"כ מתחיל בסדר משניות של ששה סדרים, ומכל מסכת ילמדו משנה ראשונה ואחרונה, וילמוד כסדר, זרעים, מועד, נשים נזיקין, קדשים, טהרות, ובסיום כל סדר יאמרו קדיש דרבנן, אח"כ יקראו תרי"ג מצוות כפי המסדורים ברמב"ם או בסמ"ג או איזהו סדר המובחר, ואחר השלמת תרי"ג מצוות יאמרו ר' חנינא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו' ויאמרו קדיש דרבנן, ובאחרונה, קרוב לשיאור היום, יקראו כל שיר השירים, ויאמרו קדיש, ובהאיר היום ילכו לטבילה, הרי י"ג קדישים מספר אח"ד, וכל מה שקורין בתורה שבכתב, יקראו הכל בניגון הטעמים, וזהו מעלה גדולה" עכ"ל, וכ"כ הזה"ח (דיני חג השבועות ס"ב) והפמ"ג (סי' תצד א"א בריש הסימן) והיסוד ושורש העבודה (שער תשיעי פ"י) שיש לומר את ה' תיקון ליל שבועות, וכ"כ הכה"ח (סי' תצד ס"ק ז, ט) שע"פ האריז"ל ולפי המבואר בזוהר יש לומר את התיקון.

<sup>24</sup> כמש"כ בסדר היום (סדר חג השבועות) וז"ל: "ראיתי מדקדקים שעומדים על עמדם כל הלילה הזאת ועוסקים בתנ"ך לחבר את האהל להיות אחד ועוסקים בתורה שבע"פ רוב הלילה לקשט את הכלה וכו'" עכ"ל, וכ"כ בשו"ע הרב (סי' תצד ס"ג): "ועיקר העסק יהיה בתורה שבע"פ", וכ"כ ביסודות יעקב (סי' תצד סק"א), וכ"כ בחמדת ימים (ח"ב בחלק שבועות פ"ג): "ועוסקים בתורה שבע"פ רוב הלילה לקשט את הכלה וכו'", וכ"כ בעל החסד לאברהם בספרו אור החמה על הזוהר (בס' הקדמת פ' בראשית) וז"ל: "מתורה לנביאים וגו', ובפי' אמור משמע שהעיקר הוא תורה שבע"פ שהם קישוטי הכלה, ולזה צריך שימעט בתורה ובנביאים ובכתובים וירבה בשאר כפי ידיעתו" עכ"ל, וכ"כ בס' שרף פרי עץ (שער חג השבועות) בשם ס' כנפי יונה וז"ל: "ובתורה שבע"פ תקרא משנה א' מכל התחלת המסכתא, ובזוהר פ' אמור מוכח דעיקר עסק הלילה הוא בתורה שבע"פ, וביום בתורה שבכתב" עכ"ל.  
<sup>25</sup> כמש"כ החיד"א (בספרו לב דוד פל"א).

<sup>26</sup> כ"כ היעב"ץ בסידורו שיש לומר תרי"ג מצוות שחיבר הש"ך בספרו פועל צדק.

<sup>27</sup> כ"כ בסדר היום (דיני חג השבועות), וביוסף אומץ (אות תתנב).

<sup>28</sup> כ"כ ביוסף אומץ (שם). וביוסף ושורש העבודה (שער תשיעי פ"י) כתב ללמוד בספר "אור השנים" לבעל הפרדס.

<sup>29</sup> עיי' בשל"ה הק' (שם) שכתב שמנהג אר"י ללמוד מקרא ומשנה ומביא מעשה נורא של גילוי שכינה שהיה למרן הב"י עיי' לימוד משניות, וכן מבואר בסדר היום (שם). מאידך, הכה"ח (סי' תצד סק"ט) הביא מהחיד"א (בספרו לב דוד פל"א) שכתב וז"ל: "ודע שכתב מהר"א גדיליא ז"ל וכו' ששמע מהרב החסיד המקובל כמהר"ר חיים כהן ז"ל תלמיד רבנו רבי חיים ויטאל ז"ל, כי אין נכון בליל שבועות ללמוד משניות בשום אופן, דמשנה בסוד שפחה דמטרוניתא, והלילה הזו צריכין לתקן המטרוניתא, אלא יתעסק בריי אורייתא, ואי לא בר הכי הוא, ילמוד מדרש ולא משנה, והלומד משנה בליל זה טועה מדרך השכל" עכ"ל, וכ"כ הר"ר חיים כהן הנזכר בחיד"א בס' טור ברקת (סי' תצד) וכן המנהג בעיה"ק ירושלים ועיה"ק חברון ת"ו שאינם לומדים משניות באור שבועות, ומסתמא הכי נהוג בעיה"ק צפת ת"ו" עכ"ל, וכן הביא מהבן איש חי (פ' במדבר אות ד) שכתב וז"ל: "סדר הלימוד בלילה זה וכו', ואין ללמוד משניות בלילה זו, ומי שיש לו מנהג קבוע ללמוד י"ח פרקי משנה בכל יום ילמוד י"ח פרקי המשנה ביו"ט זה ביום דוקא ולא בלילה, ואין מניעה ללימוד המשנה אלא בליל שבועות בלבד וכו' עכ"ל, וכ"כ בס' זוהר חי לר"י מקאמרנא בהקדמת הזוהר (דף ה.) וז"ל: "כי חוץ מזה שאין ללמוד כלל משניות בלילה הזה מכמה טעמים, מכ"ש לומר משנה מכל מסכת שאין לזה לא טעם ולא ריח, ומרן הרב ב"י מחמת שהיה רגיל להיות לו התגלות עיי' משניות היה לומד משניות, אבל חוץ ממנו אין לומר כלל, ולא ללמוד אפי' פרק משניות בלילה הזה, וכל אחד ילמוד תורה שבע"פ לפי השגתו, גמי וזוהר ודרשות דקראי ואידרא כפי היכולת" עכ"ל, וכ"כ הגאון ממנוקאטש בדרכי חיים ושלוש (אות תרלח) שאין ללמוד משניות בלילה זה. ולמעשה, מובא בתיקון ליל שבועות דקהילות החסידים נהגו ללמוד משנה בלילה זה, ואילו הקהילות הספרדים נהגו לא ללמוד משניות בלילה זה.

<sup>29</sup> כ"כ השל"ה הק' (מס' שבועות פרק נר מצוה אות ה) וז"ל: "החרדים לדבר ה', ישתדלו שיהיה מנין ביחד, דכל ביה עשרה שכינה שריא" עכ"ל, ועיי"ש באות ח' שהביא את המעשה הנורא של גלוי שכינה שהיה בליל שבועות וכתב שם וז"ל: "הנני המשנה האחת המייסרת את האדם, באתי לדבר אליכם, ואם הייתם עשרה הייתם (מתעלים) יותר ויותר, אבל עם כל זה נתעליתם ואשריכם ואשרי יולדתכם" עכ"ל, עיי"ש, וכ"כ בחק יעקב (סי' תצד סק"א) שכבר פשט המנהג ללמוד בעיני המון העם, ללמוד יחד בעשרה, וכ"כ החיד"א (בספרו לב דוד פל"א).

<sup>30</sup> כמש"כ לעיל (הע' 23) בשם השל"ה, הזה"ח, הפמ"ג, היסוד ושורש העבודה, והכה"ח שכתבו לומר תיקון ליל שבועות, וכ"כ החיד"א (בספרו לב דוד פל"א), וכ"כ הגרב"צ אבא שאול (שו"ת אורלי"צ ח"ג פ"י"ח תשובה יא) שאף מי שחשקה נפשו בלימוד התורה שבע"פ, יש לו לומר תחילה את התיקון, וכ"כ

יאמר התיקון, וכן נהגו כמה מגדולי ישראל<sup>32</sup>, ויש מי שכתב<sup>33</sup> שיאמר התיקון גם אם אינו מבין את כל מה שאומר, [אך לא מסתבר כן<sup>34</sup>], ומ"מ מכיון שעיקר התיקון לא תיקנו רק בפני עמי הארץ שאינם יודעים ללמוד<sup>35</sup>, לכן מנהג רוב האשכנזים והישיבות הקדושות לא לומר התיקון ולומדים בגמ' ובראשונים כל הלילה בהבנה ובעומק העיון כי היא המדרגה הגדולה

#### מקורות וביאורים

**הגר"ש דבילצקי** (הל' מועדים שבועות עמ' יט הע' ה) שאלה הלומדים לימודים אחרים בלילה הזה ואינם קוראים התיקון המתוקן, אף שאין למחות בידם וכמבואר במשנ"ב סי' כה סקמ"ב שכתב דכל דבר שהוא רק ע"פ קבלה אין להכריח אחרים בזה, מ"מ ראוי לתת להם להבין מ"ש **החיד"א** בלב דוד (פ"א) בקיצור, דהתימה על האנשים האלה המשנים מנהג ישראל, דמי שאמר לקרות הלילה הזה בחבורה הם רשבי"י והאריז"ל, והם אמרו לקרות כסדר התיקון, וא"כ איך אפשר לקבל את הדברים לחצאין, וכל זה דלא כהחק יעקב סק"א דכתב דהתיקון נתקן רק לעמי הארץ, דחס מלהזכיר דבר זה, עכ"ד. ויתכן דאין מח' כלל בין החיד"א לחק יעקב אם התיקון נתקן לעמי הארץ או לכולם, דכל הענין ע"פ הזוהר והאריז"ל הוא גם ללמוד מקרא וגם תושבע"פ בלילה הזה, וכך היו עושים המקובלים כל הדורות עד שכתבו נוסח התיקון, ולפי שראו שעמי הארץ אינם יודעים לסדר לעצמם סדר הלימוד ללילה הזה כתבו השל"ה (והאריז"ל) נוסח תיקון ליל שבועות המסודר לפי פרשיות התורה והפסוקים כמש"כ השל"ה, וכו"ע מודים שצריך ללמוד גם מקרא וגם תושבע"פ, אלא שהתיקון נתקן בעיקר בשביל עמי הארץ, אבל מי שרוצה ללמוד לפי חפצו ורצונו והסדר שלו יכול ללמוד מה שליבו חפץ, אך בלבד שילמד גם מקרא וגם תושבע"פ, וזה כוונת החק יעקב שהתיקון נתקן בעיקר בשביל עמי הארץ שאינם יודעים ללמוד לבד בלי שיסדרו להם סדר לימוד מסוים, אבל מי שלומד רק תושבע"פ גם החק יעקב מודה שהוא לא קיים כלל את הענין שע"פ הזוהר והאריז"ל להיות ער בלילה הזה ולעסוק במקרא ובתושבע"פ, ובאמת המעיין בלשון החק יעקב המובא בהע' 35, יראה דלא כתב שנהגו ללמוד מה שליבו חפץ משום שעיקר התיקון וכו', אלא כתב שלא נהגו ללמוד בעשרה וזה ענין אחר, אבל לבטל ענין לימוד מקרא ותושבע"פ בלילה הזה לא מצינו מי שכתב כן, וצ"ע.

<sup>31</sup> כ"כ **החיד"א** (שם) ותמה על האנשים המשנים מנהג ישראל ואינם אומרים סדר התיקון, ומי לנו גדול מהחבריא הקדושה דמין הב"י ומהר"ש אלקבץ זי"ע שקראו בלילה קדוש זה מקרא משנה וכו' כדאי בשלה"ק בארוכה.

<sup>32</sup> כן נהגו **הגר"א** (כמובא בהע' 34), **והחת"ס** (מנהגי החת"ס סי' יא זמן מתן תורתנו), **והאדר"ת** (נפש דוד עמ' מ) **והסטייפלר** (אורחות רבנו ח"ב עמ' צח) **והגר"ש ז"א איערבאך** (הליכו"ש שבועות פ"ב הע' 13), **והגר"י פישר** (בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 319), **והגר"ש דבילצקי זע"א** (כמובא לעיל בהע' 30), ובקונטרס וספרתם לכם להגר"מ סנדר (תשע"ו עמ' מג) כתב **שהגר"ש איערבאך** אמר לו שהוא נוהג לומר תיקון בליל שבועות, אך אינו יודע מקור לזה שרבינו הגר"א אמר תיקון.

<sup>33</sup> כ"כ **הגר"ב** **צאבא שאול** (אורל"צ שם).

<sup>34</sup> כנלע"ד, ולא מיבעיא גבי המשניות שיש בתיקון שאינו יוצא בזה מצות ת"ת אם אינו מבין כמבואר **בשו"ע הרב** (הל' ת"ת פ"ב סי"ג) **ובמשנ"ב** (סי' נ סק"ב) שבתורה שבע"פ אם אינו מבין את אשר הוא לומד אין זה נחשב לימוד, אלא אף במקראות ובכתובים שיוצא גם אם אינו מבין כמבואר **בשו"ע הרב** (שם), מ"מ הרי יכול ללמוד דברים אחרים שהוא כן מבין ועדיף שילמד בהם, וראה לדברי מדברי **המקור חיים** המובא בבאר היטב (סי' א סק"ה) שכתב דהדין הנפסק בשו"ע (סי' א ס"ד) "שטוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה" הוא גם בלימוד התורה, וכ"כ הבה"ט שם בשם ס' סלת הבלולה עי"ש, ומש"כ החיד"א שמי לנו גדול ממרן הב"י ומהר"ש אלקבץ שאמרו התיקון, וכן מה שראינו אצל כמה מגדולי ישראל שאמרו התיקון אינו ראיה כלל, שהרי הם ידעו כל התורה כולה ובודאי גם ידעו והבינו כל הלימוד המודפס בתיקון ולהם ראוי ונאה ללמוד התיקון, אבל מי שאינו מבין מה אומר, למה שלא ילמד במה שמבין, וידוע ומפורסם הסיפור עם **הגר"א והמגיד מדובנא** המובא בס' שיח שרפי קודש (ח"ג סי' תמוז) ובעוד (וכן בס' הניעור כל הלילה פ"א הע' 35), שפעם בליל שבועות הגר"א עסק באמירת תיקון ליל שבועות, והמגיד מדובנא ישב בסמוך לו ולמד כפי מה שחפץ, ושאלו הגר"א, מדוע אין אתה לומד את התיקון כנהוג, והשיבו במשל, והוא, שאברך אחד לאחר שהתחתן היה יושב ובטל כמה שנים, שאלו אותו המשפחה מדוע אין אתה עוסק במסחר, וענה, כי אינו יודע לעסוק במסחר, אמרו לו, לך לשוק והתבונן במעשה הסוחרים וכמעשיהם עשה גם אתה, הלך לשוק, וראה שהסוחרים תולים בחלון הראוה אשר לפי חנונתם דוגמאות מהסחורות המצויות עמם, מינים ממינים שונים, כדי שלפי הדוגמאות הללו יוכלו הקונים לבחור בסחורה הדרושה להם, מה עשה האברך, הלך ושכר לו חנות, קנה מעט דוגמאות ותלה אותם בחלון הראוה, בעוד שאין בפנים החנות שום סחורה, וכמובן, שמיד כשבאו הקונים לחנותו, יצאו כמו שנכנסו, מבלי יכולת לקנות את אשר רצו, כשנודע הדבר למשפחתו, התחילו ללעוג עליו, ואמרו לו, לסוחרים הללו יש סחורות רבות בתוך החנות, וכל הבגדים התלויים בחלון הראוה אינם אלא כדי להקל על הקונים לבחור את הסחורה המוצאת חן בעיניהם, אבל אתה, שחנותך ריקה מכל וכל, מה תועלת לך בכל הדוגמאות שתלית בחלון הראוה, והנמשל, מו"ר הגר"א הרי מלא בתורה נביאים וכתובים ובכל דרשות חז"ל, ולכן די לו בלימוד תחילת הפרשיות וסופן, שהן הדוגמאות לסחורה ולחכמה הרבה הטמונה בקרבן, אבל אני, הרי ריק מכל חכמה ודברי תורה ואין ביכולתי לצאת ידי חובה במספר דוגמאות בלבד, ולכן אני יושב ולומד כאשר משיגה ידי. ולכן נלענ"ד שמי שאינו מבין מה שאומר בסדר התיקון ויש לו לב להבין דברים אחרים שיעסוק בחלק בתורה שהוא מבין כי העיקר זה הכונה וההבנה וכל לבבות דורש ה', ואולי גם כוונת האור לציון שכתב שגם מי שאינו מבין יאמר התיקון כוונתו במי שגם ללמוד אינו יודע, ובזה עדיף שיאמר התיקון דזה ודאי עדיף מכלום.

<sup>35</sup> כ"כ **החק יעקב** (סי' תצד סק"א) וז"ל: "וכבר נתפשט המנהג הזה בעיני המון עם ללמוד יחד בעשרה ע"פ התיקון וכו', ובבית מוח"ז הגאון לא נהגו כך ללמוד בעשרה רק כל אחד ואחד לומד ביחידות, כי עיקר התיקון לא תיקנו רק בפני עמי הארץ שאינם יודעים ללמוד על כן אומרים התיקון" עכ"ל. ועיי' מה שכתבנו לעיל בהע' 30 מה שיתכן לומר בביאור החק יעקב.

בלימוד התורה, ועדיפה היא מאמירת התיקון<sup>36</sup>, ומ"מ כולם מודים שבחורי ישיבות הלומדים בישיבה יעשו כהוראת רבותיהם ראשי הישיבה<sup>37</sup>.

## אכילה ושתייה בבית המדרש

ה. בהרבה בתי כנסיות ובתי מדרשות מביאים שתייה ועוגות וכדומה לטובת הלומדים בליל שבועות, והאוכלים בבית המדרש כדי שלא יגרם להם ביטול תורה ע"י יציאתם החוצה יש להם על מה שיסמכו, אך מי שבשעת אכילתו אינו לומד אלא משוחח בדברי חולין אין לו היתר לאכול בבית מדרש<sup>38</sup>.

## ברכה ראשונה ואחרונה על האכילה ושתייה

ו. הניעור בליל שבועות לעסוק בתורה, ובדעתו לשתות מפעם לפעם במשך הלילה לצמאוננו, י"א<sup>39</sup> שאם כיון בפירוש בברכת שהכל לפני השתייה הראשונה לפטור בה כל השתיות שלאחריה, אינו מברך שנית, ואם<sup>40</sup> יש חשש שיעבור כדי שיעור עיכול [ושיעור עיכול ע"י בהערה<sup>41</sup>], עדיף שיברך בורא נפשות ויחזור לברך שהכל על כל שתייה, אך י"א<sup>42</sup> שאין מברכין על כל כוס וכוס

### מקורות וביאורים

<sup>36</sup> כ"כ הגר"צ פ"ק פרנק (מקראי קודש פסח ח"ג סי' לד) לגבי בחורי ישיבה שלומדים כל הלילה בהבנה ובעומק העיון, שימשיכו בזה כי היא המדרגה הגדולה בלימוד התורה, ועדיפה היא מאמירת התיקון, וכ"כ הגר"מ קארפ (הל' חג בחג על שבועות פ"ח הע' 58) שבישיבות נהגו לעסוק בגמ' ולחזור על תלמודם בליל זה, וכל לבבות דורשים ה' ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוונו לבם לשמים, והעיקר הגדול שלא לזלזל אחד במנהגו של חברו. והגר"ח קנייבסקי אמר (אורחות רבנו ח"ב עמ' צח) שהיו אנשים שאמר להם החזו"א שיאמרו את התיקון והיו אנשים שאמר להם ללמוד.

<sup>37</sup> כ"כ הגר"צ אבא שאול (אורל"צ שם). ולפי"ז הורה הגר"ח פ"ק שיינברג (קובץ המועדים ר"ה-יו"כ עמ' תתסא) שבחור ישיבה שמנהגו היה לומר את התיקון ועתה בב וואו לשיבה רוצה ללמוד גמ', אינו צריך לעשות עבור זה התרת נדרים.

<sup>38</sup> בשו"ע (סי' קנא ס"א) כתב שתלמידי חכמים ולתמידים מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק, ודין ת"ח לענין זה כתב הדעת תורה (סי' קנא ס"א) שנפסק בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' רעח) בשם הירושלמי, שאפי' מי שאינו יודע ללמוד היטב דינו כת"ח לענין זה, ומותר לו לאכול בביהמ"ד, וכן מבואר במשנת יוסף (סי' כט) שכל מי שלומד בביהמ"ד ובה"מ הרי הוא בכלל ההיתר, והנה אע"ג דסתם השו"ע דדוקא מדוחק מותר, מ"מ כתב המשנ"ב (שם סק"ז) בשם המג"א, דאנשים הלומדים שם בקביעות, לעולם שעת הדחק היא, דאם יצטרכו לילך לאכול ולשתות בביתם בודאי יתבטלו מלימודם, וגדר הלומד בקביעות לענין זה מבואר במשנ"ב (שם סק"ט) שהכוונה היא לאלו שלומדים שם כל היום, וכן משמע בביאה"ל (שם ד"ה ויש), ובערוה"ש (סי' קנא ס"ה) כתב ורק לת"ח שלומד שם חצי יום או כל היום, וע"י בביאה"ל (ד"ה ואין) שכתב שעצם הדין דאכילה, לא נזכר בשו"ע אם דוקא קבע או אפי' עראי אסור, וכתב דלענין שנה בבית הכנסת נזכר דאפי' עראי אסור ופה לא נזכר, ש"מ לכא"ו דוקא קבע, או דלמא דאפי' עראי לא עדיף עכ"פ משתיה, ומ"מ נשאר בצ"ע, אמנם הברכ"י (סי' קנא ס"ב) והגר"ח פלאגי (יפה ללב דף צח ע"ב) כתבו דאף אם אין לומדים שם בקביעות, כל שע"י יציאתם יתבטלו מלימודם מותר, וגדולה מזו מצינו בבן איש חי (ש"א ויקרא אות ב) שכתב, דיש להקל אף לשאר העם כאשר הם שומעים שעורי תורה וכד', היות והדבר הוא לצורך לימוד, וכ"כ הגר"ש"ז אויערבאך (מנח"ש ח"ב עמ' כד), וע"י בס' תורת הישיבה (פ"ח הע' 28) שכתב בשם ס' הליכות עולם (ח"א עמ' רסד) שפשוט המנהג להקל ואף לשאר הלומדים או השומעים שיעורי תורה, וכ"ש לבחורי הישיבות שעוסקים באורייתא תדירא והדבר עלול לגרום להם לביטול תורה. וע"י מש"כ בזה הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' מה). וכ"ז רק בזמן שע"י יתבטלו מלימודם, אבל אם מדבר דברי חולין בזמן שאוכל משמע שאין היתר, וכ"פ הגר"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח ח"א פכ"ז ס"א) שבזמן שלא לומדים שם אין היתר אפי' לת"ח.

<sup>39</sup> כ"ד הגר"ש"ז אויערבאך (הליכו"ש שבועות פ"ב ס"ג), והגר"ש אלישיב (אשרי האיש פל"ז סי' ו) והגר"ש דבילצקי (ק"י הל' מועדים שבועות עמ' יט הע' ג), וביאר הגר"ש"א (אורחות הלכה שם אות ג) שאף שדעת המג"א שאפי' כיון בפירוש לא מהני על אחר שיעור עיכול, ובמשקין שלא נזכר מהו שיעור עיכול יתכן שיעבור השיעור בין שתייה לשתיה, מ"מ למעשה נוהגים כבעל האבן העזר שהביא משו"ת הרמב"ם (סי' קעט) שאפי' אם פסק כל היום כולו אי"צ לחזור ולברך. וע"י גם במשנ"ב (סי' קפד סק"ז) ובשעה"צ שם שהביא שגם הדה"ח והמגן גיבורים חולקים על המג"א וסוברים כהאבן העזר.

<sup>40</sup> כ"ד הגר"ש"ז אויערבאך (הליכו"ש שם), וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' קב וח"י סי' טו), וטעמם, ע"פ הביאה"ל (סי' קצ ס"ב ד"ה אחר) שכתב דיש לחוש להפסד הברכה אחרונה על השתייה הקודמת, ודעתם שאין לחוש בזה לברכה שאינה צריכה דכיון שהשתייה הבאה תהיה מפני התחדשות צמאוננו אין ידיעתו מתחלה מגרעת

<sup>41</sup> לגבי שיעור עיכול כתב בשו"ע (סי' קפד ס"ה): עד אימתי יכול לברך, עד שיתעכל המזון שבמעיו, וכמה שעורו, כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דינין ליה, וכן נמי לענין אכילת פרות ושתיית יין, אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פרות, יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו. וכתב במשנ"ב (שם סק"כ) שכ"ז כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפרות, אבל אם אכל מעט וחפץ לאכול עוד אלא שלא היה לו יותר מזה, בזה קשה מאד לשער השיעור דיכל זמן שאינו רעב, כיון שתכף היה ג"כ תאוה אלא שלא היה לו, והביא מהא"ר, הטי"ז, מגן גיבורים, תפארי"י, ודרכ"מ שכתבו שמשערין בזה עד כי הילוך ד' מילין [שהוא 72 דק'] ועד כדי שיעור זה מחויב לברך, שבדאי לא נתעכל אפי' אכילה מועטת בשיעור מועט כזה. אמנם גם קשה לדעת מהו אכילה מרובה ומהו אכילה מועטת, וע"י בערוה"ש (סי' קפ"ד ס"ז) שכתב שקשה לשער שיעור מדויק בזה, כי כאמור בשו"ע ששיעור עיכול אין הכוונה לסוף עיכול אלא לתחילת עיכול, ואין טבעיות בנ"א שווה לענין הזמן מתי שמתחיל להיות רעב, וגם תלוי בכמות האוכל שאכל, אך למעשה נקטו הפוסקים שיעור עיכול באכילה הוא ד' מיל והיינו 72 דקות מגמר אכילתו שאז ודאי יברך ברכה אחרונה

לא ברכה אחרונה ולא ברכה ראשונה, ואף שעלול להיות שבין כוס לכוס יעבור זמן שיעור עיכול, אלא א"כ דעתו להפסיק לשתות שאז מברך ברכה אחרונה. וכל זה אמור גם לגבי אכילה ולא רק לגבי שתיה<sup>43</sup>. ואם יצא מביהמ"ד באופן שנחשב לשינוי מקום (וגדר שינוי מקום ע"י משנ"ב ס"י קעח) בלא"ה צריך לברך שוב, ואף שנשארו בביהמ"ד שאר הלומדים באופן שכל אחד לומד לבדו שגם כובדו באכילה ושתיה והם עדיין באמצע האכילה ושתיה הורו הפוסקים<sup>44</sup> שאינו נחשב כהניח מקצת חברים המבואר בשו"ע (ס"י קעח ס"ב) שכחוזר אינו מברך שוב, אלא בכה"ג יש לו לברך ברכה אחרונה לפני שיוצא ולחזור לברך ברכה ראשונה כשיחזור וירצה שוב לאכול ולשתות, אמנם י"א<sup>44</sup> שאם נשארו הלומדים שג"כ כובדו באכילה ושתיה, והם עדיין באמצע האכילה והשתיה, אינו חוזר ומברך דהוי כהניח מקצת חברים, אלא א"כ הנשארים ללמוד לא משתתפים בכבוד.

#### מקורות וביאורים

כמסקנת הביאה"ל (ס"י קפ"ד ד"ה אם אינו יודע), ואף שמצינו כמה שיטות בשיעור מיל (כמבואר במשנ"ב ס"י תנ"ט סקט"ו וביה"ל שם ד"ה הוי) שי"א שהוא 22 וחצי דק' וי"א 24 דק' ונמצא ששיעור עיכול הוא 90 דק' או 96 דק', מ"מ לענין ברכות נקטינן דמיל 18 דק' דספק ברכות להקל, ולאחר שיעור זה אם מרגיש עדיין הרגשת שובע אף לאחר שעה וחומש יאכל שוב ויברך, וע"י **בקצה"ש** (ס"י ס סק"כ, וע"י גם בסי' מ"ד סק"ה) שמביא כמה ראיות שיש לחלק בין סוגי המאכלים לפי איכותן בגרימת הרגשת שביעה לזמן ממושך עקב עיכולים הקשה, עיי"ש. וכ"ז לענין שיעור עיכול באכילה אבל לענין שיעור עיכול בשתיה כבר כתב **המשנ"ב** (ס"י ק"צ סק"ח) ששיעור עיכול של שתיה איננו שיעור גדול כ"כ כמו שיעור עיכול של אכילה. אך גם בזה לא נתבאר בפוסקים שיעור מדויק, וע"י **בקצה"ש** (שם) שכתב שאם אכל מעט פרות ומיני מתיקה או שתה מעט משקין באופן שלא מילה כריסו מהם בהרגשת שובע, בזה ישתדל ויקפיד מאד לברך ברכה אחרונה עד י"א דק' מאכילתו או שתייתו דיש סברא דזהו שיעור כאכ"פ ולכן מסתבר דאין כאן חשש עיכול לכ"ע, **ובכה"ח** (ס"י קפד סקכ"ט) כתב שעד חצי שעה יכול לברך ברכה אחרונה לכתחילה ומעבר לכך עד שעה וחומש אם מרגיש שבע יברך ואם מסופק ישתה שוב, אך הביא בשם מצת שימורים שלאחר שעה שוב לא יברך ברכה אחרונה, וכ"כ במעשה אורג (ברכות פ"ח), וכן אמר **הגר"ע אויערבאך** בדרשת שבת הגדול (הודפס בקוני' מאור יעקב על חודש ניסן) שמסתבר ששיעור עיכול בד' כוסות הוא לא יותר משעה, וכ"כ **בנוצר חסד על המשניות** (ברכות סופ"ח) ששיעור עיכול בין הוא שעה, ובדעת **הגרי"ש אלישיב** מצינו בזה קצת סתירות, דבאשרי האיש (או"ח ח"ג פ"ס סמ"ג) מובא גבי ליל הסדר שעד חצי שעה משתיית היין או קרוב לשעה מאכילת הכרפס יש לחוש דבשיעור זה כבר מתעכל גם הכרפס. ובס' הלכה של פסח (ח"ב עמ' ר"ב הע' רל"ח) כתב ששמע שדעת הגרי"ש ששיעור העיכול בזה (והיינו בכרפס) שראוי כבר לברך הוא 45 דק' ולכן כ' קרוב לשעה ולא שעה ממש, והיינו דאף שלהמשנ"ב בזמן האכילה הוא ע"ב דק', מ"מ בפחות מכזית או בשתיית יין וכ"ש מים, י"ל שהשיעור עיכול קטן טפי, אך בהגש"פ ע"פ פסקיו (עמ' 23) כתב שהשיעור הוא לא יותר משעה, וכן בשו"ת יבקש תורה (פסח עמ' קטז) כתב בשמו לברך אם יודע שיעבור שיעור עיכול שהוא כשעה, ואילו באבני ישפה (ח"א ס"י מא, א) כתב בשמו שאפשר לברך עד 72 דק' אחרי שתייתו האחרונה, וכן אמר לי **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שכן שמע מחמיו הגרי"י ישראלזון בשם הגרי"ש שעד 72 דק' אפשר לברך, וצ"ע. וע"י בפסקי תשובות (ס"י פ"ד הע' 52) שכתב בשם כמה פוסקים שאין לכחד כי פעמים מצוי שעיקול השתיה מהירה יותר מפירות וכד' וכגון בימי הקיץ החמים ובפרט שעובד בעבודה גופנית קשה, וכשצמא ותאב לשתות אפי' תוך זמן קצר משתייתו הקודמת נכנס לספק לענין ברכה אחרונה.

<sup>42</sup> כ"כ **בשו"ת צ"ץ אליעזר** (ח"ב ס"י א) ובשו"ת שאילת שאול (חאו"ח ס"י כד), וכן הביא הפס"ת (ס"י קפד הע' 56) בשם שו"ת יבי"א (ח"ו ס"י כז) ובשם קוני' קומי רוני להגרא"ז מרגליות בשם **מהרש"א אלפנזרי זצ"ל**, ועוד הביא (שם בהע' 60) **מהתורת חיים** (סופר) שכתב שאם כיון בהדיא בברכתו על כוס הראשון לפטור את כל מה שישתה, בזה גם המג"א מודה שא"צ לברך שוב ברכה ראשונה אף שעבר זמן עיכול, ועיי"ש עוד כמה טעמים שהביא ליישב מנהג רבים וטובים שאין מברכין על כל כוס.

<sup>43</sup> כמבואר בהערה 41. ומי שאוכל פירות שמברכים עליהם בורא נפשות, ולאחר מכן שותה משקה, ורוצה לשהות בשתייתו, וחושש שמא יעבור זמן עיכול מאכילת הפרות, כתב **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"ז ס"י כז אות א) שמשמעות דברי המשנ"ב שהדבר תלוי בשם סעודה, שאף שבמציאות התחיל העיכול, מ"מ כל שסעודה אחת היא נחשב הדבר שהמזון לא נתעכל עד לאחר הסעודה, ולפי"ז לענין פירות שאין אכילתם נחשבת כסעודה, לא יועיל מה שממשיך לשתות, וכיון שעבר זמן עיכול מהפירות, לא יברך עליהם, אך הוסיף, שלפי ביאורו של **הפמ"ג** (ס"י קפד א"א סק"ט) שצוין **בשעה"צ** (ס"י קפד סק"ט) שכל שממשיך באכילתו, לא התחיל העיכול במציאות, א"כ ה"ה לענין אכילת פירות יועיל מה ששותה בינתיים, שהרי המשך השתיה גורם שביעה מהמין הראשון והעיכול אינו מתחיל.

<sup>44</sup> כ"כ הגר"י שוב בשם **הגר"ע אויערבאך** (הובא בגיליון 'להחזיק' גיליון 71) שאין זה נחשב כהניח מקצת חברים, וכ"ד **הגר"פ שיינברג** (חי' בתרא ס"י קעח) **והגר"ח קנייבסקי** (שאלת רב ח"ב פט"ז סקל"ה) שאם נזדמנו חבריו למקום אחד במקרה, ולא נחברו יחדיו לאכילה, אין הם נחשבים לחברים לענין זה, וכ"כ **הגר"ר בצלאל שטרן זצ"ל בשו"ת בצל החכמה** (ח"ו ס"י עא) ע"פ מקור הדין בגמ' ובראשונים, והוסיף, שכמו"כ באופן שישוברים בשולחנות נפרדים אף שיש להם קשר זה עם זה אין בהכרח שממתינים אחד לשני ואינו בכלל ההיתר, ועוד כתב, שכמו"כ אין מועיל הניחו שם מקצת חברים אלא שהניחו בכוונה כדי לחזוהו אליהם, והחברים ממתינים, אבל אם הם הלכו בלי לדעת אם החברים ימתינו להם, אף שלבסוף כשחזרו עדיין החברים שם, מ"מ אינו מועיל אף שדעת היוצאים היה לחזור לחבריהם ולקביעותם הראשונה.

<sup>44</sup> כ"פ **הגר"ש דבילצקי** (ק"י ה' מועדים שבועות עמ' יט הע' ג). וע"י גם בחוט שני (ברכות עמ' קעג) שהביא בשם **הגר"נ קרליץ** שגם בחור שאוכל בישיבה ומניח חברים שאין לו שייכות עמהם נחשב כמניח מקצת חברים. וכתב לי **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שלכאורה לא פליגי דתלוי מה המציאות אם יש להם קשר באכילה נחשב 'הניח מקצת חברים' ובאם אין להם קשר ע"י אכילה לא חשיב 'הניח מקצת חברים'.

## אכילה ושתיה אחרי עלות השחר

ז. אסור לאכול אחרי עלות השחר<sup>45</sup>, ויש שכתבו<sup>46</sup> שראוי להחמיר בזה כדעת הפוסקים (המובאים בסעיף הבא) שזמן עלות השחר הוא כשעתיים לפני הנץ החמה, ולפיכך כשהנץ הוא ב 38: 5 (כמו השנה-תשע"ט) ראוי להחמיר ולא לאכול שום דבר מהשעה 38: 3 לפי שעות שוות, ומ- 18: 3 לפי שעות זמניות<sup>47</sup>, (ובסעיף הבא יתבאר אם מחשבים לפי שעות זמניות או שוות), ומה שכתוב בלוח עיתים לבניה בזמן הראשון מ- 43: 3 הוא ע"פ השיעור של 90 דק' קודם הנץ וע"פ החישוב של הלוח הנפוץ להגריי טיקוצינסקי (ע"י בזה בסעי' הבא), והזמן השני הוא בשעה- 47: 4<sup>48</sup>, ומהשעה 26: 4 לכו"ע אסור לאכול<sup>49</sup>. ולענין שתיה אם כי כתב המשנ"ב (סי' פט סקכ"ב) שמותר לשתות לפני התפילה רק קפה בלי סוכר וחלב, מ"מ בזמננו שאין בזה משום גאווה הורו כל הפוסקים<sup>49</sup> שמותר לשתות תה וקפה אף עם סוכר וחלב לפני התפילה, וכן שאר משקאות קלים ומוגזים<sup>50</sup>, ויש חסידים שאף נוהגים לאכול לפני התפילה וסומכים עצמם על שו"ע הגר"ז שכתב (סי' פט ס"ה): "אסור לאכול או לשתות משעלה עמוד השחר וכו', אלא א"כ אינו יכול לכוין דעתו בתפילתו עד שיאכל או שישתה, ואפי' עכשו שאין מכוונים כל כך בתפילה מ"מ אם רוצה לאכול ולשתות כדי לכוין הרשות בידו", אך כ"ז רק אם אינו יכול לכוין בתפילתו בלי לאכול, אבל אם יכול לכוין בלי זה אסור, והדבר מסור ללב ואין להקל בזה סתם.

## זמן עלות השחר

ח. לענין זמן עלות השחר מצינו מח' בגמ' (פסחים צג: -צד.), דלדעת ר' יהודה הוא ד' מיל קודם הנץ ולדעת עולא ע"פ רבנ"ח בשם ר' יוחנן הוא ה' מיל קודם הנץ, ואם כי כמעט כל הראשונים<sup>51</sup> סתמו להלכה כדעת עולא שהוא ה' מיל קודם הנץ, מ"מ בירושלמי (ברכות פ"א ה"א, וביומא פ"ג ה"ב) מבואר שהוא ד' מיל קודם הנץ, וכך פוסקים<sup>52</sup> להלכה שהוא ד' מיל קודם הנץ, אך מצינו

מקורות וביאורים

<sup>45</sup> כמבואר בשו"ע (סי' פט ס"ג).

<sup>46</sup> כ"כ הגר"ח נאה בקונטרסו שיעורי ציון (שבס' שיעורי מקוה אות לו) שיש לחשוש לדעת הפוסקים דס"ל כשי' הרמב"ם בפסחים דשיעור מיל 24 דק' ולחשב עלות השחר 120 דק' (שעתיים לפני הנץ), ועכ"פ לחומרא וכגון לענין תפילת ערבית לאחר זמן זה וספיה"ע בברכה ואכילה ביום התענית וכו'. ובשיעור זה ע"י בסעיף הבא.

<sup>47</sup> כיון שהשקיעה בשבועות (בשנת תשע"ט) הוא ב- 45: 7 והנץ הוא ב- 38: 5 נמצא שאם נחלק את השעות מהנץ לשקיעה לייב חלקים, יוצא כל שעה 70 דק', וא"כ ב' שעות קודם הנץ הוא שעתיים ועשרים דק' קודם הנץ והוא ב- 18: 3, וע"י בסעי' הבא שיטות הפוסקים אם מחשבים לפי שעות שוות או לפי שעות זמניות.

<sup>48</sup> כ"כ בלוח עיתים לבניה בזמן עלות השחר השני, והוא ע"פ שיעור של 72 דק' קודם הנץ, וע"פ החישוב המקובל לשער לפי ריחוק השמש מהאופק כמבואר בסעי' הבא. ויש לציין דבר מעניין, שהזמן המצויין 4: 07 הוא בדיוק אותו זמן של 90 דק' קודם הנץ ע"פ שעות שוות (ורק בהפרש של דקה), שהרי הנץ בשבועות (תשע"ט) הוא ב- 38: 5 נמצא שבשעה 4: 08 הוא 90 דק' קודם הנץ ע"פ שעות שוות, וא"כ ביום זה 72 דק' קודם הנץ ע"פ חשבון מיקום השמש יוצאים גם את השיטה של 90 דק' קודם הנץ ע"פ שעות שוות.

<sup>49</sup> שזהו השיעור האחרון לפי החשבון של 72 דק' קודם הנץ ע"פ שעות שוות, והוא מנהג הספרדים כמב' בסעי' הבא, אלא שכבר כתבנו שם (הע' 68) בשם הכה"ח והאור לציון שגם הספרדים יש להם לנקוט לחומרא השיעור של 90 דק' לפני הנץ כפי הזמן המופיע בלוחות.

<sup>49</sup> כ"פ המהרש"ם בדעת תורה (סי' פט ס"ג), הערה"ש (סי' פט סכ"ג), הקצוה"ש (סי' פט סקל"א), והכה"ח (סי' פט), וכ"פ הסטייפלר (אורחות רבינו ח"א עמ' נז), הגר"ז אויערבאך (הליכו"ש תפילה פ"ב ס"ב), הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח ח"א פ"ט ס"ה), הגר"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו חייב), וכ"כ בשו"ת תשורת ש"י (סי' שס"ז, הו"ד בשערים המצוינים בהלכה סי' ח' סק"ב), ובשו"ת קרן לדוד (סי' כא), ובתורת חיים (סופר-סי' פט סק"א).

<sup>50</sup> כ"כ בערוה"ש (שם) שה"ה שאר משקאות קלים, וכ"פ הגרי"ש אלישיב (פניני תפילה עמ' נז, ואשרי האיש שם) והגר"ר אפרים גרינבלאט (שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' כד).

<sup>51</sup> כן מבואר ברש"י (ברכות ב: ד"ה מקדמי) שהביא את דברי הסוגיא בפסחים למסקנא שהוא ה' מיל, וכן הוא בתוס' (ברכות שם ד"ה דלמא, ובע"ז לד. סוד"ה מתענין, ובמנחות כ: ד"ה נפסל), ובתוס' רבינו פרץ (ברכות שם ד"ה דלמא), ובתוס' רבינו יהודה שירליאון (ברכות שם ב. ד"ה נפסל), ובתוס' הרא"ש (ברכות שם ד"ה ממא), ובפסקי הרא"ש (תענית פ"א סי' יב), ובס' הישר לר"ת (סי' רכא), ובראב"ן (סי' ב), וביראים (סוסי" קב, ובהל' יו"כ סוסי" קיח, וביראים השלם סוסי" רעד, וסוסי" תכ), ובסמ"ג (עשין לב), ובמרדכי (שבת פ"ב רמז רצג, ותענית פ"א רמז תרכה, ובהג' מרדכי שבת סוף פ"ב רמז תנו), וביראנו ירוחם (אדם וחווה נתיב יח ח"א דף קסג:), ובס' המנהיג (הל' חנוכה סי' קמז) ובפסקי הרי"ד (פסחים צד. ד"ה אמר אלא), ובתוס' רי"ד (שבת לד: ד"ה איזהו), וברוקח (סי' נא), ובערוגת הבושם (ח"ב בביאורו לפיוט ידיד עליון עמ' עה). וע"י בהע' הבאה בדעת הרמב"ם.

<sup>52</sup> כן מוכח מהרמב"ם בפירוש המשניות (ברכות פ"א מ"א) המובא לדינא בביתא"ל (ריש סי' פט ד"ה ואם) שכתב שמשעלה עמוד השחר היינו האור הנוצץ בפאת המזרח, שעה וחומש קודם עלות השחר, והיינו 72 דק' קודם הנץ, ובהכרח שפסק הרמב"ם שהוא ד' מיל קודם הנץ כמו שהוכיח המג"א (סי' פט סק"ב), ועיי"ש שהביא שבתוס' יו"ט (פסחים פ"ג מ"ב) כתב בשמו בפירוש המשניות ששיעור מיל הוא ב' חומשי שעה (כ"ד דק'), וא"כ ה' מילין הם ב' שעות, ולמה

מח' בפוסקים בזמן שיעור מיל, וג' דעות עיקריות בידינו: א. 18 דקות<sup>53</sup>. ב. 22.5 דקות<sup>54</sup>. ג. 24 דקות<sup>55</sup>. ויש עוד שיטות<sup>56</sup> שלא ננקטו להלכה. ונמצא שיש ד' זמנים בענין עלוה"ש: א. 72 דק' לפני הנץ<sup>57</sup>. ב. 90 דק' לפני הנץ<sup>58</sup>. ג. 96 דק' לפני הנץ<sup>59</sup>. ד. 120 דק' לפני הנץ<sup>60</sup>. אמנם להלכה למעשה נקטו ב' דעות עיקריות: א. 72 דקות<sup>61</sup>. ב. 90 דקות<sup>62</sup>. אך מצינו מח' הפוסקים איך מחשבים שעות אלו, וי"א<sup>63</sup> שזמנים אלו מחשבים ע"פ שעות שוות (ע"פ ערך של שעה בת 60 דק' בין בקיץ ובין בחורף), וי"א<sup>64</sup> שמחשבים לפי שעות זמניות (שזמן שעה הוא לפי אורך היום המתחלק ל"ב חלקים, בחורף השעה קצרה ובקיץ השעה ארוכה, ובהתאם לכך שיעור המיל), והגר"א והגר"ז הכריעו<sup>65</sup> בסגנון אחד, כעין פשרה בין חישוב שעות שוות או זמניות, דהיינו לחשב לפי ריחוק השמש מהאופק בימי ניסן ותשרי בירושלים שיעור ד' מיל, ולפי שיעור ריחוק זה של השמש מהאופק מחשבים בכל מקום

#### מקורות וביאורים

כתב הרמב"ם שעה וחומש, ואף לפי מש"כ השו"ע (סי' תנט ס"ב) ששיעור הילוך מיל הוא רביעית שעה ועוד חלק עשרים (י"ח דק') א"כ ה' מילין הם שעה ומחצה, ולמה כתב הרמב"ם שהם שעה וחומש, וכתב שכנראה שפסק הרמב"ם כדעת הסובר שמעלוה"ש עד הנץ יש ד' מילין ולא ה', כיון שהעלו בגמ' בתיובתא לדעה זו שהשיעור הוא ה' מילין, וכיון ששיעור מיל הוא י"ח דק' נמצא שד' מילין הם ע"ב דק' שהם שעה וחומש, ומ"מ אינו עולה כהוגן עם מש"כ התי"ט בשמו ששיעור הילוך מיל הוא 24 דק'. ועי' בהג' חת"ס על המג"א מה שרצה לתרץ הסתירה ברמב"ם, ומה שפלפלו בדבריו בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' פו) ובשו"ת ויען יוסף (חאו"ח סי' מז) ומש"כ בזה החזו"א (סי' יג). ועי' בביאור הגר"א (חאו"ח סי' תנט ס"ב ד"ה ושיעור) שהביא מהתוס' (בפסחים שם ד"ה ר' יהודה) שהשיעור הוא ד' מילין, אך דבריו תמוהים שהרי התוס' שם מירי לדעת ר' יהודה, וכבר הבאנו בהע' הקודמת שהתוס' בכמה מקומות בש"ס סתם כעולא שהוא ה' מילין, וצ"ע.

<sup>53</sup> כן היא שי' התרה"ד (סי' קכג) המובא להלכה בשו"ע (חאו"ח סי' תנט ס"ב, ויו"ד סי' סט ס"ו) וברמ"א (סי' רסא ס"א), וכ"פ המהרש"ל (פסחים ב.), המנחת כהן (ח"ב פ"ו) התוס' יו"ט (פסחים פ"ג מ"ב), הלבוש (סי' רסא וסי' תנט), הפמ"ג (סי' שלא א"א סק"ב, וסי' תנה משב"ז סק"א), והדה"ח (דיני הדלקת הנר), וכ"פ המשנ"ב בכמה מקומות (בביא"ה"ל ריש סי' נח ד"ה כמו, ובביא"ה"ל ריש סי' פט ד"ה אם, ובסי' צב סק"ג, ובסי' קסג בביא"ה"ל ד"ה ברחוק, ובסי' קפד סק"כ, ובסי' רלה סק"ד, ובביא"ה"ל סי' רסא ס"ב ד"ה שהוא, ובסי' תנט סק"ט מביא את ג' השיטות), וכ"כ החזו"א (חאו"ח סי' קכג סק"א) שהעיקר כדעת השו"ע ששיעור הילוך מיל הוא 18 דק', ושכך נוטה גם דעת הגר"א בסוף דבריו (בסי' תנט סק"ד), ובמקום אחר כתב (סי' יג סק"ד) שאין מחמירים לחשוב מיל כ"ד מינוט ומעלוה"ש עד הנץ ב' שעות.

<sup>54</sup> כן היא שי' המהרי"ל (בהל' פסח), והגר"א (סי' תנט סק"ד), והחק יעקב (סי' תנט סק"ו), והחת"ס (בהגהותיו לשו"ע סי' פט).

<sup>55</sup> כן היא שי' הרמב"ם (בפי' המשניות פסחים פ"ג מ"ב) והברטנורא (פסחים שם) והסמ"ג (לאוין רנז), וכ"פ להלכה הפר"ח (יו"ד סי' סט סק"ו), והשו"ע הרב (סי' תנט ס"י) והקיצוץ (סי' לו ס"א), וכ"כ בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ז סי' קלט).

<sup>56</sup> כמו שמצינו בסי' המנורה הטהורה (חאו"ח סי' רסא) שכתב ששיעור מיל הוא 20 דק', ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כ) מביא דעת הסוברים דהילוך מיל 15 דק', אך שיעורים אלו לא ננקטו להלכה.

<sup>57</sup> ע"פ חשבון ד' מיל כפול י"ח דק', ועי' הע' 61 שכן פסקו למעשה כמה פוסקים ושכן מנהג הספרדים.

<sup>58</sup> ע"פ חשבון ד' מיל כפול 22.5 דק' למיל, ובין ע"פ חשבון ה' מיל כפול י"ח דק' למיל, ועי' הע' 62 שכן פסקו למעשה כמה פוסקים.

<sup>59</sup> ע"פ חשבון ד' מיל כפול 24 דק' למיל, ואם כי בתוס' יו"ט (פסחים שם) מבואר דלשי' הרמב"ם וסיעתו דשיעור מיל 24 דק' על כרחך ס"ל להלכה כעולא דהנף ה' מיל הוא, מ"מ בחק יעקב (סי' תנט סק"י) כתב דיש מקום לומר דגם לשי' ר' יהודה דשיעור נשף ד' מיל אמרו דבריהם ע"י"ש.

<sup>60</sup> ע"פ חשבון ה' מיל כפול 24 דק' למיל.

<sup>61</sup> כ"פ הביא"ה"ל (ריש סי' פט ד"ה ואם) בשם הרמב"ם בפירוש המשניות, והיינו לדעת ר' יהודה דשיעור נשף ד' מיל, וע"פ השו"ע הרמ"א המשנ"ב והחזו"א ושאר רוב גדולי הפוסקים שפסקו ששיעור מיל הוא י"ח דק' כמבואר בהע' 53.

<sup>62</sup> כ"פ הגר"מ טיקוצינסקי בקונטרסו בין השמשות, וכן נקטו הרבה לוחות בירושלים, וכן נהג הגר"י פישר (בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 318) וכפי הזמן המופיע בלוח. ועי' מש"כ בשו"ת מהרי"ץ (סי' נח), ובשו"ת ערוגת הבושם (סי' סו).

<sup>63</sup> כ"פ הפמ"ג (סי' רסא א"א סק"ט), הדה"ח (דיני הדלקת הנר), היעב"ץ (בסידורו), המחצה"ש (סי' רלה סק"ג), וכן בסי' אבני שוהם (סי' כט אות י) מביא מכתב מהחפץ חיים שכן היה המנהג ברוב תפוצות ישראל לשער הנשף בשעות שוות. ומש"כ בפירוש המשניות לרמב"ם (ברכות פ"א מ"ב) ש"עמוד השחר הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש בכדי שעה וחומש שעה מן השעות הזמניות" עי' ברכ"י (סי' רסא סק"א) שיש שרצו להגיה ברמב"ם ולתקן "מן השעות השוות".

<sup>64</sup> כ"פ הרמ"א (ריש סי' רלג), הפר"ח (חאו"ח סי' נח), התוס' יו"ט (ריש ברכות שם), והתפא"ר (ברכות פ"א אות ה), וכן מסיק החזו"א (סי' יג מכתב ב), ועי' בסי' מנחת כהן (ח"ב פ"ו) שגם כתב שא"א לקבוע שיעור בזמן שווה ללא שינוי קיץ וחורף וכו' דהחוש מכחיש זאת.

<sup>65</sup> הגר"א בביאורו (סי' רסא), והגר"ז בסידורו (סדר הכנסת שבת). ונקודת דבריהם כי אכן א"א לומר דהכוונה לשעות שוות, דהחוש מכחיש זאת, אך גם שעות זמניות אינו מכיוון ממש כי החוש מעיד דבימות החורף הגם שהימים קצרים מאד, הנשף (הזמן שבין עלוה"ש לנץ ובין השקיעה לצה"כ) הוא ארוך יותר מתקופת ניסן ותשרי וכן יש הבדל עצום במקומות הצפוניים והדרומיים שבכדור הארץ ששם הנשף ארוך בהרבה ביחס למקומות הקרובים יותר לקו המשווה, ולכן נתנו מדידה מדויקת ע"פ ריחוק החמה מהאופק, במספר קו רוחב שנתחלקה כדור הארץ לפי ד' מילין לפני הנץ בימים השונים שבירושלים.



ומקום בין בקיץ ובין בחורף זמן עלוה"ש, וכן נתקבל באר"י ע"פ כמה לוחות<sup>66</sup>, וע"פ הלוח הנפוץ של הגר"מ טיקוצינסקי (קוני בין השמשות) נתקבל לשער זמן עלוה"ש 90 דק' לפני הנץ, ובקיץ ובחורף מתארך ומתקצר הזמן ע"פ מיקום השמש ע"פ מדידת קוי מעלות רוחב הנ"ל, ובחוו"ל נוהגים הרבה לחשב 72 דק' (וע"פ חשבון קוי מעלות מיקום השמש)<sup>66</sup>, והספרדים<sup>67</sup> מנהג אבותיהם בידיהם לחשב תמיד זמן עלוה"ש 72 דק' שוות לפני הנץ בין בקיץ ובין בחורף, אם כי נכון מאד גם להם לנקוט לחומרא וכגון לענין אכילה לפני עלוה"ש בתענית ציבור ולחשב עלוה"ש 90 דק' לפני הנץ, וכפי הזמן המופיע בלוחות<sup>68</sup>.

## נטילת ידים בעלות השחר

ט. בעלות השחר יטול ידיו ג' פעמים לסירוגין<sup>69</sup>, (ואם יברך ענטי"י עי' בפ"ה ס"א), אך אם הוא עוסק בת"ת או בתפילה אינו צריך להפסיק וליטול ידיו מיד<sup>70</sup>, וכמו"כ מותר אז ללכת יותר מדי' אמות קודם הנטילה<sup>71</sup>, אולם אם כי מדינא אי"צ לדקדק שלא לגעת בעיניו ומלבושיו וכדומה<sup>72</sup>, מ"מ יש לזיז בזה<sup>73</sup>.

## ללמוד אחרי עלות השחר לפני ברכת התורה

י. כשהוא באמצע הלימוד והגיע זמן עלוה"ש ורוצה להמשיך ללמוד לפני ברכה"ת, י"א<sup>74</sup> שאסור ללמוד לפני ברכה"ת, אלא ילמד בהרהור בלי להוציא בשפתיו<sup>74</sup>, ואם הוא מסופק אם הגיע זמן עלוה"ש, או מי שחושש לחומרא לזמן הראשון של עלוה"ש (90 דק' קודם הנץ) ורוצה לברך ברכה"ת רק אחרי הזמן השני (72 דק' קודם הנץ) יזהר בינתיים באותם רגעים שהוא מסתפק בהם לומר פיוטים שירות ותשבחות ולא יהיה יושב ושוקק<sup>75</sup>, וי"א<sup>76</sup> שמותר לו להמשיך ללמוד לפני ברכה"ת, דכיון שלא הסיח

### מקורות וביאורים

<sup>66</sup> כמשי"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' לד) וז"ל: "וידוע ששני הגאונים הללו (הגר"א והגר"ז) היו חכמים מחוכמים בשאר החכמות ובחכמת התכונה, ואף ששאר מחברים לא כתבו מזה, על הגאונים הללו ראוי לסמוך בשביל חכמתם בכל החכמות".

<sup>67</sup> כמשי"כ בשו"ת חשב האפוד ח"ב סוס"י קמג (מגודלי הפוסקים באירופה) שהיא השיטה המקובלת יותר בקהילות ישראל בעולם. ועי' מה שהאריך בזה בס' ישראל והזמנים (ח"א פ"ב, וח"ב מפ"ג ואילך).

<sup>68</sup> כמשי"כ הגר"צ אבא שאול (שו"ת אורל"צ ח"ב פ"ו אות ד) ובשו"ת יחו"ד (ח"ב סי' ח).

<sup>69</sup> כמשי"כ הגר"צ אבא שאול (שם), וכ"כ הכה"ח (סי' פט סק"ד) שעכשיו אנו מחשבים לפי שיעור מיל 22.5 דק' שהוא 90 דק' לפני הנץ.

<sup>70</sup> כמשי"כ השו"ע (סי' ד ס"ג) שאם היה נער כל הלילה, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מידיו, וכתב הרמ"א שיטלם בלא ברכה, וכתב המשנ"ב (סי' כט) שיטול ג' פעמים מחמת ספק.

<sup>71</sup> כן הורו החזו"א (דעת נוטה עמ' קלט הע' 316), והגר"ש איערבאך (הליכו"ש שבועות פ"ב ס"ד).

<sup>72</sup> כ"פ הא"א בוטשאטש (סי' ד ס"א סוד"ה ממו"ח) והגר"ש איערבאך (הליכו"ש שם).

<sup>73</sup> כמשי"כ הא"א בוטשאטש (שם) והגר"ש איערבאך (הליכו"ש שם).

<sup>74</sup> כ"ה הגר"ח קנייבסקי (אשי ישראל מהדו"ב תשובות בסוף הספר אות ו) שטוב לזיז בנקביו גם קודם נטילה זו. ונראה שאף שכל הנטילה לניעור כל הלילה הוא מחמת ספק כמבואר בשו"ע, מ"מ בדבר שהוא אסור מצד סכנה ראוי לזיז יותר, ומבואר במשנ"ב (סי' ד סק"א) שהטעם שאסור לגעת בנקביו קודם הנטילה הוא מפני שהרוח רעה השורה על הידים יוכל להזיק לאלו האברים.

<sup>75</sup> כ"פ הכה"ח (סי' תצד סק"ב) בשם החיד"א (כף אחת פכ"ב אות ד, ועבודת הקודש כף אחת סי' ב סק"ד), הא"א בוטשאטש (סי' מו), והבן איש חי (פי' וישלח אות ג), וכ"פ הגר"צ פרנק (הגרש"א בשמו בשו"ת מנח"ש סי' צא אות א' ד"ה אגב), הגר"צ אבא שאול (שו"ת אורל"צ ח"ג פ"ח בהערות), הגר"י פישר (בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 318), והגר"ש וואזנר (שו"ת שבה"ל ח"י סי' עז אות ב'), וכ"כ בס' מוערך ישנים (סקט"ז), ובס' בירור הלכה (סי' מז). וכן משמע מהמשנ"ב שכתב (סי' נא סק"י) שאסור לומר אפי' פסוד"ז קודם ברכה"ת, וכ"כ בספר חסד לאלפים לבעל הפלא יועץ (סי' מז, ו) וז"ל: "והנהוגים כדעת הפוסקים שבהיותם ערים אין מברכים הרכות השחר על שיעלה עמוד השחר, צריכין לזיז שתיכך בעלוה"ש, אפי' אם נמצאו לומדין, יפסיקו מלימודם, ולא ילמדו אחרי עלוה"ש בלי ברכה"ת, כי לא לרצון יהיה אותו הלימוד, ואשר לא שת ליבו אינו נזהר, ולא ראיתי נזהרים, ולאו שפיר עבדי" עכ"ל.

<sup>76</sup> כ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קס) שגם להחיד"א שאוסר ללמוד לפני ברכה"ת, לא נתכוין ח"ו לבטל מתורה, רק ללמוד כרגיל בלי שיוציא מפיו דהיינו בהרהור שאין צורך לברכה"ת לפוסקים (מלבד הגר"א), שאין אתה רשאי ליבטל ממלכות שמים אפי' שעה אחת.

<sup>77</sup> כ"כ הבן איש חי (שם), וכ"כ הגר"צ אבא שאול (אורל"צ שם) וז"ל: "ואסור ללמוד לפני ברכה"ת, כדאי בברכות דף יא.; וא"כ כיון שהגיע עמוד השחר והתחייב בברכות התורה, אסור ללמוד עד שיברך, והנה נתבאר באור לציון פ"ו בביאורים לתשובה ד', שנחלקו הפוסקים לענין זמן עלוה"ש, שלדעת מרן עלוה"ש הוא שעה וחומש לפני הנץ החמה, דהיינו ע"ב דק', ולדעת הגר"א עלוה"ש הוא שעה ומחצה קודם הנץ החמה, דהיינו תשעים דק', ונתבאר השיטות באורך ע"ש, ונתבאר שם שהעיקר כשיטת מרן, וטוב להחמיר כשי' הגר"א, וא"כ הנעור בליל שבועות, הרי ששעה וחצי לפני הנץ החמה עד שעה וחומש לפניו הוא בספק שמא הגיע זמן עמוד השחר, ובתוך זמן זה אין ראוי ללמוד, וגם לברך ברכה"ת א"א אז משום ספק בברכות להקל, וכיון שיש קרוב לחצי שעה שאינו יכול ללמוד ולהתפלל, ובודאי שאין לו ליבטל, בעיקר בלילה קדוש זה, על כן יעסוק בשירות ותשבחות בזמן זה" עכ"ל.

דעתו מהלימוד עדיין מתייחסת ברכה"ת שבירך אתמול על הלימוד של היום, וכיון שדעתו לילך לישון שינת קבע נמשך ברכה"ת דאתמול עד שינתו, וי"א<sup>77</sup> שמותר לו להמשיך ללמוד אף אם לא ישן אח"כ כי לא מצינו שאסור לעשות מצוה בלא ברכה, וכאן שאינו יכול לברך מחמת ספק אין איסור על עצם הלימוד ואינו אלא מבטל מצות ברכה, ויש<sup>78</sup> מחלקים בין אם לא התחיל ללמוד דבזה יתכן שאין לו להתחיל בלימודו קודם ברכה"ת, לבין אם התחיל ללמוד דמותר לו להמשיך בלימודו קודם ברכה"ת, אך ללמוד בהרהור אי"צ להחמיר. ולעצם הענין אם הניעור בלילה מברך ברכה"ת עי' פ"ה ס"ד.

## טבילה בעלות השחר

יא. סמוך לעלות השחר כמו חצי שעה קודם ילך לטבול כדי לקבל תוספת קדושה<sup>79</sup>, אך יש שכתבו<sup>80</sup> שזמן הטבילה הוא בעלוה"ש ולא קודם לכן, ולפי"ז אין להפסיק מלימודו אפי' לצורך הטבילה עד עלוה"ש, [ויש נוהגים<sup>81</sup> לטבול רק בערב הרגל], ומ"מ הגם שהגר"א (מעשה רב אות קכה) כתב שאין לטבול בשבת ויו"ט, מ"מ גם האשכנזים הפרושים ההולכים בכל עקבות הנהגות הגר"א, בזה לא נהגו כוותיה וטובלים בשבת ויו"ט, ובפרט באשמורת חג השבועות שע"פ קבלה מעלת טבילה זאת היא הגדולה ביותר מכל השנה כי היא בחינת כתר<sup>81</sup>.

### מקורות וביאורים

<sup>76</sup> כ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' טב), ובתוס' חיים (על החיי אדם כלל ט') בשם בעל הדברי חיים מצאנז, ובשו"ת עמק תשובה (ח"ג סי' ו').  
<sup>77</sup> כ"ד החזו"א (דינים והנהגות פ"א אות יב, אורחות רבנו ח"ג עמ' רג), הגרש"ז אויערבאך (מנח"ש סי' צא אות א' ד"ה אגב ועי' מש"כ שם סי' יח אות ח, ובהליכו"ש תפילה פ"ו הע' ט'), הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פ"ז סי"ב וח"ג פס"ו סי"ח, וקובץ תשובות ח"א סי' ט' ד"ה אולם צ"ל), והגר"ר בצלאל שטרן (שו"ת בצל החכמה ח"א סי' א סק"יז), וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשו"ת ח"ד סי' קי וח"ה סי' קס) בשם הגר"ח מבריסק, ועיי"ש שהביא מכתבי תלמידים שכתב שהגאון רבי אליהו ברוך זצ"ל (אב"ד מיר) הגיע לבריסק מוקדם בבוקר, ומיד הגר"ח מבריסק זצ"ל התחיל לשוחח עמו בד"ת, והגר"ב זצ"ל הפסיקו מפני שלא בירך ברכה"ת, והשיב הגר"ח שאין איסור ללמוד בלי ברכה"ת רק שמצוה לברך, ובעודם מדברים הגיע הגאון מפוניבז' זצ"ל והסכים מדעת עצמו לדברי הגר"ח זצ"ל, ולכן כתב שאין צורך להפסיק מלימודו בעמוד השחר, רק כשמזמן לו מישמוציא, הוא מוציאו, אבל במשני"ב (סי' מז סק"ב) מפורש שאסור ללמוד קודם ברכה"ת, עכ"ד, וכן הורה הגר"מ ש"קליין (עיטורי מרדכי פרק ל הע' ב) שאם אי"א לברך משום סב"ל, או אדם שאינו יודע לברך, שפיר ראוי שילמד בלי ברכה מאשר שיבטל לגמרי ולא ילמד כלל.

<sup>78</sup> כ"כ הגר"מ גרוס (תורת הדרך פ"י סעי' נד).

<sup>79</sup> כמש"כ בשער הכוונות (דף פט ע"א) ע"פ הזוהר, וכן בסידור האר"י (סדר חג השבועות בסוד טבילת הבוקר) וז"ל: "סמוך לאור היום קודם עליית השחר בעת שמשחיר פני הרקיע סוד איילת השחר כמו חצי שעה ילך לטבול", וכן מובא בס' טור ברקת וז"ל: "צריך ללמוד ברזי אורייתא עד אור הבוקר וקודם שיאור היום חצי שעה צריך לטבול, וכן מובא בשו"ע האריז"ל (בכוונות של שבועות ס"ב) וז"ל: "וצריך לטבול באשמורת הבוקר", וכן מובא ביסוד השורש העבודה (בשער תשיעי פ"י) וז"ל: "וקודם עלוה"ש מעט ילך לטבול", וכן מובא בס' יוסף אומץ (אות תתנב) וז"ל: "וההולך לטבול קודם שיאיר היום מה טוב גורלו, ואני וכל תלמידי הולכים אחר הלימוד לבית המרחץ לטבול קודם שיאיר היום ואחרינו נהגו שאר עדה קדושה מקהלתינו", וכן מובא בס' עץ חיים (עניני שבועות פ"א) וז"ל: "ואח"כ באשמורת הבוקר, מעט קודם עלוה"ש בעת שמשחיר פני הרקיע סוד איילת השחר אז מצוה לטבול, כדי לקבל תוספת קדושה מבחינת הכתר ועליו נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים", וכ"כ בפלא יועץ (ערך עצרת) כתב וז"ל: "ויאחז צדיק אורחות צדיקים לטבול במקוה טהרה באשמורת הבוקר כי סודה רם ונישא וקונה הארה וקדושה וטהרה לנפשו", ובס' אשכבתיה דרבי מובא על הסטייפלר שאף כאשר היה חלש מאד הקפיד על טבילת חג השבועות. ועי' בס' הניעור כל הלילה (פ"א הע' 27) שכתב שמובא בשם המקובלים שטבילת מקוה בליל שבועות בקדרותא דצפרא הוא חסד עליון ורחמים גדולים מאד, ומשפיע טהרה על כל השנה, וזהו כי הרחמים כפי הדעת, ושבועות הוא שכל דק ועליון וגבוה מאד, והוא חסדים ורחמים גדולים, וטהרת הטבילה במקוה הוא של שער נ"י ומשם נמשכת הקדושה, עכ"ל.

<sup>80</sup> כן מובא בשל"ה הק' (מס' שבועות פרק נר מצוה אות ב) שזמן הטבילה הוא בעלוה"ש, שכתב וז"ל: "ובהאיר היום ילכו לטבילה", וכן מובא בחק יעקב (סי' תצד סק"א) שכתב "וטובלין כשיאור היום", וכ"כ הגר"ח פלאגי (מועד לכל חי סי' ח סכ"ה) וז"ל: "אך המהדרין מן המהדרין מלבד מה שטובלין בערב שבועות עושין ג"כ טבילה בעמוד השחר אחר התיקון", וכ"כ בס' מנהגים טובים וקדושים הנהגים בא"י לר"א גלאנטי וז"ל: "וקורין תורה וכו' עד אור הבוקר ואז כל העם טובלין בבוקר קודם תפילת שחרית", וכן נהגו רבינו שלמה אלקבץ והב"י ז"ל ככתוב במכתב שלהם וז"ל: "ואז נתחזקנו עד אור הבוקר ולא פסק גירסא מפומנא וכו' ויהי בבוקר הלכנו וטבלנו" עכ"ל.

<sup>81</sup> כמובא מנהג זה בחק יעקב (סי' תצד סק"א), והגר"מ קארפ (הלי חג בחג על שבועות פ"ח הע' 63) כתב שכן נוהגים בישיבות לסמוך על הטבילה ערב הרגל. ועי' לעיל פ"א ס"ד בענין טבילה בערב הרגל.

<sup>81</sup> כ"כ הגר"ש דבילצקי (ק"י הלי' מועדים שבועות עמ' כב הע' ו) שבירושלים עיה"ק ובארה"ק גם האשכנזים פרושים ההולכים בכל עקבות הנהגות הגר"א, בזה לא נהגו כוותיה וטובלים בשו"ט, והביא מס' בית ישראל השלם להגר"י טויסיג זצ"ל (ח"ח מהדו"ת עמ' קסט) שגם את הגר"ש סלנט פגשו במקוה בירושלים באשמורת ש"כ וכאן נמצא וכאן היה, וכן העיד בגודלו גם הגר"ח נאה בספרו קצות השולחן (ח"ו דף מח ע"א) דכן המנהג פשוט בירושלים בין ת"ח מכל העדות חסידים פרושים וספרדים עיי"ש, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשו"ת ח"ב סי' ר, וח"ד סי' פט) דמש"כ במעשה רב שלא לטבול משום שבזמניהם עיקר הטבילה היה במעיינות ובנהרות מחוץ לעיר וחששו מטלטול המים, משא"כ במקוואות דזמנינו דלא שייך זה, עיי"ש. אמנם דעת החזו"א (דינים והנהגות פ"י אות ל) שאין לטבול אפי' טבילת עזרא בשבת כמב' במעשה רב בשם הגר"א, אך באורחות רבנו (ח"א עמ' קנב-קנג) העיד

יב. לדעת רוב גדולי הפוסקים<sup>82</sup> אסור לטבול במים חמים בשבת ויו"ט, ומהו שיעור מים חמים מצינו כמה הגדרות בפוסקים<sup>83</sup>, ולמעשה יותר מ-37 מעלות ראוי להחמיר ולא לטבול<sup>84</sup>, ומים פושרים (שהוא בערך בין 30 ל-37 מעלות)<sup>85</sup> נחלקו הפוסקים<sup>86</sup> אם

#### מקורות וביאורים

**הגר"ח קנייבסקי שהוא ואביו מרן הסטייפלר זצ"ל** טבלו בשבת במקוה שבבית החזו"א ולא מחה בהם, וכן נהגו קרוביו ותלמידיו שטבלו במקוה שבביתו ולא מחה בהם וכששאלוהו האם מותר אמר שהגר"א אסר, ואפ"ה לא מחה באלו שטבלו, והוסיף שם, שהסטייפלר היה רגיל לטבול בשב"ק קודם התפילה, וכשלא היה יכול לטבול אמר שחסר לו עונג שבת, אך הכרעת ה**ביאה"ל** (סי' שכו ס"ח ד"ה אדם) שטבילת עזרא מותר בשבת, אבל טבילה לשם תוספת קדושה אף שאין בזה חשש מתקן מצד הדין, מ"מ משום חשש סחיטה יש למנוע טבילה זאת בשבת, אמנם גם טבילה לשם תוספת קדושה נהגו להקל כהיום כמש"כ **ביסוד ושורש העבודה** (שעק ח פ"ו) לזוהר בטבילה בשב"ק אף כשהוא טהור, וכ"כ **בשו"ת שואל ומשיב** (מהדו"ה סי' ו) וז"ל: "נתתי לבי על מה שנהגו רבים מבעלי תורה ויראה ללכת למקוואות לטבול בר"ה לתפילה וקודם התקיעו, וזה רבות בשנים אשר התירו פרושים את הדבר לטבול בשבת ויו"ט, ובאמת ע"פ הדין השו"ע נראה לאסור, וחפשתי אולי אזכה למצוא היתר" ומאריך הרבה בכוחא דהתירא עיי"ש, וכ"כ **בערוה"ש** (סי' שכו ס"י) וז"ל: "לטבול במקוה בשבת בשחרית מותר, ובפרט מי שרגיל לטבול לקרי וכו' ואם כי יש המפקפקין, מ"מ לא חשו לה וכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל" עכ"ל, וכ"כ ה**כה"ח** (סי' שכו סק"ב) וז"ל: "וכתבו הרב בית יהודה (ח"ב סי' לב) והרב מזבח אדמה (ח"ו סי' קצז) כי כן מנהג ירושלים שרוב התלמידי חכמים טובלין בשבת בבוקר, וכן כתבתי לעיל סי' רס בשם האריז"ל עכ"ל, וכ"כ ה**גר"ר בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו** (ח"י סוס"י יד) שכן הוא נהג לטבול בשבת וגם לתוספת קדושה, אך מה שהעידו ה**גר"ז** **ר בענגיס** (כמובא בשו"ת פאת שדך יו"ד סי' קפו, ובספר מי דעת עמי' צו הע' עה) וה**גר"ש אויערבאך זצ"ל** (אורחות שבת פכ"א הע' לב) שידוע **שתלמידי הגר"א** ובתוכם ה**גר"ח מוואלזין** נהגו והקפידו לטבול בשבת, וכן מה שהביא בסי' טהרת שבת כהלכתה ממקורות נאמנים על כמה מגדולי ישראל שבצינעא היו הולכים לבית הטבילה בשב"ק לפנות בוקר, וביניהם ה**חת"ס ותלמידיו**, ה**גר"ח מוואלזין**, ה**גר"ש סלנט**, וה**חפץ חיים זי"ע**, וכן הביא ה**גר"מ שטרנבוך** (תשוה"נ ח"ב סי' ר) ובסי' מי דעת (שם) עדות נאמנה שכן נהג ה**חפץ חיים** לטבול בשבת, כל זה אינו ראיה שהתירו לטבול גם לתוספת קדושה, ואפשר שטבלו טבילת עזרא, ובפרט שהח"ח הרי מסיק בביאה"ל שטבילה לשם תוספת קדושה צריך למנוע זה, ועל זה נאמר "אין פוסקין הלכה מפי מעשה". ועי' מש"כ בענין טבילת עזרא בשבת **בשו"ת מנחת יצחק** (ח"ט סי' לד) ומש"כ ה**גר"נ גשטטנר בשו"ת להורות נתן** (ח"ד סי' כח), ועי' גם **בקובץ תשובות להגר"ש אלישיב** (ח"א סי' לט) שכתב שהדרך הישרה שיבור לו האדם לטבול בשבת אם נטמא בשבת וכמש"כ הביאה"ל, וכ"כ ה**גר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"ו סי' כח) שמי שמחמיר לו לטבול טבילת עזרא בשבת יצא שכרו בהפסדו בזהירות של חשש רחוקה מסחיטת שער בהפסד בהשהה הטומאה עליו, עיי"ש, וה**גר"ר משה שטרן בשו"ת באר משה** (ח"א סי' לא אות יא) הכריע דבר מעניין, שאלו ההולכים תמיד למקוה אפי' כשאינם בעל קרי לשום תוספת קדושה וזה בודאי שרי בשבת כמו למיקר, א"כ כשהולכים לטהר עצמן מקרי שרי דאין כאן מיחזי כמתקן אלא לתוספת קדושה, משא"כ אם לא היו הולכים רק לטהר עצמן לטומאת קרי היה אסור כהגר"א, ואלו שאינם הולכים לטבול עצמן בחול רק לטומאת קרי שפיר מונעים עצמם גם בשבת וכטעמא דהגר"א, עיי"ש. ואכמ"ל.

<sup>82</sup> כ"פ **בשו"ת חכם צבי** (סי' יא), ו**בבית מאיר** (אור"ח סי' שכו), ו**בשו"ת רעק"א** (סי' יז), ו**בכמחמא אדם** (כלל קכב ס"כ), ו**בשו"ת חת"ס** (חאו"ח סי' יח ד"ה ומיהו) ו**בשו"ת שואל ומשיב** (סי' מז), ו**בערוה"ש** (סי' שכו ס"י), וכן הביא ה**כה"ח** (סי' שכו סק"ג) **מהכלל בו בשם רב האי גאון** שכתב וז"ל "אסור לבעל קרי לטבול בשבת בחמין שהוחמו מער"ש" עכ"ל, ועי' **בשו"ת באר משה להגר"ר משה שטרן** (ח"ו סי' קלא) שכתב "ומי לא ידעזע מדברי חד גאונים הקדמונים הרב האי גאון שעליו כתבו הגאונים שבזמנו "אחרון בזמן וראשון במעלה", וכל העולם כולו חרדו וחורדים לדבריו, ומה שבכה"ח שם הביא כאלו שמתירים, כל המתירים שם אינם מתירים אלא לעשות המקוה פושרין אבל לא חם וכ"ש לא חם כבחול", עיי"ש, וכן הביא ה**משנ"ב** (סי' שכו סק"ז) בשם ה**חיי"א** (כלל ע ס"א), וכ"פ **הבן איש חי בשו"ת רב פעלים** (ח"ד יו"ד סי' טו), ה**גר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ב פל"ה אות ג) וה**גר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ ח"ד סי' עד), וכ"כ ה**גר"ש אויערבאך** (אורחות שבת פכ"א הע' לא) שחזינן לרבנן קשישיא שהחמירו מאד בזה, ה**גר"ד בהר"ן והגאון מטשעבין** ועוד והקפידו שלא לטבול בחמין כלל רק בפורים, וכן ה**גר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"ה סי' מד) הביא את החכ"צ הנוביי החת"ס והרע"א שאוסרים וכתב דכיון דגאונים אלו בדרך כלל מכריעים בין חכמי ישראל הלכה כוותיהו, ומכ"ש דהרבה מן האחרונים עומדים בשיטתם, ודלא כהקרבן נתנאל, ומסיק להלכה במי שאפשר לו פשיטא שעלינו לחוש לסברת המחמירים שלא לטבול בחמין ממש בפרט בימות הקיץ, ובימות החורף בטבילת בעל קרי בפרט למי שרגיל בטבילה שזה אצלו בגדר מצוה וקדושה אין בידנו להעמיד הדת על תילה, אבל למי שאפשר אין להקל בזה, וכ"פ ה**גר"מ שטרנבוך** (תשוה"נ ח"ב סי' רא) שאיסור גמור לטבול במים חמים.

<sup>83</sup> **בשו"ת חכם צבי** (סי' יא) כתב דמותר להפיג את צינת המים באופן שלא יקרא עליהם שם חמין, והתיר טבילה במים אלו, ונמצא שלשיטתו גזירת רחיצה בחמין היא דוקא בשיעור שבנ"א קורין להם מים חמים, והסכים עמו ה**סדרי טהרה** (סי' קצז סק"ט), וכן משמע ב**פמ"ג** (סי' תקיא משב"ז סק"ה), וכ"כ בקצרה ב**א"א בוטשאטש** (סי' שכו), וכן בסי' תקנא סט"ז ד"ה כי אם ראשו) דחמין היינו שיש עליהם שם חמין, וכ"כ **בערוה"ש** (סי' שכו ס"ג) וז"ל: "אין הדבר מבורר אצלנו כמה הוא השיעור (פושרין וחמין) ולא מצאנו זה מבורר, ונלע"ד דכל שנקרא חם בפי העולם אסור". אמנם **בשו"ת רעק"א** (סי' יז) מגמגם על קולא זו של החכ"צ, וכן **בבית מאיר** (סי' שכו) כתב לאסור גם מים שהופגה צינתו, וטעמו דכיון שגם לצורך הפגת הצינה צריך להעביר אש א"כ גזירת הבלנים שייכת גם בזה, ועי' גם **בחמד משה** (סי' שכו סק"א), וגם **בשביתת השבת** (מבשל ס"ק קכה) כתב לדחות דברי החכ"צ, ולכן כתב שההגדרה היא כמש"כ **התהלה לדוד** (סי' שכו סק"ג) דכפי הנראה כל שמרגישים במים חמימות הרי זה אסור, וא"כ כל שהוא יותר מחמימות הרוק הרי אסור. וה**גר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ אור"ח ח"ד סי' עד) כתב שאם חום המים הוא פחות ממידת החום שדרך סתם בנ"א לרחוץ בהם בחול יש להתיר, ואף אם אחד יכול לטבול חום גבוה יותר אסור, וה**גר"מ שטרנבוך** (תשוה"נ ח"ב סי' רא) כתב הגדרה מחודשת, שתלוי בסולדת, והיינו אם מתעכב ליכנס מפני החמימות שסולד בו נקרא חמין ואסור, ובלא"ה מותר, וכתב שכן משמע **בשעה"צ** (סי' שכו סק"ט) עיי"ש, וכן הוכיח ה**קצוה"ש** (סי' קלג סק"ג) מדברי ה**שו"ע הרב** שהטבילה בחמין האסורה היינו במים חמים שהי"ב, ובפחות משיעור זה המים נידונים כפושרין, ומותר לטבול בהם, אך כבר

דינם כחמים או כצוננים, אבל בפחות מ-30 מעלות אין מה לחשוש, והנוהגים לסמוך על הקרבן נתנאל<sup>87</sup> המובא במשנ"ב (סי' שכו סק"ו) ושאר גדולי הפוסקים<sup>88</sup> המתירים לטבול בשבת במים חמים, יזהרו מאד לא להתעכב במים החמים רק לטבול מיד

#### מקורות וביאורים

האריכו **בקצוה"ש** (שם) ו**בתהלה לדוד** (סי' שכו סק"ג) ו**באורחות שבת** (פכ"א הע' ח) שלחלה א"א לומר הגדרה זו, דהא בהדיא איתא ברשב"א (שבת מב. ד"ה בדבר) שאין אדם רוחץ עצמו בחמין שהיד סולדת בו, ועוד שתינוק בודאי אין רוחצין בו דהא כריסו נכוית, וא"כ אמאי הוצרכו הפוסקים לדון לענין היתר רחיצת קטן לפני מילתו. ועיי' הערה הבאה.

<sup>84</sup> כ"כ בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"ד סי' מד אות כז) ו**הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ב פלי"ה אות ג) שחמימות הרוק (שהוא כחמימות גוף האדם שהוא בין 36 ל-37 מעלות צלזיוס הרי זה בגדר פושרין ולמעלה מכך הרי זה בגדר חמין כמבואר בש"ך (יו"ד סי' קפח סק"ד) שכתב על דברי הרמ"א (יו"ד שם ס"ד) שהביא את הריטב"א (נדה כב:) שכתב שסתם פושרין אינן חמים יותר מחמימות הרוק, וכתב הש"ך דמשמע דכל מקום שהוזכר בש"ס פושרין היינו כחמימות הרוק, וכן מבואר ב**פתחי תשובה** (יו"ד סי' צד סק"ב) בשם **החוות יאיר** (סי' קד) ששיעור הפושרין הוא כחמימות הרוק, וכן מציינו **בשערים המצוינים בהלכה** (סי' קכב סק"ג).

<sup>85</sup> כ"כ **הפסקי תשובות** (מהדורת תשע"ה סי' שכו הע' 16) שבפחות מ-37 מ"צ ויותר מ-30 מ"צ ה"ז בגדר פושרין, ובפחות מכך אין האדם מרגיש חום המים, ואינו אלא הפגת צנינותם של המים. וכתב לי **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שמקובל להחשיב פושר אם אין שום הנאה מחום המים, ובאם נהנים הרי זה חם.

<sup>86</sup> **בבית מאיר** (סי' שכו ס"א) ו**במחזה אברהם** (חאו"ח סי' נט) הביאו ראייה שגזירת מרחצאות נאמרה גם על מים פושרים, ממה שאמרו בגמ' (שבת מ:) לא ישתטף אדם בצונן, ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפזיר מים שעליו, ומפרשים הרמב"ן (שם ד"ה ובלבד) והרשב"א (שם ד"ה הא) שהאיסור הוא שנמצא רוחץ גופו בפושרים, ומפורש בדבריהם שגם לרוחץ בפושרים אסור, וכן מבואר ב**דברי שמואל** (סי' שח), והביא גם **הדברי יוסף** (סי' סד) שכתב דמדברי **תשובת רבינו האי גאון** שהביא הכל בו נראה דאפי' בפושרין אסור, וכן מבואר מדברי **הרעק"א** (מהדו"ק סי' יז) שגם מים פושרים הם בכלל הגזירה, ומאידך, **בחסם צבי** (סי' יא) ו**בנודע ביהודה** (מהדו"ת סי' כד) כתבו שמותר לטבול במים פושרים, והיינו חום מועט כדי להפיג צנינותם של המים, וכ"כ בזרע אמת (ח"א סי' עד) דבפושרין ליכא איסור לרוחץ כל גופו בשבת, והשיג על הדבר שמואל שאוסר, וכתב ליישב שם מה שהביא מתשו' רבינו האי גאון עיי"ש, וכ"פ **המשנ"ב** (סי' שכו סק"ו), ו**בשעה"צ** (שם סק"ח) תלה את זה במח' **המג"א והגר"א** בביאור דעת הרמב"ם עיי"ש, ו**השו"ע הרב** (מהדו"ב סי' רנט ד"ה והנה הרמב"ן) פסק שאם המים נפשו בער"ש אין בהם גזירת מרחצאות ומותר מעיקר הדין לרוחץ בהם גם כל גופו, ואם נפשו בשבת דינם כחמין שהוחמו בשבת ואסור לרוחץ בהם אפי' אבד אחד, ו**הגר"ד יונגרייז** (ראב"ד ירושלים) בשו"ת אור דוד (סי' ז) האריך בזה והביא המח' אחרונים בזה, ומסיק וז"ל: "זה נראה ללמד זכות על הטובלים בפושרין שנהגו כן בכמה קהילות קדשות, אבל למחמירין שלא לטבול גם להם יש מקום גדול לחוש לדעת הגאונים הדבר שמואל והדברי יוסף והבית מאיר והרעק"א שאוסרים גם בפושרין" עכ"ל. ועיי' בזה **בחמד משה** (סי' שכו) ו**בתהלה לדוד** (סי' שכו סק"י) ובסי' **המנורה הטהורה** (סי' שכו סק"ה) ואכמ"ל.

<sup>87</sup> הקרבן נתנאל (פרק במה מדליקין סי' כב אות ג) קיצר בלשונו וכתב וז"ל: "ובעיקר הדין כתבתי באריכות שטבילה במי מקוה חמין לא הוי בכלל גזירת מרחצאות", ואינו מפרט טעמו, ו**בשו"ת נודע ביהודה** (מהדו"ת סי' כד-כו) ו**בשו"ת בני יהודה** (ח"ב סי' לב) ו**בשו"ת אבני נזר** (חאו"ח סי' תקכו) ו**בשו"ת מהרש"ג** (ח"ב סי' קכז) ו**בשו"ת אג"מ** (ח"א סי' קכו ענף ד) ו**בשו"ת דברי יציב** (חאו"ח סי' קסא) כתבו שטעמו של הקרבן נתנאל הוא משום שלא גזרו חכמים אלא ברחיצה לשם נקיון או תענוג ולא כשהוא למצוה, ולפי"ז כתב **האבנ"ז** שמותר רק לטבול ולצאת מיד ולא לשהות במים שזה ודאי אסור דאינו לצורך מצוה. ועיי' במשנ"ב (שם) שציין לעיין ב**תשובת נודע ביהודה** (מהדו"ת סי' כד) ששם כתב את ב' הצדדים, וחולק על ההיתר של הקרבן נתנאל ומסיק להקל רק בפושרין ולא בחמין, אך אינו מוחה במי שמיקל בחמין, והביאו דבריו **בשע"ת** (סי' שכו סק"א), ו**בפתחי תשובה** (יו"ד סי' קצו סק"ב), ועיי' **בכה"ח** (סי' דכו סק"ג) בשם **הפתח דביר** (סי' שכו סק"ח) ו**בשו"ת ציץ אליעזר** (ח"ו סי' כ אות ה) שסי'ל שהנובי"י מסכים בהכרעתו לדברי הקרבן נתנאל שלא לאסור הטבילה בחמין הגם שבתחילה מגמגם עליו, ותמה על השע"ת שמביא רק צד החומרא שבדבריו. ועיי' בצי"א שם שהביא גם מהתפארי"י (בהלכתא גבירתא בפ"ג דשבת).

<sup>88</sup> כ"פ **בסדרי טהרה** (יו"ד סי' קצז) ו**בכה"ח** (סי' שכו סק"ג) בשם **החיד"א בברכ"י** (סי' שכו סק"ב) שכתב בשם **שו"ת בני יהודה** (ח"ב סי' לב) ו**שו"ת דברי יוסף** (סי' סד) שמותר, ועיי' **בשו"ת בני יהודה** (שם) שכתב כמה טעמים להתיר, והביאם **בשו"ת ציץ אליעזר** (ח"ו סי' כ), וכ"כ **בכרם שלמה** (יו"ד סי' קצז) "שהסדרי טהרה העלה דלדינא שרי אלא שנתירא להתיר נגד החכ"צ אבל כבר נהגו בכל מקום להקל ואין חושש לחומרת החכ"צ כן כתב הגאון בעל הורה גבר שם בתשו' עולת שמואל", וכ"פ **בשו"ת מהרש"ג** (ח"ב סי' קכז) ו**בשו"ת תשורת שי** (ח"א סי' יז), ו**בדרכי תשובה** (יו"ד סי' קצז סק"ז), וכ"פ **בחסד לאלפים** (סי' שכו סק"ז) להצדיק מנהג המקילין בזה, וגם לטבילת אנשים בשב"ק לתוספת טהרה עיי' האריז"ל, וכ"פ **בשו"ת לבושי מרדכי** (ח"א סי' א) וכתב, דמדברי הגמ' (תענית ג.) ותוסי' (שם ד"ה טבילה) משמע דליכא גזירת מרחצאות בטבילה, וכ"פ **בשו"ת מחזה אברהם** (חאו"ח סי' נט) שטעם ההיתר בזה משום דבמקום מצוה היתירו רחיצה בחמין, וכן הביא **הציץ אליעזר** (שם) **מס' יד יוסף** (על הל' שבת בסי' שכו) שכתב ג"כ דבשעה שגזרו על הרחיצה לא גזרו על רחיצה של מצוה, וכ"כ **בשו"ת דברי חיים** (ח"ב סי' כו) וז"ל "וכבר נהגו גדולי דורנו היתר בזה והנח להם לישראל", וכ"כ **בשו"ת ישועות מלכו** (להגאון מקוטנא זצ"ל או"ח סי' יט) וז"ל "שמעתי והוגד לי אשר בק"ק טריסק עושין כן עיי' הוראת הרב דשם וכו', וגם הרה"ק מוהר"ש מבעלזא הנהיג כן", וכ"פ **הג"ר בצלאל שטרן בשו"ת בצל החכמה** (ח"ד סי' קלו) שאין לערער על המנהג לטבול בשבת בבוקר במקוה של מים חמים ממוזגים ואפי' אם הם חמים קצת יותר, וכ"פ בשו"ת נחלת מאיר (סי' יב) בשם **שו"ת מהרש"ם** (ח"ב סי' רכט), ו**בשו"ת שדה אלחנן** (סי' יח) ו**בשו"ת ויען יוסף** (חאו"ח סי' קעה וקעו), וכ"פ **בשו"ת אבני צדק** (סי' לו) דבזמננו הכל חולין אצל צינה, וכ"פ **בשו"ת דברי יציב** (חאו"ח סי' קס וקסא) וכתב שיש לצרף לסברת המירים דברי **הרעק"א** (המובא בביאה"ל ריש סי' שכו ד"ה במים) שפסק שבמקום צער לא גזרו על רחיצה בחמין, וכיון שהטבילה מצוה היא, ושוינהו כחובה, והרגיל בכך וימנע עצמו יהיה לו צער ועינוי נפש, ובפרט אם היה טובל בצונן, יהיה לו צער בטבילה בצונן, לכן מותר, וכתב וז"ל

ולצאת כי לשהות במים לכל הדעות אסור<sup>89</sup>, וכמו"כ לא יטבלו יותר מא' או ב' טבילות<sup>90</sup>. ובמקואות שגופי החימום מתחממים בשבת ע"י שעון שבת שמופעל מער"ש עד שנעשים המים חמים מאוד, יש שכתבו<sup>91</sup> שגם לקרבן נתנאל אסור לטבול בו בשבת ויו"ט, ושכרו על הפרישה יותר מעל הטבילה. וראוי לכל יר"ש לא לטבול כלל בחמין בשבת ויו"ט כי יש מקואות שלא מכבים את הטרמוסטט ויש בטבילה במקוה חשש איסור מבעיר, מבשל, וכותב<sup>92</sup>, אלא א"כ יודע בודאות שכיבו את הטרמוסטט

#### מקורות וביאורים

"ואין לזוז ממנהגן של ישראל צדיקים ויראים ורבנן קשישאי שלא חששו כלל והלכו בשב"ק למקוה חמה", וכ"פ בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תקכו אות יב-יג) שמשום מצוה יש לדון ולהקל, אך במי שלא הוצרך טבילה רק משום תוספת קדושה אין להתיר לכתחילה אך אין למחות בנהגים היתר גם בזה, וכן הביא הציץ אליעזר (שם אות ז) משו"ת בנין ציון לבעל הערוך לנר (סי' עו) שכתב להתיר על מנהג הנשים שטובלות בליל שבת ויו"ט בחמין, וז"ל "אבל מה שטובלין בחמין במקוה הרי זה אינו טובל בחמין עצמם שהוחמו ע"י האור שהרי הם נתבטלו ע"כ במי סאה מי מקוה ונעשו ונקראו על ס' מי המקוה דאלי"כ הו"ל טבילה בשאובין ואף דמי המקוה נתחממו ע"י החמין שהטילו בהם לא מצינו שגזרו חכמים על החמין שנתחממו ע"י חמין", ולפי"ז כתב הצי"א שהגם שהיום לפי הטכניקה החדשה ישנם כמה וכמה מקואות העשויים באופן שגם המי סאה וגם מי המקוה עצמה מתחממים ע"י האור עצמו, בכל זאת מכיון דאז מקואות הטהרה לא היו עושין באופן זה א"כ לא חל גזירת חז"ל על מקואות הטהרה ותו אין בידנו לגזור גזירות מעצמינו או להרחיבן, עכ"ד, וכן הסטייפלר (אורחות רבנו ח"א עמ' קנב) היה רגיל מנעוריו לטבול בשב"ק בבוקר, והיה מקפיד על פושרין ולא על חמין, אך כשהיה רק חמין היה טובל ואמר שאינו מתכוין לרחיצה רק לשם טבילה.

<sup>89</sup> כ"כ בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תקכו אות יב-יג) וז"ל: "בדבר המקוה חמה שטובלין בה בשבת, ויושבים עוד שם אחר הטבילה או קודם, והישיבה ודאי שאסור, אך ליכנס לטבול תיכף ולצאת אחר הטבילה מיד שבוה יש מקום להתיר" עכ"ל, ובאמת שזה פשוט כך, שהרי כל מה שהקרבן נתנאל התיר זה רק לצורך מצוה, אבל כשמתעכב במים לתענוג בזה גם הקרבן נתנאל מודה שאסור, וכ"כ באורחות שבת (פכ"א סט"ו). ועי' בשו"ת באר משה להג"ר משה שטרן (ח"ו סי' קלא אות יט) שכתב שכיון שבעוה"ר בני"א יושבים במקוה זמן ארוך ומדברים ומשיחים בה, ומי יתיר דבר זה במים חמים ח"ו, ונכשלים באיסור מרחצאות ביום השבת, לכן רב ברכות ינוחו על ראש מי שאינו מניח לעשות מקוה כי אם במים פושרים שאין דרך בני"א לישוב ולדבר ולשהות בה, ותיקון גדול הוא לעשותה לא הרבה יותר חם מפושרין, עי"ש.

<sup>90</sup> כ"כ הגר"י גשטטנר (שו"ת להורות נתן ח"ד סי' ל), וכן מצדד להחמיר הג"ר מנשה קליין (גאב"ד אונגוואר) בשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' רצ) ע"פ תשובת חוות יאיר (סי' קפא), ואף שבשו"ת ויען יוסף (סי' קעד) כתב שרשאי לטבול מספר הטבילות שרגיל בהם תמיד, ויש לו כוונה או ענין בכך, ואי"צ לצמצם במספר הטבילות כדי לצאת מן המים החמים, מ"מ בכגון דא שטובל בליל שבועות לתוספת קדושה בלבד כבר מצינו בשער הכוונות (שחרית של שבת) שבשבת בבוקר די בטבילה אחת להמשיך עליו קדושה עליונה של יום השבת ואינו מפשיט מעליו (ע"י טבילה נוספת) ח"ו קדושת ליל שבת. ועי' גם בשו"ת מגדנות אליהו להגרא"א הלוי רובנשטיין זצ"ל (ח"ב סי' צא) שכתב שלכא"ל לדעת הק"י פשוט דמותר לטבול גם כמה פעמים, דכיון דטבילה אינה בכלל גזירת מרחצאות לא שנה פעם אחת או כמה פעמים, אולם לפי מה שביארו האג"מ מצד מצות לאו ליהנות ניתנו, י"ל רק פעם אחת הוי מצוה ולא יותר, אם כי י"ל דמי שנוהג שטובל כמה פעמים הוי לדידיה נדר והוי בכלל דבר מצוה, ועוד י"ל מכיון שיש חולקים על הק"י, א"כ לא נסמוך להקל רק על פעם אחת ולא יותר, ונשאר בצע"ג.

<sup>91</sup> כ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"י ח"ב סי' רא) וז"ל: "אם המים חמים מאוד איסור גמור לטבול בו, ולע"ד אפי' לקרבן נתנאל שמתיר לטבול בחמין שאין בו גזירת מרחץ, היינו כשלא נהגו לחמם המקוה גופא במרחץ רק הוסיפו מים חמין שתהא כפושרין", עי"ש שהאריך בזה ובסוף כותב ש"שכרו על הפרישה יותר מעל הטבילה".

<sup>92</sup> לגבי איסור מבעיר עי' במאור השבת (ח"ד סי' יד עמ' קעט) שכתב שאמר לו מומחה במקואות ומהנדס מומחה שהיום ברוב המקואות, היות וחימום המים נעשה ע"י טרמוסטט, ומד חום דיגטלי, נמצא שאדם שנכנס למקוה חם, הרי הוא מקרר מי המקוה ויורדים המספרים הדיגטלים של מעלות החום, והטרמוסטט עשוי להפעיל מיידית את המבעיר, וכתב לפי"ז שלדעת הפוסקים הסוברים שאסור לפתוח מקרר בשעה שהמנוע אינו פועל מחמת שגורם להפעלת המנוע או להקדים את הפעלתו, א"כ ה"ה בנידו"ד אסור להיכנס למי המקוה שהרי גורם להפעלת המבעיר או להקדמת פעולתו, ועי"ש שהסתפק לדעת הגרש"א. ועי' בשו"ת מגנות אליהו להגרא"א הלוי רובנשטיין (ח"ב סי' צא הע' ג) שגם כתב שלכא"ל דבר זה דומה למקרר חשמלי כשאינו עובד, וכתב שי"ל דהרי לא אכפת ליה לכל אחד ההבערה, וגם הוי רק גרמא, וא"כ הוי גרמא בפס"ר דלא ניח"ל ועל האחרון שהולך תיכף נדלק הטרמוסטט דהוי מעשה, הוי פס"ר דלא ניח"ל וגם הוי כלא"י. ולגבי איסור כותב עי' במאור השבת (סי' יד ס"ג) שכתב שישנם מקואות המותקן בתוך בור המים לטבילה "מד דיגטלי טמפרטורת המים" המודד את דרגת הטמפרטורה שבמים, ומראהו על "צג דיגטלי" המותקן מחוץ לבור, וכשאדם נכנס למי המקוה נעשה שינוי בדרגת הטמפרטורה ומשתנים מיד המספרים הדיגטליים שעל הצג באופן כזה דהוי פסיק רישא שישנם מקואות המותקן בתוך בור המים נעשים ע"י שינוי מתח בחשמל, וא"כ יש בזה חשש כותב, וכתב (שם בבירורי הלכה) שאף שהיה מקום לדון להקל דכל כניסתו למקוה הוי רק לצורך טבילה ואינו מתכוין כלל על המספרים והוי פס"ר דלא אכפת ליה, מ"מ אולי דומה לדבר שעומד ומתוכנן לכך דדעת הגרש"א אויערבאך דהוי כמתכוין, א"כ כאן שמתוכנן שאימתי שטובל במקוה משתנים המספרים הוי כמתכוין לכך, ובסוף כתב שמסרו לו מהגר"י קרליץ דאם אדם הנכנס למקוה אינו מעוניין לדעת מידת הטמפרטורה אין לאסור, כיון דהוי דבר שאינו מתכוין ופס"ר דלא ניח"ל באיסור דרבנן דהרי הוי כתב שאינו מתקיים. ולגבי איסור מבשל עי' במאור השבת (סי' יד הע' פד\*\*) שלטבול במקוה בשעה שהטרמוסטט פועל יש חשש שמקרר הצוננין לרדיאטור הפועל שדעת המנחת יצחק (ח"ד סי' מו אות ה) שיש לחוש לו כדין כלי ראשון. ועוד חשש, שע"י כניסת אנשים למקוה מתערבבים המים ופעמים שגם חלק העליון של הרדיאטור מגולה והמים עולים מעט ונוגעים בו ומתחממים יותר מיד סולדת בו, ופסק הגר"ש וואזנר בשבט הלוי (ח"א סי' צב) דאם יש פס"ר דיעלו איזה טיפים למעלה במקום שמתבשלים אע"פ שהולכים לאיבוד מחמת החום דאסור לטבול. אמנם בדעת תורה למהרש"ם (סי' שכו ס"א) כתב דכיון דהוי בישול כלאחר יד ודבר שאינו מתכוין הוי ספק פלוגתא, וכתב שיש לדון עוד בזה, שהרי המים אינם של האנשים הטובלים, ובארעא דחברי דעת הערוך דליכא

במקוה. ומה שמצוי לאחרונה שמניחים כיסוי בשבת במקואות על בורות הטבילה, כדי לשמור על חוס המים, אזי אם מותאמים ומוצמדים היטב לכתלי המקוה, אסור להניחו ולסלקו, שמיחזי כבונה וסותר, אלא א"כ יעשה להם בית אחיזה, או שהם מונחים ברפיון, שאין בו איסור בונה וסותר כלל, כיון שאינו אלא מניחם גרידא<sup>92</sup>.

### להתרחץ במים צוננים אחרי הטבילה ושימוש בסבון

יג. מי שהוא איסטניס וחייב להתרחץ במים צוננים אחרי הטבילה, י"א<sup>92</sup> שאם הוא מצטער רשאי להקל להתקלח במים צוננים, וי"א<sup>93</sup> שאסור ורק פניו ידיו ורגליו מותר, ובמים חמים אסור להתרחץ כלל במקוה<sup>94</sup>. ולענין שימוש בסבון, אזי בסבון מוצק אסור להשתמש כלל<sup>95</sup>, ויש שכתבו<sup>96</sup> שהספרדים הנוהגים להקל גם בסבון מוצק יש להם על מי לסמוך, אך בסבון נוזלי

מקורות וביאורים

איסור בפס"ר דלא ניח"ל כיון שאינו נהנה, א"כ ה"נ הרי גם הטובלים אין להם שום הנאה מבישול כ"ק של המים כלל, והניף ידו שנית בתשובת מהרש"ם (ח"ב סי' רכט) ועי"ש שכתב להקל בצירוף כמה סניפים.

<sup>92</sup> כ"פ הגרש"א יודלביץ (ס' מעיל שמואל בחלק התשובות או"ח סי' ה), וכ"כ בס' מאור השבת ח"ג מכתבי הגרש"ז אויערבאך (מכתב לו-א). והביאם בס' פסקי תשובות (מהדו' חדשה-תשע"ה סי' שח הע' 267).

<sup>92</sup> כ"פ בקצוה"ש (סי' קלג הע' ח), וכ"פ הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' עה) שכיון שמעיקר הדין מקלחת אינה בכלל המנהג שלא לרחוץ בנהר, שהרי הרוחץ בנהר הוא נכנס לתוך המים, משא"כ במקלחת ששופך את המים על גופו, ועוד, שמטעם חשש סחיטה לבד לא היו אוסרים ברחיצה, לכן אף שלכתחילה יש להחמיר שלא להתקלח, וכבר פשט המנהג להימנע בכך, מ"מ באופן שמצטער רשאי להקל להתקלח במים קרים, והוכיח מהמשנ"ב (סי' שכו סק"ח) שלא כתב שלפי מנהגינו שלא לרחוץ בנהרות ואמבטיות גם כשהם צוננים, אסור לשטוף גופו בצונן, מוכח שלא ידע המשנ"ב מהמנהג שלא לשטוף גופו בצונן, וכ"פ הגר"מ אהרנברג בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' נד), וכתב שכן מדוקדק לשון התרה"ד שכתב "דנהוג עלמא איסור רחיצה בנהרות או במקואות", הא בכלי לא קאמר דנהוג לאיסור רחיצת כל גופו אע"פ ששיך החשש סחיטה, הואיל ועכ"פ לא שייכי ביה יתר החששות המובאות במהרי"ל, וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"א סי' רכב), וכ"פ הגר"ר בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' סא) אך כתב, שאם יוכל יתקלח אבר אבר באופן שמשנה מדרכו בחול ובכך יזכור לזיחר שלא יסחוט השיער, וכ"פ הגר"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (ח"ו סי' עג) שאם כי דרכנו לאסור וכמשי"כ בשו"ת תפארת אדם (ח"א סי' כח), אולם בחודשי הקיץ שהחום גדול מאד ובני אדם מצטערים הרבה מהזיעה המיקל לרחוץ במקלחת של מים צוננים באופן שמער"ש יסיר הבורית מקום המקלחת וכו' יש לו על מה ועל מי לסמוך ושפיר עבד, אבל בלא"ה אין בידי להקל, ואם אפשר יכסה שיער ראשו בעת נטילת המקלחת עם כיסוי ניילון או גומי כדי שלא יסחוט השיער, עכ"ד, וכ"פ הגר"ר משה ברנדסדורפר (היכל הוראה ח"א הוראה מה) שאם הוא מזיע ומצטער יש להתיר ע"פ דברי הרעק"א (סי' שז ס"ה) שכתב שמצטער מותר לרחוץ בשבת, וכ"פ הגר"ס וואזנר (ראב"ד סקוורא מנטריאל) בשו"ת חיי הלוי (ח"ג סי' כו). ועי' בכה"ח (סי' שכו סק"ג) שהביא מהעולת שבת (סי' שכו אות טז) שכתב אף גבי רחיצה בנהר שעכשיו שנתפשט המנהג להתיר בכל ענין, ומסיק הכה"ח ונהרא נהרא ופשטיה, ולדבריו כ"ש שמותר רחיצה במקלחת במקומות שנוהגים כן.

<sup>93</sup> כ"פ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' לב) שיש להחמיר אף במקלחת שבביתו, אם לא משום מצוה, היינו לנתינת ט' קבין לבעל קרי, מ"מ ראיתי באחרונים שמקילים במקומות החמים מאד כשהוא מצטער עי' בקצוה"ש (סי' קלג) ובבדי השולחן (סוסק"ח), עכ"ד, וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ו סי' עג) בשם שו"ת תפארת אדם (ח"א סי' כח), וכ"פ החזו"א (שונה הלכות סי' שכו ס"ו, ומנוחה נכונה עמ' מט), אלא שיתכן שהחזו"א לשיטתו שאסר גם לטבול בשבת מחשש איסור סחיטה כמובא בדינים והנהגות (פ"ג אות ל), אבל למנהגנו שטובלים בשבת ולא חוששים לאיסור סחיטה יתכן שגם רחיצה יודה החזו"א שמותר.

<sup>94</sup> כמבואר בשו"ע (סי' תקיא ס"ב, וסי' שכו). ולענין רחיצה במים חמים באמבטיה שבבית עי' שו"ת אור לציון (ח"ג פכ"א תשובה א) וסי' הלכות המועדים להגרש"ז גרוסמן (פטי"ו הע' 1).

<sup>95</sup> ברמ"א (סי' שכו ס"י) כתב שאסור לרחוץ בבורית שקורין סבון, ובמשנ"ב (סי' שכו סק"ל) כתב בשם המג"א שבורית שאין עומד למשקין ליכא איסור נולד, אך כתב בשם התפארת"י (שבבורית (סבון) שלנו שהיא רכה לכו"ע אסור משום ממחק, [וכן הוא במעשה רוקח (פכ"ב מהל' שבת הי"ג) שהרוחץ בבורית בשבת הרי זה ממרח וממחק בהכרח, והוא אב מלאכה, ופ"ר דלא ניח"ל], ולכן סבון שטבעו קשה וחלק כמו שמצוי אצלנו שאין בזה חשש ממחק, לדעת המג"א יהיה מותר השימוש בו בשבת, אלא שכבר כתבו הפוסקים להחמיר בזה וכדעת הרמ"א כמשי"כ השו"ע הרב (סי' שכו ס"י) והקיצו"ש (סי' פו ס"י) והערה"ש (סי' שכו ס"י), והכה"ח (סי' שכו סק"ג) בשם הבן איש חי (שנה ב' פ' יתרו אות טו), וכ"כ בקצוה"ש (סי' מו הע' לב בסופו) וז"ל "ואין להאריך בזה דכבר נהגו כל ישראל שלא לרחוץ בבורית", וכ"פ הגרש"ז אויערבאך (ששי"כ פ"ד הע' מט) דלא גרע מדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאין להתירם, וכ"פ הגר"צ אבא שאול (שו"ת אורלי"צ ח"ב פל"ה אות ה) ועוד.

<sup>96</sup> כ"כ בשו"ת יחו"ד (ח"ב סי' נ) ובשו"ת יבי"א (ח"ד סי' כז אות ג ואילך וסי' כח) שכל מה שפסק הרמ"א שאסור לרחוץ בסבון משום נולד הוא רק לדעת בעל התרומה שאוסר לרסק השלג והברד משום נולד, אך לדעת הרמב"ם (פכ"א מהל' שבת ה"ג) ורוב הראשונים שסוברים שהאיסור הוא משום גזירה שמא יבוא לסחוט פירות העומדים למשקים, אין מקום לאסור רחיצה בסבון משום נולד, והביא משו"ת פעולת צדיק למהרי"ץ (ח"ב סי' קנח) שכתב שכן המנהג בתימן, וכתב שכן מצינו בתשובת הרמב"ם (סי' קלט) שכתב "ורחיצת הידים בבורית וזולתו מכל מה שלא ישיר השיער בהכרח מותר", וכתב שכן שהשו"ע (סי' שכ ס"ט) פסק הדין של השלג והברד בהל' סחיטה, מוכח דס"ל כדעת הרמב"ם וסיעתו שמשום סרך פירות העומדים חמשים נגעו ביה, ונמשך לשיטתו בבי"ס סוסי"י שיש שכתב שהואיל והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א חולקים בשל סופרים הולך אחר המיקל, וכתב שגם הפחד יצחק (ערך בורית בשבת) למד מהרמב"ם והשו"ע שמותר לרחוץ בשבת בסבון הניזל, ואין האיסור בריסוק שלג וברד אלא משום גזירת סחיטת הפירות העומדים למשקים,

או בשמפו י"א<sup>97</sup> שמותר להשתמש בו, וי"א<sup>98</sup> שראוי להחמיר בזה, אלא א"כ מערבב ומוהל הסבון במים שבכה"ג מותר<sup>99</sup>, ויש המדקדקים<sup>100</sup> ומחמירים גם בזה. ובכל האמור יש לזהר שלא להתרחץ ולהסתבן אחרי עלוה"ש כיון שאסור להתרחץ לפני התפילה כמבואר בשו"ע (סי' פט ס"ז), אך פוסקי זמננו מתירים רחיצה לפני התפילה באופנים מסוימים כמבואר בהערה<sup>101</sup>.

#### מקורות וביאורים

ולא מטעם נולד, ועוד הוסיף הפחד יצחק וז"ל "וקרוב אני לומר שאף לדעת רש"י כדעך כאן לא אסרו גבי ברד ושלג אלא משום שיש להוליד מים אבל גבי בורית אין לומר כן שלא יתרבו מים ממנו, וא"ת הרי הוא נמחה על ידו והיינו ריסוק והיינו מיחוי, הא קי"ל חרדל שלשו מער"ש ממחהו בין ביד בין בכלי ואינו חושש", עכ"ד, וכתב היחוו"ד שהרמ"א שהחמיר הוא לשיטתו שהחמיר כדעת בעל התרומה, וכתב (ביבי"א שם סי' כח אות יא) שאף **שהאגלי טל** (מלאכת דש אות לו סק"א) כתב להוכיח דהשו"ע (סי' שכ ס"ד) לא ס"ל כדעת הרמב"ם וסיעתו, מ"מ מה יענה מדברי הב"י והשו"ע הנ"ל דמפורש לא כן, עי"ש, ומשום ממחק וממרח כתב (ביבי"א שם סי' כז אות ו) שאין בזה איסור כמו שהאריך לבאר **בקצוה"ש** (סי' קמו הע' לב) שהרי דרך רחיצה הוא ואינו מתכוין למרח ולהחליק לא את הסבון ולא למרחו על גופו, ומעוד כמה טעמים עי"ש, וכן הביא **משו"ת נוה שלום** (סי' יא) ו**משו"ת ארץ צבי** (ח"א סי' ע) שאין בזה חשש ממרח וממחק עי"ש, [וגם בשש"כ (פי"ד הע' מט) הביא בשם **הגרש"ז אויערבאך** שחולק על התפארי"י וסובר שמותר השימוש בסבון בשבת, אלא שנהגו לאסור, עי"ש], ומסיק ביחוו"ד שאנו הספרדים שהולכים בעקבות הוראת הרמב"ם והשו"ע יכולים להקל ברחיצת הסבון בשבת, אבל אחינו האשכנזים היוצאים ביד רמ"א, ראוי להם להחמיר. אך בשו"ת יבי"א (שם סי' כח אות יג) כתב שהואיל ויש מקום לפרש בדברי הרמב"ם בתשובה שלא דיבר אלא בבורית רכה, לכן טוב להחמיר בבורית הרגילה ובפרט שכמה אחרונים כתבו שפשט המנהג בכל תפוצת ישראל לאסור רחיצה בבורית בשבת כמש"כ **בשו"ת באר חיים מרדכי** (ח"א סי' יב) שהמיקל בזה מחלל את השבת, וכ"כ להחמיר בקצוה"ש ובבן איש חי, עי"ש. ועי"ש (ביבי"א סי' כז סוף אות ד) שהביא גם **מהגינת ורדים** (כלל ג סי' יד) שכתב להתיר (גם לדעת בעל התרומה) דלא אסרי מוליד שאינו של קיימא לענין רחיצת הידים בששבת ויו"ט בדבר המוליד ריח בידים, וכיון דריח דגוף אינו מתקיים לית ביה משום נולד, אך האריך לפרוץ דבריו וכתב שבמחילה מכ"ת אין בדבריו כל יסוד להקל בזה, ודבריו בזה הם בגדר פליאה ממני נשגבה לא אוכל לה, וצ"ע עי"ש, וכן **בשו"ת ציץ אליעזר** (ח"ו סי' לד אות טו) הביא את דברי הגינת ורדים והפחד יצחק להלכה, עי"ש, ועי' גם **בשביתת השבת** (מלאכת דש אות סא) שכתב שלדעת **הגר"א** (סוסי"י שכו) שהתיר לרחוץ ידיו במלח, אע"פ שהוא נימוח, ואין לחוש לנולד, מותר גם לרחוץ בסבון בשבת.

<sup>97</sup> כ"פ **הבן איש חי** (פי' יתרו אות טו), וכ"פ **הקצוה"ש** (סי' קמו סוף הע' לב) שאע"פ שתוך כדי השימוש בו נעשה הסבון לקצף, אין בכך משום איסור מוליד, משום שהקצף אינו נדון כדבר שיש בו ממש, הואיל ולאחר שעה נמס הוא במים או מאליו ולפיכך מותר להשתמש בו בשבת, וכ"פ **הערוה"ש** (סי' שכו ס"א), וכ"כ **הגר"ש אלישיב** (קובץ תשובות ח"א סי' לח) שדברי האג"מ צ"ע וקשה לרדת לסוף דעתו, אך כבר התירו את הדבר, וכן הביאו בשמו באורחות שבת (פי"ז הע' מ) שאף בסבון נוזלי סמך מותר, וכ"פ **בשו"ת ארץ צבי** (ח"א סי' ע), וכן מתבאר **בשו"ת ציץ אליעזר** (ח"ו סי' לד אות יד) עי"ש, וכ"פ **בשמירת שבת כהלכתה** (פי"ד ס"ח), וכ"פ **הגר"ר משה שטרן בשו"ת באר משה** (ח"ח סי' רמז) שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך, והחמיר תע"ב.

<sup>98</sup> כ"כ **הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קיג) שאף שהרבה נוהגים להתיר להשתמש בסבון נוזלי, מ"מ ראוי להחמיר בזה, משום שהוא מתפשט ונעשה ממנו קצף יותר ממה שהיה בתחילה, ויש בכך משום חשש ממחק, אף שאפשר שבדבר לח ליכא איסור ממחק ראוי להחמיר, וכ"ה **הגר"נ קרליץ** (חוט שני ח"א פי"ד סק"ב) שכיון שלא התבאר בשו"ע (סי' שיד ס"א) מה השיעור והגבול של דבר עב שיש בו איסור ממרח, יש להחמיר בסבון נוזלי עבה קצת.

<sup>99</sup> כמש"כ **בקצוה"ש** (סי' קכו הע' יג) שכן נוהגים, וכ"ה **הגר"נ קרליץ** (חוט שני שם), וכ"כ **הגר"ר בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו** (ח"א סי' עט אות קכג) אם כי למעשה החמיר בזה כמובא בהע' הבאה, ולהכניס סבון מוצק למים חמים בכלי שני כדי שימס ויעשה מי סבון כתב **בשמירת שבת כהלכתה** (פי"ד ס"ח) שמותר, כיון שמתערב מיד במים, ואף לנענע את הכלי שבו המים והסבון כדי לזרז את תהליך ההמסה מותר, אך לא ישפץ הסבון בתוך המים כדי לזרז המסתו, עי"ש. וכתב לי **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שלכאורה יש לערב מי סבון עם מים בער"ש מחשש מוליד וכמו בבושם עם מים, ובאם שופך מים לתוך סבון נוזלי לכאורה מותר אם שכח לערב מעריז"ט, אבל להכניס מי סבון למים אסור.

<sup>100</sup> **בשביתת השבת** (מלאכת דש אות ס"א) כתב גבי עשית מי סבון בשבת, שהנוהגים להחמיר בכל ענין גם במי סבון יחזיקו במנהגם, וכן הביא **בקצוה"ש** (שם) שיש מחמירים על עצמם ונותנים הבורית מער"ש לתוך המים, וכ"פ **הגר"ב זילבר בשו"ת אז נדברו** (ח"י סי' טז בסוף דבריו) להחמיר מלעשות מי סבון בשבת אלא יש להכינו מער"ש, וכדמשמע מהערוה"ש (סי"א) והשביתת השבת, וכתב שכנראה טעמם כדי לא להבדיל בין סוגי הסבון ושמה יבואו לרחוץ בסבון מוצק, ועוד חששו משום הבועות שנעשה בעת השימוש במי הסבון שיש שהחמירו על עצמם בזה, וכ"כ **בשו"ת ארץ צבי** (ח"א סי' ע) שבעל נפש יחמיר על עצמו.

<sup>101</sup> **הגר"ש וואזנר** כתב (שו"ת שבה"ל ח"ט סי' א אות ב) ללמד זכות על המקילים לרחוץ כדרכם אפי' עם סבון, כיון שעיקר המקלחת היא אגב הטבילה שהיא לתוספת טהרה קודם התפילה, ועוד, שהרחיצה במקלחת היא רחיצה ארעית, אבל מ"מ כתב להאריך בכך הוא דבר מגונה, וכ"פ **הגר"ר בנימין זילבר** (שו"ת אז נדברו ח"ו סי' מג) שרחיצה ארעית מותר, וכ"פ **הגר"ר משה ברנדסדורפר** (היכל הוראה ח"ג הוראה ו) שמותר להתרחץ ועי"ש מה שפסק לגבי סבון, וכ"פ **החיד"א וייס בשו"ת ויען דוד** (ח"א סי' כא) להתיר מטעם דכל האיסור הוא שמא יתעלף וזה שייך רק כשנכנס להזיע ולכן גזרו בזה, אבל באופן שלא נכנס להזיע רק לנקות את הזוהמא לא שייך שהתעלף ולא נאסר כלל, ולא מצינו איסור רחיצה, רק איסור ליכנס למרחץ עי"ש, אך דעת **הגרש"ז אויערבאך** (מאור השבת ח"ב עמ' תקפז-תקפט והליכו"ש תפילה פ"ב אות ח) שמותר לעשות מקלחת גם ללא טבילה, אך בלי סבון, ו**הגר"ש אלישיב** (לשכנו תדרשו קוני' ה' תפילה להגר"י ישראלון עמ' רעה ס"ד) הורה שאין לרחוץ את כל גופו לפני התפילה, אך אם רוחץ את גופו בשביל הטבילה במקוה, מותר רק ע"י מקלחת, אבל לא בסבון ואף אם זה יגרור לו ביטול תורה, ורק מי שהוא איסטניס שאינו יכול להתפלל בלי רחיצה בסבון הורה (אשרי האיש פ"ט ס"ג) שיכול להקל להתרחץ בסבון קודם התפילה, וכ"ה **הגר"ח קנייבסקי** (נקיות וכבוד בתפילה פ"י הע' 22) שמי שקשה לו להתפלל בלי רחיצה מותר לו להקלח קודם התפילה, ו**הגר"נ קרליץ** (שיח תפילה עמ' תרצג) הורה שמותר לרחוץ רק את פניו ורגליו, והוסיף, שזה

יד. יזהר שלא יסחוט שער אחר רחיצתו<sup>102</sup>, אך כשיערוטיו טבולים בתוך המים אין איסור סחיטה כי מיד נכנסים לתוכם מים אחרים<sup>102</sup>, ולכן מותר לו לסדר פאותיו וכד' בתוך המים, ולענין ניגוב השערות במגבת מצינו כמה דעות בפוסקים, וי"א<sup>103</sup> שכיון שהמים נבלעים מיד בתוך המגבת ואינם נראים בעין, אין איסור לנגבם, וי"א<sup>104</sup> שלא ינגבם בכח אלא ינגבם בנחת לאט לאט, ויש האוסרים<sup>105</sup> גם באופן זה, ורק להניח המגבת על שערותיו בקל בלי ללחוץ כלל מותר<sup>106</sup>, וי"א<sup>107</sup> שאין לגעת בשיער כלל, אך כשלוש הכיפה וע"י ההידוק נסחט מן המים שבשערות, או כשלוש בגד צר דרך ראשו ונסחטים שערותיו וכיוצא בזה, כיון

#### מקורות וביאורים

נאמר דוקא אם קובע עצמו להתרחץ, אבל אם משהו מפריע לו באיזה מקום, יכול לרחוץ, ואפי' אם צריך לצורך כך לרחוץ עם סבון. ועי' בשו"ת חיי הלוי (ח"ב סי' א) להגרי"ס וואזנר (ראב"ד סקוירא מנטריאל) שדן בזה באריכות ונשאר בצ"ע.

<sup>102</sup> כ"כ המשנ"ב (סי' שכו סקכ"ה).

<sup>102\*</sup> כ"פ הגרש"ז אויערבאך (ששי"כ פי"ד הע' ט), וכ"פ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' נח, וח"ו סי' קיד). וכ"כ לי מורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) בשם הגרי"ש אלישיב. ועי' בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' נא).

<sup>103</sup> כ"פ הגרש"ז אויערבאך (ששי"כ פי"ד סכ"ב, ומאור השבת ח"ג מכתב לד, ושולחן שלמה סי' שכו אות י, ג), וטעמו, דכשם שמצינו דעות בראשונים דהמפרק לאיבוד לא שמיה מפרק כן מסתבר דכאשר המים נבלעים לגמרי במגבת אין זה מפרק, ובשולחן שלמה (שם) מביא בשמו טעם נוסף, דכיון שכל האיסור בשער הוא משום דמיחזי כסחיטה, לכן כשהמים נבלעים במגבת אין חשש, וחולק על הבן איש חי שמחמיר (כמובא במאור השבת שם), וכ"פ בתורת שבת (סקכ"ג), וכ"כ בשו"ת עמק תשובה (סי' לו) דאין למחות במקילים, וכ"כ בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' כט) בשם הגרי"ש אלישיב שרשאי לנגב הזקן במגבת ולא הזכיר שצריך בנחת, וכ"כ הגרמ"מ קארפ (הל' שבת בשבת ח"א פי"א הע' 96) ששמע מהגרי"ש אלישיב שמותר להתנגב בשבת, כיון שהואיל ויסדו הרמב"ן הרשב"א והר"ן (כתבות ו). דכל שהמשקין הולכים לאיבוד אין בו משום מפרק, וכ"ה בשבת (נ): שמותר לרחוץ ולחוץ את הגוף בעפר ובכל מיני חומרי ניקוי וכן במקום השער ובלבד שלא יהיו דברים המשירים השער, ובדאי שעשו כן במים, הרי שלא חששו בזה לסחיטת שער, והטעם, דבסוחט ואי"צ למים הנסחטים אין בו משום חשש מפרק, והוסיף הגרמ"מ קארפ שבפרט במקום כבוד הבריות אפשר להקל כמש"כ המחצה"ש שמותר לסחוט השער משום כבוד הבריות, אמנם באורחות שבת (פי"ג הע' פט) הביאו בשם הגרי"ש אלישיב שמותר לנגב שערותיו בקל ולא בחוזק, וצ"ע, ועי' מש"כ בזה הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"א סי' כז).

<sup>104</sup> כ"כ הבן איש חי (שנה ב' פ' פקודי אות ח) וז"ל: "והטובל בשבת בין איש בין אשה לא יסחוט השערות שלהם, אלא יביאו מטפחת גדולה המיוחדת לניגוב, ויתנגבו בה ויקנחו בה פניהם וראשם ואע"ג דע"י הקינוח נסחט השער הוי סחיטה כלאח"י והמים נסחטין הולכין לאיבוד ועכ"ז לא יקנח בכח אלא בנחת לאט לאט עד שיבלעו המים שבשער המטפחת, ויש חסידים שאין מקנחין שערות הזקן, אלא מנפצים אותו בידים ויניחו שתתנגב הלחלוחית מאליה" עכ"ל, ועי' בהע"ה הבאה מה שפירש האז נדברו בדעת הבן איש חי, וכ"כ באורחות שבת (פי"ג הע' פט) בשם הגרי"ש אלישיב שמותר לנגב שערותיו בקל ולא בחוזק.

<sup>105</sup> כן דעת החזו"א (אורחות רבנו ח"א עמ' קלז) שיש לאסור לנגב שיער הראש והזקן בכל ענין משום סחיטה, וכ"פ הגרי"ש פישר (מאור השבת ח"ג מכתבי הגרש"ז"א מכתב לד הע' ה), וכ"ד הגר"נ קרליץ (חו"ט שני ח"ב פכ"ד סק"ו) שיניח את המגבת על השער, אך לא ילחץ עליה באופן שיצאו המים מהשערות, וכ"פ הגר"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (ח"א סי' לא) דאף דיש מקום להקל אבל למעשה ח"ו להקל, וכ"פ הגר"ר בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' נה, וח"ד סי' כט, וח"י סי' יד, וח"א סי' י), וכתב שיש לפרש את הבן איש חי (המובא בהע"ה הקודמת) שכוונתו שמעטף את מקום השערות במגבת ולא בכח ועי"כ המים מתנגבים מאליהם דזה לא נקרא סחיטה, ואף שהלשון קצת דחוק מוכרחים לפרש, אבל ברור שכל ניגוב זה מעשה סחיטה ומטרתו עי"ש, וכן בס' נשמת שבת (הל' סחיטה סי' רס) כתב ממשמעות כמה אחרונים שלא הקילו בזה, והם הא"א בוטשאטש (סי' שכ סי"ז) והמנחת שבת (סי' פו סק"ו ובקנט"א אות יד ומנחה חדשה ושיורי המנחה אות ו' שבסוף הספר) שלא הקילו אלא לקנח פניו אף שא"א שלא יסחט עי"ז קצת משער, אבל לא לנגב להדיא ראשו וזקנו, ולכן מסיק הנשמת שבת להחמיר. ולדבריו כן גם מוכח מהקצוה"ש (סי' קלג הע' ח) שלא היקל אלא לקנח פניו, אבל לא לנגב ראשו וזקנו. ולפי"ז מש"כ בפסקי תשובות (מהדורת תשע"ה סי' שכו הע' 142) בשם הא"א בוטשאטש הקצוה"ש והמנחת שבת להתיר, זהו טעות חמורה, כי כאמור הא"א בוטשאטש והקצוה"ש דיברו בלקנח פניו בלבד, והמנחת שבת לא התיר אלא לחכך במקום שער זקנו בשעה ששערותיו לחים, משום שסחיטת שיער לא הוי אלא דרבנן, ועוד דהמים הנסחטים אזלי לאיבוד ולא הוי אלא מדרבנן, ולדעת הרשב"א מותר אפי' לכתחילה בהולך לאיבוד, והביא מהשד"ח דלדעת הרשב"א אין איסור כלל בסחיטת שיער אפי' מדרבנן (ועי' בשו"ת אבני נזר סי' קנז דכתב דלדעת רש"י ור"ת אין איסור בסחיטת שיער), אבל המנחת שבת לא התיר לנגב שערותיו במגבת בשבת.

<sup>106</sup> כ"כ הגר"ר בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' נה) וכתב שכן יש לפרש את הבן איש חי כמובא בהע"ה הקודמת, וכן נהג הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ג עמ' רמה) שהיה מניח הכיפה על ראשו לאחר טבילתו בקל ולא בחוזק, ובס' מאור השבת (ח"ג מכתבי הגרש"ז"א הע' ה) כתב ששמע מפארי בני עליה שבירושלים הרי"ד גוטפארב ששמע מהרה"צ ר' יוסף קדיש קרישבסקי זצ"ל, שהיה במקוה בשבת ביחד עם החפץ חיים זי"ע וראה שכשלש הכיפה לא הניחה על ראשו בידו, אלא נתנו עד סמוך לראשו ואז עזבו באויר שיפול על ראשו.

<sup>107</sup> כ"כ הגר"ח קנייבסקי (ארחות יושר עמ' מא) שאין לגעת בשיער כלל וכפי שנהג אביו הסטייפלר, וגם הגרמ"מ קארפ (הל' שבת בשבת פי"א הע' 98) כתב ששמע מהגר"ד פרינקל זצ"ל שהחזו"א הורה לו ליבש שערותיו בבית המרחץ עי"י נענוע הראש לצדדים עד שיתפזרו המים, אבל לא עי"י ניגוב.



שעושה שלא כדרכו ולא ניחא ליה מותר לכ"ע<sup>108</sup>, וכל זה לענין שערות הראש והזקן, אבל לענין שער העפעפיים [ריסים וגבות] י"א<sup>109</sup> שאין בזה איסור סחיטה, ויש<sup>110</sup> מחמירים גם בזה.

## לישון לפני שחרית

**טו.** אסור ללכת לישון לפני שחרית מחצי שעה קודם עלות השחר<sup>111</sup>, אלא א"כ מעמיד שומר שיעיר אותו להתפלל בזמן<sup>112</sup>, וי"א<sup>113</sup> שמועיל לזה גם שעון מעורר, וי"א<sup>114</sup> שלא מועיל לזה שעון מעורר אלא צריך להעמיד שומר ממש, ומעלוה"ש יש שכתבו<sup>115</sup> שיוכל לקרוא ק"ש וללכת לישון, ומ"מ יש שכתבו<sup>116</sup> שהניעורים בליל שבועות, גם אם אין להם 'שומר', אפשר להקל

מקורות וביאורים

<sup>108</sup> כ"כ בא"א בוטשאטש (סי' שכ בסופו).

<sup>109</sup> **במנחת שבת** (סי' פו סק"ו) מצדד להקל בזה, וכן **בקצוה"ש** (סי' קלג הע' ח) כתב כתב שאין בהם איסור סחיטה, כיון שאין השערות שוכבות זה על זה והרי זה כשער שעל הידיים והרגליים דאין בהם סחיטה, כי אינם מתקבצים יחד מחמת המים, ולפי"ז ב'גבות' תלוי לפי מה שהוא אדם, ואכן, **הגרש"ז אויערבאך** (מאור השבת ח"ד מכתבי הגרש"זא מכתב מד) מתיר לנגב ולהעביר אצבעותיו על ריסי עיניו לסלק משם המים, אבל לא מגבות עיניו.

<sup>110</sup> **הגר"ש דבילצקי** (קי' ה' מועדים שבועות עמ' כג הע' ח) כתב **שבכתר ראש להגר"ח מוולאזין** (אות ז) כתב לזהר שלא לקנח פניו אחר רחיצה שחרית בשבת שלא יבוא לידי איסור סחיטה ולקנח ביתר זהירות, ושכ"כ **בישועות חכמה** (סי' פו בחוסן ישועות אות א) דאיתן אנשים שדרכם בחול כשעולים מן המקוה משפשפין בידהם את הפנים והעיניים כדי להסיר קצת מים שבעפעפים וכי' יזהרו בזה בשבת, כי הוא סחיטת שער, וכ"פ **הגר"ר בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו** (ח"י"ג סי' י) שאפי' במגבת אסור לנגבם.

<sup>111</sup> כ"כ **בשו"ת בנין עולם** (ח"א סי' א), ו**בסידור הגר"א** בדיני התפילה להגר"י מלאצאן ושהסכים עמו **המהרי"ל דיסקין**.

<sup>112</sup> כ"כ **בשו"ת בנין עולם** (ח"א סי' א), ו**בלקט הקמח** (סי' פט סקס"ו) שאם מעמיד שומר מותר.

<sup>113</sup> כ"כ **בלקט הקמח** (שם), וכ"כ **הגר"ש וואזנר** (נקיות וכבוד בתפילה עמ' צד) שמועיל שעון מעורר גם כשומר לשינה, וכ"כ **הגר"י ישראלזון** (פסקי הגר"י"ש או"ח ח"א עמ' כד סכ"א) בשם **הגר"ש אלישיב**, שאפשר לסמוך גם על שעון מעורר, אך בהערה שם (הערה 21) הביאו בשמו שאין לסמוך על שומר במצוה דאורייתא כגון ק"ש וכד'. ולפי"ז מעלוה"ש אם קרא ק"ש יוכל ללכת לישון לפני התפילה דהוי דרבנן ולסמוך על שעון מעורר.

<sup>114</sup> כ"כ **הגרש"ז אויערבאך** (שבות יצחק ח"ב פכ"ג אות ג) שמועיל רק לגבי איסור אכילה קודם התפילה, אבל לגבי איסור שינה לא מועיל, שחוששים שמא יתעורר ויכבנו וימשיך לנמנם וישקע שוב בשינה, וכ"כ **הגר"נ קרליץ** (חוט שני שבת א-ב עמ' רטז) ששעון מעורר אינו מועיל כשומר אפי' לאכילה, כיון שתפקיד השומר להזכיר לו 'להתפלל' ותזכורת של צלצול בשעה מסוימת אינה מזכירה לו בפירוש להתפלל.

<sup>115</sup> כ"כ **בלקט הקמח** (שם) שיוכל לקרוא ק"ש כשעלה עמוד השחר ולילך לישון, דלאחר זמן תפילה לא חיישין דזמנה מאוחר יותר והוא מדרבנן ובדיעבד זמנה עד חצות, וכ"כ **בבה"ח** (סי' נח סקכ"ד) שאם היה ניעור כל הלילה ורואה שלא יוכל להתפלל כראוי, שיקרא ק"ש וישן ויתפלל סמוך לשעה רביעית.

<sup>116</sup> כ"כ **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"י סי' מט) וז"ל: "מכל מקום מהרגיל שראיתי בדבר גדול כזאת שנעשה בציבור וכולם נעורים וכולם צריכים להתועד שוב בשעת תפילה רק מיעוט דלא שכיח שיאחרו עי"ז תפילה הנ"ל, וכיון דאם יתפללו אחרי שניעורו כל הלילה רובם ככולם אין תפלתם תפלה כלל כי השינה מתגברת עליהם לדגל ושלל לכוון וגם חוטפים ורודפים, ועכשיו במאוחר מתפללים במתינות ובכוונה רצויה, אלו היתה שאלה כזאת באת לפנינו מה עדיף, ספק הרגיל של לא התפלל כלל, וספק קטן דילמא יאחר ע"י שינה מכל מקום רובם ככולם לא מאחרים היה בודאי דעת תורה מחייב ג"כ לדחות ספק התפילה של עכשיו כלל, לפני ספק איסור שינה לפני התפילה, זה הנראה לענ"ד היות שגם אני ראיתי גדולים וטובים שעשו זה, אע"פ שמצוה גמורה לחפש דרך של שומר וכה"ג, ואני בעצמי רגיל מאבותי ורבותי להתפלל מיד בעלוה"ש כותיקין דרך התעוררות וחמימות הלב וברור עס"כ עכ"ל. וכן הורה **הגרמ"ש קליין** (עיטורי מרדכי ה' שבועות פל"א הע' א) שאפי' שאסור לישון לפני התפילה, מ"מ במצב שאדם היה ניעור כל הלילה, כיון שאינו מסוגל להתפלל, מותר לישן שינת קבע כדי שיוכל להתפלל כראוי, כמו שמותר לאכול לפני שחרית במצב שאדם חלש ואינו יכול להתפלל, עכ"ד. אך **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) העיר על דבריו דמאי שייכא להדדי, הרי האיסור לאכול לפני התפילה אינו משום שמא ימשך וישכח, אלא משום גאוה או משום לא תאכלו על הדם כמבואר במשנ"ב (סי' פט סקכ"א), ולכן התירו לצמא והרעב הרבה, אבל האיסור לישון לפני התפילה הוא ככל האיסורים שאסור לאכול ולישון לפני המצוה שמא ימשך וישכח ובה לא התירו למי שצמא או רעב, ודברי הגרמ"ש צריכים עיון גדול, ועוד אני תמה על דבריו וגם על דברי הגר"ש וואזנר, דאם אינו יכול להתפלל כראוי אחרי שהיה ער כל הלילה, מדוע שנתיר לו ללכת לישון לפני התפילה בלי שומר, הרי במצב כזה הדבר פשוט וברור שאסור לו להיות ער כל הלילה, וכמו שכתבנו לעיל בהע' 16 בשם **היעב"ץ**, **הפלא יועץ**, **הגר"ח פלאגיי**, ו**החיד"א**, שפסקו שאם מחמת שיחיה ער כל הלילה לא יתפלל למחרת תפילת שחרית כראוי כגון שבשעת התפילה יתנמנם או שיתפלל בלא כוונה, שבלילה ילך לישון קצת או אפי' כל הלילה מאשר לא להתפלל כראוי, ואין לומר שהמנהג להיות ער בלילה הוא מנהג ישראל קדום והוא עדיף על פני האיסור לישון לפני התפילה, משום שכל הני גדולים שהזכרנו לא הזכירו עצה כזאת וכתבו רק שבמצב כזה ילך לישון, ואיך אפשר להתיר הלכה מחמת מנהג בלבד להיות ער, ודבריהם צע"ג, ואולי אפשר ליישב דבריהם, דבלא"ה לא הוזכר בגמ' ובשו"ע ובפוסקים בשום מקום שאסור לישון לפני שחרית, והראשון שכתב שאסור הוא בעל השו"ת בנין עולם (ח"א סי' א), ואף שזה לכאוי דבר פשוט, דכשם שמצינו בגמ' (ברכות ד':) ובשו"ע (סי' רלה ס"ב) ובמשנ"ב (שם סק"יז) שאסור לאכול ולישון לפני תפילת ערבית מחשש שמא ימשך וישכח, א"כ ה"ה לפני שחרית, מ"מ י"ל בזה דאין לנו אלא מה שגזרו חז"ל ואין לנו לגזור גזירות מעצמנו, וכיון שלא נזכר בגמ' ובפוסקים איסור זה, וא"כ היה אסור היו צריכים לכתוב, לכן אפשר שאם כי ראוי למנות שומר כדי שלא ישכח, אך במקום שאין לו שומר יוכל לסמוך על הגר"ש וואזנר ולישון לפני שחרית, וצ"ע.

להם שילכו לישון, שכן אם לא ילכו לישון הרי רובם לא יתפללו כהוגן, וכיון שהוא ציבור גדול שצריך להתאסף שנית, אין לחוש לספק קטן שמא יאחרו את זמן התפילה.

### לקרוא ק"ש על תנאי קודם עלוה"ש

טז. אלה שנוהגים בליל שבועות לישון אחרי עלות השחר לפני תפילת שחרית, ראוי שיקראו ק"ש קודם הנץ<sup>117</sup>, לחוש לדעת הסוברים<sup>118</sup> שעיקר זמן ק"ש הוא לפני הנץ, ויתנו<sup>119</sup> שאם אין זה עיקר זמנה, אין הוא אלא כקורא בתורה, ויתכוון לצאת ידי חובתו לאחר מכן כשיאמרה על סדר ברכות ק"ש, ואף שיש פוסקים<sup>120</sup> שסוברים שאין מועיל כלל תנאי במצוות, מ"מ רוב הפוסקים<sup>121</sup> סוברים שמועיל תנאי במצוות, וי"א<sup>122</sup> שכיון שזה ספק אם יש בכך חיסרון ברירה, לכן יעשה תנאי שאם יש חיסרון של ברירה הרי הוא אומר ק"ש בלי תנאי, ואם אין חיסרון של ברירה, הרי הוא עושה תנאי שלא יוצא ידי חובתו אם יספיק לקרות ק"ש אח"כ, וי"א<sup>123</sup> שצריכים לעשות התנאי לפי משפטי התנאים, דהיינו הן קודם לאו, תנאי קודם למעשה, ותנאי כפול, אך י"א<sup>124</sup> שתנאי שעושה בין אדם לקונו אין צריך משפטי התנאים.

### מקורות וביאורים

<sup>117</sup> כ"כ השו"ע הרב (סי' נח ס"ד).

<sup>118</sup> והוא דעת הרמב"ם (פ"א מהל' ק"ש הי"א) שפסק שעיקר זמן ק"ש קודם הנץ החמה זמנה, ולאחר הנץ החמה זמנה רק בדיעבד ולא לכתחילה. וכן הוא שיטת הרי"ף, ושיטתם פסק הפר"ח (סי' נח). ובברכ"י (סי' נח סק"ב) תמה על השו"ע שלא הזכיר שיטה זו. והגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ג סי' כז) כתב שהאדרי"ת נהג לקרא ק"ש קודם הנץ, והגר"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו ח"ד סי' לח) כתב שהמשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל הגם שלא התפלל וותיקין הקפיד לקרא ק"ש בכל יום סמוך להנץ החמה ובתפילין כדי לצאת דעת הרמב"ם.

<sup>119</sup> כן הורה הגרש"ז אויערבאך (אשי ישראל פ"ח הע' ה) שיעשו תנאי.

<sup>120</sup> בט"ז (סי' תפט סק"ו) כתב דאין נמנין למצוה מספק, וגם במג"א (סי' תפט סק"ז) כתוב שלמ"ד מצוות אין צריכות כוונה אין מועיל תנאי, וזה דלא כמו שכתב בהגהות רעק"א (על גיליון השו"ע סוסי"י מו) וזהו לשונו "לענ"ד בירא שהציבור יעברו זמן ק"ש יכוין בדרך התנאי, אם יעברו יהיה יוצא בזה, כמו שכתב הב"י (סי' תפט ס"ג) בשם האבודרהם. וגם בדעת תורה (סי' מו ס"ט) מפקפק על תועלת תנאי זה, כי שאני ספיה"ע דנקיטנן דבזה"ז דרבנן הוא, משא"כ ק"ש לדברי הכל דאורייתא הוא, ובדאורייתא אמרינן 'אין ברירה'. וגם בחוות דעת בבית הספק (סי' ק) אוסר לקרוא ק"ש בספק אם יצא, וכ"כ בשו"ת שלמת חיים להגר"ח זוננפלד (ח"ד סי' קצט) שאין ראוי לעשות תנאי במצוות.

<sup>121</sup> כ"פ הפמ"ג (סי' תפט א"א סק"ז) והמחצה"ש (סי' תפט ס"ג) והישועות יעקב (סי' תפט סק"ב) והערוה"ש (סי' תפט ס"ח) והביאה"ל (סי' תפט ד"ה אפילו), וכן מוכח מפורש בב"י (ריש סי' תקצ) שמועיל תנאי בקיום המצוות, וכבר תמה באורחות חיים (סי' תפט סק"ו) מדוע לא מוזכר בפוסקים דברי הבית יוסף הזה. ועי' גם בשו"ת הר צבי להגרצ"פ פראנק (ח"ב סי' פו) שכתב שאפילו למ"ד מצוות אין צריכות כוונה מכל מקום כוונה על תנאי אינה החלטית לגמרי ויצא ידי חובתו, ורק בכוונה הפכית והחלטית לא יצא. וחסרון של ברירה אין כאן כי דבר התלוי בכוונה אין חסרון ברירה כמש"כ הגר"ש קלוגר (שו"ת האלף לך שלמה סי' מב), וגם הגר"ר נתן גשטטנר כתב (שו"ת להורות נתן ח"ב סי' ד) שכשהתנאי על הגברא ולא על החפצא אין חסרון ברירה, ועוד הוסיף שאין התנאי על ב' דברים אלא על הק"ש. ועי' בענין אם מועיל תנאי במצוות בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קמג) ושו"ת אבני נזר (סי' תמט) ושו"ת מחזה אברהם (ח"א סי' לד) ושו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' ד בארוכה) ושו"ת ארץ צבי (ח"א סי' לג) ושו"ת זכרון יהוסף (חאו"ח סי' כא) ושיח השדה (שער ברכת ה' סי' ה) ותשובות והנהגות (ח"ד סי' כא), ואכמ"ל.

<sup>122</sup> כ"כ הגר"ח קנייבסקי (ספר הזכרון שיח תפילה שאלה ג) בשם החזו"א, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ג סי' כג) בשמו, שאם חושש יכול לומר שאם מועיל תנאי אני מתנה וכו'.

<sup>123</sup> כ"כ בסידור הגר"א בשם הגר"י סלנטר זצ"ל.

<sup>124</sup> כן הובא באורחות רבנו (ח"ג עמ' רה) בשם החזו"א, וגם הגר"ח זוננפלד כתב (שו"ת שלמת חיים סי' סד) ע"פ הראשונים בנזיר (נו): דבדיבור לא בעינן משפטי התנאים.

## פרק ה – דיני ברכות השחר לניעורים בלילה

### **ברכת נט"י ואשר יצר**

א. אם לא עשה צרכיו י"א<sup>1</sup> שלא יברך, וי"א<sup>2</sup> שיברך. ואם עשה צרכיו סתימת רוב הפוסקים<sup>3</sup> והמשנ"ב (סי' ד' סק"ל) שיברך, ומי"מ י"א<sup>4</sup> שלא יברך על נט"י אלא ישמע הברכה מאחר, וכן נוהגים הספרדים<sup>5</sup>, ואם נגע במקומות המכוסים י"א<sup>6</sup> דמהני בשביל להתחייב בברכה, וי"א<sup>7</sup> שלא מהני בשביל לברך.

### **ברכת אלוקי נשמה, והמעביר שינה**

ב. י"א<sup>8</sup> שלא יברך, וי"א<sup>9</sup> שיברך וכן מנהג הספרדים, ולכן כתבו הפוסקים<sup>10</sup> והמשנ"ב (סי' מו סק"ד) שיראה לשמוע שתי ברכות אלו מאחר ויכוין לצאת [וכששומע מאחר ישמע דוקא אם יש עשרה שיוצאים גם בברכתו כמבואר לקמן בהע', ואם אין עשרה גם ישמע ולא יברך בעצמו כמש"כ שם], ואם אין מי שיוציאו, י"א<sup>10</sup> שכיון שדעת הפר"ח (המובא במשנ"ב סי' נב סק"ט) שברכת מחיה מתים פוטרת ברכת אלוקי נשמה, יסמוך ע"ז בכה"ג לענין ברכת אלקי נשמה ולא יברך, ועי' הערה<sup>11</sup>. ואם ישן חצי שעה אפי' לאחר הנץ החמה י"א<sup>11</sup> שיכול לברך אח"כ, וי"א<sup>12</sup> שאין לברך לאחר שינת יום כל שלא ישן לפני עלוה"ש, ולכן יש

מקורות וביאורים

<sup>1</sup> כ"פ הרמ"א (סי' ד' סעי' ג), והפמ"ג (הו"ד במשנ"ב סי' ד' סק"ג), השע"ת והארצה"ח (הובא בשעה"צ סי' ד' סק"מ).

<sup>2</sup> כ"פ הב"ח והגר"א במעשה רב (הובא בשעה"צ סי' ד' סק"ט), והערה"ש (סי' ד' סעי' יב).

<sup>3</sup> כ"פ הא"ר, והדה"ח, הרעק"א, הארצה"ח, והחיי"א (הובא במשנ"ב שם).

<sup>4</sup> כ"פ הכה"ח (סי' ד' סקמ"ט) בשם מאמר מרדכי ונווה שלום, וכן הביא (בסק"ט) בשם שער הכוונות, וכ"כ הברכ"י (סי' מו סק"יב) בשם האריז"ל, וכ"פ בכף החיים להגר"ח פלאגי (סי' ט סק"ב), וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (סי' א') וכסתמת הט"ז (סק"ט) והמג"א (סק"יב), וכ"ה ע"פ הפמ"ג (סי' תצד סק"א) עיי"ש.

<sup>5</sup> כן הוא ע"פ הפוסקים המובאים לעיל הע' 4. ועי' מש"כ בזה הגר"צ אבא שאול (ח"ב פ"א ז בביאורים).

<sup>6</sup> כ"פ בסידור הרב בעל התניא.

<sup>7</sup> בא"א בוטשאטש (מהדו"ת סי' ד אות כב) פקפק בזה, וכן הורה הגר"ש ז' אויערבאך (אשי ישראל פ"ב הע' צט).

<sup>8</sup> כ"פ האליה רבה (הובא במשנ"ב סי' מו סק"ד) והמור וקציעה (סי' מו).

<sup>9</sup> כ"פ הברכ"י (סק"יב) עפ"י קבלת האר"י, וכ"פ השו"ע הרב (סי' מו ס"ז) הערה"ש (סעי' יג), הבן איש חי (פ' ברכה אות ג'), הכה"ח (סק"יט) בשם כמה מגדולי הספרדים, וכ"כ והגר"צ אבא שאול (שו"ת אור לציון ח"ב פ"ד אות ט') שכן המנהג הפשוט אצלם לכתחילה בלא לחזור אחרי מי שיוציאו, וכ"פ הגר"ש דבילצקי (ק"י הל' המועדים שבועות עמ' כד ס"ב), וכן היה נוהג הגר"מ פריינד (סי' מרא דשמעתא אות כה) כשלא מצא מי שיוציאו. וכן מורה הגר"מ קליין (עיטורי מרדכי על שבועות פכ"ח הע' ז) הלכה למעשה לברך לכתחילה וכדעת השו"ע הרב ושכן משמע מדברי הראשונים. אמנם בשו"ע הרב כתב כן רק לענין ברכת המעביר שינה, ולענין אלקי נשמה החמיר בסידורו שלא לברך, ועי' מש"כ בדעת השו"ע הרב בקצוה"ש (סי' ה ס"ח) ובמסגה"ש (על הקיצושי"ע סי' ז).

<sup>10</sup> כמש"כ בפמ"ג, בשע"ת (הובאו במשנ"ב שם), בסידור יעב"ץ, בחיי אדם (כלל ח' סעי' ט'), בדה"ח, בברכת הבית (שער לה סעי' ב'), בליקוטי מהרי"ח, ובתורת חיים סופר (סי' מו סק"ז).

<sup>10</sup> כן הורה הגר"ר אביגדור נבנצאל כמובא בס' בנתיבות ההלכה (חלק לט עמ' 375).

<sup>11</sup> עי' במשנ"ב (סי' נב סק"ט) שכתב בשם הפמ"ג שמדברי הרמ"א לא משמע כדברי הפר"ח, וכתב שגם במאמר מרדכי ובשע"ת חלקו על הפר"ח ופסקו דלא יצא, ושכן משמע מביאור הגר"א, וציון לענין בביאה"ל (ריש סי' נב ד"ה ומי"מ) ושם כתב שהשע"ת לא חלק למעשה על הפר"ח, ולכן פסק שמי שירצה לסמוך על הפר"ח אין למחות בידו, מאחר דהחיי"א והדה"ח העתיקו דבריו, אבל מי שירצה לברך ולסמוך על כל הני רבנות שכתבנו, ג"כ לא הפסיד, והרוצה לצאת ידי שניהם, נראה לי שיניח מעט לישון ביום, ואז כשיתעורר משנתו יברך אלקי נשמה, וכ"כ בשבולי הלקט בשם רבינו שמחה והר"ר אביגדור כהן, וכ"כ בס' התניא, רק שהב"י סיים של ע"ז "ולא נהגו כן", א"כ בכאן יש לעשות כן לכו"ע, וכ"כ בס' תורת אביגדור עכ"ל, עיי"ש. ולפי"ז נראה מדבריו שבכה"ג שהיה ער כל הלילה ולא מצא מי שיוציאו בברכה והתפלל כבר שמו"ע שאולי עדיף שיברך אחרי שינת היום ויסמוך על הראשונים שמברכים אחרי שינת יום, ודלא כמו שפסק הגר"א נבנצאל, וצ"ע. ויש לציון דאף דהפר"ח מירי רק גבי ברכת אלקי נשמה ולא גבי ברכת המעביר שינה, מ"מ גם בברכת המעביר שינה כתבו הערה"ש (סי' נב ס"ח) ובס' מעורר ישנים (אות יח) שאפשר שיוצא בגומל חסדים טובים שבשמו"ע, וצ"ע.

<sup>11</sup> כ"כ הגר"י פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' סג) ולומד כן בדברי השע"ת דגם שינה ביום שפיר דמי, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קס), וכ"כ בברכת הבית (שער לה ס"ח), וכן הגר"א פאלק בשו"ת מחזה אליהו (ח"א סי' י) מאריך בזה הרבה ומסיק דהעיקר להלכה ששפיר ניתן לצרף שינת יום לפוסקים שסוברים שבכל ענין מברך, וכ"כ אם ישן לפני הנץ החמה דעדיין זמן שכיבה הוא ואפי' כבר עלה השחר, וכן מבואר בא"א מבוטשאטש בסוסיי רלא, אלא שבסי' מו (ד"ה עוד מצאתי) כתב בזה"ל: "אך לגבי שאר ספיקי ברכות כגון ברכה"ת אחר שניעור בלילה או אחר שינת קבע ביום וברכת השינה ואלק"י נשמה בשינה ביום כשלא היה שינה בלילה ואין מי שישמע להוציא ידי חובתו בזה איני מודיע לזולתי הכרע בזה, ואולי יהיה בזה הכרע

שכתבו<sup>12</sup> שכיון שהוא מח' הפוסקים, אז יוציאנו אחר, ואם אין לו מי שיוציאנו יש מקום לסמוך שיוכל לברך בעצמו. ולענין אם אפשר לצרף שינה של יום קודם ע"י הערה<sup>13</sup>.

## ברכת ציצית

ג. מהשו"ע<sup>13</sup> משמע שיברך, אך הפוסקים כתבו<sup>14</sup> שלא יברך. ולכן אם יש לו טלית גדול יפטור אותו בטלית גדול<sup>14</sup>, ומי שאין לו טלית גדול כגון בחור, אז אם יש לו ציצית אחרת יחליף הטלית קטן שלובש בטלית קטן אחר, ויברך עליה<sup>15</sup>, ואם אין לו, לא יברך בבוקר על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה, אלא ישמע הברכה מאחר, וקודם ימשמש בציציות של הטלית קטן ואפשר דיכול למשמש קודם הברכה ג"כ, וכשאיין לו מי שיפטורנו בברכה י"א<sup>16</sup> שעדיף שיסיר את הט"ק לזמן של שעה, וילבשו אח"כ בברכה, ויש שכתבו<sup>16</sup> עצה, לשאול טלית מאדם שיש לו טלית ולבקש ממנו שיתן לו הטלית במתנה ע"מ להחזיר ולברך עליה ויתעטף בה בשיעור זמן של כדי הילוך ד' אמות, ולהתכוון בברכה זו לפטור גם את הטלית קטן שלו. **וזמן ברכת הציצית ע"י מש"כ לקמן פ"ז ס"א.**

## ברכות השחר

ד. ברכות השחר לדעת הרמ"א (סי' מו ס"ח) וע"פ האריז"ל יש לברך אף אם היה ער כל הלילה, דהברכות נתקנו על מנהגו של עולם, וכן הכריעו גדולי הפוסקים<sup>17</sup>, ויש מחמירים<sup>18</sup> לא לברך אלא יוצאים מאחר שישן בלילה, ומ"מ גם המחמירים לשמוע

### מקורות וביאורים

א"י"ה ע"י חכמים בדור ולעצמי אין בעיני חשש ספק ברכה לבטלה בזה, ואין ספק מוציא מידי ודאי ששמעתי שאין בזה חשש כמש"כ במקום אחר עכ"ל עיי"ש. ובפסקי תשובות כתב (סי' מו הע' 164) שאף שבמשנ"ב הלשון 'ואם ישן בלילה' שיתין נשמין, אולם במקור הדברים **בחי"א** (כלל ח ס"ט) ליתא לתיבת 'בלילה', ומה גם שמצינו **בביאה"ל** (סי' נב ד"ה ומ"מ) שמצרף שינה ביום לענין לחייב ברכת אלקי נשמה שיש ספק לגבי ברכתו על הלילה, וה"ה בנידו"ד. (יש להעיר ששם מיירי רק בברכת אלקי נשמה ולא בברכת המעביר שינה).

<sup>12</sup> כ"כ בס' אשי ישראל (פ"ה הע' מג) בשם **הגר"ח קנייבסקי**. ובס' הניעור כל הלילה (פ"ד הע' 29) הובא בשמו שצריך לישון שישים נשימות דוקא בלילה עצמו, ולכן אם ישן שישים נשימות עם הלילה והיום יחד, כגון שישן חמש עשרה דק' קודם עלוה"ש וקם משנתו חמש עשרה דק' אחרי עלוה"ש או יותר, אינו יכול לברך.

<sup>12\*</sup> כ"כ **הגר"מ גרוס** (תורת הדרך פ"י ס"ב). וע"י לעיל הע' 11 שכתבנו שכן נראה לכאוי לעשות ע"פ המבואר **בביאה"ל** עיי"ש.

<sup>13</sup> ע"י **בשו"ת מחזה אליהו להגר"א פאלק** (ח"א סי' י) שכתב שיוכל לצרף שינה של יום קודם וכדברי הרעק"א לענין ברכה"ת, וכן **הגר"מ פריינד** (מרא דשמעתא אות כה) צירף זאת גם לענין ברכת אקי נשמה וגם לברכת המעביר שינה. והאמת שלענין ברכת אלקי נשמה אפשר לצרף כל הראשונים המובאים **בב"י** (סי' רלא) שסוברים שגם אחרי שינת יום צריך לברך אלקי נשמה וכמש"כ **הביאה"ל** (סי' נב ד"ה ומ"מ). מאידך, **הגר"ר בצלאל שטרן בשו"ת בצל החכמה** (ח"ה סי' קמד) כתב שבזה לדברי הכל אינו יכול לצרף דלא אמר רעק"א דבר זה אלא לענין ברכה"ת.

<sup>13\*</sup> מדכתב בס"י ח' סעי' טז שהלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבקר אף אם לא פשטו, משמע שאף אם היה ניעור כל הלילה הוא הדין, וכ"כ **הגר"מ סנדר בקוני** וספרתם לכם (תשע"ו עיי"ש). אמנם כתב לי **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שלכאוי השו"ע דיבר רק אם לן דיש היסח הדעת אבל היה ער אין שום הפסק ולמה יברך, גם יש לחוש לפוסקים דבגד יום חייב בלילה ונמצא דאין שום הפסק לקיום המצוה.

<sup>14</sup> כ"פ **הב"ח, והט"ז, והאליה רבה** (הובא בשעה"צ סי' ח' סקס"ג).

<sup>14\*</sup> כ"כ **המשנ"ב** (סי' ח' סקמ"ב).

<sup>15</sup> כן הורה **הגר"ר אביגדור נבנצאל** (בנתיבות ההלכה על שבועות חלק לט עמ' 375).

<sup>16</sup> כ"כ **הגר"מ גרוס** (תורת הדרך פ"י סמ"ה וצידה לדרך סקפ"ד). והעיר **מורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) שהפסק שעה י"א דלא מספיק, וכן הוא בשם **החזו"א**.

<sup>16\*</sup> כ"כ **הגר"י טשזנר** (שערי ימי הפסח שער יב פ"ב אות ט) ועיי"ש שכתב שדבר זה יש לעשות לפני שהבעלים מברך בעצמו על הטלית שלו כי י"א שאדם שבירך על טליתו ונותן לאחר לברך עליה, הוא מתחייב לברך עליה שוב אחר שקיבלה בחזרה ואין להיכנס בספק ברכות.

<sup>17</sup> כ"כ **הפ"ח** (סי' מו סק"ח) ש"שכבר נתפשט המנהג לאומר בין נתחייב בין לא נתחייב כמש"כ בהגה וכו"כ המקובלים", וכ"פ **הברכ"י** (סי' מו סק"י"ב) **והבן איש חי בשו"ת רב פעלים** (ח"ב סי' ח), **והכה"ח** (סי' מו סקמ"ט) בשם פוסקים רבים.

<sup>18</sup> בס' עיטורי מרדכי (על שבועות פכ"ח הע' ט) כתב ששאלו את **הגר"ח קנייבסקי** מדוע נוהג לשמוע בליל שבועות את כל ברכות השחר מאחר הלא יכול לברך בעצמו, והשיב שחושש לשי' **הרמב"ם והשו"ע** (סי' מו ס"ח) שיש לברך את ברכות השחר רק באופן שהתחייב בעצמו לברך אבל אם לא הלך או לא לבש לא יברך מלביש ערומים וכן זוקף כפופים, לכן נוהג לשמוע את כל ברכות השחר מאחר, והעיר ע"ז בעל העיטורי מרדכי שהלא מבואר ברמב"ם שאם לא שמע קול תרגול לא יברך הנותן לשכוי בינה, ואם נחשוש לשי' הרמב"ם והשו"ע א"כ לא נברך הנותן לשכוי בינה שהרי בזמננו מי שגר בתוך עיר לא מצוי לשמוע קול תרגול, וכיון שאנו נוהגים לברך הנותן לשכוי בינה גם כשלא שמענו קול תרגול, בע"כ צ"ל שאנו נוקטים למעשה כמו שאר הראשונים שחולקים על הרמב"ם וסוברים שהברכות נתקנו על מנהגו של עולם, עכ"ד עיי"ש. אמנם יל"ע אם זה כל כולל כל ברכות השחר, דהנה שי' **התוס' והרא"ש**

מאחר, ישמעו דוקא אם יש עשרה אנשים שיוצאים גם בברכתו משום שיש פוסקים<sup>19</sup> שסוברים שאין אדם יכול להוציא בברכות השחר בפחות מעשרה אם הוא בקי, אך אם אינו יכול לצאת בעשרה יש שכתבו<sup>20</sup> שאעפ"כ יצא מיחידי ולא יברך בעצמו.

## ברכת הגומל חסדים טובים

ה. י"א<sup>21</sup> שישמכנה לברכת הנותן ליעף כח ויברכנה עם שם ומלכות, ויש<sup>22</sup> חולקים וסוברים שיברך ברכת המעביר שינה בלי שם ומלכות ויסיים ברכת הגומל גם בלי שם ומלכות.

## ברכת התורה

ו. י"א<sup>23</sup> שיברך, וכן מנהג הספרדים<sup>24</sup>, וי"א<sup>25</sup> שלא יברך, ולכן פסק המשנ"ב (סי' מז סקכ"ח) שמכיון שספק ברכות להקל יראה לשמוע ברכה"ת מאחר ויאמר לו שיכוין להוציא בברכות והוא יכוין לצאת ויענה אמן וכו' או יכוין לצאת בברכת אהבה רבה וילמד תכף מעט אחר שיסיים תפילתו, [ויכול ללמוד אף רבע שעה אחרי התפילה כמובא לעיל בפ"א הע' 80], ואם היה ישן בערב שבועות שינת קבע על מטתו ע"י בסעיף הבא, ואם לא כיון באהבה רבה לצאת ידי ברכה"ת ע"י הערה<sup>26</sup>, ואם לא למד מיד אחרי התפילה והסיח דעתו בדברים אחרים לדעת המשנ"ב (שם סק"ז) לא יצא, אך כמה מגדולי הפוסקים<sup>27</sup> הכריעו שמספק אין לו לברך ברכה"ת, וכ"ש אם חזר על הפסוק האחרון שבק"ש לשם לימוד התורה<sup>28</sup>, או שכבר שמע קריה"ת<sup>29</sup>, או שכבר אמר פיטום

### מקורות וביאורים

**והטור** המובא בב"י (סי' מו שם) שיש לחלק בין סוגי הברכות שלענין ברכת הנותן לשכוי מברך אפי' אם לא שמע קול תרנגול, וכן כל הברכות שעל סדר העולם, כגון, 'רוקע הארץ', 'והמכין מצעדי גברי', וכ"ש ברכת שלא עשאי גוי, עבד, ואשה מברך, כמבואר ב**שיטמ"ק** (בברכות ס:), אך ברכות שיש בהם הנאה כגון, 'מלביש ערומים', 'ואור ישראל', 'עוטר ישראל', 'שעשה לי כל צרכי', אינו מברך אלא א"כ נהנה מהם, (ולא כתבו מה הדין לגבי ברכת 'מתיר אסורים', 'זוקף כפופים', 'ופוקח עורים', אם זה שייך לחלק של הנאה או לא, ויותר מסתבר שזה על סדר העולם וכמו בברכת 'מצעדי גברי', ולשיטתם הניעור כל הלילה מברך בבוקר את כל הברכות שעל סדר העולם, אבל לענין הברכות שיש בהם הנאה יל"ע אם יכול להתחייב בהם ע"י שיפשוט מלבושיו חגורו ונעלו וילבשם שוב וכך ינהג מלבישתם ויכול לברך, והראשונים הנ"ל לא כתבו מה הדין אם היה ער כל הלילה לענין ברכות אלו, ויתכן שאפשר לברכם ע"י העצה הנ"ל, ולפי"ז גם לשי' הרמב"ם יוכל לעשות כן בברכות שנהנה מהם ע"י העצה הנ"ל, ורק שאר הברכות שעל סדר העולם יצא ממישהו אחר, וברכות 'שלא עשאי גוי עבד ואשה' ג"כ יל"ע אם יוכל לברך לשי' הרמב"ם דהא לא שייך שהתחייב בהם, אמנם לפמ"ש **המג"א** (סי' מו סק"י) **והכה"ח** (סי' מו סק"ב) **בשם המקובלים** שהטעם שמברכים ברכות אלו כל יום הוא כדי להודות לה' על שלא נדבק בו בעת סילוק נשמתו בלילה נשמת עכו"ם עבד או אשה, ולפי"ז שייך להתחייב בהם רק אם ישן בלילה, אך לענין שאר הברכות צ"ע.

<sup>19</sup> כ"כ **המשנ"ב** (סי' ו' סק"י ו' סק"י) נט סקכ"ג) **בשם הלבוש**, ועיי' משנ"ב (סי' מו סק"ג) **בשם הפמ"ג**. **ובביה"ל** (סי' נט ס"ד ד"ה בפחות) הביא כן גם **בשם החי"א**, אך **בשם המג"א** הביא שחולק על הלבוש וס"ל שיוצא גם בפחות מעשרה, והביא **בשם הפמ"ג** שכתב שאפשר דהלבוש מיירי דוקא בבקי, אלא שאפי' בבקי תמה עליו מנין לו לחלק זה מברכת המצוות דקיי"ל דמי שיצא מוציא ולא בעי עשרה, עיי'.

<sup>20</sup> כ"כ **הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' ג) וז"ל "וא"כ כיון שאיכא פלוגתא הא ספק ברכות להקל ולכן טוב לשמוע אותן מאחר ולכוין לצאת, ואף שלא יצא לדעת הלבוש, אין בזה עצה אחרת" עכ"ל. וראיתי בסי' עיטורי מרדכי (על שבועות פכ"ח הע' י) שכתב **בשם הגר"מ לובין** שכיון שיש מח' הפוסקים האם הניעור כל הלילה יכול לברך או לא, א"כ נחשב אינו בקי ושפיר יכול לצאת ביחידות.

<sup>21</sup> כ"פ **בסידור יעב"ץ**, **ובתורת חיים** (סי' מו סק"ז).

<sup>22</sup> כ"פ **בליקוטי מהרי"ח** (סי' מו), וכן הורה **הגר"ע אויערבאך** (מפי הגר"י שוב כמובא בגיליון "להחזיק").

<sup>23</sup> כ"פ **דהדה"ח בשם המג"א**, **הא"ר** (הובא בשעה"צ סקכ"ה), **המור וקציעה**, **השו"ע הרב** (סי' מו ס"ז), **והרעק"א** (על המג"א, סק"ב), וכ"פ **בשו"ת לבושי מרדכי** (ח"א סי' יט).

<sup>24</sup> כמו שפסקו **בברכ"י** (סי' מו סק"ב), **במטה יהודה** (סי' מו סק"ז), **במועד לכל חי להגר"ח פלאגי** (סי' ח כו), **בבן איש חי** (פי' תולדות אות יד), **ובכה"ח** (סי' מו סקמ"ט, וסי' מו סקכ"ו) עפ"י **האר"י והרש"ש**, וכן **פסק הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אורלי"צ ח"ב פ"ט תשובה ד).

<sup>25</sup> כ"פ **החי"א בשם הפרי"ח והגר"א** (הובא בשעה"צ סי' מו סקכ"ד).

<sup>26</sup> עיי' **בביאה"ל** (סי' מו ס"ז ד"ה פוטרת) שכתב שמדברי **תלמידי רבינו יונה** משמע לכאוי דאם יודע בודאי שלא כיון אין אהבה רבה פוטרת, אבל מדברי **הרא"ש** לי מה שהסביר סברת הירושלמי שמצריך לשנות על אתר, לכאוי אין לחק בזה, וכן משמע שסתם **במשנ"ב** (סי' מו סק"ד), אך מספק ראוי שישמע שוב ברכה"ת מאחר.

<sup>27</sup> כ"פ **השו"ע הרב** (סי' מו ס"ו), **הקיצוש"ע** (סי' ז ס"ז), **הקצוה"ש** (סי' ה ס"ח), **הכה"ח** (סי' מו סק"ז) **והברכת הבית** (שער לד ס"ט), והוא כדי לחשוש שמא יצא ידי חובת לימוד התורה בק"ש כמו צד אחד בב"י.

<sup>28</sup> עיי' בסי' תשובות והנהגות **להגר"מ שטרנבוך** (ח"ד סי' טז) שכתב (גבי נער בר מצוה) שראה בסי' אחד ששמע **בשם הגאון דבריסק** גבי נער בר מצוה שאם חוזר על הפסוק האחרון של ק"ש ומכוין לשם לימוד התורה יוצא באהבה רבה, אך כתב **הגר"מ ש"ש** דהדבר צ"ע דלכאוי יש בזה הפסק, דבשלמא הקורא לשם מצות ק"ש ואף ששונה פסוק כיון שעוסק בק"ש, ק"ש מיקרי ואינו הפסק, אבל כשמכוין להדיא לשם ד"ת הוה שיחא בעלמא, ולא שרי לומר כן אחרי ק"ש שחייב לסמוך גאולה לתפילה ולא לדבר ד"ת, עיי'.

הקטורת כנהוג בסוף תפילתו<sup>30</sup>, שודאי עולה לו לשם מצות ת"ת, ואם אין תחת ידו מי שיכול להוציאו י"א<sup>31</sup> דבכה"ג נוהגים לכתחילה לברך ברכה"ת, כדעת המג"א ושאר גדולי האחרונים, ובמקום מנהג אין אומרים ספק ברכות להקל, וכן היו נוהגים כמה מגדולי ישראל<sup>32</sup>. ואם כשבירך בערב שבועות את ברכה"ת יכולין לפטור את עצמו בברכה זו רק עד למחרת בבקר י"א<sup>33</sup> שיוכל לברך למחרת בבקר את ברכה"ת, וי"א<sup>34</sup> שאין להשתמש בעצה זו.

### ברכות התורה כשישן שינת קבע בערב שבועות

ז. אם ישן שינת קבע על מטתו בערב שבועות ובלילה שלאחריו היה נעור כל הלילה, פסק המשנ"ב (סי' מז סקכ"ח) בשם רעק"א שיכול לברך<sup>35</sup>, אך יש<sup>36</sup> מפקפקים בזה, וכן הביאו בשם החזו"א<sup>37</sup> שלא יברך משום דבזמננו כל שינה ביום נחשב לשינת ארעי.

### ברכה"ת כשישן בלילה חצי שעה או יותר

ח. מי שבמשך הלילה נרדם באמצע לימודו על אצילי ידיו, נחשב הדבר כשינת ארעי ואינו מברך ברכה"ת<sup>38</sup>, אך אם נשכב על מטתו אפי' עם בגדיו למשך חצי שעה או יותר רק כדי להסיר את התנומה מעיניו ואח"כ קם ללמוד להיות נעור כל הלילה

#### מקורות וביאורים

<sup>29</sup> כמש"כ במקו"ח לחו"י (סי' מז סק"ח). אמנם יש להעיר על דבריו שהא דעת הגר"ש קלוגר (שו"ת האלף לך שלמה סי' לה) ששמיעת ד"ת דינו כהרהור, וכ"כ החיד"א (מחזיק ברכה סי' מז סק"ד) בשם שו"ת זקן אהרן (סי' ס), ולפ"ז יש לשאל דאם נאמר שיוצא ידי ברכה"ת באהבה רבה גם כשלומד מיד אח"כ בהרהור, א"כ למה שלא יהרהר אחרי ק"ש בלימוד ויצא יד"ח ואז שוב אינו צריך ללמוד אחרי התפילה, ואף לפי הגר"א שסובר שגם על לימוד בהרהור צריך לברך, למה פסק הגר"א שאינו יוצא ידי"ח ברכה"ת באהבה רבה ע"י ק"ש כמובא במשנ"ב (סי' מז סק"ז), הרי יכול להרהר אפי' רגע אחרי ק"ש ויוצא ידי"ח, אלא בהכרח שגם לדעת הגר"א בברכות אהבה רבה אינו יוצא אם לומד בהרהור, והטעם י"ל דכיון דאין ניכר שהברכה חלה על לימוד התורה אינו יוצא יד"ח אלא א"כ ניכר, וכמש"כ הבי"י (סי' מז ס"ז ד"ה ואם) בשם ר"י שדוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכה"ת דעיקר אהבה רבה לק"ש נתקן ובשביל כך אינו נפטר מברכה"ת אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת אבל ברכות המיוחדות לברך על התורה פטורות כל היום, עיי"ש, והיינו שאהבה רבה צריך שזה יהיה ניכר, ומטעם זה י"ל שאם לומד בהרהור אינו ניכר שאהבה רבה חל על זה, אלא שלפ"ז גם אם לומד אחרי התפילה בהרהור לא מהני כיון שזה אינו ניכר, ולפ"ז כיון ששמיעה הוי כהרהור ואינו ניכר אינו יוצא, אמנם י"ל שקריה"ת שאני כי קריה"ת בודאי ניכר שמקיים מצות ת"ת ושפיר דמי, ועוד אפשר שהמקו"ח לחו"י ס"ל ששמיעה אינו כהרהור אלא כדיבור וכמו שפסק בשע"ת (סי' מז סק"ג) בשם שו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קנט) ששמיעה עדיפה מהרהור משום ששומע כעונה, וכ"פ באורחות חיים ספינקא (סי' מז סק"ו), בשו"ת קרן לדוד (סי' יא), בתהלה לדוד (סי' מז סק"ב), בבן איש חי (פי' וישב אות יב), וכן בס' מעורר ישנים (ס"ק רו) ובערך השולחן הספרדי (סי' מז סק"ב), והוכיחו כן מהתוס' בברכות (כ: ד"ה כדאשכחן) ששמיעת ד"ת היא מצוה בפני"ע, ואי"צ שומע ומשמיע.

<sup>30</sup> כ"כ הגר"ב זילבר בבית ברוך על החי"א (כלל ט סק"ז) שפיטום הקטורת בכלל לימוד התורה.

<sup>31</sup> כ"כ בערוה"ש (סעי' כג), בשו"ת השיב משה (סי' ב'), ובברכת הבית (שער לד סעי' ח'), וכ"כ הגר"ש דבילצקי (ק"י ה' המועדים שבועות עמ' כד ס"ב) וז"ל: "ודע דגם מבין אלה הנוהגים שאם הם נעורים בשאר הלילות השנה אינם מברכים בעצמם ברכות התורה בבוקר, אלא שומעים מאחר או פוטרם באהבה רבה, מ"מ בשבועות זמן מתן תורתנו יש שאינם רוצים להפסיד ברכות אלו, ואם אין להם ממנו לשמוע (דאז הוי שומע כעונה) אז מברכים לעצמם ואינם פוטרם באהבה רבה, וסומכים על הדעות שאפשר לברך בעצמם" עכ"ל. וכ"כ הגר"ר מנשה קליין (גאב"ד אונגוואר) בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' יד) וז"ל: "מיהו בבוקר נהוג עלמא לברך ברכה"ת אפי' לא ישן כלל וכדעת ר"ת ואף דלכתחילה מהדרין לשמוע ממנו שישן אבל אם אין להם מי שישן מברכין לעצמם והגם דקיי"ל ספק ברכות להקל והיה להם ג"כ שלא לברך ומיהו כיון דנהוג עלמא לברך כה"ג לא מיקרי עוד ספק ברכות להקל" עכ"ל.

<sup>32</sup> כן היו נוהגים החזו"א (אורחות רבנו ח"א עמ' מז), והגרמ"א פריינד (מרא דשמעתתא אות נה).

<sup>33</sup> כ"פ האדר"ת (הובא בלוח אר"י, הושענא רבה), וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' נט), וכן הורה הגר"י פישר (בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 320). ועי' מש"כ הגר"מ גרוס בקובץ אגרתא דחדוותא (חי"א סי' עב).

<sup>34</sup> כ"ד הגר"ש אלישיב (שבות יצחק ח"ה עמ' רסג, ופניני תפילה עמ' מד), ולחיי"א (נשמת אדם כלל ג' אות ט"ו) עצה זו לא מהני כלל. ומורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) העיר מדברי הביאה"ל (סי' ח ד"ה וי"א) שכתב כן לענין ציצית שיותר טוב שיכין בבוקר בעת הברכה שלא תפטר בברכה זו לטלית קטן רק עד שיפשיטנו, ואז יוכל לברך אח"כ לכונ"ע. אמנם שמעתי שהגר"ש אלישיב חולק על הביאה"ל ואמר שדברי הביאה"ל זה חידוש גדול, כי ממתי האדם נהיה בעלים על הברכה להחליט עד מתי זה יחול ועד מתי לא.

<sup>35</sup> וכן נהג החת"ס (מובא בנטע שורק יו"ד סי' סג).

<sup>36</sup> הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פ"ז ס"ח), וגם הגר"מ שטרנבוך כתב (תשובות והנהגות ח"ג סי' קיא וקמט וח"ד סי' קי וח"ה סי' קס) לפקפק בעצה זו, והביא בשם הגר"ז מבריסק שהסתפק אם לקבל עצה הרעק"א, אבל כשמע שהרעק"א פסק כן, אמר כבר הורה זקן.

<sup>37</sup> כ"כ הגר"ח קנייבסקי בשמו (אשי ישראל בסוף הספר תשובה ל'). והעיר מורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) דבמה שונה שינה היום משינה לפני מאה שנה, ובאמת דברי החזו"א צע"ג.

נחלקו הפוסקים בדינו, וי"א<sup>39</sup> שנחשב שינת קבע וצריך לברך ברכה"ת, וי"א<sup>40</sup> שכיון שמוכח ממעשיו שישן עם בגדיו שהיא שינת ארעי לא יברך ברכה"ת.

### מי יוציא ידי חובה

ט. יכול לצאת בברכה"ת בין מאחד שישן בלילה בין מאחד שלא ישן בלילה, בין מספרדי בין מאשכנזי ולא משנה ממי, ודלא כמו שיש שכתבו<sup>41</sup> לדון בזה.

### בירך ברכה"ת לפני עלוה"ש

י. כשהיה ניעור כל הלילה, וטעה ובירך ברכות התורה לפני עלות השחר, יש אומרים<sup>42</sup> שלא יצא ידי חובה, ויש אומרים<sup>43</sup> שיצא ידי חובה.

### ברכה"ת לישן בשבועות ביום להשלים שינת הלילה

יא. אע"פ שנחלקו הפוסקים אם הישן ביום מברך ברכות התורה (כמו שכתבנו לעיל פ"א הע' 79), מכל מקום כשישן ביום שבועות אחרי שהיה ער כל הלילה להשלים שינת הלילה יש שכתבו<sup>44</sup> שבכהאי גוונא שינת היום נחשב לשינת קבע ומברך ברכות

#### מקורות וביאורים

<sup>38</sup> כ"פ הגר"ש אלישיב (פניני תפילה עמ' מז-מט), הגר"ח פ' שיינברג (חי' בתרא סי' מז), והגרמ"ש קליין (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"א הע' ט), וכ"פ בשו"ת קרן לדוד (ח"א סי' יא ד"ה והנה בני"ד) וכמבואר בטור (סי' מז ס"ז) בשם הרא"ש, כיון שבאפשרותו לישון במטה ורגיל בכך, וכשאינו עושה כן הוי שינת ארעי. וכן הוא לדעת הפוסקים המובאים לקמן הע' 40 שסוברים שאף כשיושן במטתו נחשב שינת ארעי.

<sup>39</sup> כן הורה הגר"ש אלישיב (שבות יצחק ח"ח עניני ברכות פ"כ אות ז, ופניני תפילה עמ' מז-מט), וכן משמע משו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שלז). עיי"ש.  
<sup>40</sup> כ"פ החזו"ן (ארחות רבנו ח"ג עמ' רג, ואשי ישראל בסוף הספר תשובת הגר"ח"ק תשובה כח) שאם ישן דרך ארעי עם בגדיו אפי' כמה שעות בלילה ואפי' ע"ג מיטה, אי"צ לברך אח"כ ברכה"ת, אלא אם פשט בגדיו שאז היא שינת קבע גם אם ישן רק מעט, וכן משמע משו"ת קרן לדוד (ח"א סי' יא ד"ה והנה בני"ד), וכ"פ הגר"ש איערבאך (הליכו"ש תפילה פ"ו ד"ה אות ג), ולכן נהג בעצמו (כמובא בשבות יצחק שם) שבלילות שבת הארוכים אחר הסעודה היה ישן כשעה על מיטתו ולא היה מברך לפני לימודו כיון שהיה ישן בבגדיו ורק כשעה.

<sup>41</sup> הגר"מ שטרנבוך כתב (תשוה"נ ח"ג סי' קמט וח"ד סי' קי) דמה שנהגו בישיבות שבשבועות בבוקר בעמוד השחר מחפשים מי שישן קצת ולא ניעור כל הלילה כדי שיברך ברכה"ת ויצא את כולם לכאן לא הועיל כלל שלא נתחייב בוודאות בברכה"ת בשינה כי האי גם בלילה, ועדיין לא ישן את עיקר שינתו ורק אחר שישן ביום יהיה חייב לברך, וכיון שפטור אינו מוציא אחרים עיי"ש, וכמו"כ כתב הגר"צ פלמן (שלמי תודה שבועות סי' ו אות ה) לדון שאשכנזי שיוצא בברכה"ת מספרדי אפשר דהבן ספרד לקושטא אינו חייב כלל והרי לאו בר חיובא לגבי והאיך יוצאים, עיי"ש. ואני תמה עליהם, כי הרי הדבר פשוט וברור שיוצא ממה נפשך, כי אם הניעור בלילה חייב לברך ברכה"ת א"כ אז גם הספרדי חייב לברך ושפיר מוציאו ידי חובה, ואם אינו חייב לברך, אז הוא אינו צריך כלל ברכה"ת ומה בכך שאינו יוצא מהספרדי או ממי שלא ישן ולא התחייב בברכה"ת, הרי שניהם לא חייבים ולא הפסיד כלום, וחוששני שהדברים לא נכתבו על ידם ולא יצא מפה קודשם, או שלא דייקו במשנתם, ואין אפי' הוה אמינא כזאת, וראיתי גם את אותו טעות בס' עיטורי מרדכי (על שבועות פכ"ט הע' י) שכתב לדון בזה, עד שהיה צריך לכתוב ששמע מהגרמ"ש קליין את הממה נפשך הנ"ל, וכנראה שבעל הספר הנ"ל לא חשב על דבריו שאפי' הוה אמינא אין כאן, וגם מה שכתב הגר"צ פלמן (שם) ובס' עיטורי מרדכי (שם) לדון שאפשר דלאו שפיר דמי שיצא אשכנזי מבן ספרד שהיה ניעור כל הלילה (אם הוא לא ישן ביום) דכיון דאיהו לא ישן הרי אינו חייב מה"ת לכו"ע, והבן אשכנזי שישן ביום אפשר דחייב מה"ת, ולא שפיר דמי לצאת ממנו, עד שהוצרכו לומר שע"פ מוציאו מדין ערבות, ובעיטורי מרדכי כתב שכן שמע מהגרמ"ש קליין שמוציאו מדין ערבות, ולא ידעתי מהיכן לקחו הדברים, דהיכן מציינו בפוסקים שנחלקו אם הניעור בלילה מברך ברכה"ת שיש חילוק אם הוא חייב מה"ת או מדרבנן, ומי אמר שלדעת ר"ת שתיקנו ברכה"ת כל יום מדין ברכות השחר הוא רק מדרבנן, ודבריהם צ"ע.

<sup>42</sup> כ"פ הגר"ש קלוגר (שו"ת האלף לך שלמה סי' לג) והכה"ח (סי' מז סקכ"ט), וכ"ה בסידור הרב בעל התניא. ועיי' בצל"ח (ברכות דף יא) שהסתפק בזה.

<sup>43</sup> כ"פ הגר"ר בצלאל שטרן בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' קסח), ובס' מעורר ישנים (ס"ק רו). ועיי' מש"כ בזה הגר"ר זבולן שוב (שערי זבולן ח"ז סי' קא).

<sup>44</sup> כ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' קס), ועיי"ש שהביא המח' בדעת החזו"ן ופסק מדעת עצמו לברך בשינת היום שלאחר שבועות כשלא בירך בעלוה"ש, ובס' עיטורי מרדכי (על שבועות-תשע"ט פ"ב הע' ח) כתב בשם הגר"מ לובין שמורה שאפי' שלמעשה נוהגים שישן ביום לא מברך, מ"מ בחג השבועות שישנים ביום כמה שבועות, רצוי לברך ברכה"ת על שינת יום, ולא יברך את כל הג' ברכות, אלא יברך רק ברכת אשר בחר בנו שהיא המעולה שבברכות, עכ"ד, ולדבריהם זה לאו דוקא בשבועות אלא כל פעם שעושה משמר ונשאר ער כל הלילה ואח"כ ביום משלים את שינתו במשך כמה שעות שיברך ברכה"ת, ודבריהם צ"ע, דהיכן מציינו בשו"ע ובחזו"ן חילוק כזה שיש הבדל אם יושן ביום קצת או כמה שעות, ואם זה אחרי משמר או לא, אלא כיון שפסק השו"ע שנהגו לא לברך ברכה"ת ביום וכן הורה החזו"ן ולא חילקו אם זה חצי שעה או כמה שעות הכי נקטינן, ומה שפסק הגר"מ לובין שיברך רק ברכה אחת דבריו צ"ע, דהא ממה נפשך אם חייב צריך לברך הכל, ואם לא חייב אפי' ברכה אחת לא יברך.

התורה, ויש שהעידו<sup>45</sup> שכן גם הורה החזון איש, אך יש אומרים<sup>46</sup> שלדעת החזון איש שבזמננו כל שינה ביום נחשב לשינת ארעי גם בכהאי גוונא נחשב לשינת ארעי ולא יברך ברכות התורה, ויש אומרים<sup>47</sup> שבכל שינת יום אם פושט מלבושיו ושוכב עם בגדי לילה ב' וג' שעות לכולי עלמא מברך ברכות התורה.

#### **אם יכול להוציא את השני באהבה רבה ידי חיוב ברכה"ת**

**יב.** נראה שאי אפשר לבקש מאחר שיוציאונו בברכת אהבה רבה ידי חובת ברכת התורה<sup>48</sup>.

#### **מקורות וביאורים**

<sup>45</sup> כן הביא בשמו אחד מהראשי ישיבות כמובא בס' דולה ומשקה (עמ' קצח הע' 531), והביאו גם הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ שם).

<sup>46</sup> כ"ד הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' שכח) והגר"ח קנייבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה ל), וכ"פ הגר"ש אלישיב (שבות יצחק נר שבת פ"כ אות ד), וכ"פ הגר"מ"ש קליין (עיטורי מרדכי על שבועות-תשע"ט פ"ב הע' ח) לא לברך על שינת יום גם באופן שהיה ניעור כל הלילה וישן ביום כמה שעות וגם כשיושן בלי בגדיו, דכיון שכתב הב"י שישוד הדין שלא מברכים על שינת יום, משום שחוששים לשי" ר"ת שישוד חיוב ברכה"ת כמו ברכות השחר וחכמים תיקנו לברך רק פעם אחת ביום, לכן גם אם ישן ביום כמה שעות לא יברך, עכ"ד.

<sup>47</sup> כ"כ המקור חיים (סי' מז סק"א) וז"ל: "ונ"ל דגם האגור דס"ל דלא הוי הפסק לא מיירי רק בשינת צהרים, שאדם שוכב כשעה במלבושיו, משא"כ כשפושט מלבושיו ושוכב ערום [פירוש כדך שינתו] ב' וג' שעות מודה דמברך, וגם הב"י הבין כן שהרי כתב השו"ע "וכן נהגו", ש"מ שבדבר הרגיל מיירי, דאם בפושט מלבושיו דבר שאינו רגיל הוא, ולא שייך מנהג" עכ"ל.

<sup>48</sup> כ"כ הגר"ח קנייבסקי (אשי ישראל פ"ו הע' לג), ועי' גם בס' שערי זבולן להגר"ז שוב (ח"ז סי' קב אות א) שכתב ששמע מהגר"ר דב אהרן זלזניק שדן במי שכבר התפלל מעריב ואח"כ השכיב עצמו לישן אם יכול לבקש מאחד שמתפלל מעריב להוציאו בברכת אהבת עולם בכדי לצאת יד"ח בברכה"ת, ועי"ש שהגר"ז שוב צידד שאינו יכול להוציאו.



## פרק ו' – דיני עישון ביו"ט

א. הביאור הלכה (בסי' תקיא ד"ה אין עושין) הביא פלוגתא בפוסקים אם מותר לעשן ביו"ט וכתב שיש מהן שאוסרים<sup>64</sup> משום דהבערה זו אינה שווה בכל נפש כמו מגומר, וגם דמצוי בו כיבוי כשמדליק ע"י נייר או גחלת ומשליכם כדרכו בחול, והמתירים<sup>65</sup> ס"ל שמותר משום דעכשיו שהרבה רגילין בזה נעשה שוה בכל נפש, ורק שצריך לזהר מכבוי. אמנם בזמננו דעת הרבה מהפוסקים<sup>66</sup> שאף לשיטות המובאות בביה"ל שהתירו את העישון ביו"ט, מ"מ בזמננו אסור הדבר כי נתגלה ע"פ מחקרים מדעיים שהעישון מזיק לבריאות וגורם לכמה מחלות ר"ל, ולכן הרבה נמנעים מלעשן, וא"כ שוב אינו בגדר "שוה לכל נפש". אמנם יש שכתבו<sup>67</sup> טעם להתיר עישון ביו"ט אף בזמננו, מפני שהוא מסייע לעיכול האוכל ומועיל בכך לבריאות, ולמנוע כאבי ראש ולהשקיט העצבים, ולכן אף כי יש בו גם ענין של היזק, מ"מ הלא בהרבה רפואות כך הוא שמועיל לענין אחד ומזיק לענין אחר, ובריאות נחשבת דבר השווה לכל נפש, כיון שכל אנשי העולם עושים מעשים עבור בריאות גופם. ולפ"ז כתבו<sup>68</sup> שהדבר פשוט וברור שאין להתיר העישון ביו"ט אלא לאלו שיש להם צער או מיחוש גוף ע"י מניעת העישון ויש להם צורך גדול בעישון כצורך אוכל נפש, אבל אלו המעשנים בזמן הבטלה לצורך התעסקות גרידא, או אלו שרגילים לפנק עצמם מידי פעם בעישון סיגריה, להם אין שום היתר לעשן ביו"ט. אמנם יש שכתבו<sup>69</sup> שלפי הדעות המובאות בביה"ל שהתירו לעשן ביו"ט, אין הדבר אסור אף בזמננו, כיון שאף בזמננו נחשב העישון כדבר השווה לכל נפש, כיון שאנשים רבים בעולם מעשנים, ולפיכך קשה לאסור עישון ביו"ט. ויש שכתבו<sup>70</sup> שאף אם אין לאדם צורך גדול בכך, יש להקל מחמת שנהנה הנאה מועטת. אמנם<sup>71</sup> בעל נפש ראוי שיחמיר בדבר. ואותם המעשנים ביו"ט צריכים להיזהר שלא יכשלו באיסור חילול יו"ט ועיין הערה<sup>72</sup>. ויש לציין שמלבד יו"ט גם בימות החול אסור לעשן כמשי"כ רוב הפוסקים<sup>73</sup> שהמעשן מעל המותר עובר על איסור דאורייתא של "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ויש בזה עוד כמה איסורים ומכשולות הנוגדים מזה<sup>74</sup>, ויש פוסקים<sup>75</sup> הסוברים שעל כל סיגריה וסיגריה עוברים

<sup>64</sup> **הכנה"ג** (סי' תרח הגהות ב"י), **המג"א** (סי' תקיד סקב), **הקרבן נתנאל** (פ"ב דביצה סי' כב אות י'), **והחיי"א** (סי"ג) וכן דעת **החזו"א** (דינים והנהגות פ"ח אות ה').

<sup>65</sup> **דרכי נועם** (סי' ט'), הו"ד בבה"ט סי' תקיד סק"א), **שולחן עצי שיטים** (סי' ג' ס"א), **ברכ"י** (סי' תקיא סק"ב) **ובשע"ת** (סי' תקיא סק"ו) הביא עוד עיניי.

<sup>66</sup> **הגר"ש ז"א אויערבאך** (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' י' וסי' כח אות ו'), **הגר"ש אלישיב** (אשרי האיש פג פ"ה, וקובץ תשובות ח"ב סי' לב), **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבה"ל ח"א סי' קכט, ועי' הע' 69), **והגר"נ קרליץ** (חוט שני יו"ט פ"י אות ב'), וכ"כ **בשערים המצוינים בהלכה** (סי' צח סק"ט), **ובשו"ת יד סופר** (סי' לג) **ובשולחן הטהור** (סי' רי סק"ב). ושמעתי מאחד ששאל את **הגר"מ גרוס** מה דעתו בענין עישון ביו"ט והשיב בזה"ל: "אנחנו סוברים כמו הגר"ש אלישיב שאסור, אבל אני לא יכול להגיד לך שאין לך על מי לסמוך" עכ"ל. ועי' בסי' המעלות בקונטרס מעלה עשן (מהדורת תשס"ז פ"ג עמ' 14) שהאריך בענין זה. ועי' מש"כ הגי"ר מנחם מנדל פוקס (בנתיבות ההלכה יו"ט חלק לח עמ' 308) בענין עישון ביו"ט והאריך לבאר את זה באריכות גדולה מאוד. ובסי' בנתיבות ההלכה (חלק לח עמ' 254) כתב בשם **הגר"ש אלישיב** (וכ"ה בסי' אשרי האיש) וזהו לשונו: "כבר גילתי דעתי שבזמננו אין שום היתר לעשן ביו"ט והוא חשש איסור דאורייתא, ואף שבדורות הקודמים ראינו שהיו בעולם מעשנים, ואז שפיר דמי שאז נהגו להקל לסמוך אף ביו"ט ראשון הפוסקים המקילים, מ"מ כיום שכבר הוסכם טובא, והוחזק אצל העולם שהדבר מזיק לבריאות ומחנכים לכך ומרחיקים העישון מאוד מגיל חינוך, ונשארו המעשנים בגדר מיעוט, לפיכך יש לאסור העישון מדינת ביו"ט ראשון", עכ"ל. ועיין שם בדעתו לענין יו"ט שני.

<sup>67</sup> כן מתבאר ע"פ **הפנ"י** (שבת לט ע"ב), **הכת"ס** (שו"ת כת"ס או"ח סי' סו), **והשד"ח** (אס"ד מערכת יו"ט) וכ"כ **הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"א סי' שטז), ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' סג).

<sup>68</sup> כן מבואר ב**שד"ח** (מע' יו"ט שם), וכ"כ **הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות שם), וכ"כ ב**שמירת שבת כהלכתה** (יו"ט פ"ג סי' ז).

<sup>69</sup> **הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' רמ ואו"ח ח"ה סיל ד, ויו"ד ח"ב סי' מט) **והגר"ב"צ אבא שאול** (שו"ת אור לציון "חג פ"כ תשובה ב'). ומה שהובא בקובץ מבית לוי (ח"ב עמ' מז) בשם **הגר"ש וואזנר** להתיר העיר לי הגאון רבי ברוך בער שוב שהגר"ש וואזנר חזר בו בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קכט) לאסור.

<sup>70</sup> **הגר"ב"צ אבא שאול** (שו"ת אור לציון שם).

<sup>71</sup> כ"כ **הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"ה סי' לד).

<sup>72</sup> עי' בפסקי תשובות (סי' תקיא או תיא), ובסי' המעלות בקונטרס מעלה עשן (מהדורת תשס"ז פ"ג עמ' 20) שכתבו את הדברים שצריך המעשן להיזהר ביו"ט.

<sup>73</sup> עי' בספר פאר תחת אפר, ובסי' חיים בלי עישון. וכן בספר תורת הישיבה (פכ"ג סי"ג) שהביאו את הפוסקים האוסרים מדינא.

<sup>74</sup> עי' בקונטרס מעלה עשן (הוצאת תשס"ז) על עישון וסכנתו והמכשולים הנוגדים מהם שטרח לאסוף ולקבץ את כל האיסורים והמכשולות הנוגדים מכך עד שהמעשן עובר בכמה לאוים.

<sup>75</sup> כן פסקו **בשו"ת ציץ אליעזר** (חט"ו סי' לט), **ובשו"ת עמודי אור** (סי' כט), ועי' בסי' תורת הישיבה (עמ' שיד הע' 20) שהביא עוד פוסקים בזה.

על איסור דאורייתא. וי"א<sup>76</sup> שאף שאין זה איסור מדינא, מ"מ "שומר נפשו ירחק מהם", מפני שמזיק לבריות. ומה<sup>77</sup> שנתפשט בכמה ישיבות שהחתנים מחלקים לחבריהם בני הישיבה סיגריות, יש למחות בידם על כך. עוד כתבו<sup>78</sup> שיש להזהר ולהזהיר גדולים וקטנים ובפרט המשגיחים בישיבות עליהם לפקוח את עיניהם על בני הישיבות. ואותם<sup>79</sup> ראשי ישיבות ות"ח שמרגילים בעישון ואם לא יעשנו יקשה עליהם הדבר מאד, אמרין דאדרבה זוהי רפואתם בכך ומותר, אך להתחיל לעשן ודאי שאיסורא איכא.

#### מקורות וביאורים

<sup>76</sup> כ"כ הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ חיו"ד ח"ב סי' מט).

<sup>77</sup> כ"כ בספר תורת הישיבה (עמ' שטו סי"ד הע' 22), בשם הגר"ש וואזנר (שו"ת שבה"ל ח"י סי' רצה) שהמחלקים סיגריות לחבריהם עוברים משום "לפני עור לא תתן מכשול".

<sup>78</sup> הגר"ע יוסף (שו"ת יחו"ד ח"ה עמ' קפא בהערות, וכ"כ בהליכות עולם ח"א פ' ויקרא ס"ד).

<sup>79</sup> כ"כ הגר"מ מנשה קליין (גאב"ד אנגואר) בשו"ת משנה הלכות (ח"ט סי' קסא). ומה שאומרים שבעל הקהילות יעקב היה מעשן כבר כתב בספר המעלות בקונטרס מעלה עשן (במהדורה החדשה תשס"ז עמ' 104) שהיה מן הראשונים שהוציא ספרים נגד העישון, וכתב ששוחח קצת עם זה עם בעל הקהילות יעקב, עוד כתב שם עובדה ששמע מאיש נאמן, שהחברת "סיגריות והמכשולים הנולדים מהן" שהוציא בשנים הראשונות התגלגלה בביהמ"ד של ישיבה אחת שהיה נוהג בעל הקה"י להתפלל שם תפילת שחרית, וכנראה אחד כתב ע"ג החוברת הרי זו חוצפה גדולה לכתוב חוברת זו נגד העישון שהרי רבינו הסטייפלר מעשן. והגיע הדבר לידיעתו של בעל הקה"י וכנראה ראה זה ומאז הפסיק לעשן, שלא יתלה בי אחרים הנהגתם לעשן. והנה כבר גדולי ישראל מזמן החפץ חיים כבר יצאו נגד זה בחריפות וכך כתב החפץ חיים (ליקוטי אמרים פ"ג) וז"ל: "חלושי כח שממשיכים לעשן ויודעים שזה גורע מכוחותיהם יתנו ע"ז את הדין". וע"ע מש"כ הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ י"וד, שם, ובאו"ח ח"ד סי' יח), והגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"א סי' שטז) בגנות אלו המעשנים, וכבר יצא פסק הלכה מפורשת ע"י גדולי הפוסקים שאיסור גמור להתחיל לעשן לבני הבחורות, וכן פסקו הגר"ש וואזנר (שו"ת שבה"ל ח"י סי' רצה), והגר"מ שטרנבוך. ומה שמביאים בשם הגר"מ פיינשטיין שמותר לעשן משום שומר פתאים ה', כבר פרך סברא זו בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' לט), וכן דחה זה בס' המעלות בקונטרס מעלה עשן (הגר"ש הומינר בעמ' לא' שם) שדבר זה לא שייך לענינו וע"ש שכתב במעלה עשן החדש דברים בענין להמנע מהעישון בשם מורו ורבו הגה"צ רבי שמואל הומינר זצ"ל שהוא מגדולי תלמידיו. וע"ע בס' פאר תחת אפר ובס' חיים בלי עישון שאספו להביא בשם הרבה פוסקים שאסרו את העישון מדינא. ובענין מה שנפוץ בישיבות שעומדים בחורים ומעשנים בחדר הפנימיות, או בביהמ"ד וכד', אם העשן מפריע לאחר הבחורים פסקו הגר"מ פיינשטיין (הו"ד בס' תורת הישיבה עמ' רעט הע' 18), הגר"מ שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' נט), והגר"ב צאבא שאול (הו"ד בס' תורת הישיבה שם), והגר"ר מנשה קליין (שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קסא), והגר"ר שמאי קהת הכהן גראס (שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' שלב), וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' לט), שיכול הבחור לעכב בעדם, וחובה על המעשנים להרחיק את עצמם. והביאם בס' תורת הישיבה (פכ"א סי') וכתב שכן חזינן מדברי השו"ע.

## פסקי עמוד ההראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך על דיני יו"ט

(מתוך ס' בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 291)

### **וע"ז הוספנו הערות והוספות**

#### **הפשרת מרק**

**א.** אין להוציא מרק קפוא מהמקפא ביו"ט ולהפשירו משום איסור נולד, אלא יש להכניסו לתוך מרק שהמרק הקפוא יופשר בתוכו.<sup>1</sup>

#### **קנס לשכחה להדליק**

**ב.** אשה ששכחה להדליק נרות יו"ט אינה צריכה להוסיף נר בשבתות וימים טובים דרך בשבת שאי אפשר להדליק בליל שבת קנסו שאם לא הדליקו יש להוסיף כל שבת עוד נר.<sup>2</sup>

#### **נסיעה ביו"ט שני**

**ג.** אסור לנסוע באוירון מארץ ישראל לחוץ לארץ ביו"ט שני אף אם שדה התעופה הוא מחוץ לתחום דיש לחוש שיש שם ישראלים שאינם שומרים תורה ומצוות.<sup>3</sup>

#### **פתיל צף**

**ד.** פתיל צף מותר לחברו ביו"ט ואין בזה משום מכה בפטיש ותיקון מנא.<sup>4</sup>

### **מקורות וביאורים**

<sup>1</sup> מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (אורחות שבת ח"א פ"ד הע' פח, ובנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 255) שמותר להוציא ביו"ט מרק קפוא מההקפאה, להעמידו ע"ג האש ולהפשירו ולבשלו דכיון שהוא צורך היום אין בזה איסור. ונראה שטעמו ע"פ שי' הגר"ז (סי' תקא ס"ז) שסובר שיש להתיר ביו"ט איסור מוליד לצורך אוכל נפש. אך מורי חמי העיר (הגר"ד סופר שליט"א) מדוע מותר להפשיר מרק הרי אסור לאכול מוקצה ביו"ט כמבואר במשנ"ב (סי' תקט סק"א), וע"ע מה שביארו בזה באורחות שבת (שם).

<sup>2</sup> וכן דעת הגר"ש אלישיב והגר"ש וואזנר (לקט הלי' יו"ט פ"ב הע' י') שלא קנסו חכמים שתצטרך להדליק נר נוסף כל ימיה, כבשבת, כיון שלא קנסו אלא במקום ששכיח שתשכח, ואילו ביו"ט אין מצוי הדבר מפני שיכולה להדליק עד סוף הסעודה. וכ"כ הגר"א דהורביץ בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' פ"ז) שבשכחה ביו"ט לא קנסו, כיון שבאפשרותה להדליק תוך כדי הסעודה וגם לאחר הסעודה, ומילתא דלא שכיחא היא לשכוח, וכ"ה בשו"ת מאזני צדק (ח"ב סי' י"א), ובסי' פני שבת (סי' רס"ג אות ח') בשם הדברי יציב מצאנו. מאידך, הגר"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו ח"ג סי' ה'), הגר"ר מנשה קליין (שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' ל"ה, וח"י סי' נ"ג), הגר"ר משה שטרן (שו"ת באר משה ח"ה סי' ק"א וח"ח סי' ס"ג), והגר"ר אפרים גרינבלאט (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' קפ"ד), וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' י"ג), כל אלו סוברים שאין חילוק בין שבת ליו"ט וגם אם שכחה להדליק יו"ט קנסו (ובשרגא המאיר הוסיף שאף אם הדליקה ביו"ט ביום לא מועיל כלום). ועי' בשש"כ (פרק מ"ג הע' כ"ח) שכתב שאם נאמר שקנסו בשכחה ביו"ט, יל"ע אם גם בשבת חייבת להוסיף או רק בימים טובים, וכן בשכחה בשבת יל"ע אם חייבת להוסיף ביו"ט וביו"ט שני של גלויות. והגר"ר אפרים גרינבלאט (שו"ת רבב"א שם) הכריע שאין שום הבדל בין שבת ליו"ט ויו"ט שני לכל זה. אמנם הגר"ב זילבר (אז נדברו שם) נוטה להקל ביו"ט שני שאם שכחה שלא קנסו, אך גם בזה הגר"מ קליין (שם) חולק וסובר שגם ביו"ט שני של גלויות קנסו.

<sup>3</sup> וכ"כ הגר"ש וואזנר (יו"ט שני כהלכתו תשובות סי' י' אות א') שאף אם לא יגיע לחו"ל עד מוצאי יו"ט שני, אין לטוס לחו"ל, כיון שמצויים במטוס בני חו"ל שאינם שומרי תורה ומצוות הנוסעים באיסור, ואין לזלזל ביו"ט שני בפניהם. אכן, בשעת הדחק דעתו שמותר לעשות כן. ודעת הגר"ש אלישיב והגר"ב צאבא שאול (יו"ט שני כהלכתו פ"ג הע' כ"ח) שלעלות לטיסה מאר"י לחו"ל כשהמטוס אמור לנחות בחו"ל ביו"ט שני שאין להתיר אא"כ נמל התעופה בחו"ל נמצא מחוץ לתחום של ישוב ישראל, וכמו"כ אין נמצאים שם יהודים העובדים בו בקביעות, ואף באופן זה דעת הגר"ב צאבא שאול שלאחר הנחיתה אין להיכנס לעיר עד מוצאי יו"ט שני. מאידך דעת הגר"ש אויערבאך (יוטש"כ שם הע' כ"ז) שיתכן שמותר לבן אר"י לטוס לחו"ל אף אם נוחת שם ביו"ט שני, וגם אם נמל התעופה נמצא בתוך התחום של ישראל, כיון שהרואים יתלו שנמצאים שם בני אר"י, ולכן גם אם יראו אותם עושים מלאכה, אין חשש שיחשבו שהם בני חו"ל המזלזלים ביו"ט שני. [אמנם הגרשז"א לא פירש אם ההיתר הוא גם כשיש נהגים חילוניים, וצ"ע].

<sup>4</sup> עי' מש"כ בזה בפ"ג סי"ו.

ה. היוצא מביתו ביו"ט ובדעתו שלא לחזור עד מוצאי יו"ט אסור לטלטל מפתחות ביתו עמו דאין לטלטל מפתחות רק לצורך יו"ט ולא לצורך מוצאי יו"ט, ויתכן דיש להתיר דזה נחשב לצורך יו"ט דאל"כ לא יכול לצאת מהבית<sup>5</sup>.

### הדלקת נר ע"י עכו"ם

ו. מותר לומר לנכרי להדליק נר ביו"ט לצורך יו"ט דהדלקת נר ביו"ט אין בזה רק איסור דרבנן והוי שבות דשבות במקום מצוה<sup>6</sup>.

### הדלקת חשמל ע"י עכו"ם

ז. אולם אין לומר לנכרי להדליק חשמל ביו"ט דלדעת החזו"א יש בזה איסור דאורייתא של בונה, אולם ביו"ט שני אפשר להקל לומר לנכרי להדליק חשמל לצורך יו"ט<sup>7</sup>.

### פתיחת שימורים

ח. דין פתיחת שימורים ביו"ט דינו כשבת ואין להקל לפותחם אלא ע"י השחתתם<sup>8</sup>.

#### מקורות וביאורים

<sup>5</sup> ע"י **במשנ"ב** (סי' תקי"ח סק"ו) שהביא מח' לגבי מפתח של תיבה שמונח שם מעותיו וירא להניחו שם בבית האם מניעת הפסד ממון נחשבת צורך עונג יו"ט שהותר בה הוצאה, ומסיק שנכון לנהוג כמחמירים, והוסיף, שבמקום שיוכל למסור הכלים או המפתח למי שהוא נאמן לו בביתו אסור לדברי הכל. ולמעשה הרוצה לצאת מביתו ביו"ט וירא להשאירו פתוח, ורוצה לנעלו ולטלטל את המפתח, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני יו"ט פ"ו סק"א עמ' עז) שדינו תלוי במחלוקת המובא במשנ"ב. אך הוסיף, שאם מניח את המפתח בחדר המדרגות שיש לו מחיצות, יתכן שלכל הדעות יש להקל אף שלא עירבו את חדר המדרגות, משום דעת הפוסקים שאין עירוב ליו"ט. אמנם אם מונח בביתו גם בגדים ותכשיטים הנצרכים לו ליו"ט, וכ"ש אם יש לו בביתו מאכלים, כתב **בשו"ע הרב** (סי' תקי"ח ס"א) שמותר לסגור הדלת ולהוליך עמו המפתח אם חושש מגניבה. וכ"ד **הגר"ש אלישיב** (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 250) שמותר להוציא המפתח של הבית ביו"ט כשיש חשש גניבה כשאין לו איפה להשים את המפתח לשמירה. (ועי"ש עוד נידון הפוסקים בענין צרור מפתחות). **ובש"כ** (פ"י הע' ח') הוסיף שבכה"ג מותר גם כשיכול למסור את המפתח לשכן וכדו'. אך ע"י בפס"ת (סי' תקי"ח הע' 28) שתמה עליו שבלשון השו"ע הרב לא משמע כן.

<sup>6</sup> וכ"פ **בשו"ת מהרש"ם** (ח"ד סי' קמ"ג), וכ"כ **הפמ"ג** (שו"ת מגידות סי' ק"י) שאין לגעור במי שמיקל בדבר, כיון שנחשב לספק ספיקא, שלדעת הפוסקים שאיסור הדלקת אש ביו"ט אינו אלא מדרבנן, יש להקל בזה משום שבות דשבות לצורך מצוה, שמבואר בשו"ע (סי' שי"ז ס"ה) שאפשר להקל בו, ואף לדעת הסוברים שהולדת אש אסורה מה"ת (כן ס"ל להט"ז), מ"מ כיון שלשי' בעל העיטור המובא ברמ"א (סי' רע"ו ס"ב) מותר לומר לנכרי לעשות אפי' מלאכה דאורייתא לצורך מצוה, יש מקום לסמוך על דבריו כאן ולהקל. וע"י בפס"ת (סי' תקי"ד הע' 4) שהביא מכמה פוסקי זמננו להתיר בזה.

<sup>7</sup> וכ"פ **הגר"צ אבא שאול** (שו"ת אול"צ ח"ג פ"כ תשובה א'), **והגר"נ קרליץ** (חוט שני יו"ט פ"ב סק"א אות ד') שלדעת **החזו"א** (או"ח סי' נ' סק"ט) שיש בכל הפעלת מכשיר חשמל בשבת איסור בונה, א"כ אף ביו"ט יהיה אסור להפעיל מכשיר חשמלי מדאורייתא משום איסור בונה. אך **בשו"ת מחזה אברהם** (ח"א סוסי"י מ"ב) כתב שיתכן שהדלקת חשמל ע"י מתג אינה אלא גרמא ואסורה רק מדרבנן, וא"כ יש להתיר ולומר לנכרי להדליקו לצורך ביהכנ"ס וכדו', אך ע"י **בשו"ת אחיעזר** (ח"ג סי' ס') שלא הקל בסברא זו. **ומורי חמי** (הגר"ד סופר שליט"א) כתב לי **שהגר"ש אלישיב** נקט שאם עושים מכונה שעושה גרם דגרם אם זה צורת ההפעלה לא חשיב גרם אלא בידיים וכ"ש במתג. וע"ע בפס"ת (סי' תק"ב אות ב') שהביא מחלו' הפוס' אם הדלקת חשמל אסורה משום הבערה שמותר או משום הולדת אש שאסור, וציין שרוב גדולי האחרונים הסכימו לאסור משום הולדת אש שאסורה ביו"ט. אמנם אם שכח להדליק את כל החשמל בערב יו"ט ולכן אינו שמח כ"כ, התיר **הגר"ש אלישיב** (אשרי האיש ח"ג פ"ג סנ"ה) לומר לגוי להדליק, כי זה שבות דשבות במקום מצות שמחת יו"ט.

<sup>8</sup> וכ"ד **הגר"ש ז' אוערבאך** (שש"כ פ"ט הע' ד') שהואיל ואפשר לפותחם דרך קלוקל, לא מסתבר שיהיה היתר מדין מכשירי אוכל נפש לפותחם בדרך תיקון ועשיית כלי. וכן נראה דעת **הגר"ש אלישיב** (ע"י אשרי האיש ח"ג פ"ג סמ"ג). מאידך, דעת **הגר"נ קרליץ** (חוט שני יו"ט פ"ג סק"ב אות ב') שמותר מן הדין לפותחם ביו"ט, אך אין מורין כן, כדין מכשירי אוכל נפש שא"א לעשותם מעריו"ט. **והגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קכ"ב ענף י') כתב שאם לא היה יכול לפותחם מבעו"י, מותר לפותחם ביו"ט ואף מורין כן לרבים, מפני שלפי כמה ראשונים אין איסור סתירה בכלים אלא רק בקרקע, ולשיטתם מותר לפתוח אף בשבת, (ואפי' שדרך להשתמש בהם ככלי אחר הפתיחה), ולפיכך ביו"ט בודאי יש להקל בזה. ועי"ש שלפתוח קופסת שימורים שיש בה מאכל שיתקלקל אם יפתחו אותה לפני יו"ט שיש היתר נוסף לעשותם.

ט. מנורת תאורה הדלוקה ע"י בטריה או חשמל מותר לטלטלה ביו"ט.<sup>9</sup>

#### מקורות וביאורים

<sup>9</sup> וכ"כ בשש"כ (פ"ג סעי' מ') בשם ספר מאורי אש להגרשז"א (עמ' 60) עיי"ש. וכ"פ הגר"י פ"ש (אבן ישראל בשו"ע ה"י שבת ס"י שי ביה"ל ד"ה בשל ישראל, ובנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 260) שמנורה תאורה דלוקה ע"י בטריה או חשמל מותר לטלטלה ביו"ט ואף באופן שנדלק המנורה ביו"ט [ע"י שעון שנערך מעריו"ט], מותר לטלטלו ביו"ט [ואף דהחוט נדלק ביו"ט, אין אומרים בכה"ג דהוה מוקצה דנולד, כיון דאין החוטים נעשים אש ממש, דהרי אחרי שדולק נשאר החוט כמו שהיה לפני כן, אין כאן שינוי גמור בגוף הדבר ואין זה נולד]. ודעת הגר"נ קרליץ (בנתיבות ההלכה שם עמ' 278) שבפנס יש לחוש שיבוא להדליק ולכבות מפני שכך רגילים, על כן אין לו לטלטלו.

## בירור הלכה בענין הקבלת פני רבו ברגל במי שיש לו ב' רבנים

"להקביל פניו, יו"ט היה, שחייב אדם לכבד את רבו בהקבלת פנים כדאמרין ב"ה" עכ"ל. וכן דייקו הכתבי אש (ח"א סי' ח) הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"ד סי' שיז) והגר"י טשזנר (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 132) מדברי הרמב"ם שהביא דין קבלת פני הרב ברגל ביחד עם הלכות כבוד הרב, שכתב (פ"ה מת"ת ה"ז): "וחייב אדם לעמוד מפני רבו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו ואח"כ ישב, וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל" עכ"ל. והגר"מ שטרנבוך הוסיף, שכן מבואר במהרי"ל דיסקין (תשו' קונט"א סי' ה אות נד) שכתב בענין הקבלת פני רבו שאם רבו מחל כבודו מחול, ומבואר דיסודו לכבד רבו, דאם הטעם הוא כדי לשמוע מפיו תורה נראה שאפי' מחל לא נפטר מהמצוה. וכן משמע מהמג"א (סי' שא סק"ז) שכתב שגם נשים חייבות במצוה זו שהרי זה נלמד מאשה השונמית, ואם הטעם הוא משום ד"ת מה זה שייך באשה. [אמנם מדברי הספר חסידים הנ"ל שכתב טעם זה של ד"ת גם בנשים אינו ראייה מהמג"א], מ"מ גם לשיטתם נראה שאינו צריך להקביל פני ב' רבותיו מטעמא אחרינא, שהרי ידוע דברי הנודע ביהודה (תנינא סי' צד) שכתב שבוה"ז שאין ביהמ"ק קיים אין חיוב הקבלת פני רבו ברגל, דנהי שודאי גם בחדש ושבט וכל יום שיש בו תוספת קדושה, יש ענין לקבל פני הרב, לקבל ממנו השפעה של קדושה, אבל מ"מ א"א לחייב להקביל פני רבו בכל חודש ושבט, שלא יהא גדול כבוד רבו יותר מכבוד שמים, שאין חייבים לעלות לרגל אלא ג' רגלים, וע"כ א"ר יצחק שעכ"פ בג' רגלים איכא חיוב להקביל פני רבו, וזה הטעם שלא כתבו הטור והשו"ע דין זה שחייבים להקביל פני רבו ברגל, משום שבעוונותינו הרבים אין לנו ביהמ"ק, ואין לנו חיוב לעלות בג' רגלים, וממילא א"א לחייב להקביל פני רבו יותר מהחיוב להקביל פני שכניה, וממילא בוה"ז ליכא חיוב בזה. והובא דבריו בשע"ת (סי' תקכט סק"ב).

**וכן** כתב הגר"י טשזנר (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 133) בדעת הרמ"ע מפאנו שכתב (סי' ו) דכיון דקדושת המועדות מסורה לחכמים כדאי' בגמ' (ברכות מט.) "מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשינהו לזמנים, מקדש ישראל וראשי חדשים ישראל דקדשינהו לראשי חדשים, שוב חייבים אנחנו להקביל פני החכמים ברגל עיי"ש. והיינו שיש כח ביד חכמים סמוכין לקבוע החדשים

**נשאלתי במי שיש לו ב' רבנים אם צריך להקביל פני שניהם ברגל או סגי בא' מהם, ונראה שסגי באחד מהם והוא מכמה טעמים.**

**חזא,** דהא בטעם מצות הקבלת פני רבו ברגל מבואר ברמב"ן שהוא כדי לשמוע ממנו ד"ת, מהא דכתב הרמב"ן עה"ת (שמות כ, ח) וז"ל עה"פ "זכור את יום השבת לקדשו", "שיהא זכרונו בו להיות קדוש בעינינו, כמו שאמר 'וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד', והטעם, שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשנו בדרכי ה' כמו שנאמר 'מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת שהיה דרכם כן, ואמרו חז"ל (ר"ה טז:): מכלל דבחדש ושבט בעי למיזל. וכן משמע מדברי הספר חסידים שכתב (סי' שיג) שחייב אדם ללמד לבנותיו המצוות כגון פסקי הלכות, ומה שאמרו שהמלמד לאשה תורה כאילו מלמדה תיפלות זהו עומק תלמוד וטעמי המצוות וסודי התורה אותן אין מלמדין לאשה ולקטן, אבל הלכות מצויות ילמד לה, שאם לא תדע הלכות שבת איך תשמור שבת, וכן כל המצוות כדי לעשות לזוהר במצוות, שהרי בימי חזקיה מלך יהודה אנשים והנשים והטף וזהו 'אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלו'יקכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימך' כדי שידעו נשים עבדים ושפחות פסקי המצוות מה לעשות ומה שלא לעשות וכו'. והשונמית הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת מכלל דבחדש ושבט הולכת עכ"ד. ומשמע מדבריו שהקבלת פני רבו הוא כדי לשמוע ממנו ד"ת. וכן מבואר בפנ"י (ר"ה טז:): שהחיוב הוא משום ת"ת, מהא דכתב "ונהי דמעיקר הדין אף בנשים לא שייך כלל דין זה דכיון דנשים אינם חייבות בתלמוד תורה". וכן מבואר בפמ"ג (סי' תקנד א"א סק"יד) ובמשנ"ב (סי' תקנד סקכ"ג) שהוא כדי לשמוע ממנו ד"ת. וא"כ נראה שסגי כשהולך לרב אחד כיון שהעיקר הוא כדי לשמוע ממנו ד"ת.

**ואף** שמדברי רש"י בחגיגה (ג. ד"ה להקביל) מבואר שטעם מצות הקבלת פני רבו הוא משום כבוד רבו, מהא דאי' בגמ' בחגיגה (ג.) גבי ההיא מעשה בר"י בן ברוקה ור"א בן חסמא שהלכו להקביל פני ר"י בפקיעין, ופרש"י

והמועדות, כדאי בגמ' (ר"ה כה.) "אתם אפי' שוגגין אתם אפי' מזידין אתם אפי' מוטעין", וכן "אין ב"ד של מעלה נכנסין לדין בר"ה אלא א"כ קידשו ב"ד של מטה את החודש כדאמר' בגמ' (ר"ה ח.). וכתב שלדעת הרמ"ע מפאנו אין מצוה זו נוהגת אלא בחכמים סמוכים, לכן בזה"ז שאין לנו סמוכים אין נוהגת הלכה זו.

**ואף** שהאחרונים הקשו על הנוב"י מכמה מקומות בגמ' ובשו"ע דמוכח דגם בזה"ז יש דין הקבלת פני רבו ברגל, כמו שהקשה החלקת יואב בס' קבא קשייתא (פ"א) מהמבואר בגמ' סוכה (י., כו.) דר"ח ורבה בר ר"ה עיילי בשבתא דרגלא לבי ריש גלותא ואמרי אנן שלוחי מצוה ופטורים מן הסוכה ופרש"י שלוחי מצוה להקביל פני רבו ברגל, והרי הך עובדא דריש גלותא היה לאחר חורבן ביהמ"ק ואפי"ה פטורין מסוכה מטעם עוסקין במצות קבלת פני רבו, ומבואר שגם בזה"ז יש חיוב הקבלת פני רבו. ועוד הקשה הציץ אליעזר (חי"ז סי' מא) מהנפסק בשו"ע (סי' תקנד סי"ב) דההולך לקבל פני רבו עובר במים עד צוארו וכו', וכן בשו"ע (סי' שא ס"ד) נפסק בהדיא שהליכה לקבל פני רבו נקרא הליכה לדבר מצוה. וכן הקשה הערוך לנר (סוכה כז:) על הנוב"י ממעשה דר"א (סוכה שם) דלא היה בזמן שביהמ"ק קיים ואפי"ה אמר ר"א שיש מצוה להקביל פני רבו. מ"מ כבר תירצו הציץ אליעזר והגר"ש אלישיב (סי' הערות עמ"ס סוכה כז:) דודאי שאין חיוב אבל מצוה יש כאן וריצוי הוא ומשו"ה מיקרי עוסקים במצוה.

**ולענ"ד** נראה שגם קושיית הערוך לנר אינו ראייה, שהרי דרך האמוראים שבש"ס אף שלא היו בזמן ביהמ"ק דרכם להביא כל הדינים גם מה שאינם נוגעים בזה"ז אלא רק בזמן המקדש כמו כל דיני קדשים וטהרות, ולכן אע"פ שר"א לא היה בזמן הבית אבל הביא הדין שנוגע לזמן הבית.

**וכן** פסק בשו"ת קנין תורה (ח"ה סי' סא) שאינו חיוב אלא מצוה, וכן דעת הגר"ח קנייבסקי (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 280), וכ"פ הגר"י טשזנר שליט"א (בנתיבות ההלכה שם עמ' 134) שכיון שהשע"ת הביא הנוב"י בלי חולק ומשמע שכן נקט לדינא, א"כ אף שרבים חלוקים על טעמו, מ"מ רבים מהפוסקים ג"כ ס"ל שאינו נוהג בזה"ז אבל מטעמים אחרים, ולכן הכי נקטינן, ופוק חזי מאי

עמא דבר, דרובא דאינשי אינם מדקדקים בזה ומ"מ לנוב"י אף שאין חיוב מ"מ מקיים מצוה אם מקביל פניו.

**ואף** שדעת המג"א (סי' שא סק"ז), והערוך לנר (סוכה כז: ד"ה מכלל) שודאי גם בזה"ז יש חיוב הקבלת פני רבו, ומה שלא הביא דין זה בשו"ע, משום שנקטו שאף בחול יש מצוה להקביל פני רבו כמש"כ המג"א (סי' תקנד סק"ב), ומשום כך לא הוצרכו להביא הך דר' יצחק, וכ"כ בשנות חיים להגר"ש קלוגר (סי' שלד) ובשו"ת שבט סופר (או"ח סי' יז) שהחיוב הוא אף בזה"ז, וכ"כ הכה"ח (סי' תקכט סק"ד) בשם החיד"א בס' שמחת הרגל, ויותר מזה מבואר ביערות דבש (ח"א דרוש יב) ובמלבי"ם (מלכים שם פסו' כג) שאדרבה, דוקא אחר חורבן ביהמ"ק שייך מצות קבלת פני רבו ברגל שהיו ליה כקבלת פני שכינה במקדש, שכן כתב היערות דבש (ח"א דרוש יב) דבזמן הבית לא היה חיוב להקביל פני רבו ברגל, כי היו מקבלים פני שכינה בעלותם לראות בית ה', אבל חודש ושבת דאינם עולים, וא"כ לעומת זה עכ"פ יש לקבל פני תלמידי חכמים שהוא כעין קבלת פני שכינה ואין בו טורח הדרך, לכן בשונמית שהיתה בזמן הבית, לא הזכיר מועד וחג כי אם חודש ושבת, דשם הוי ליה למיזל ממידת חסידות, ולכן ר' יצחק דאיירי בזה"ז אמר חייב לקבל פני רבו ברגל, כי ברגל חייב מהתורה לעלות לראות לפני השם בעזרה, א"כ עכשו החיוב ברגל לקבל תמורתו פני תלמיד חכם, עכ"ד. וכן מבואר במלבי"ם שפירש דבזמן הבית היה חייב לקבל פני שכינה ברגל, ופני רבו בחודש ושבת, ובזה"ז חייב לקבל פני רבו ברגל, מ"מ כבר מובא בשם הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' קיב) שדין קבלת פני רבו ברגל נהג רק בזמן הגמרא (והקדמונים) שהיה שייך רבו מובהק כי לימדו בע"פ וקיבל מרבו רוב תלמודו, אבל בזה"ז שלומדים מגמ' וספרים לא שייך ענין דרבו מובהק וחיוב הקבלת פניו, וברבו שאין מובהק ליכא חיוב לקבל פניו, והא דילפינן בגמ' משונמית שקיבלה פני אלישע אף דלא שייך אצלה רבו מובהק, כי אלישע היה רבן של ישראל וכולם חייבים לקבל פניו, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועז"ז ח"ד סי' שיז).

**ומכל** הני טעמא, שיש ראשונים שסוברים שטעמא דמצוה הוא כדי לשמוע ממנו ד"ת וזה סגי ברב אחד, ואף לטעם שהוא משום כבוד רבו הרי יש לצרף את דעת הנוב"י וסיעתו שאין חיוב בזה"ז, וגם לחולקים הרי כבר הובא

בשם הסטייפלר שזה רק בדורות הקודמים שלא היה ספרים אבל בזמננו שיש ספרים אין חיוב זה, וכן פסק הג"ר אפרים גרינבלאט (בנתיבות ההלכה חלק לח עמ' 10).

296) שגם כשיש לו כמה רבנים אין חייב לילך לכל הרבנים לקבלת רבו וסגי רב אחד.

## בירור הלכה בענין טלטול דלת שקבועה בה מצלמה בשבת

א. המקור מדברי הפוסקים להתיר טלטול הדלת / ב. בביאור הירושלמי שמתיר רק כששכח / ג. אם צריך להסיר המוקצה מהדלת בער"ש / ד. אם יש להתיר מטעם שאין מוקצה במחובר / ה. אם יש להתיר מטעם שהדלת חשובה יותר מהמוקצה / ו. העולה לדינא.

**נשאלתי בענין מצלמה הקבועה בדלת שניתקו פעילות המצלמה לפני שבת אם יש איסור בפתיחת הדלת בשבת משום טלטול המצלמה הקבועה בדלת.**

ורק אם שכחו על הדלת מותר לטלטלו. אך הביאה"ל מסיק וז"ל "ואפשר משום דבירושלמי מבואר להדיא בזה דדוקא בשכח וגם דלייט על מי שעושה כן, ותלמודא דידן לא העתיק רק מה דלייט ומה דפתר לה בשכח לא העתיק, ולא העתיקו הדין דבסיס רק בנר שע"ג טבלא ולא העתיקו בעניננו, והיה נלמד שם במכל שכן, משמע דתלמודא דידן חולק בזה אם הירושלמי, וזה נראה לי מפני חומר הקושיא, ולמעשה צ"ע עכ"ל. ועיין בשו"ת הלכות (סי' רע"ז ס"ג) שהעיר שבאמת בשעה"צ (סי' תרפ סק"ד) ציין לדברי הרמ"א שמותר לפתוח ולנעול דלת שקבוע בה נר של שעה, ולא חילק בין אם שכחו שם ובין אם הניחו שם בכוונה.

א. עיין בגמ' בשבת (קכ:) דמבואר שם שגר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה לייט עליה רב וכו', ועי"ש בתוס' (ד"ה פותח) שכתבו בתירוץ הראשון "ואי לאו כיבוי והבערה, משום טלטול אין לאסור, דבנעילת הדלת לא חשיב טלטול, וגם לא הוי בסיס לדבר האסור דבית חשוב הוא ובטל אגב הבית". ומבואר מדברי התוס' שמוקצה הקבוע בדלת או העומד על הדלת אין לאסור פתיחת וסגירת הדלת משום בסיס לדבר האסור משום שהדלת בטילה לבית. וכ"כ הבי"י (סי' רע"ז ד"ה וכתב המרדכי) בשם המרדכי שאין איסור טלטול הדלת משום הנר המוקצה הקבוע בו, לפי שהדלת לא נעשית בסיס לנר, לפי שהיא חשובה שמשמשת לבית ובטילה אצלו ולא להנר. וכן פסק הרמ"א (סי' רע"ז ס"א) שגר של שעה מותר לפתוח ולנעול אע"פ שהוא קבוע בדלת, וכ"פ המשנ"ב (שם סק"ז).

**אמנם** הערוך השולחן (סי' רע"ז ס"ה) פירש דברי הירושלמי שהעמידו בשוכח לא בכדי שלא יעשה בסיס, אלא שלכתחילה אסור להדליק אחורי הדלת אף שדעתו לפתוח ולסגור בנחת, מפני שקרוב לבוא לידי איסור דאורייתא. ולפירושו יוצא שרק בנר הקבוע בדלת יש להחמיר לירושלמי משום שקרוב לבוא לידי איסור דאורייתא של כיבוי הנר, אבל בשאר מוקצה הקבוע בדלת אין חשש זה ויהיה מותר לפתוח הדלת, ודלא כמו שהבין הפסקי תשובות (מהדו' תשע"א סי' רע"ז הע' 19) בדברי הערוה"ש שיש לחוש לירושלמי בכל מוקצה הקבוע בדלת. ועי' גם ביפה עיניים (שבת שם) שר"ל דהירושלמי שכתב דמירי בשוכח לא איירי לענין דלת אלא לענין טבלא.

ב. **אמנם** הביאה"ל (שם ד"ה אע"פ) והדעת תורה למהרש"ם (סי' רע"ז ס"א) הביאו את השו"ר קרבן שתמה ע"ז מדברי הירושלמי (שבת פ"ג ה"ז) דאי' התם "דתני נר שהוא מונח אחורי הדלת פותח ונועל בשבת ובלבד שלא יתכוין לא לכבות ולא להבעיר, רב ושמואל פתרון ליה בשוכח ומקללין מאן דעבד כן", ופירש הקרבן העדה שם, דהטעם דרב ושמואל מפרשן הא דמותר לפתוח ולנעול דוקא בשוכח איירי ששכח הנר על הדלת מבעו"י שלא מדעת לכן מותר לטלטל, אבל במניח (מדעת) נעשה הדלת כבסיס לדבר האסור ואסור לפתוח ולנעול. ומבואר להדיא מדברי הירושלמי שהרי זה בסיס לדבר האסור,

והיה מקום לומר שאין כאן כלל מח' בבלי וירושלמי, דאם ההוכחה מהירושלמי שרק בשכח מותר מהא דרב ושמואל פתרון לה בשכח ולא פתרו ליה בטעמא דהדלת בטילה ולא הוי בסיס, א"כ גם על התוס' (שם) יש להקשות למה כתבו בתירוץ השני "אי נמי בשכח דלא הוי



בסיס", והרי לא צריך להגיע לזה דכיון דהדלת בטילה אגב הבית אי"כ לא הוי בסיס כלל ולמה להעמיד בדשכח, ועי"כ צ"ל שהתוס' בתירוצם השני כתבו עוד אופן להעמיד דלא שייך כאן איסור טלטול מוקצה, אבל גם התירוף השני מודה לתירוף הראשון דגם בלא שכח אין כאן איסור טלטול, ולפי"ז גם הירושלמי כתב אופן אחד שאין בזה איסור טלטול, והוא בדשכח, אבל גם הירושלמי מודה דגם בלי ששכח ליכא איסור טלטול מהטעם שכתבו התוס' בתירוצם הראשון, ואולי מה שרב ושמאל פתרון ליה דוקא בדשכח, ולא פתרו ליה בטעם שכתבו התוס', הוא משום שהטעם שכתבו התוס' בתירוף הראשון יש מקום לומר שהותר הטלטול רק לצורך דבר המותר ולא לצורך המוקצה כמש"כ בשו"ע הגר"ז המבואר לקמן, משא"כ כששכח הותר הטלטול לגמרי, ובגמ' משמע שמותר לכתחילה לטלטל הדלת, ולכן זה אוקימתא מורווחת יותר.

**וכן** ראיתי בשו"ת אז נדברו (ח"ח סי' לה) שג"כ הקשה למה התוס' מוקי ליה בתירוף השני בשכח מאחר שהאמת הוא דלא נעשה בסיס כמו דמוכח ממוכני, אלא כיון דגם במוכני אינו מותר במניח אלא לצורך גופו ומקומו כדין טלטול מן הצד ממילא צריך לנער לכתחילה, ובגמ' בשבת שם משמע דמותר לכתחילה להעמיד הנר ע"ג הדלת, ובמקום שההיתר רק לצורך גופו ומקומו אם אפשר להשתמש באופן ההיתר לגמרי אין מתירין טלטול כלל, וכתב שלפי"ז יש לנו ראייה מהתוס' דבנעשה בסיס אף שאין בסיס משום דמתבטל להבית מ"מ מעלין דרגא אחת דאינו מותר אלא בצורך גופו ומקומו, אבל בשכח דאפי' באופן שנעשה בסיס מותר לצורך גופו ומקומו מ"מ בשכח מותר לגמרי, עכ"ד. ולפי"ד שפיר מיושב דאין מח' בבלי וירושלמי, דהא דרב ושמאל פתרון ליה דוקא בדשכח ולא פתרון ליה דוקא בטעמא שכתבו התוס' בתירוף הראשון, משום שטעם התוס' הותר טלטול הדלת רק לצורך גופו ומקומו, משא"כ אם מיירי בדשכח אי"כ טלטול הדלת מותר לגמרי, אבל גם הירושלמי מודה לטעם שכתבו התוס' שגם במניח ליכא איסור טלטול מטעם שהדלת בטילה לבית.

**אלא** שראיתי בספר דברות מנחם להגרמ"מ פוקס (סי' כב הע' ד) שהוכיח מדברי ההגהות מיימונית (פ"ה משבת אות צ) דיש מח' בין הבבלי להירושלמי, שהרי בריש

דבריו הביא את דברי הירושלמי לגבי נר שע"ג הדלת דרק בשוכח מותר, ואח"כ הביא דברי מהר"ם מרוטנבורג דאירי להדיא במניח דאעפ"כ מותר, והוכיח מהר"ם את דינו מסוגיא בש"ס בבלי (שבת מד:) במוכני הנשמטת דגוררין אותה אע"פ שיש עליה מעות דבטלה המוכני להשידה וכש"כ דלת דבטל לבית ע"כ. ובעי"כ הבין ההג"מ דיש כאן מח' בין הבבלי עם הירושלמי וכדברי הביאה"ל, עיי"ש.

**ובשו"ע** הגר"ז (סי' רעז קונט"א סק"ג) כתב שטעם זה שהדלת מתבטלת לבית ולכן לא חשיב בסיס לדבר האסור הוא הטעם שכתבו התוס' (שבת קכ: שם) והמרדכי (סי' ת), אבל מדברי הטור (סי' תרפ) והגהות מיימונית (פ"ה משבת אות צ) שלא תירצו כלום למה לא נעשית בסיס, משמע שסגי להם בטעם זה שכיון שהדלת נחשבת כמחוברת אין כאן טלטול כלל, ולתוס' והמרדכי שתירצו שלא יהיה בסיס, משמע שלדעתם שייך בזה טלטול אף שהוא מחובר. וכ"כ המחצה"ש (סי' רעז סק"א) שהטעם שמותר לפתוח הדלת משום שחשיב כמחובר לקרקע ואין כאן טלטול וכמש"כ הטור וההג"מ.

**וכתב** הגר"ז שהנפק"מ בין הטעמים, שאם נאמר שפתיחת הדלת נחשבת טלטול אלא שהדלת לא נעשית בסיס לנר שעליה, מותר לפתוח את הדלת רק לצורך דבר המותר, כגון לכניסה ויציאה בפתח, שהרי בהזזת הדלת הוא מטלטל את הנר שעליה, אלא שנחשב טלטול מן הצד שמותר כשמתכוין לצורך דבר המותר, אבל לדעת הגהות מיימונית והטור שהזזת הדלת אינה נחשבת כלל טלטול מותר לפתוח ולסגור גם לצורך המוקצה. וכן הוכיחו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קלח) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' לב) מדברי התוס' שס"ל שיש איסור מוקצה במחובר מהא דתירצו שהדלת בטילה לבית ולא הוי בסיס ולא תירצו דאין מוקצה במחובר.

**ולכאורה** יש עוד נפק"מ, בדבר דלא הוי מחובר, כמו דלת של ארון או מקרר, אלא שבשו"ת אז נדברו (שם) כתב שמדברי הגר"ז נראה שהטור והג"מ באו להוסיף הטעם של מחובר דלאו בר טלטול הוא כלל לומר דאף שהוא לצורך המוקצה מ"מ מותר, אבל גם הם ס"ל הטעם של התוס' והמרדכי דלא הוי בסיס כיון שהמוקצה על דבר

הטפל המשמש להבית, ולפי"ז כתב שאף בדלת של ארון המטלטל הוי הדין כן.

**ג. ולפי"ז** יוצא שלדעת התוס' והמרדכי שסוברים שההיתר של טלטול הדלת הוא משום שהדלת לא נעשית בסיס לנר שעליה והו"ל טלטול מן הצד שמותר לפתוח את הדלת רק לצורך דבר המותר, א"כ אם יש באפשרותו לנער את המוקצה שעל הדלת כדי למנוע טלטול מן הצד צריך לעשות כן כמבואר בשו"ע ובמשנ"ב (סי' שט ס"ג וס"ד), ואכן, כ"כ בתהלה לדוד (סי' רעז סק"ג) שאם יש באפשרותו לנער את הנר שעל הדלת או כל מוקצה אחר צריך לעשות כן.

**ואף** בנידו"ד גבי מצלמה אע"פ שלא שייך לנער את המצלמה מהדלת, מ"מ יל"ד אם חייב אדם להסיר מער"ש את דבר המוקצה מהחפץ עליו הונח מער"ש כדי שלא יצטרך לנער או לטלטלו ע"י העברת החפץ בשבת, דשמא י"ל דכמו שהצריכו לנער את המוקצה קודם שיטלטל את החפץ עליו הוא הונח, והינו שהעדיפו חז"ל להימנע מטלטול מן הצד אף באופן המותר, כך אפשר שצריך להסיר את המוקצה מהבסיס בער"ש, כדי שלא יצטרך לנער בשבת.

**אך** עיין באורחות שבת (ח"ב פ"ט הע' שפו) שכתבו שמרהיטת הפוסקים נראה שאין צריך לדקדק בכך, שא"כ היו צריכים לכתוב בנר שע"ג הדלת (סי' רעז ס"א) שאם יש לו מקום אחר ליתן את הנר אל יתנו אחורי הדלת משום שמכניס את עצמו לטלטול מן הצד, והטעם שא"צ לעשות כן כתבו, שאם הדבר מוקצה מונח במקום בו הוא רגיל להניחו בימות החול מסתבר שלא הטריחוהו חכמים לשנות מבעו"י את מקומו הקבוע, אלא רשאי הוא להשאיר המוקצה במקומו ובהיכנס השבת ינהג בו כפי הכללים המבוארים בשו"ע שאם אפשר לנער ינערנו, ואם אין בידו לנער יטלטלנו בלא ניעור, וכן הביאו בשם הגרש"ז אויערבאך שאין צורך לעשות כן, וכן הובא בשמו בשולחן שלמה (סי' שח הע' יג).

**ואף** שבשבות יצחק (מוקצה פ"ב אות א) כתב בשם הגר"ש אלישיב שאם יכול להסיר את הדבר המוקצה מבעו"י כדי למנוע את הטלטול מן הצד או את הניעור של הדבר המוקצה בשבת שצריך לעשות כן, והוסיף, שמטעם

זה כשמונח דבר מוקצה במגירה שרוצה לפותחה בשבת, או כשמונחים דברי מוקצה על דלת המקרר, כגון מיני מאכל חיים שאינם ראויים לאכילה, צריך להסירם מער"ש, מ"מ בס' מאור השבת (ח"ד סי"ד הע' צג) הובא בשמו (גבי צרור מפתחות שיש בו דבר מוקצה) שרק הירא את דבר ה' יסיר את המוקצה מער"ש, וגם זה אם יש טירחה בדבר אי"צ להסירו. ולכן מצלמה הקבועה בדלת כשיש טירחה להסירה מהדלת בער"ש לכו"ע אי"צ להסירה, ועי' בזה גם בשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סי' קכג).

**ד. אמנם** כל זה הוא לפי מה שהבין הגר"ז בדברי התוס' שכתבו דלא חשיב בטלטול הדלת טלטול הנר דכוונתם משום דהו"ל טלטול מן הצד דשרי כשמתכוין לדבר המותר, דהיינו הכניסה והיציאה, אך בשו"ת אז נדברו (שם) כתב שמלשון התוס' שכתבו "אבל בנעילת הדלת לא חשיב טלטול וגם לא הוי בסיס לדבר האסור", שנראה כוונתם דתרתיה קאמר, חדא דלא חשיב טלטול, ועוד דלא הוי בסיס, דאם הוי בסיס הרי מטלטל ממש מוקצה, דהדלת עצמה הוי מוקצה, אבל כשלא נעשה בסיס ורק אנו דנין אם בטלטול הדלת חשיב כטלטול המוקצה משום דין טלטול מן הצד ע"ז קאמרו דלא חשיב טלטול כלל, ויש להסתפק בכוונתם אם הטעם לפי דנעילת ופתיחת דלת הרגיל תמיד לפי לא עושה ע"ז שם טלטול, או משום דכיון דלא נעשה בסיס לפי שנתבטל להבית כמו"כ אינו חשוב כמטלטל המוקצה כיון דמיוחד ונתבטל להבית, עיי"ש.

**וגם** בס' דברות מנחם להגרמ"מ פוקס (סי' כב אות ה) ראיתי שכתב לחלוק על הגר"ז וס"ל דאין מח' בין התוס' והמרדכי לטור והגר"מ, ולעולם אף התוס' מודו ליסוד זה דמדיון מחובר מותר, והוכיח זה מלשון התוס' דהשאלה נחלקת לב' חלקים, א. איך הותר טלטול הנר אי לאו משום כיבוי. ב. עצם טלטול הדלת האך מותר דשמא בסיס הוא. ועל ב' השאלות תירצו תירוצם, על שאלה הא' תירצו דבטלטול הדלת לא חשיב טלטול להנר, ועל שאלה הב' תירצו דלא נעשה הדלת בסיס כיון שבטל לגבי הבית ולא לגבי הנר, ופשטות לשונם שכתבו דלא חשיב טלטול הנר, משמע דלא חשיב טלטול כלל, ודלא כהגר"ז שפירש כוונתם דהו"ל טלטול מן הצד דשרי כשמתכוין לדבר המותר, וכתב שבע"כ צ"ל בכוונתם דהוא משום דהלכו התוס' והמרדכי ביסוד זה דאין דין מוקצה במחובר, אלא

דאעפ"כ הוקשה להם מתחילה דאף דהדלת עצמו לא שייך בו מוקצה, מ"מ כיון שגורר על ידו דבר מוקצה שאינו מחובר דהיינו הנר ייאסר, וע"ז כתבו בתירוצם, דכל איסור טלטול מן הצד שאסרו חז"ל לטלטל דבר שעל ידו נגרר טלטול מוקצה, אינו אלא באם זה הדבר שאוחז בו שייך בכלל גזירת חז"ל, דשייך בו דין מוקצה, דהיינו דבר תלוש, וזה אמרו חז"ל דאף אם זה הדבר שאוחז אינו מוקצה דדבר המותר הוא, מ"מ באם ע"י טלטול דבר זה נגרר דבר מוקצה חז"ל כאילו מטלטל המוקצה עצמו, כיון דבטלטול זה נכלל טלטול המוקצה, אבל באם הדבר שאוחז בידו אינו בכלל גזירת איסור טלטול מוקצה כיון שדבר מחובר הוא, וזה אף אם נגרר ע"י דבר מוקצה אין הטלטול מתייחס אליו כיון דמה שאוחז בידו אינו בכלל גזירת חז"ל. וכתב שהגר"ז שלא רצה לפרש כן בדעת התוס', היינו משום שהוקשה לו דאם הלכו התוס' ביסוד זה, א"כ מה הקשו התוס' שוב מדין בסיס, שהרי אם מחובר לא שייך בו דין מוקצה, א"כ מה איכפת לן אם הוא בסיס, הלא מ"מ סוף סוף מחובר הוא, אבל לפי הביאור הנ"ל לק"מ, דמה ששוב הקשו התוס' מבסיס, היינו משום דיסוד דין בסיס הלא משום דהבסיס כיון שמשמש למוקצה העליון הרי הוא בטל למוקצה וחשוב כמוהו, וכמו שמבואר בסי' שי ובפוסקים שם, וא"כ הוקשה להם דכיון שכן נאמר להם דהדלת יבטל ויחשב כתשמיש להנר שעליו שהוא תלוש ומוקצה ולא יחשב כדלת של קרקע שאין בו גזירת מוקצה, וממילא יחול עליו דין מוקצה, וע"ז תירצו דלא בטיל הדלת להנר, דמחמת חשיבות הקרקע הוא יותר בטל להקרקע, עכ"ד.

**וכן** כתב הגרמ"מ קארפ (הל' שבת בשבת ח"ב עמ' שעו הע' 39\*) בכוונת התוס' שעיקר כוונת התוס' דאף שהדלת מטלטלת אינה מוקצה כיון דבטילה לבית ודינה כמחובר ואין כאן טלטול, וכתב שכך הבין המחצה"ש בכוונת התוס' ע"ש.

**ולפי** מה שנתבאר שגם התוס' והמרדכי מודו דאין מוקצה במחובר יוצא שטלטול הדלת הותר לגמרי ולא רק לצורך דבר המותר, וגם אי"צ להסיר המוקצה מהדלת בער"ש כי כיון שאין מוקצה במחובר הותר הטלטול לגמרי ולא הוא טלטול מן הצד.

**אלא** שמדברי הירושלמי שכתב דמיירי במניח ולא כתב דמותר משום דאין מוקצה במחובר, מוכח שהירושלמי סובר שיש מוקצה במחובר, וכן הוכיח מדברי הירושלמי בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' לב אות י) שיש מוקצה במחובר, ולפי"ז יש מקום להחמיר לטלטל הדלת רק לצורך דבר המותר.

**ועוד**, שיסוד דין זה שאין מוקצה במחובר אינו פשוט כלל להיתר, דמצינו מח' גדולה בפוסקים אם יש איסור מוקצה במחובר, ומה הם הגדרים של מוקצה במחובר, והמח' הידועה, המח' בין המג"א והט"ז לבין הא"ר התו"ש והמשנ"ב גבי קינוח עשבים בשבת, ומשם הרחיבו האחרונים ופוסקי זמננו בדין זה וכדמבואר להלן.

**דהנה** בשו"ע (סי' שיב ס"ו) פסק: מקנחין בשבת בעשבים לחים אפי' הם מחוברין, ובלבד שלא יזיזם, ומשום משתמש במחובר ליכא דלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק, ע"כ. ונחלקו גדולי הפוסקים בכוונת האי לישנא דלא יזיזם, האם הכוונה שלא יטלטלם, או שמא הכוונה שלא יתלשם, דהנה המג"א (סק"ו) פירש "שלא יזיזם, שהם מוקצים", ובפמ"ג (א"א סק"ו) הסכים למג"א, ופירש מקנח בגופו, דהיינו בטלטול הגוף, דטלטול הגוף שרי אפי' לצורך דבר האסור, ובלבד שלא יזיזם בידיו, וגם השו"ע הגר"ז (סי' שיב ס"ט) העתיק כהמג"א, וכפירוש זה הסכימו התהלה לדוד (סק"ה) התפארת ישראל (כלכלת שבת כללי ל"ט מלאכות הקוצר אות ג), והכף החיים (סקל"ד), וכן סובר הט"ז (סי' שלו סק"ד) דחוץ ממה שגזרו ואסרו להשתמש באילן משום גזירה שמא יתלוש, יש בזה גם משום איסור מוקצה, והטעם שהוצרכו לגזירה דשמא יתלוש הוא לומר דאפי' למאן דלית ליה מוקצה ישנה גזירה זו, וא"כ בודאי יפרש הט"ז את דברי השו"ע בעשבים הנ"ל דשלא יזיזם הכוונה שלא יטלטלם כיון דיש כאן איסור מוקצה. והגרמ"מ פוקס (דברות מנחם שם) כתב שכן משמע גם מהקיצושי"ע (סי' פ ס"ה) שכתב שאסור שום תשמיש באילן אם מנידו משום מוקצה, ומשמע בכל סוג תשמיש אף תשמיש מחובר.

**ועיין** בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כג) שהביא גם מס' יד יוסף על או"ח (שם ברביד הזהב סק"ב), ומשו"ת זכר שמחה (סי' לז) שג"כ סוברים שיש איסור טלטול מוקצה במחובר וכדברי המג"א והט"ז. ועי' גם בשו"ת דבר

יהושע (ח"ב סי' קכט) שפסק בפשיטות כדברי ה"י דאף במחבר שייד מוקצה.

**אולם** הא"ר (סק"י"ב) והתוספת שבת (סק"י"א) השיגו על המג"א, שאין האיסור מצד מוקצה אלא הפירוש שלא יזיזם שלא יתלשם, וז"ל התו"ש "דהא גבי אילן הוא דאמרו דאין משתשמים בו שמא יעלה ויתלוש וכו', וא"כ בעשבים דלא שייד זה למה יהיו מוקצים, והא דאי סי' שכה דמחבר הוי מוקצה, היינו דלאחר שיתלוש מקרי מוקצה משום דאקצי דעתיה מיניה שיתלוש בשבת, אבל להשתמש בה בעודן מחוברים לא הוי מוקצה, ומש"כ השו"ע בעשבים שלא יזיזם היינו שלא ישמוט אותם ממקומם משום תלישה וכו' עכ"ל. וכפל דבריו בסי' שלו (סק"ד). ובא"ר כתב גם שכן מבואר בדברי הרשב"א בסי' עבודת הקודש. וכן המחצה"ש (סי' שיב) העתיק מא"ר ותו"ש הנ"ל דאין איסור מוקצה בעשבים כל זמן שמחוברים, ואין בהם גם משום משתמש במחבר, והמחצה"ש לשיטתו שלמד בכוונת התוס' דאין איסור טלטול דלת שקבוע בו נר משום שאין מוקצה במחבר וכמש"כ לעיל. וכפירוש זה הסכימו כמה אחרונים בסי' שיב ה"ה, הבגדי ישע (סק"ו), הנהר שלום (סק"ג), הערוה"ש (סי' ט) והמנורה הטהורה (סק"ח), וכן המאמר מרדכי (סק"ט) ועיי"ש שכתב שכן מוכח מלשון רבינו ירוחם, וכ"כ בשו"ת בית יהודה (ח"א או"ח סי' יא) שכל דבר שהוא מחובר ומנענע או מטלטל אין בו משום איסור מוקצה, ולא שמענו מעולם שיש דין מוקצה בדבר המחבר, ובפרט שאיסור טלטול מוקצה הוא משום גדר מלאכת הוצאה וכמש"כ ג"כ הראב"ד (סו"פ כד מהל' שבת) והא ודאי דלא שייכא הוצאה, הלכך אין בו ג"כ משום מוקצה. וכ"כ בשו"ת תשורת שי (מהדו"ת סי' קעט ד"ה הנה) שמכיון שטלטול מוקצה נאסר משום הוצאה, כמו שפירש רש"י בביצה (יב). לכן אפי' לרשב"א שסובר שיש איסור הנאה במוקצה, במחבר דלא שייד להוציאו, מותר, תדע שאל"כ אטו יהא אסור להניח דבר על סלע המחבר, עכ"ד.

**וכן** הכרעת המשנ"ב (סי' שיב סק"י"ט) כפירוש הא"ר ותו"ש שפירשו כוונת השו"ע "שלא יזיזם" שלא יתלשם, וציין בשעה"צ (סקכ"ב) "א"ר ותו"ש ושאר האחרונים דלא כהמג"א". וחזר ע"ז גם בשעה"צ בסי' שלו (סקמ"ב): "א"ר ותו"ש דלא כט"ז, ואף דהמג"א בסי' שיב דעתו

דבעשבים נמי יש בו משום מוקצה אפי' בעודן מחוברים, כבר הקשו עליו הרבה אחרונים שם ע"כ.

**ועיין** בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' עו) דתמה על המשנ"ב למה שבק דברי המג"א והט"ז וכן ס"ל לשו"ע הגר"ז והתפארי"י ופוסק כהתו"ש וא"ר ואינו מביא כלל דעת החולקים, וכן תמה בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' מה) על המשנ"ב דפסק בפשיטות דלא כהמג"א ולא הזכיר הפוסקים הנ"ל דדעתם כהמג"א.

**אמנם** אח"כ כתב האז נדברו דמצא בחי' הר"ן דאין מוקצה במחבר, ולפי"ז כתב שדברי המשנ"ב בשם תו"ש וא"ר שהבאתי בברית עולם (בדיני בסיס עמ' 119) חיים וקיימים, וז"ל הר"ן (שבת פב.): "היה לפנינו צרור ועשבים מאן דאסר בצרור משום דלאו בר טלטול הוא אבל בעשבים מותר כל היכא שלא יתלשם ומאן דאסר בעשבים חייש דלמא אתי למיתלשי" עכ"ל, ומפורש בר"ן כדברי הא"ר ותו"ש.

**והגרמ"מ** פוקס (דברות מנחם שם אות א) ג"כ הביא הראיה מהר"ן שאין מוקצה במחבר וכדברי הא"ר והתו"ש, אלא שהביא שמדברי האורחות חיים המובא בב"י משמע שיש מוקצה במחבר, מהא דכתב הב"י (סוף סי' שלו) בשם האורחות חיים וז"ל: "ומותר ליגע באילן ובלבד שלא ינידנו" ע"כ, והובא ברמ"א (סי' שלו סי"ג), ומשמע דיש דין מוקצה במחבר ואסור לטלטלו בידיים. ועיי"ש שכתב שממשמעות לשון רש"י שעל הר"ף משמע כדברי הר"ן, אך המעיין שם יראה דאין זה ראה. וראה בס' זכרון יוסף (אות רלו) שהוכיח מרש"י בשבת (קכה) שגם סובר שאין מוקצה במחבר, ויל"ע בראיתו, ואכ"מ.

**אמנם** ראיתי בשו"ת יבי"א (ח"ז סי' לו אות ד ואילך) שהביא כמה ראשונים ולהקה של אחרונים שסוברים שאין מוקצה במחבר, ודחה הראיה שהביאו מהאורחות חיים, והביא המאירי בשבת (פב). שכתב כדברי הר"ן, ושכן מבואר באהל מועד (דמ"ד ע"א נתיב ה), ושכ"כ בפסקי ריא"ז (סו"פ המוציא יין הובא בשלטי"ג) שמותר לקנח בעשבים המחברים, ואין לקנח בצרור שהוא מוקצה, אבל טלטול העשבים אינו טלטול כיון שהם מחוברים, ואין חוששים שמא יתלשם בקינוחו, שדבר שאינו מתכוין מותר, והביא שכ"כ רוב האחרונים שאין

מוקצה במחובר, ומטעם זה פסקו להתיר להזיז הכפתור שבשעון המחובר לחשמל בשעה שהוא מנותק מהחשמל ואין בזה איסור מוקצה כי אין מוקצה במחובר, והביא שכן במקור חיים החדש לר' חיים דוד הלוי (ח"ג עמ' שח) פסק להתיר וכתב בהערה ששמע שגם הגרצ"פ פרנק הורה להתיר, והביא שכן פסק ר' יוסף משאש בשו"ת מים חיים<sup>1</sup> (סי' צד דף מה ע"ד) גבי סיבוב כפתור חשמל בעודו כבוי, שאין לאסור מטעם מוקצה, משום שטעם איסור מוקצה הוא משום גדר הוצאה, וכמש"כ הראב"ד בהשגות, ואף הרמב"ם שם כתב דה"ט כדי שלא יהיה השבת כחול בעיניו ויבוא לפנות כלים מבית לבית ומפנה לפנה וכו', משא"כ כפתור החשמל שהוא דבר הקבוע ואינו מטלטל כלל, בודאי שאין בו משום מוקצה, כיון שא"א שיבוא לידי טלטול ממקום למקום, ולא לידי הוצאה מרשות לרשות, והביא שגם בשו"ת אורח משפט (חאו"ח סי' סז) העלה להתיר בזה, משום שאין מוקצה במחובר, כיון שטלטול מוקצה לא נאסר אלא משום גדר הוצאה, וחיבור החוט של החשמל בעודו בחיבורו רחוק ליחס לו דין מוקצה, הילכך מן הדין מותר, והמחמיר משום חשש עובדין דחול לא הפסיד, ושכ"פ בשו"ת מקוה המים (ח"ד סי' כד).

**ודחה** הראיה מהאורחות חיים המובא ברמ"א שכתב שמותר ליגע באילן ובלבד שלא ינידנו, שאין שום הכרח מזה, שיי"ל שאם נשען על האילן עד שהוא מניד אותו, הרי הוא משתמש באילן, והוא בכלל האיסור שאין משתמשים במחובר כלל וכמש"כ השו"ע בסי' שלו, וכן מוכח מהביאה"ל (סוסי' שלו) שכתב ומותר ליגע באילן ובלבד שלא ינידנו כבר ביארנו לעיל בסי"א במשנ"ב שכמו שאין עולין באילן, ה"ה שאין נשענים ונסמכים עליו וכמבואר בש"ס ובפוסקים, ושכ"כ בערוה"ש (סי' שלו סל"ז) שמבואר בירושלמי, שלהשען באילן בריא מותר, שאין זה שימוש אלא נגיעה בעלמא, ולא נאסרה נגיעה מעולם, וכמו במוקצה שלא נאסרה נגיעה בלבד, אבל באילן שהוא תש כח אסור, משום שבהשענו עליו ינדנדנו,

מקורות וביאורים

<sup>1</sup> א.ה. ר' יוסף משאש בעל השו"ת מים חיים היה מגדולי הפוסקים בדורות הקודמים בחו"ל והיה בקי וחרף בכל מכמני התורה, ואף הסבא קדישא רבינו החפץ חיים זי"ע הזכירו בחיבורו בשער הציון (סי' תקפב סק"ד) עי"ש, למרות שהח"ח כמעט לא הזכיר ספרי שו"ת כידוע.

ונמצא משתמש באילן, והביא שבשו"ת בית יהודה (שם) עמד על דברי הרמ"א והעלה שדברי הרמ"א אלו אינם אלא חומרא בעלמא, שיש לחוש שמא ע"י נדנדו ינשרו פירות או עלים ממנו וכו' עי"ש. והביא מש"כ בשו"ת שאלו ציון (ח"א סי' כג עמ' ר) שאע"פ שהמאירי סובר שמותר, וכ"כ בחי' הר"ן, ומוכח דס"ל שאין לחוש במחובר משום מוקצה, מ"מ להלכה אנו חוששים לרבותינו האחרונים המג"א והט"ז וסייעתם שיש מוקצה במחובר, ולכן יש לאסור בנידו"ד (-סיבוב כפתור חשמל בעודו כבוי) משום מוקצה, ותמה עליו שבמחילה מכ"ת דבריו תמוהים, שהרי רוב רבותינו האחרונים חולקים על הט"ז והמג"א הנ"ל, וכמו שביארנו לעיל, ומכיון שגם רבותינו הראשונים, ס"ל הכי, בודאי שיש להכריע להקל, ובפרט באיסור מוקצה שהוא מדרבנן וכמש"כ כיו"ב מרן הב"י (סי' רעט) עכ"ל.

**ועיין** בתהלה לדוד (סי' שיח סק"ה) ובשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' מה) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' מב אות טו) ובשו"ת מנחת שלמה (סי' י' הע' ב) שהביאו ראיה לדברי המג"א והט"ז מסוגיא מפורשת בשבת (קכה:) דאי' במשנה "זמורה שהיא קשורה בטפיח (פרש"י פך ששואבין בו מן הבור או מן המעיין) ממלאין בה בשבת", ובגמ' מוקי לה ר' ששת דהזמורה היא מחוברת באביה, ומשום משתמש במחובר ליכא דמיירי שהיא למטה מג"ט, וע"כ דוקא קשורה דבלא הקשירה הו"ל מוקצה, והרי מוכח מסוגיית הגמ' דשייך דין מוקצה במחובר לקרקע וצריך ייחוד, ובלא זה הוי מוקצה. ובאמת שכ"מ בביאור הגר"א (סי' שלו סק"ה) שהביא ראיה לט"ז מהגמ' הנ"ל.

**אולם** בשו"ת אז נדברו (שם) דחה ראיה זו דשאני זמורה דהוי מוקצה מחמת גופו דעומד להסקה לפי"ז גם במחובר הוי מוקצה, משא"כ בעשבים העומדים לבהמה במחובר ובתלוש, אלא היכא דנתלשו בשבת אמרי' מדלא נתלשו מאתמול דאקצינהו מדעתו אבל כל זמן שהם מחוברים לא הוי מוקצה.

**וכן** הגרמ"מ קארפ (הל' שבת בשבת ח"ב עמ' שעו הע' \*39) דחה ראיה זו דשאני זמורה דקושרין אותה בדלי ומלאים בה וזהו מעשה דתלוש דטפילה לכלי ולכן שייך בה דין מוקצה, עי"ש.

**וכן** דחה ראייה זו הגרמ"מ פוקס (דברות מנחם שם אות ו), דשאני התם אף שהזמורה מחוברת לקרקע, מ"מ תשמיש תלוש הוא זה, שמשמשת הזמורה מעשה חבל למלאות בה מים, וע"כ דין תלוש יש לה וחלים עליה דיני מוקצה, דבלא יחוד אסור, דדבר כזה שסדרו להשתמש בו בדרך כלל באופן תלוש, דין תלוש יש לה ע"ש.

**וגם** בשו"ת יבי"א (שם) כתב על דברי הגר"א שדבריו שגבו ממני, דגבי זמורה כיון שהזמורה מחוברת לאילן, הרי היא כגוף האילן עצמו לפי הס"ד דמייירי למעלה משלושה.

**אמנם** בעצם דברי הא"ר והתו"ש מצינו ב' הבנות באחרונים, דנהי דבתהלה לדוד (סי' שיב סק"ה) הבין בכוונת הא"ר ותו"ש שטעם ההיתר בעשבים הוא משום שאין מוקצה במחובר, וכן הבין העורך בתל תלפיות (תרפ"א סי' ה) המובא בשו"ת מנח"י (ח"ג סי' קלח אות א), וכן הובא במנח"ש (סי' י הע"ב) בשם גדולי תורה, וכן הבינו כל האחרונים הנ"ל המובאים בשו"ת י"א, מ"מ הרבה מפוסקי זמננו הבינו אחרת בכוונת הא"ר ותו"ש, וסוברים שאין כוונת הא"ר ותו"ש שאין מוקצה במחובר, אלא שכוונתם בעשבים מחוברים אין שם מוקצה עליהם דהם ראויים לקינוח או למאכל בהמה, ומטעם זה כתבו שאין להתיר מוקצה המחובר לקיר או לקרקע, ולכן פסקו שאסור לסובב כפתור חשמלי אפי' כשהחשמל כבוי ואף כשאין חשש של בונה או גרמא וכיו"כ, מכיון שהכפתור המחובר הוא מוקצה ואין לגעת בו, ואין להתיר מטעם שאין מוקצה במחובר וכפי שביארנו, דיש לחלק בין עשבים לשאר מוקצה המחובר.

**וכך** הבין המנחת יצחק (ח"ג סי' קלח אות א) בכוונת התו"ש וסיעתו וז"ל: "ואף אם מחובר לקרקע דפליגו בו הפוסקים אם שייך מוקצה במחובר, והמג"א והט"ז ס"ל דשייך מוקצה אף במחובר, ובספר א"ר ותו"ש העירו עליהם, היינו מטעם שכתב בתו"ש דהא דאי' (סי' שכה סי"א) דמחובר הוי מוקצה, היינו דלאחר שיתלשו מקרי מוקצה, משום דאקצי' דעתיה מיניה שיתלשו בשבת, אבל להשתמש בה בעודן מחוברים לא הוי מוקצה, אבל כ"ז משום דמותר להשתמש בעודן מחוברים לא אקצי' דעתיה מיניה, אבל אם הוי מלאכתו לאיסור להבערה או לכיבוי, לכ"ע לא מהני לן מה דהוי מחובר לקרקע או לכותל

וכיו"ב, וע"כ שפיר הערותי בספרי (ח"א סי' נח) לאסור להניע הכפתור, אף היכא שאין משום כיבוי והבערה מ"מ יש משום איסור מוקצה ע"ש, ותמוה לי מה שראיתי אחרי כתבתי בספרי הנ"ל את דברי העורך בתל תלפיות (תרפ"א סי' ה) שכתב להתיר בכה"ג מטעם דאין איסור מוקצה במחובר, דכל טלטול מוקצה אסור רק משום שמא יוציאו, ובדבר הקבוע דלא שייך בו הוצאה לית ביה טלטול ע"ש, ולא הביא כלל מכל הנ"ל, אשר לפי"ז נסתרין דבריו עכ"ל.

**וכן** הבין בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' מה) וז"ל: "ולפענ"ד נראה ברור, דאף לשי' הא"ר ותו"ש המובא במחצה"ש החולקים על המג"א, שסוברים דדוקא בפירות הנתלשים או נשרו בשבת מדלא לקטנהו מאתמול שייך מוקצה, אבל כ"ז שהם מחוברים ליכא איסור מוקצה, משו"ה בעשבים מחוברים דאין בהם משום משתמש במחובר לא שייך מוקצה ומותר להזיזם, אין ללמוד מזה לומר דאם חיבר איזה דבר מוקצה לכותל שבבית שלא יהיה שייך בזה מוקצה אם מתנועע, דאין כוונתם לומר כיון דאינו מזיז כל העשבים, שהרי עיקרן נשאר מחובר, לא מיקרי טלטול מוקצה, אלא כוונתם לומר דעשבים בעודם מחוברים אין עליהם דין מוקצה לגבי השתמשות בהם בעודם מחוברים ומשו"ה מותר להזיזם כדי לקנח בהם, אבל דבר שהוא מוקצה, כגון בנידו"ד שאין על הכפתור החשמלי תורת כלי אפי' טלטול במקצת, שרק חלק ממנו מתנועע ג"כ אסור לכו"ע, דברמ"א סי' רסה ס"ג מבואר דאסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי וכו' משמע סתמא אף כשנר מחובר לכותל ג"כ אסור, הכי יעלה על הדעת, להתיר הפנסים החשמלים התלויים ונקשרים בתקרת הבית, מטעם שהם מחוברים ובמחובר לא שייך מוקצה, וזה ודאי אינו, ובפרט דגם בעשבים מחוברים דעת המג"א וסיעתו דאסור מטעם מוקצה" עכ"ל.

**וכן** הבין הגר"צ אבא שאול בשו"ת אור לציון (ח"ב פכ"ו אות א) וז"ל: "אמנם נראה שבנידו"ד אפשר דלכו"ע יש לאסור, דלא התירו אלא מן הטעם דאע"פ שהוא מחובר נחשב כמוכן לקינוח, ואין המחובר ממנו מבטל ממנו דין כלי, משא"כ בדבר שהוא מוקצה מצד עצמו, אין להתירו מחמת שהוא מחובר, וכן מוכח מהגמ' בשבת (קכה.) גבי זמורה, ומהאורחות חיים" עכ"ל.

**וכן** הבין הג"ר בנימין זילבר בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' עו) וז"ל: "אמנם המעיין בתו"ש שממנו נובע מה שפסק המ"ב המובא שם בברית עולם (בדיני בסיס עמ' 119) שאין טלטול מוקצה במחומר אין הטעם לפי שלא מיקרי טלטול דזה כנגד הסברא מאחר דטלטול במקצת שמה טלטול, אין הבדל אם זה מחומר או לא, אלא הטעם שמותר לטלטל מוקצה המחומר לפי שאין מוקצה כ"ז שמחומר וא"כ בכפתור של החשמל דפשיטא דהוי מוקצה מחמת כלי שמלאכתו לאיסור ומסתברא דהוי כמוקצה מחמת גופו לפי"ז אסור בטלטול בכל גווני וכו'. ולפי מה שנתבאר דעיקר כהכרעת המ"ב דעשבים מותר בטלטול אין זה דין כללי בכל מחומר אלא דוקא בעשבים והדסים וכד' שאין מוקצה במחומר כזה בגלל שראוי למאכל בהמה או לתשמיש אדם כמו הדסים" עכ"ל.

**וכן** הבין הג"ר בצלאל שטרן בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' לב אות י-יא) וז"ל: "ונראה שהוא [עשבים מחוברים] סוג מחומר אחר שאין ענינו לנידוי"ד, כי שם נחלקו אם עצם חיבורם לקרקע גורם להם איסור מוקצה כעין הך דמבואר בשו"ע סי' שלו שהרי אין שם טעם לאסור להזיזם משום מוקצה רק לפי שהם מחוברים מקנחין בשבת בעשבים לחים אפי"ה הם מחוברים ובלבד שלא יזיזם כו' ע"כ, משמע דמכ"ש כשהם תלושין, ובזה דעת קצת פוסקים דאין להשוותם מוקצה בשביל חיבורם לקרקע, משא"כ בנידוי"ד שאילו היו תלושים בודאי שהיו אסורים משום מוקצה, שהרי מלאכתם לאיסור, א"כ מסתבר דכו"ע מודי דחיבורם לקרקע או לדבר המחומר לקרקע לא יפקיע מהם איסור מוקצה וכמו שהוכחתי מתוס' בשבת וירושלמי" עכ"ל.

**וכן** הג"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (ח"ז קוני' אלקטריק אות טו) הסכים עם אחיו הבצל החכמה ועם החלק"י, ופסק מטעם זה לאסור סיבוב הכפתור החשמלי בעודו כבוי מטעם מוקצה.

**וכ"כ** בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כג) וז"ל: "ואע"פ שמצינו ברמ"א בסי' שלו ס"א שמתיר להשתמש בקנים הרכים כירק אע"פ שמחברים לקרקע דאין איסור להשתמש בירק וכו', ועיניין בתוספת שבת (סי' שלו סק"ד) שכתב ליישב דברי הרמ"א, משום דעיקר המוקצה אינו אלא משום דאין משתמשין במחומר לקרקע וכיון

דבירק לא שייך זה שוב לית ביה משום מוקצה, וכוונתו של התו"ש היא לבאר דמכיון דמותר השימוש בו א"כ לא חל עליו שם מוקצה ומשו"ה מתיר הרמ"א, וא"כ דון מיניה דהא במקום שחל עליו שם איסור ממש בשעה שהחשמל דולק, שפיר איכא בניענוע משום מוקצה בכל גוונא אפי"ה בשעה שהחשמל אינו דולק ולא משנה בעצם מה שזה מחומר" עכ"ל.

**אמנם** הגרמ"מ פוקס (דברות מנחם שם אות ג) הוכיח שכונת התו"ש וסיעתו הוא שטעם ההיתר הוא משום שאין מוקצה במחומר כמו שהבין התהלה לדוד, וז"ל: "אמנם לענ"ד קשה מאד הבנה זו בתו"ש לומר דהא דמותר לקנח בעשבים בעודם בחיבורם הוא משום דמוכנים הם לשימוש זה ולא אקצי' דעתיה מזה, דא"כ למה לאחר שנתלשו ע"י עכו"ם וכד' נעשו מוקצים, וכמו דאי' בשו"ע (סי' שכה סי"א) וכ"ה במ"ב (סל"ו סקכ"ד) לענין עשבים דאם נתלשו ע"י עכו"ם או מעצמם אסורים אפי"ה בטלטול משום מוקצה, והתו"ש עצמו (בסי' שיב) הזכיר זאת, ותמוה דלהבנה זו דהעשבים מוכנים לקינוח גם בעודם בחיבורם, א"כ למה נגרעו מהכנתם ע"י מה שנתלשו, הלא לא נעשה בהם שום איסור, ואין בהם משום מעשה שבת, ומאיזה סיבה נאסרו משום מוקצה, ואכן ראיתי בס' שמירת שבת כהלכתה (פכ"ו הע' סח) שעורר בזה וכתב: ודבר זה תמוה דבמחומר מותרים בטלטול ולאחר שנתלשו אסורים ע"כ, אבל אם נאמר דהבנת שי' התו"ש ודעימיה הוא משום דאין דין מוקצה במחומר, אבל בעצם היו צריכים להיות מוקצה מדלא ליקטינהו מער"ש, לפי"ז יובן הא דכשנתלשו חזר בהם דין מוקצה, דהלא אף במחומר היה להם להיות מוקצה, אלא דבמחומר נתחדש דאין דין מוקצה במחומר, וא"כ מיד כשנתלשו ממילא הויין מוקצים" עכ"ל, ועי"ש שהאריך בזה.

**אמנם** מה שהוכיח מזה שכשהעשבים נתלשו נהיו מוקצים אינה ראייה מוכרחת, כי כבר ביאר הגר"ש אלישיב (שבוי"י דיני מוקצה פ"ו עמ' צא) דהטעם דכשנתלשו הוי מוקצים, משום דהכנתו הקודמת היה רק לסוג טלטול מסוים, דהיינו טלטול במקצת, כיון שמצד אחד מחומר הוא ואינו מיטלטל ועכשיו כשנתלש שרוצה לטלטלו לגמרי לזה לא הוכן. וגם בשו"ת מנח"י (ח"ה סי' מב אות טו) ביאר שהטעם שכשנתלשו הוי מוקצים משום דאקצי'

דעתיה מיניה שיתלשו בשבת משום דאסור באכילה וזה עצמו סיבה לאוסרו בטלטול עיי"ש.

**אלא** שהגרמ"מ פוקס שם הביא דברי הגריש"א והמנח"י וחלק עליהם, וטעמו, משום דהלא יסוד הכנה הנצרכת להתיר טלטול כל חפץ בשבת ויו"ט שלא יהיה מוקצה, אינה על הטלטול, אלא על השימוש, והטלטול הוא רק תוצאה, כלומר דאם אסור בשימוש ממילא אסור בטלטול, דהיינו שאסרו חז"ל אכילה ושימוש בכל דבר שלא היה בו הכנה מלפני השבת, ואסמכוהו אקרא דוהיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו, ומלבד זה אסרו לטלטל כל דבר שאינו ראוי בשבת, וכ"כ הרי"ף והרא"ש (ביצה כד:) דכל דבר האסור באכילה אסור בטלטול וכו', וא"כ עשבים שהוכנו להשתמשות, הלא מוכנים ועומדים הם, וממילא אין בהם איסור טלטול, דבדבר המוכן להשתמשות לא גזרו איסור טלטול, ומה אם לי אם הוכנו לטלטול במקצת או לטלטול גמור, הלא סוף סוף הם מוכנים להשתמשות, ושוב מותרים בכל טלטול שהוא וכו', ובעי"כ צ"ל דהטעם דמותר לקנח בהעשבים לא"ר ותו"ש וסייעתם הוא לא משום דהעשבים מוכנים להשתמש בהם, אלא משום דאין דין מוקצה במחומר, וכמו שהבינו תהלי"ד וגדולי התורה המובאים במנח"י ובמנח"ש, ולכן נראה לנקוט כך להלכה דאין דין מוקצה במחומר כמו שהוכחנו בשי"ת תו"ש א"ר ומ"ב, ודייקנו מב' ראשונים דס"ל ג"כ כתו"ש וא"ר עכ"ל.

**ומטעם** זה העלה לדינא כהבנת התהלה לדוד בדברי הא"ר ותו"ש, אך כתב (בהמשך באות ו) דאף אם אין דין מוקצה במחומר, לא סוף פסוק הוא דכל המחומר בפועל אין בו דין מוקצה, שהרי התוס' נתקשו בזה לגבי בסיס, בדלת שיש אחוריו נר, דאף שהוא מחומר קשיא להתוס' שיבטל הדלת להנר ככל בסיס וייעשה מוקצה, והיינו כנ"ל דאף אם מחומר הוא מ"מ אם הוא מתבטל למה שעליו ומשמשו הרי הוא מקבל דין תלוש כיון שמשמש מעשה תלוש, ורק משום דהבית הוא חשוב והדלת גם משמש להבית משום כן כתבו התוס' דיותר בטל להבית וממילא נשאר דינו כמחומר, אבל לולא זה היה מקבל דין תלוש. ולפי"ז נראה דכן הוא הדין בכל דבר, דאף אם בפועל הוא מחומר לקרקע, מ"מ באם הוא משמש מעשה תלוש, דהיינו שימוש שדרכו בתלוש ולא במחומר, הרי הוא מקבל דין תלוש, דכן גזרו חז"ל, דכל דבר אשר הוא

תלוש, או כמ"כ משמש מעשה תלוש דבכלל תלוש הוא, בעי הכנה ותורת כלי לעשותו מוכן לשבת, ובוה יוסבר מה שתמה בחלק"י דהיעלה על הדעת שיוכל לזרוק נורה המחומר לתקרה אנה ואנה, כיון שמחומר הוא, ואנו נוסיף עוד על תמיהתו, דהיתכן שיחבר מוקצה לקיר ע"י חבל ושוב יהיה מותר בכל מיני טלטול, ונמצא פתרון לטלטל כל דבר בשבת ע"י קשירה למחומר, היתכן זה, ודאי ישתקע הדבר, וא"כ מהו גדר מחומר שהתירו חז"ל, אבל להמבואר מיושב שפיר, דגדר חז"ל במה שלא הצריכו הכנה בדבר המחומר לקרקע, והתירו להשתמש בו כמו שהוא, היינו דוקא בהשתמשות דרך מחומר, דהיינו דבר אשר הסדר להשתמש בו במחומר, אבל דבר שמשמש בו בדרך שימוש תלוש, בזה אף אם הוא מחומר בפועל שייך בו דין מוקצה, ואין מועיל כלום מה שקשרו וחיברו לקרקע, וביסוד זה יתיישב מה שהקשו מדברי הגמ' (שבת קכה:) בהא דזמורה הקשורה בטפח דצריך יחוד מער"ש כדי שיוכל להשתמש בה בשבת למלאות בה, אף דמחוברת היא, דלהנ"ל א"ש, דהתם אף שהזמורה מחוברת לקרקע, מ"מ תשמיש תלוש הוא זה, שמשמשת הזמורה מעשה חבל למלאות בה מים, ועי"כ דין תלוש יש לה וחלים עליה דיני מוקצה, דבלא יחוד אסור, דדבר כזה שסדרו להשתמש בו בדרך כלל באופן תלוש, דין תלוש יש לו עכ"ל.

**והוסיף** שמעתה י"ל עוד, דאף המג"א שאסר לקנח בעשבים בידים משום מוקצה, דלא כא"ר ותו"ש שהתירו, אינו בהכרח דסבר ליסוד מונח באופן כללי דאף במחומר שייך דין מוקצה בכל אופן, אלא י"ל דכאן דוקא אסר משום דכיון שרוצה להשתמש בהם לקינוח הרי זה תשמיש תלוש, דהדרך לעשותו בתלוש, ועי"כ יש בהם דין מוקצה, וא"ר ותו"ש שהקילו י"ל דס"ל דגם זה חשיב תשמיש מחומר. ולכן פסק לדינא (שם באות ז) שמתג חשמלי המחומר לקרקע, לכאוי דינו כתשמיש מחומר ומותר להרימו או להורידו בעודו כבוי (והיינו באופן שאין חשש מכבה או מבעיר), דלא כמו שפסק בחלק"י לאסור.

**ומכל** הנ"ל נמצא שלענין מוקצה במחומר פלוגתא דרבנותא היא, שדעת המג"א, הט"ז, הפמ"ג, הגר"ז, התפארי"י, התהלה"ד, הכה"ח, ומשמעות הקיצושים"ע, וכ"פ בשו"ת זכר שמחה, שיש דין מוקצה במחומר, וכן משמע מהאורחות חיים הנפסק ברמ"א, (אלא שבשו"ת



יב"א דחה הראיה ממנו), אך דעת הא"ר, התו"ש, המחצה"ש, הבגדי ישע, הנהר שלום, המאמר"ר, הערוה"ש, המנורה הטהורה, והכרעת המשנ"ב, וכ"פ בשו"ת בית יהודה, ובשו"ת תשורת שי, וכן מבואר בראשונים ה"ה הטור, ההגהות מימונית, הרשב"א בעבודת הקודש, הר"ן, המאירי, האהל מועד, והריא"ז כל הני סוברים שאין מוקצה במחומר, אלא שנחלקו גדולי זמננו בהבנת התו"ש וסעייתו, שהתהל"ד וכן הוכיח הגרמ"מ פוקס שכוונת התו"ש וסיעתו הוא כפשוטו, שאין כלל דין מוקצה במחומר (והגרמ"מ פ' חילק בין דבר מוקצה שדרך שימוש בתלוש שבזה גם לא יועיל חיבורו לקרקע כדי להתיר שימוש, לבין דבר מוקצה שדרך שימוש כשהוא מחומר לקרקע דבזה ליכא איסור), וכן הבינו כל האחרונים המובאים בשו"ת יב"א, ומטעם זה התירו סיבוב הכפתור החשמלי בעודו כבוי משום שאין מוקצה במחומר, אך המנחת יצחק, החלקת יעקב, האור לציון, האז נדברו, הציץ אליעזר, הבצל החכמה, והבאר משה הבינו בכוונת התו"ש וסיעתו שאין כוונת הא"ר ותו"ש שאין מוקצה במחומר, אלא שכוונתם שבעשבים מחוברים אין שם מוקצה עליהם דהם ראויים לקינוח או למאכל בהמה, ומטעם זה כתבו שאין להתיר מוקצה המחומר לקיר או לקרקע, ולכן פסקו שאסור לסובב כפתור חשמלי אפי' כשהחשמל כבוי ואף כשאין חשש של בונה או גרמא וכיו"כ, מכיון שהכפתור המחומר הוא מוקצה ואין לגעת בו, ואין להתיר מטעם שאין מוקצה במחומר וכפי שביארנו דיש לחלק בין עשבים לשאר מוקצה המחומר.

**ולענ"ד** נראה בכוונת הא"ר ותו"ש כהבנת המנח"י ודעימיה, מכיון שהבאנו לעיל שמדברי הירושלמי מוכח שיש מוקצה במחומר וכמו שכתב להוכיח בשו"ת בצל החכמה, ובהכרח שיש דין מוקצה במחומר, ומה שמבואר בראשונים שאין מוקצה במחומר מיירי רק בעשבים שבזה אין מוקצה מהטעם שנתבאר, אלא שעדיין קשה מדברי הטור והגרמ"מ שמבואר מדבריהם שאין כלל מוקצה במחומר, והגרמ"מ פוקס האריך לבאר שגם התוס' והמרדכי ס"ל כן, ולא מסתבר שיחלקו על דברי הירושלמי, אך גם לא מסתבר שהמג"א והט"ז שסוברים שיש מוקצה במחומר לא הזכירו כלום מדברי הטור והגר"מ שסוברים שאין מוקצה במחומר, ואם כי אין לנו אלא הכרעת המשנ"ב שהכריע כהא"ר ותו"ש, אך יתכן

שכוונת הא"ר ותו"ש כמו שהבינו המנח"י ודעימיה ולא כמו שהבין התהל"ד שאין מוקצה במחומר כלל, והנפק"מ בזה היא לגבי שאר מוקצה המחומר כמו סיבוב כפתור חשמלי בעודו כבוי שנחלקו בזה פוסקי זמננו מהטעמים הנ"ל, ולכן לדינא צ"ע.

**ה. ועיין** באליה רבה (סי' רעז סק"ח) שכתב טעם אחר שאין הדלת נעשית בסיס לנר, כיון שהדלת חשובה יותר מהנר לכן אינה מתבטלת אליו. ולפי"ד יל"ד בנידו"ד אם המצלמה הקבועה בדלת חשובה יותר מהדלת או לא.

**אך** בתהלה לדוד (סי' רעז סק"ד) הקשה על טעם זה שלפי"ז נמצא שאם הבסיס חשוב יותר מהמוקצה שעליו לא נעשה בסיס לדבר האיסור, א"כ צ"ל שמה שאמרו (סי' שט ס"ג) שאבן ע"פ החבית החבית בסיס, הוא רק באופן שאין החבית חשובה מהאבן, ונשאר בצ"ע.

**אמנם** אפשר ליישב דברי הא"ר ע"פ מש"כ בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עג) שאף שדיני בסיס הוא דוקא כשיש איזה חשיבות למוקצה כלפי הבסיס כמבואר במשנ"ב (סי' שי סקל"א) בשם החי"א שאין אדם מבטל הבסיס בשביל איזה פרוטות והו"ל כשוכח, מ"מ אם הבסיס מיועד ומיוחד עבור דבר מוקצה זה, אפי' אין לו ערך ושיווי עצמי, מ"מ נעשה בסיס, כיון שמיועד עבורו, וכגון כמה פרוטות בארנק ובכיס, וכן לענין אבן ע"פ חבית, הגם שלאבן אין חשיבות עצמית, מ"מ כיון שמונחת לצורך החבית ורוצה בכך, לא הוי כשוכח. ולפי"ז בנר הקבוע בדלת שאין הדלת מיועדת לנר כיון שהדלת חשובה יותר מהנר לכך אינה מתבטלת אליו ולא הוי בסיס, אלא שכאמור יל"ד במצלמה אם היא יותר חשובה מהדלת, וצ"ע.

**ו. העולה** לדינא שמותר לפתוח ולסגור הדלת כמש"פ הרמ"א, ואף שמדברי הירושלמי מבואר שרק אם שכח מותר, מ"מ לא מיבעיא שהביאה"ל כתב שיתכן שהירושלמי חולק על תלמודא דידן, אלא גם הערוה"ש פירש דברי הירושלמי באופן אחר ששייך רק גבי נר הקבוע בדלת מחשש שיכבה ואי"ז שייך גבי שאר מוקצה הקבוע בדלת, וגם היפה עינים פירש דברי הירושלמי דאיירי לגבי טבלא ולא לגבי דלת, ואף אם נפרש דברי הירושלמי כמו שפירש הקרבן העדה, מ"מ יש לצרף את

דעת הא"ר שכתב בטעם ההיתר של פתיחת הדלת משום שהדלת יותר חשובה מהנר ולכן אינה מתבטלת אליו, ואף שיל"ע אם גבי מצלמה ג"כ אמרי' שהדלת יותר חשובה מהמצלמה, מ"מ יש גם לצרף את דעת הטור וההג"מ ושאר פוסקים שסוברים שאין מוקצה במחובר.

**אך** מ"מ ראוי להחמיר לפתוח ולסגור הדלת רק לצורך כניסה ויציאה ולא סתם, והוא כדי לחשוש לטעם התוס' והמרדכי שסוברים שטעם ההיתר הוא משום שהדלת לא נעשית בסיס לנר והדלת בטילה היא אגב הבית, ולדבריהם כתב הגר"ז שמותר להזיז הדלת רק לצורך דבר המותר משום דהוי טלטול מן הצד, ואף שהראשונים ורוב האחרונים סוברים שאין מוקצה במחובר,

ולדבריהם כתב הגר"ז שמותר לפתוח הדלת בכל ענין גם שלא לצורך דבר המותר, מ"מ דעת המג"א והט"ז ועוד כמה מגדולי הפוסקים שיש מוקצה במחובר, ואף לדעת התו"ש וא"ר והכרעת המשנ"ב שסוברים שאין מוקצה במחובר, אך כבר ביארו רוב פוסקי זמננו המנח"י ודעימיה שאין כוונתם שאין כלל מוקצה במחובר, אלא שרק בעשבים ס"ל שאין בזה מוקצה דהם ראויים לקינוח או למאכל בהמה, אך ודאי שאם מחבר מוקצה לקיר או לקרקע דהו"ל מוקצה גמור, ומ"מ המיקל גם בזה לא הפסיד מכיון שהתהל"ד הבין בכוונת התו"ש וסיעתו כפשוטו שאין כלל דין מוקצה במחובר, וכן האריך להוכיח הגרמ"מ פוקס, ולשיטתם מותר לפתוח ולסגור הדלת בכל ענין.

## מפתחות לפוסקי זמננו שליט"א

**א.ה.** מפתחות לפוסקי פסוקי זמננו זצוק"ל, מרן החזו"א, הסטייפלר, הגר"מ פיינשטיין, הגרש"ז אויערבאך, הגר"ש אלישיב, הגר"ש וואזנר, הגר"צ אבא שאול, והגר"ש דבילצקי זיע"א אי אפשר לפורטם כי רבים הם ומובאים כמעט בכל הערה, ולכן כתבתי רק המפתחות לפוסקי דורנו יבלחט"א.

### פסקי מרן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א

- א. בגי' ימי ההגבלה – פ"א הע' 9.
- ב. בחיוב לטהר עצמו ברגל – פ"א הע' 14.
- ג. לומר לנכרי שיקצוץ ענפים – פ"א הע' 37.
- ד. להדליק נרות מבעו"י – פ"א הע' 42.
- ה. בטעם הדבר שיש נוהגים להדליק נרות בליל יו"ט – פ"א הע' 43.
- ו. אשה שברכה שהחיינו בהדה"נ אם תענה אמן בשהחיינו שבקידוש – פ"א הע' 62.
- ז. בהדלקת נרות יו"ט לברך קודם ההדלקה – פ"א הע' 50.
- ח. שהחיינו בהדלקת נרות יו"ט – פ"א הע' 47, 58.
- ט. לברך שהחיינו לפני ההדלקה או אחרי – פ"א הע' 65.
- י. בהדלקת נרות שבת מתי ידליק החשמל – פ"א הע' 67.
- יא. להדליק סיגריה מנרות יו"ט – פ"א הע' 74.
- יב. לברך ברה"ט על שינה ביום – פ"א הע' 79.
- יג. לכון באהבת עולם ערבית לצאת בברה"ט על שינת יום – פ"א הע' 79\*.
- יד. לאכול מאכלי חלב בליל שבועות – פ"א הע' 85.
- טו. שמחת יו"ט בבשר בשיעור כביצה – פ"א הע' 89.
- טז. אם יוצאים יד"ח שמחת יו"ט במיץ ענבים – פ"א הע' 92.
- יז. שמחת יו"ט בין כשאני סובל טעמו – פ"א הע' 94.
- יח. אם צריך רביעית בשתיית היין – פ"א הע' 97.
- יט. נשים בשתיית יין – פ"א הע' 99.
- כ. טבילה בשבת לכבוד יו"ט – פ"ב הע' 26.
- כא. אם אשה יכולה לברך בורא מאורי האש – פ"ב הע' 50.
- כב. אם נר יו"ט הוי נר להאיר שאפשר לברך עליו בומה"א – פ"ב הע' 67.
- כג. ללמוד בהרהור לפני ברה"ט אחרי עלוה"ש – פ"ד הע' 74\*.
- כד. להמשיל ללמוד בעלוה"ש לפני ברה"ט – פ"ד הע' 77.
- כה. אם מותר לטבול בשבת ויו"ט לדעת הגר"א – פ"ד הע' 81\*.
- כו. לטבול במים חמים בשבת ויו"ט – פ"ד הע' 82, 91.
- כז. מהו ההגדרה של מים חמים – פ"ד הע' 83.
- כח. להתקלח במים קרים בשבת ויו"ט – פ"ד הע' 92\*.
- כט. לקרא ק"ש קודם הנץ – פ"ד הע' 118.
- ל. לעשות תנאי בק"ש – פ"ד הע' 122.
- לא. לברך אלקי נשמה על שינת יום אחרי שניעור בלילה – פ"ה הע' 11\*.
- לב. לכפול פסוק אחרון של ק"ש שעלה לו לברה"ט שאהבה רבה – פ"ה הע' 28.
- לג. בדעת הרע"א שכשישן ביום וניעור בלילה מברך ברה"ט – פ"ה הע' 36.
- לד. לצאת בברה"ט מאחד שישן קצת – פ"ה הע' 41.
- לה. לברך ברה"ט בשבועות ביום להשלים שינת הלילה – פ"ה הע' 42.
- לו. לעשן ביו"ט – פ"ו הע' 67, 68.
- לז. מפריע לו העשן אם יכול לעכב המעשן – פ"ו הע' 79.

### פסקי הגאב"ד הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א

- א. חיוב הדה"נ במקום שישנים – פ"א הע' 47\*.
- ב. להדליק נרות יו"ט מבעו"י במקום שלא אוכלים – פ"א ס"ט.
- ג. שמחת יו"ט בליל שבועות – פ"א הע' 84.
- ד. טבילה בשבת לכבוד יו"ט – פ"ב הע' 26.
- ה. בירכה על הדה"נ לפני שאמרה ברוך המבדיל – פ"ב הע' 41\*.
- ו. להדליק נר לצורך הבדלה – פ"ב הע' 65.
- ז. טעה ביקנה"ז וסיים המבדיל בין קודש לחול – פ"ב הע' 75.
- ח. להמשיך ללמוד בעלוה"ש לפני ברה"ט – פ"ה הע' 78.
- ט. לברך אלקי נשמה על שינת יום אחרי שניעור בלילה – פ"ה הע' 12\*.
- י. ניעור בלילה לברך על הציצית כשאין מי שיוציאו – פ"ה הע' 16.
- יא. לעשן ביו"ט – פ"ה הע' 66.

### פסקי הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א

- א. כמה זמן אחרי התפילה יכול ללמוד בשביל שיצא באהבה רבה ידי ברה"ט – פ"א הע' 80.
- ב. כשכונן באהבת עולם ערבית לצאת בברה"ט אם יכול לברך בבוקר – פ"א הע' 80\*.
- ג. להכניס פתיל צף ביו"ט – פ"ג הע' 9.
- ד. שיעור עיכול בשתייה – פ"ד הע' 41.

- ה. לברך שוב כשהניח מקצת חברים בביהמ"ד – פ"ד הע' 44.
- ו. ברכת הגומל חסדים טובים כשניעור בלילה – פ"ה הע' 22.
- ז. הפשרת מרק ביו"ט – עמ' 59 הע' 1.
- ח. קנס לשכחה להדליק נרות יו"ט – עמ' 59 הע' 2.
- ט. נסיעה מאר"י לחו"ל ביו"ט שני – עמ' 59 הע' 3.
- י. טלטול מפתח ביו"ט – עמ' 60 הע' 5.
- יא. הדלקת נר ע"י עכו"ם ביו"ט – עמ' 60 הע' 5.
- יב. הדלקת חשמל ע"י עכו"ם ביו"ט – עמ' 60 הע' 5.
- יג. פתיחת שימורים ביו"ט – עמ' 60 הע' 5.
- יד. טלטול מנורה ביו"ט – עמ' 61 הע' 9.

### פסקי הגאון הגדול רבי צבי פרידמן שליט"א

- א. אשה שבירכה שהחיינו בהדה"נ אם תענה אמן בשהחיינו שבקידוש – פ"א הע' 60.
- ב. בחיוב אכילת בשר לשמחת יו"ט – פ"א הע' 83.
- ג. דין שמחה בליל יו"ט – פ"א הע' 84.
- ד. יו"ט שחל בשבת על איזה חלה לבצוע בלחם משנה – פ"א הע' 102.
- ה. אשה ששכחה יעו"י בברהמ"ז אם תחזור – פ"א הע' 106.
- ו. ללבוש בשבת בגדים לכבוד יו"ט – פ"ב הע' 30\*.
- ז. בירכה על הדה"נ לפני שאמרה ברוך המבדיל – פ"ב הע' 42.
- ח. ביו"ט להפריד הנרות בהבדלה – פ"ב הע' 62.
- ט. להדליק נר ביו"ט לצורך הבדלה – פ"ב הע' 65.
- י. טעה ביקנה"ז וסיים המבדיל בין קודש לחול – פ"ב הע' 76.
- יא. בהנ"ל אם חוזר גם על ברכת הגפן – פ"ב הע' 78.

### פסקי הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

- א. בענין שטיחת עשבים – פ"א הע' 26.
- ב. להדליק נרות יו"ט מבעו"י – פ"א הע' 42.
- ג. אשה שברכה שהחיינו בהדה"נ אם תענה אמן בשהחיינו שבקידוש – פ"א הע' 61.
- ד. לברך שהחיינו לפני ההדלקה או אחרי – פ"א הע' 65.
- ה. להתפלל מעריב בליל שבועות מבעו"י – פ"א הע' 77.
- ו. שמחת יו"ט בבשר עוף – פ"א הע' 86.
- ז. אם יש חיוב שמחת יו"ט בבשר או רק ביין – פ"א הע' 85.
- ח. אם מקיימים שמחת יו"ט גם בשאר דברים – פ"א הע' 86\*.
- ט. אם מקיים שמחת יו"ט במיץ ענבים – פ"א הע' 95.
- י. אשה ששכחה יעו"י בברהמ"ז אם חוזרת – פ"א הע' 106\*.
- יא. טבילה בשבת לכבוד יו"ט – פ"ב הע' 26.
- יב. להפריד הנרות זה מזה בהבדלה – פ"ב הע' 61, 62.
- יג. להדליק נר הבדלה ביו"ט – פ"ב הע' 65.
- יד. להכין מער"ש נר קלוע בפמוט להבדלה – פ"ב הע' 69.
- טו. להדליק אבוקה בנרות יו"ט – פ"א הע' 69\*.
- טז. לתחוב הנר בכח לתוך הפמוט – פ"ג הע' 7.
- יז. להכניס הפתילה לפקק הצץ – פ"ג הע' 11.
- יח. להשתמש בפתילות שנכבו בשבת – פ"ג הע' 24.
- יט. לכוין בהדלקת נרות יו"ט גם על החשמל – פ"ג הע' 27.
- כ. להדליק נרות יו"ט במקום חשוד – פ"ג הע' 28.
- כא. כשיפריע לו לתפילת שחרית להיות ער עד חצות – פ"ד הע' 17.
- כב. ללמוד משניות בליל שבועות – פ"ד הע' 21.
- כג. מנהג הישיבות בלימוד ליל שבועות – פ"ד הע' 36.
- כד. לסמוך על הטבילה של ערב שבועות – פ"ד הע' 81.
- כה. לנגב השערות עם מגבת בשבת ויו"ט – פ"ד הע' 103.
- כו. ליבש השערות ע"י נענוע הראש לצדדים – פ"ה הע' 107.

### פסקי הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א

- א. בענין זמן הדלקת נרות יו"ט – פ"א הע' 42.
- ב. להדליק נרות יו"ט במקום שינה ע"י אכילת עוגה – פ"א הע' 48\*.
- ג. לכוין באהבת עולם ערבית לפטור עצמו בברכה"ת – פ"א הע' 79\*.
- ד. שמחת יו"ט דוקא ביין ולא במיץ ענבים – פ"א הע' 90.
- ה. לומר בפה בשבת שרוצה לישון בשביל להיות ער בשבועות – פ"ב הע' 8.
- ו. להוציא חלות ובשר מהמקפא בשבת בשביל יו"ט – פ"ב הע' 20\*.
- ז. להכניס משקאות למקרר בשבת בשביל יו"ט – פ"ב הע' 23\*.
- ח. לטאטא הבית בשבת לסעודת ליל יו"ט – פ"ב הע' 25.
- ט. טבילה בשבת לכבוד יו"ט – פ"ב הע' 26.

- י. שכח ותודיענו בתפילת ערבית אם חוזר – פ"ב הע' 37.
- יא. אם לחבר ביו"ט הנרות בהבדלה – פ"ב הע' 56.
- יב. להוציא הפתילה מהפמוט ביו"ט – פ"ג הע' 6.
- יג. להדליק הנרות בליל יו"ט במקום שיש חשמל – פ"ג הע' 26.
- יד. להמשיך ללמוד לפני ששמע ברכה"ת – פ"ג הע' 77.
- טו. לישון לפני שחרית כשאנו יכול להתפלל – פ"ד הע' 116.
- טז. לברך אלקי נשמה כשהיה ער כל הלילה – פ"ה הע' 9.
- יז. לברך ברכה"ת כשישן בלילה חצי שעה או יותר – פ"ה הע' 38.
- יח. ניעור בלילה לצאת בברה"ת גם ממי שהיה ער בלילה – פ"ה הע' 41.
- יט. לברך ברכה"ת על שינת יום אחרי ליל שבועות – פ"ה הע' 46.

### הערות מורי חמי הגאון רבי דוד סופר שליט"א

- א. בזמן שיכול ללמוד אחרי התפילה בשביל לצאת באהבה רבה בברה"ת – פ"א הע' 80.
- ב. אכילת בשר בליל יו"ט – פ"א הע' 85.
- ג. נשים בהבדלה (בעניית אמן על ברכת ההבדלה) – פ"ב הע' 54.
- ד. טעם להתיר להפריד הנרות של הבדלה ביו"ט – פ"ב הע' 61.
- ה. להוציא הפתילה מהנר ע"י מזלג ביו"ט – פ"ג הע' 6.
- ו. אם לכוין בהדלקת נריו"ט גם על החשמל – פ"ג הע' 27.
- ז. בטעם הדבר שהגריי"ש אלישיב ישן בליל שבועות – פ"ד הע' 5.
- ח. בשיעור עיכול בשתייה – פ"ד הע' 41.
- ט. לברך שוב כשהניח מקצת חברים בביהמ"ד – פ"ד הע' 44\*.
- י. ההגדרה של מים פושרים – פ"ד הע' 85.
- יא. לערב מי סבון בשבת ויו"ט – פ"ד הע' 99.
- יב. אם יש סחיטה כשערוותיו בתוך המים – פ"ד הע' 102\*.
- יג. בהיתר למי שעייף ללכת לישון לפני שחרית – פ"ד הע' 116.
- יד. אם לדעת השו"ע הניעור בלילה מברך על הציצית בבוקר – פ"ה הע' 13\*.
- טו. לברך על הציצית ע"י שיפוטנו למשך שעה – פ"ה הע' 16.
- טז. לכוין בברה"ת לפטור עצמו רק עד למחרת בבוקר – פ"ה הע' 34.
- יז. לברך ברה"ת על שינה ביום – פ"ה הע' 37.
- יח. להפשיר מרק ביו"ט – עמ' 59 הע' 1.
- יט. מכונה שעושה גרם דגרים אי חשיב גרמא – עמ' 60 הע' 7.